ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΤΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ

«ΑΝΑΤΟΛΗΣ»

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΑΝΤΙΠΑΠΙΚΑ

ΥΠΟ

Α. ΔΙΟΜΗΔΟΥΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ
καθηγητοῦ τῆς θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΦΙΛΟΓΕΝΟΥΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1893

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΤΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ

«ΑΝΑΤΟΛΗΣ»

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΑΝΤΙΠΑΠΙΚΑ

ΥΠΟ

Α. ΔΙΟΜΗΔΟΥΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ

καθηγητοῦ τῆς θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΦΙΛΟΓΕΝΟΥΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1893

ΤΟΙΣ ΑΟΙΔΙΜΟΙΣ ΠΡΟΜΑΧΟΙΣ

ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

ΦΩΤΙΩΙ

ΤΩΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΙ

ΚΑΙ

ΜΑΡΚΩΙ

ΤΩΙ ΕΦΕΣΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΙ

ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΣ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

		Σελὶς
	ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ	γ΄.
	ΤΟΙΣ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΥΣΙΝ	ζ΄.
	ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ	κβ΄.
1	Η ΕΝ ΡΩΜΗ ΜΕΤΑΤΟΜΗ ΕΝΩΣΙΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ	1
2	ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ	39
3	ΠΕΡΙ ΦΩΤΙΟΥ	47
4	ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΛΑΒΩΝ ΔΙΑ ΤΟΥ ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ	74
5	ΛΕΩΝ Ο ΙΓ΄ ΚΑΙ ΙΩΑΚΕΙΜ Ο Δ΄	87
6	Η ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΙΓ΄	97
7	Η ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΦΩΤΙΟΥ	114
8	Ο ΠΑΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ . . .	121
9	Ο ΔΕΛΛΙΓΓΕΡΟΣ	145
10	ΙΟΡΔΑΝΗΣ Ο ΒΡΟΥΝΟΣ	151

Τοῖς ἀναγινώσκουσι.

Τὸν πρῶτον τοῦτον τόμον τῆς Βιβλιοθήκης αὐτοῦ προσφέρων σοι, φίλε τῆς πατρῴας εὐσεβείας ἀναγνῶστα, ὁ Σύλλογος τῶν Μικρασιατῶν «Η ΑΝΑΤΟΛΗ» πρώτιστα πάντων ὀφείλει νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην σου δύο ἀξιαγάστους ἄνδρας, τὸν διαπρεπῆ καθηγητὴν τῆς θεολογίας κ. Α. Διομήδην Κυριακόν, τὸν φιλοπονήσαντα τὸ εὐσεβὲς ἔργον, καὶ γενναῖόν τινα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας υἱόν, ὃς χαρὰν ἀείποτε εὑρίσκων εἰς τὸ νὰ μεταβάλλῃ τὸν ἔντιμον αὐτοῦ πλοῦτον εἰς ἔργα μορφοῦντα καὶ ἀνυψοῦντα τὴν καθ' ἡμᾶς κοινωνίαν, προθύμως ἀνεδέξατο ὑπὸ τὸν εὐαγγελικὸν τῆς ἀνωνυμίας τύπον τὴν δαπάνην τῆς ἐκτυπώσεως βιβλίου, ἐξιστοροῦντος τοὺς ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας μακροὺς καὶ ἐνδόξους ἄθλους τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ μεγάλως μέλλοντος νὰ συντελέσῃ πρὸς στήριξιν ἐν τῷ σκληρῷ ἀγῶνι, ὃν ἀγωνίζονται νῦν κατ' ἀδίκου καὶ ἐπαράτου ὑπὸ χριστιανῶν προσηλυτισμοῦ αἱ παλαίφατοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκκλησίαι.

Ἡ Μικρὰ Ἀσία ὑπῆρξεν ἡ κοιτὶς τῆς ποιήσεως, τῆς θρησκείας, τῆς φιλοσοφίας καὶ, συνελόντι εἰπεῖν, πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης[1]· ἐγένετο μήτηρ καὶ τιθηνὸς τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, ἐδίδαξε τὸν χριστιανισμὸν εἰς τὰ ἔθνη, ἀνέπτυξεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν καὶ διεμόρφωσεν αὐτόν· αὐτὴ πρώτη ἐπότισε καὶ ἐπίανε καὶ ηὔξησε τὸ νέον τοῦτο οὐράνιον

[1]) Τὴν ἔννοιαν ταύτην εὑρίσκει ὁ φιλομαθὴς ἀναγνώστης ἀνεπτυγμένην ἐν τῇ *"Πρώτῃ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν "Ἀνατολῆς„* 1892.„

φυτὸν διὰ τῶν μαρτυρικῶν αἱμάτων τῶν ἀρίστων αὐτῆς τέκνων. Διὰ ταῦτα μέγα ὑπάρχει τὸ ἀξίωμα αὐτῆς ἔν τε τῇ ἐπιστήμῃ καθόλου καὶ τῇ θρησκείᾳ ἰδίᾳ. Ἀλλ' ἡ τηλικαύτας ὑπηρεσίας τῇ ἀνθρωπότητι παρασχοῦσα χώρα πάσχει τὰ πάνδεινα νῦν ὑπ' αὐτῶν τῶν ὑπ' αὐτῆς εὐηργετημένων, τῶν ἐκ τῆς βαρβαρότητος καὶ ἀγριότητος εἰς ἡμερότητα καὶ ἐξανθρωπισμὸν διὰ τῶν μεγάλων καὶ θείων διδαγμάτων αὐτῆς προαχθέντων [1]).

Αἱ νεώτεραι δῆλα δὴ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαι, αἱ τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελίου παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας λαβοῦσαι, πολεμοῦσι πρὸς αὐτὰς πόλεμον ἀγνώμονα καὶ ἀνόσιον. Τὸ δὲ πάντων γελοιότατον, ἔρχονται νὰ προσηλυτίσωσιν αἱ μαθήτριαι τὴν διδάσκαλον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἧς τὰς φωτεινὰς ἀκτῖνας αὐτὴ διηύθυνε πρὸς τοὺς ἐσκοτισμένους αὐτῶν ὀφθαλμούς, ἔρχονται νὰ διδάξωσι τὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις παρὰ τῶν κορυφῶν τῆς χριστιανικῆς σοφίας πάντων τῶν αἰώνων ὁμολογεῖται θεματοφύλαξ τῆς καθαρᾶς τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίας ἄριστος καὶ πιστότατος.

Καὶ μέχρι μὲν χθὲς καὶ πρῴην ὑρίστατο ἡ γεραρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία τὰς ἐπιδρομὰς τῆς εὐσεβοῦς θυγατρὸς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἥτις μαθοῦσα νὰ ψελλίζηται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ παρὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐδράξατο αὐτοῦ ὡς προσφορωτάτου ὀργάνου πρὸς κορεσμὸν ἀνθρωπίνης φιλοδοξίας ἀχαλινώτου καὶ ἄλλων ταπεινῶν παθῶν, ἅπερ ἡ νέα διδασκαλία ἦλθεν ἀκριβῶς νὰ δαμάσῃ, παιδαγωγήσῃ καὶ εἰς τὰς ἀντιθέτους ἀρετὰς μετατρέψῃ.

Ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων εὑρέθησαν οἱ Ἀνατολικοὶ τῆς ἐκκλησίας πατέρες ἠναγκασμένοι νὰ ἐπιρραπίσωσι κατὰ κόρρης τὴν ὑπερφίαλον τῶν ἐπισκό-

[1]) Ἀνάγνωθι τὴν "Δευτέραν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν "Ἀνατολῆς„ 1893„.

πων τῆς Ῥώμης φιλοδοξίαν καὶ νὰ καταγγείλωσι τὸ ἀπὸ Ῥώμης ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ πνέον ἀντιχριστιανικὸν πνεῦμα. Ἤδη ὁ μέγας Βασίλειος θλίβετο καθορῶν τὴν «δυτικὴν ὀργὴν» καὶ ᾤκτειρε τὴν ὑπεροψίαν τῶν παπῶν, «οἱ τὸ ἀληθὲς οὔτε ἴσασιν οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται», ὡς ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ ἅγιος πατήρ.

Ἀκόρεστος δὲ φιλοδοξία ἀμαθίᾳ συνεζευγμένη καὶ ἀλαζονείᾳ ποῖον εἶδος κακῶν δὲν ἐδύνατο νὰ γεννήσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ μεγάλης τυχοῦσα πολιτικῆς δυνάμεως;

Τῶν ἐκ τῆς συζεύξεως ταύτης κακῶν ὀδυνηροτάτην πεῖραν ἔλαβεν ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ ἐκκλησία.

Ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ἐνεδρεύει τὴν μητέρα ἡ φιλόστοργος θυγάτηρ καὶ ἐπιπίπτει ἐπ' αὐτὴν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ὡς λέων ὀρυόμενος, κατὰ τὸ λόγιον τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ζητοῦσα νὰ καταπίῃ αὐτήν. Δέκα δὲ νῦν ὅλους αἰῶνας οὐ διαλείπει πλήττουσα, σπαράττουσα, μυρίους θανάτους ἐπ' αὐτὴν ἐπιπέμπουσα, ἔλεος δὲ καὶ εὐσπλαγχνία καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπη καὶ εἰρήνη οὐδέπω εἰσέδυσαν εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῆς, ἀλλ' ἐπιμένει πρὸς παντελῆ αὐτῆς ὄλεθρον «ἀδαμαντίναις κερκίσιν ἐξυφαίνουσα τοὺς δόλους κατὰ τὴν μέθοδον, ἧς τὸ μυστήριον κατέχει τὸ Οὐατικανὸν μόνον[1]». Ὅ,τι δ' ἔλεγε μετὰ ψυχικῆς ὀδύνης ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου, Μάρκος ὁ Εὐγενικός, ἐν τῇ γ' συνεδρίᾳ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου συζητῶν πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ ἐπιφωνῶν ἐν βαρυθυμίᾳ «Ἄτεγκτοι καὶ θηριώδεις ὑμεῖς

ἦ ῥα σιδήρεος ὔμμιν ἐνὶ στήθεσι θυμὸς[2],

οἱ τοὺς ἀδελφοὺς σκανδαλιζομένους παροράτε καὶ διισταμένους ὑμῶν, ἵνα μόνον τὸ οἰκεῖον

[1] Ἀνάγνωθι τὴν ἀξιολογωτάτην πραγματείαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου πρώην Πατρῶν κ. Νικηφόρου τοῦ Καλογερᾶ "*Μάρκος ὁ Εὐγενικὸς καὶ Βησσαρίων ὁ Καρδινάλις κτλ.*„ σελ. 109.

[2] Ὁμήρου Ἰλ. Χ', 357. Ὀδυσ. Ε', 190.

θέλημα καὶ τὴν καινοτομίαν μὴ λύσητε»[1])—τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἐπηυξημένον δικαιοῦται ν' ἀποτείνῃ καὶ νῦν ἡ Ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, τὴν Ῥωμαϊκήν, μετὰ πέντε περίπου αἰῶνας. Οὕτω βαθέως ὑπάρχουσιν ἐρριζωμένα τὰ ἀνθρώπινα πάθη ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας ταύτης!

Διατὶ δὲ ὁ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν σκληρὸς οὗτος πόλεμος; Μήπως ἵνα ἐπικρατήσῃ ἡ ἀλήθεια; Ἀλλ' ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία βοᾷ λέγουσα ὅτι οὐδέποτε περὶ ἀληθείας ἐμέλησε τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ. Μὴ τυχὸν ἵνα προαγάγῃ τὴν ἠθικὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐν τῇ Ἀνατολῇ; Ἀλλ' ἀκριβῶς παρ' αὐτῇ τοῦ εὐαγγελίου ἡ ἠθικὴ καταφρονεῖται καὶ νοθεύεται. Μή τοι ἵνα δωρήσηται τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν τὴν ἀγάπην καὶ εἰρήνην, ἣν ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ; Ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία δὲν διδάσκει εἰρήνην καὶ ἀγάπην, ἀλλ' ὑποταγὴν καὶ δουλείαν ἀπαιτεῖ. Μὴ τέλος ἵνα προαγάγῃ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας; Ἀλλὰ τὰ γράμματα πολέμιον φοβερώτερον καὶ ἀμειλικτότερον τῆς ἐκκλησίας τῶν ἀφορισμῶν καὶ τῶν συλλάβων καὶ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως οὐδένα ἄλλον γινώσκουσιν. Διατὶ λοιπόν; Διότι δὲν ὁμολογοῦμεν ἐπίγειον ἄνθρωπον ἀναμάρτητον, διότι δὲν ἀποδεχόμεθα ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ πράου Ἰησοῦ, οὗ ἡ βασιλεία οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, κοσμικὸν ἄρχοντα, διότι πιστεύομεν ὅτι τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς γνήσιός ἐστιν ὁ μήτε πεῖραν μήτε ῥάβδον φέρων μήτε ἀρχὰς μήτε ἐξουσίας ἐπιδιώκων, ὁ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀλήθειαν εὐαγγελιζόμενος, ἀλλ' οὐχὶ τοὐναντίον ὁ ξίφος ἐζωσμένος καὶ κεραυνοὺς ἐν χερσὶ κρατῶν καὶ ἀλαζονευόμενος ὅτι ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἔχει τὸ ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους δικαίους ἢ ἁμαρτωλούς, κατοίκους τοῦ παραδείσου ἢ τῆς κολάσεως κατὰ βούλησιν!

[1]) Ὅρα «*Περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης*» ἐν Σωτῆρι τόμ. 12 τεύχ. Η' σελ. 245

Ταῦτα ἔπασχεν ἡ Ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία μέχρις χθὲς καὶ πρῴην, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ὑπὸ μόνης τῆς ἀδελφῆς ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν τῆς εὐγνώμονος θυγατρὸς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Ἤδη προστίθενται ταύτῃ καινοὶ ἀλάστορες δαίμονες, νέαι ὅλως ἐρινύες τῶν μυθολογουμένων κατὰ τοῦτο διαφέρουσαι, ὅτι ἐκεῖναι μὲν ἦσαν τιμωροὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν μιαιφόνων, αὗται δέ εἰσι διώκτριαι ἀδυσώπητοι τῆς ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν ἀνήκεστα δεινὰ ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας πασχούσης μητρὸς καὶ διδασκάλου τῶν λοιπῶν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησιῶν.

Καὶ ὁ μὲν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πόλεμος οὐδόλως ξενίζει ἡμᾶς, διότι ἐπὶ δέκα ἤδη αἰῶνας ἀκήρυκτον καὶ ἀμείλικτον αὐτὸν ὑφιστάμεθα· παράδοξος δ' ὅλως προσπίπτει ἡμῖν ὁ ἀπὸ τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησιῶν νέος καθ' ἡμῶν πόλεμος.

Τοῖς γινώσκουσι τὸ ἐν ταῖς θεολογικαῖς σχολαῖς τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἐπιπνέον νῦν ἀληθὲς χριστιανικὸν πνεῦμα, τοὺς εἰλικρινεῖς πόθους τῶν σοφῶν κεφαλῶν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ὑπὲρ τῆς ἐν εἰρήνῃ συμβιώσεως τῶν διαφόρων τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησιῶν, τοὺς εὐγενεῖς ἀγῶνας πρὸς ἐξεύρεσιν τρόπου συνεννοήσεως καὶ συνενώσεως τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, τὴν διακαίουσαν τὰς χριστιανικὰς τῶν Εὐρωπαίων καὶ Ἀμερικανῶν ψυχὰς φιλανθρωπίαν, ξένον ὅλως καὶ ἄπορον φαίνεται, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ διεξάγωσιν αἱ νέαι αὗται ἐκκλησίαι προσηλυτισμὸν ἄγριον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἣν ὑπὲρ πάσας σέβουσι καὶ τιμῶσι, νὰ διαιρῶσιν ἐν Ἀνατολῇ τοὺς ἡνωμένους ὄντως χριστιανοὺς νῦν μάλιστα, ὅτε ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀπὸ τῶν ἑδρῶν τῶν πανεπιστημίων καὶ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος καὶ διὰ τῆς δημοσιογραφίας καὶ διὰ συχνῶν συνόδων καὶ διὰ συλλόγων τὸ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν κήρυγμα διασαλπίζουσιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, διὰ τὴν διαίρεσιν τῶν ἐκκλησιῶν εἰλικρινῆ χέουσι δάκρυα, τοὺς αἰτίους τῶν σχισμάτων μετὰ φοβερῶν ἀρῶν καὶ καταρῶν μνημονεύουσιν,

ὅτε καὶ ἐν Ἀνατολῇ τοῦ χριστιανικοῦ τούτου πνεύματος χριστιανικὰ ἔργα θαυμαστὰ ἔχομεν τὰς ὑπὲρ τῆς πασχούσης ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐργασίας τῶν αἰωνίας εὐγνωμοσύνης ἀξίων ἀνδρῶν, τοῦ Ἄγγλου Γίλφορδ καὶ τοῦ Ἀμερικανοῦ Χίλλ.

Ἡ ἀπορία διαλύεται τάχιστα, ὅταν μάθωμεν ὅτι τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὸν πρὸς διάδοσιν τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐαγγελίου ζῆλον τῶν Εὐρωπαίων καὶ Ἀμερικανῶν χριστιανῶν ἐκμεταλλεύονται ἀσεβῶς Ἕλληνές τινες, ὡς μὴ ὤφελε, καὶ Ἀρμένιοι ἀποστάται ἀπατῶντες τὰς ἕδρας τῶν ἱεραποστολικῶν ἑταιρειῶν ὅτι εὗρον μέγα στάδιον ἐν Ἀνατολῇ φιλανθρωπίας καὶ διαδόσεως τῶν ναμάτων τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, ἵνα πληρῶσι τὰ βαλάντια αὐτῶν μισθούμενοι μὲν ἀδρῶς ὡς διδάσκαλοι τῆς ἀγάπης τοῦ εὐαγγελίου, διασπείροντες δὲ μεταξὺ εὐσεβῶν χριστιανῶν ἔριδας καὶ διχονοίας καὶ διαιρέσεις καὶ πολέμους θρησκευτικούς.

Καιρὸς πλέον, ἵνα ὁ ἐν ὀνόματι τῶν νέων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν διεξαγόμενος ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἀνατολῇ θρησκευτικὸς οὗτος πόλεμος λάβῃ πέρας. Αἱ παρανοήσεις εὐχερῶς δύνανται νῦν νὰ ἀρθῶσι, τὰ ψεύδη νὰ ἐξελεγχθῶσιν, ἑκάστου τὰ ἔργα διαφανῆ νὰ καταστῶσιν.

Καὶ τὴν μὲν παπικὴν ἐκκλησίαν ἀδύνατόν ἐστιν νὰ καταπείσωμεν, ἵνα μεταβάλῃ πορείαν· διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς βάσιν καὶ θεμέλιον τοῦ χριστιανισμοῦ αὐτῆς ἔθηκεν οὐχὶ τὸν καθαρμὸν ἀπὸ ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν καὶ τὴν τελείωσιν ἐν τῇ ἠθικῇ, ἀλλὰ τοὐναντίον τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ὡς ἐλατηρίου πρὸς θεραπείαν ἀνθρωπίνων παθῶν, οὐχὶ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν οὐρανίων πρὸς πορισμὸν ἐπιγείου παντοδυναμίας. Πρὸς ταύτην θὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ τοῦ εὐαγγελίου πόλεμος οὐδὲν ἧττον ἢ πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς καὶ εἰδωλολάτρας καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς μηδὲν ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν ὑλικὸν κόσμον ὑψηλότερον ἀγαθὸν ἀποδεχομένους. Διότι οὐδὲν ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ τῆς Εὐρώπης κόσμῳ

θρησκευτικὸν ἢ ἐπιστημονικὸν σύστημα προσέβαλεν οὕτω τὸν ἀνθρώπινον λόγον ὅσον τὸ παπικόν, οὐδὲν ἔπληξεν οὕτω βαθέως τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν ὅσον ἡ παπικὴ ἐκκλησία. Τί φοβερώτερον τοῦ ἐμπορεύεσθαι τὴν μέλλουσαν ζωήν; τί μωρότερον τοῦ ἀξιοῦν ὅτι ὁ πάπας ἐστὶν ἀναμάρτητος, θεὸς ἐπίγειος; τί ἀνηθικώτερον τῆς διαφθορᾶς τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας; τί ἐπιβλαβέστερον τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ τῆς διὰ τῶν Ἰησουϊτικῶν ἀρχῶν νοθεύσεως τῆς ἠθικῆς; Τί ἐπικινδυνότερον τοῦ κωλύειν τὴν πρόοδον τῆς γνώσεως καὶ ἐπιστήμης ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας;

Ταῦτα πάντα καὶ τούτων ἔτι πλείονα ἔχει ὡς ἀρχὰς αὐτοῦ ἀναγεγραμμένα τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ ἐμφανίζεται εἰς τὸν κόσμον ὡς ἡ μόνη ἀληθὴς πηγὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ.

Ταῦτα τὰ ἐκ διαμέτρου πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ἀντικείμενα ἐπιβάλλονται ἡμῖν τοῖς ὀρθοδόξοις ὡς ἡ ἀληθὴς καὶ γνησία τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία· ἐπειδὴ δὲ κατ' οὐδένα τρόπον πειθόμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν πίστιν εἰς αὐτά, διατελοῦμεν ἐπὶ δέκα ἤδη αἰῶνας ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς κινδύνους, οὓς δύναται νὰ ἐξυφάνῃ τὸ ἐπινοητικώτατον τῶν ὄντων, ὁ ἄνθρωπος, περὶ οὗ ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγεν ὅτι «ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τἀναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα· *διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς*». Ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην ἔκστασιν φρενῶν οὐδέποτε θὰ συμβιβασθῇ ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ὁ παπισμὸς ἐστιν τὸ ἀπελπιστικῶς ἀδιόρθωτον θρησκευτικὸν σύστημα. Θὰ προτιμήσῃ δὲ τὴν κατάλυσιν ἑαυτοῦ μᾶλλον ἢ τὴν τροπὴν εἰς χριστιανικωτέραν πορείαν. Καὶ εὐλόγως· διότι τὸ σύστημα τῶν ἐν τῷ Οὐατικανῷ βασιλευόντων οὐδὲν ἔχον κοινὸν πρὸς τὸ εὐαγγέλιον ἵσταται ἢ πίπτει καθ' ἑαυτό.

Ἔργον ἄρα τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἐπιθέσεις καὶ ἐπιβουλὰς τοῦ παπισμοῦ οὐδὲν ἄλλο ὑπο-

λείπεται ἢ τὸ κρατεῖν πάντοτε πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ ὡς κεφαλὴν Μεδούσης τὸν μακρὸν πίνακα τῶν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου καθολικῆς ἐκκλησίας παρεκτροπῶν καὶ τῶν καινῶν δογμάτων αὐτοῦ μέχρις οὗ οἱ ὑπὸ τὴν δεσποτείαν αὐτοῦ λαοὶ ἀνδρωθῶσιν ἐν τῇ λογικῇ οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἀνέχωνται πλέον ἄλλο ὑπέρτερον τῆς ἀληθείας συμφέρον.

Ἀσχέτως ἄρα πρὸς τοὺς ἐν τῷ Οὐατικανῷ ἄρχοντας καὶ αὐτῶν ἀκόντων καὶ ἐναντιουμένων θὰ προάγωμεν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐν Χριστῷ ἀγάπην καὶ τὸν σύνδεσμον· θὰ συντελεσθῇ δὲ ἡ ἕνωσις ἡμῶν, ὅταν ἐκεῖνοι τὸν παπισμὸν ὡς πεπαλαιωμένον ἤδη καὶ ἀνάρμοστον τῇ νέᾳ ἐκκλησίᾳ ἔνδυμα παραπέμψωσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν.

Τὴν ἐν ὀνόματι ὅμως τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησιῶν διεξαγομένην ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ χριστιανικῇ Ἀνατολῇ καθόλου ψυχεμπορίαν δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν νὰ παύσωμεν διὰ συνεννοήσεως. Ἡ ἀπάτη τοῦ ταράσσειν καὶ διαιρεῖν ἀρχαίας ἐκκλησίας ἐπὶ τῷ προσχήματι διαδόσεως καὶ προαγωγῆς τῆς ἠθικῆς τοῦ εὐαγγελίου πρέπει νὰ ἀποκαλυφθῇ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Ὁ φενακισμὸς τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου χριστιανικοῦ κόσμου ὑπὸ βδελυγμάτων τινῶν δι' ἴδια εὐτελῆ συμφέροντα διαβαλλόντων ἐν Ἀνατολῇ τοὺς ἀγνοὺς πόθους καὶ τὰς εἰλικρινεῖς προθέσεις αὐτῶν καὶ ὑπονομευόντων τὸ μέγα χριστιανικὸν ἔργον, ὃ ἐκεῖνοι πάσῃ δυνάμει καὶ θυσίᾳ σπουδάζουσι νὰ ἐγείρωσιν, ἀνάγκη νὰ στιγματισθῇ προσηκόντως.

Μηδεὶς δ' ὅμως ὑπολάβῃ, ὅτι διὰ μόνης τῆς ἐξωτερικῆς ταύτης κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ ἀμύνης θὰ πράξωμεν πάντα τὰ καθήκοντα· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Πρὸς τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ ἀνάγκη πᾶσα νὰ βελτιώσωμεν καὶ ἐνισχύσωμεν τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν καὶ ἐσωτερικῶς. Ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ ἐγείρωμεν πανταχοῦ ἰσχυρὰ κατὰ τῶν ἔξωθεν τούτων εἰσβολῶν

καὶ ἐπιθέσεων προπύργια καὶ νὰ παρασκευάσωμεν τῆς πατρῴας εὐσεβείας ἀξίους τῶν Ἀθανασίων καὶ Βασιλείων καὶ Γρηγορίων, τῶν Φωτίων καὶ Μάρκων καὶ Σχολαρίων προμάχους. Ἀνάγκη ἄρα κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν «Ἀνατολῆς» οὐ μόνον

Α΄. νὰ διαφωτίσωμεν τὰς ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ χριστιανικὰς κοινωνίας περὶ τῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ δαπάναις αὐτῶν κατὰ τοῦ ἐν Ἀνατολῇ χριστιανισμοῦ τελουμένων· ἀλλὰ

Β΄. Νὰ μορφώσωμεν τὸν κατώτερον ἱερὸν κλῆρον.

Γ΄. νὰ ἱδρύσωμεν ἀρρένων καὶ θηλέων διδασκαλεῖα καὶ παρθεναγωγεῖα ἐν ταῖς ξενοφώνοις μάλιστα ὀρθοδόξοις κοινότησιν.

Δ΄. νὰ δημοσιεύσωμεν ψυχωφελῆ βιβλία, διασαφοῦντα τὴν γνησίαν τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίαν καὶ διαφωτίζοντα τὰς περὶ αὐτὴν διαφορὰς τῶν ἐκκλησιῶν, ἐφ' ὧν οἱ προσηλυτισταὶ στηριζόμενοι διαβάλλουσι τὰς ἀρχαίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας.

Ε΄. νὰ ἱδρύσωμεν περιοδικὸν σύγγραμμα, προμαχοῦν τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας καὶ γνωρίζον ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἀλλοδαποῖς τὰ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ διαδραματιζόμενα καὶ ἐκλιπαροῦν τὴν ἐπικουρίαν τῶν δυναμένων πρὸς θεραπείαν τῶν ἐπειγουσῶν ἀναγκῶν.

Διὸ περὶ μὲν τοῦ Α΄ καὶ δημοσίᾳ ἐν τῇ «Δευτέρᾳ αὐτοῦ ἐπετείῳ ἑορτῇ» συνέστησε καὶ ἰδίᾳ παρεκάλεσεν ὁ Σύλλογος τῶν Μικρασιατῶν «ἡ Ἀνατολὴ»

α) νὰ διαμαρτυρηθῶσι τὰ τέσσαρα ὀρθόδοξα πατριαρχεῖα καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῶν διαμαρτυρομένων, πρὸς τὰς θεολογικὰς σχολὰς τῶν πανεπιστημίων καὶ πρὸς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, οὗ τὰ φιλάνθρωπα καὶ ἀληθῶς χριστιανικὰ φρονήματα διαστρόφως λίαν καὶ ἀναξίως αὐτῶν ἑρμηνεύουσιν ἐν Ἀνατολῇ οἱ ἐκ τῶν ἑλεῶν αὐτῶν πρὸς διάδοσιν τοῦ εὐαγγελίου συντηρούμενοι προσηλυτισταί.

β) Νὰ ἐνεργήσωσι δραστηρίως οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἱερατικῶς προϊστάμενοι τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, ὅπως περιέλθῃ εἰς γνῶσιν τῶν ἐδρῶν τῶν ἱεραποστολικῶν ἑταιρειῶν τὸ ἀντιχριστιανικὸν σκάνδαλον, ὅπερ ἐν ἀγνοίᾳ μὲν βεβαίως καὶ ἐξ

ἀπάτης, δαπάναις δ' ὅμως αὐτῶν διαδραματίζεται ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἀνατολῇ.

Πρὸς μόρφωσιν δὲ κατωτέρου ἱεροῦ κλήρου παρεκάλεσε μὲν ἤδη ὁ Σύλλογος τοὺς σεβασμιωτάτους ἀρχιεπισκόπους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παρακαλεῖ δ' αὐτοὺς καὶ ἐνταῦθα θερμῶς.

Πρῶτον, ἵνα διαρρυθμίσωσι τὰς παρ' αὐτοῖς καλὰς ἀστικὰς σχολὰς εἰς φυτώρια κατωτέρου ἱεροῦ κλήρου προσθέντες εἰς τὸ πρόγραμμα τἀναγκαῖα τῷ ἱερεῖ θρησκευτικὰ μαθήματα καὶ ἐπιτελοῦντες ἤτοι αὐτοὶ προσωπικῶς τὸ ἔνδοξον ἔργον τοῦ Κλήμεντος, τοῦ Ὠριγένους, τοῦ Κυρίλλου καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας ἢ διὰ τῶν πεπαιδευμένων κληρικῶν τῆς μητροπόλεως αὐτῶν.

Δεύτερον, ἵνα συμφωνήσαντες ἀνὰ δύο καὶ τρεῖς οἱ ἀρχιεπίσκοποι ὁμόρων ἐπαρχιῶν ἱδρύσωσι κοινὰς ἱερατικὰς σχολάς, θεραπευούσας τὰς ἐπειγούσας ἀνάγκας τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν.

Τρίτον, ἵνα ληφθῇ φροντὶς κοινῶς παρὰ πάντων τῶν ἀρχιεπισκόπων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς ἵδρυσιν ἐν καταλλήλῳ θέσει κοινῆς τῶν ὀρθοδόξων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἱερατικῆς σχολῆς. Τοῦτο δ' εὐκολώτατα θὰ κατορθωθῇ, ἂν συμφωνήσαντες οἱ ἀρχιεπίσκοποι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκλέξωσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐν τῶν Μοναστηρίων, ὧν τὰ οἰκήματα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἐνδιαιτήματα μαθητῶν καὶ διδασκάλων, ἂν προσκαλέσωσί τινας τῶν εὐπόρων Μονῶν πρὸς χρηματικὴν ἢ ἄλλην πραγματικὴν ἐπικουρίαν, ἂν ἕκαστος τῶν ἀρχιεπισκόπων ἀντὶ μικρῶν διδάκτρων καὶ τροφείων ἐκπαιδεύῃ ἐν τῇ σχολῇ δύο τροφίμους, ἂν προτρέψῃ τὸ κοινὸν τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ νὰ εἰσαγάγωσι τροφίμους εἰς τὴν σχολήν, ἂν διδάξῃ ἕκαστος τοὺς ἱερεῖς καὶ ἄλλους εὐπόρους ἄνδρας, ὅτι θεάρεστον ἔργον θὰ πράξωσι δαπανῶντες μικρὰ πρὸς στολισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν διὰ κλήρου πεπαιδευμένου, διὰ διδασκάλων τοῦ λαοῦ ἀξίων τοῦ εὐαγγελίου, ἂν εὐπόρους εὐσεβεῖς ἄνδρας καὶ γυναῖκας πείθωσι νὰ

ὑποβληθῶσι χάριν τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν δαπάνην τῆς ἐν τῇ σχολῇ συντηρήσεως τροφίμων, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι διὰ τοιαύτης ἐνεργείας θὰ προικισθῇ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἡμῶν διὰ σχολῆς, ἥτις θὰ μεταβάλῃ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τὸ πρόσωπον τῆς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ γεραρᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ θὰ εἰσαγάγῃ εἰς αὐτὴν τὴν ζωήν, ἣν ἔζη ἐν τοῖς καλλίστοις αὐτῆς χρόνοις, ὅτε ἤκμαζον αἱ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Καισαρείας καὶ ἄλλων πόλεων περιώνυμοι θεολογικαὶ σχολαί, ἐξ ὧν ὡς ἀπὸ δουρείων ἵππων ἐξεπήδησαν οἱ μεγάλοι τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἥρωες, οἱ Κλήμεντες, οἱ Ὠριγένεις, οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Κύριλλοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ οἱ ἄλλοι περιφανέστατοι θεολόγοι τῆς ἐνδόξου ἐκείνης περιόδου.

Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἀνάγκη νὰ θέσωσιν ἑαυτοῖς οἱ σεβασμιώτατοι ἀρχιεπίσκοποι νόμον ἀπαράβατον, ὅτι τοῦ λοιποῦ οὐδένα θὰ χειροτονήσωσιν ἱερέα μὴ ἐκπαιδευθέντα ἐν ἱερατικῇ σχολῇ· διότι πρὸς ματαίωσιν τοῦ σκοποῦ τῶν ἱερῶν τούτων ἱδρυμάτων δὲν ὑπάρχει ἄλλη μέθοδος ἀποτελεσματικωτέρα τῆς τοῦ πολλαπλασιάζειν τοὺς ἀγραμμάτους ἱερεῖς.

Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν μόνον νὰ μορφώσωμεν νέους ἀξίους πρὸς ἱερωσύνην, ἀλλ' ἀπαιτεῖται κυρίως νὰ παρασκευάσωμεν αὐτοῖς καὶ πόρον βίου ἀξιοπρεποῦς καὶ στάδιον δράσεως. Ὅταν ὅμως ἐν κωμοπόλεσιν, ἐν αἷς δύνανται μόνον δύο μεμορφωμένοι ἱερεῖς νὰ συντηρηθῶσιν ἀξιοπρεπῶς, ὑπάρχωσι δέκα καὶ δώδεκα ἱερεῖς ἀπαίδευτοι, οὐδένα θὰ δυνηθῶμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐκεῖ πεπαιδευμένον ἱερέα, καὶ στρατιὰν ὅλην ἐὰν ἔχωμεν ἑτοίμην πρὸς χειροτονίαν.

Παράδειγμα ἔστωσαν ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ῥιζάρειος σχολὴ καὶ ἡ ἐν Χάλκῃ θεολογική, ὧν ἡ μὲν σκοπὸν ἔχει τὴν μόρφωσιν τοῦ κατωτέρου, ἡ δὲ τὴν τοῦ ἀνωτέρου κλήρου.

Ἀπὸ πεντήκοντα ἤδη ἐτῶν καρποφόρως ἐργάζεται τὸ εὐεργετικώτατον ἵδρυμα τῶν ἀοιδίμων Ῥιζαρῶν. Ἂν οἱ λαμ-

προὶ αὐτοῦ καρποὶ ἐχρησιμοποιοῦντο, ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ κατωτέρου ἡμῶν κλήρου θὰ ἦτο πρὸ πολλοῦ συντετελεσμένη ὡς ἐφαντάσθησαν καὶ ἐσχεδίασαν αὐτὴν αἱ μεγάλαι ἐκεῖναι καὶ εὐγενεῖς ψυχαὶ τῶν ἱδρυτῶν. Ἀλλ' ἡ πολιτεία οὐδεμιᾶς μέχρι τοῦδε προσοχῆς ἀξιώσασα τὸν πρὸς ἀνύψωσιν τῆς κοινωνίας κράτιστον μοχλόν, τὸν κατώτερον κλῆρον, οὐδεμίαν ἐπομένως ἐπεδείξατο πρόνοιαν καὶ περὶ τῆς ἀξιοπρεποῦς κοινωνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐν τῇ σχολῇ ἐκπαιδευομένων οὐδ' ἠγρύπνισεν ὑπὲρ τῆς εὐόρκου καὶ αὐστηρᾶς ἐκτελέσεως τοῦ κυριωτάτου τῆς σχολῆς θεσμοῦ, τῆς ἱερώσεως τῶν τροφίμων αὐτῆς. Διὰ τὴν ἀμεριμνησίαν δὲ ταύτην τῆς πολιτείας καὶ ἐκκλησίας οἱ τῆς σχολῆς ἀπόφοιτοι τὸ μὲν θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀπολελυμένους τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ ἱερατεῦσαι, τὸ δὲ οὐδεμίαν ἀσφάλειαν καὶ ἀξιοπρέπειαν βίου ἐν ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας ὁρῶντες τρέπονται πρὸς τὰς ἐπιστήμας. Οὕτω δὲ νομικοὺς μὲν καὶ ἰατροὺς καὶ φιλολόγους καὶ ἐμπόρους καὶ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων παμπόλλους δύναταί τις μαθητὰς τῆς Ῥιζαρείου σχολῆς νὰ εὕρῃ, ἱερεῖς δ' ὅμως ἐγγάμους, δι' ὅπερ κυρίως ἐξεπαιδεύθησαν, ἕνα μόνον καὶ δεύτερον. Ἡ δ' ἐκκλησία ἀφαιρεῖται τὸν κάλλιστον αὐτῆς κόσμον καὶ ἐμφανίζεται ἔτι τὰ ῥάκη τῶν παλαιῶν αὐτῆς δυσκληρημάτων φέρουσα.

Ὅλως δὲ τοὐναντίον συνέβη περὶ τὴν θεολογικὴν τῆς Χάλκης σχολήν. Ἐπειδὴ δῆλον ὅτι ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐξησφάλισεν ἀξιοπρεπῆ τὴν κοινωνικὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπολυομένων θεσπίσασα, ὅτι οὐδεὶς τοῦ λοιποῦ προχειρίζεται ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἐὰν μὴ φέρῃ δίπλωμα τῆς ἐν Χάλκῃ θεολογικῆς σχολῆς ἢ ἄλλης ἰσοτίμου, ἐπαγρυπνεῖ δὲ φρουρὸς ἀκοίμητος εἰς τὴν εὔορκον ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεως τῶν εἰσαγομένων μαθητῶν, ὅτι θὰ ἱερωθῶσιν, ἡ ἐν Χάλκῃ θεολογικὴ σχολὴ κατεκόσμησε καὶ ἐλάμπρυνε τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν δι' ἀρχιερέων, ἐφ' οἷς δικαίως αὐτὴ μὲν ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία σεμνύνεται καὶ ἐγκαλλωπίζεται, παρὰ δὲ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν τιμᾶται καὶ δοξάζεται.

Περὶ ἱδρύσεως διδασκαλείων θηλέων καὶ ἀρρένων παρακαλεῖ ὁ Σύλλογος τοὺς φιλοτίμους καὶ φιλομούσους Μικρασιάτας, ἵνα προνοήσωσιν ὅτι τάχιστα ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς τὰς αἰωνίας τῶν κοινοτήτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐνοχλήσεις περὶ εὑρέσεως καταλλήλων δημοδιδασκάλων καὶ τὰς λίαν ἀποθαρρυντικὰς ἀποτυχίας, ἃς συχνότατα ὑφίστανται παρὰ τὰς μεγάλας δαπάνας, εἰς ἃς αἱ φιλοτιμόταται μὲν ἀλλὰ πτωχαὶ κοινότητες ὑποβάλλονται. Ταῦτα δὲ πάσχουσι διὰ τὴν ἔλλειψιν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν ἐγχωρίων, οἵτινες καὶ ἐπιτυχέστερον τὸ διδακτικὸν ἔργον ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσι θὰ μετέρχωνται καὶ διαρκέστεροι καὶ οἱονεὶ αἰώνιοι καὶ ἧττον δαπανηροὶ ταῖς κοινότησι θὰ ὑπάρχωσι.

Διὰ ταῦτα εὐεργεσίαν μεγίστην θὰ εὐεργετήσῃ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὅστις μέρος τοῦ πλούτου αὐτοῦ πρὸς ἵδρυσιν διδασκαλείου ἀφιερώσῃ. Αἱ μεγάλαι καὶ εὔποροι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πόλεις δόξαν ἄφθιτον θὰ περιάψωσιν ἑαυταῖς, ἂν θελήσωσι νὰ καταστῶσι διὰ τῆς ἱδρύσεως διδασκαλείων πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ τοῦ Μικρασιατικοῦ λαοῦ κολυμβῆθραι.

Ἀλλὰ καὶ αἱ φιλάνθρωποι καὶ εὐγενεῖς ψυχαί, ὅσαι διακαίονται μὲν ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ βελτιώσωσι τὴν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κοινωνίαν, δὲν κέκτηνται δ' ὅμως καὶ πόρους ἐπαρκεῖς πρὸς οὕτω μεγάλην εὐεργεσίαν, δύνανται νὰ θεραπεύσωσι τῆς εὐσεβοῦς αὐτῶν ψυχῆς τοὺς πόθους ἱδρύουσαι διὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀντὶ μικρῶν ποσῶν ἐπώνυμα αὐτῶν κληροδοτήματα, ἵνα δι' αὐτῶν ἐκπαιδεύωνται ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν ἤδη ἀρρένων καὶ θηλέων διδασκαλείοις καὶ ταῖς ἱερατικαῖς σχολαῖς νέοι καὶ νέαι ἐκ τῶν ἀρίστων, ὑπὸ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐπαρχιῶν ἐκλεγομένων ἐπὶ τῷ ἀπαραβάτῳ ὅρῳ, ὅτι μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἑαυτῶν σπουδῶν θὰ χρησιμεύσωσι πρὸς θεραπείαν τῶν μεγάλων τῆς κοινωνίας ἀναγκῶν.

Ἐκ πείρας ἀσφαλοῦς γινώσκει ὁ Σύλλογος ὅτι ὅπου ὑπάρχει μεμορφωμένος ὁπωσοῦν κλῆρος ἢ καλῶς ὠργανωμένα

σχολεῖα, ἐκεῖθεν πορρωτάτω ἐλαύνεται ὁ προσηλυτισμός. Περὶ τὴν ἀνέγερσιν ἄρα τοιούτων τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ὀχυρωμάτων ἀνάγκη νὰ καταβληθῇ πᾶσα σπουδή.

Τὴν ἀνωτέρω Δ^ην τὴν τάξιν ταχθεῖσαν ἀνάγκην ἀνέλαβεν ἤδη νὰ θεραπεύσῃ ὁ Σύλλογος διὰ τῆς ἱδρύσεως «Βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν «ΑΝΑΤΟΛΗΣ». Τὴν βιβλιοθήκην ταύτην θ' ἀποτελῶσι βιβλία, διασαφοῦντα τὰς διαφορὰς τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐκτιθέντα σαφῶς καὶ εὐλήπτως τὴν διδασκαλίαν τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν ἐννέα πρώτων αἰώνων, ἣν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν πιστὴν διασῴζει καὶ ἐφ' ἧς μεγάλαι νῦν θεολογικαὶ διάνοιαι προσπαθοῦσι νὰ ἐποικοδομήσωσι τὴν ἕνωσιν πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων γνῶσιν ἔχοντες οἱ ἡμέτεροι νὰ μὴ ἀπατῶνται ὑπὸ τῶν ψευδοδιδασκαλιῶν τῶν προσηλυτιστῶν.

Ὁ Σύλλογος μετὰ χαρᾶς ἀρρήτου παραδίδωσι τοῖς πολεμουμένοις Ὀρθοδόξοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸν παρόντα πρῶτον τόμον τῆς Βιβλιοθήκης αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ΑΝΤΙΠΑΠΙΚΑ», περιέχοντα δέκα σπουδαιοτάτας διατριβὰς τοῦ ἐπιφανοῦς τῆς θεολογίας καθηγητοῦ κ. Α. Διομήδους Κυριακοῦ. Τοῖς Ἀντιπαπικοῖς ἕπεται εὐθὺς ὁ δεύτερος τῆς Βιβλιοθήκης τόμος, πραγματευόμενος «περὶ τῶν διαφορῶν τῆς ἡμετέρας, τῆς παπικῆς καὶ τῆς τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησίας», συγγραφεὶς ὑπὸ γνωριμωτάτου καὶ μεγάλας τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν φιλολογίᾳ παρέχοντος ἐλπίδας θεολόγου.

Τὴν δ' ἐκτέλεσιν τῆς Ε' ἀνάγκης ἤτοι τὴν ἵδρυσιν περιοδικοῦ, σκοπὸν καὶ ἀποστολὴν ἔχοντος νὰ στηρίξῃ τὰς ὑπὸ τοῦ ἀδίκου προσηλυτισμοῦ πιεζομένας κοινότητας, νὰ συμβουλεύῃ καὶ παραμυθῆται αὐτάς, νὰ παρακαλῇ τοὺς δυναμένους εἰς βοήθειαν, νὰ συντελῇ εἰς τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῶν ἀδελφικῶς ἀλλήλους στεργόντων λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ νὰ συντελῇ οὕτως εἰς τὸν ἠθικὸν καὶ διανοητικὸν

αὐτῶν προβιβασμὸν καὶ εἰς τὸν ἐξωραϊσμὸν τῆς κοινωνίας, νὰ φέρῃ εἰς γνῶσιν τοῦ ἔξω κόσμου τὰ ἐν τῇ ἀγνώστῳ χώρᾳ τελούμενα, νὰ περισυλλέγῃ πᾶσαν πληροφορίαν, συντελοῦσαν εἰς τὴν ἱστορικήν, ἀρχαιολογικήν, κοινωνικὴν καὶ καθόλου ἐπιστημονικὴν τῆς χώρας γνῶσιν—ἔχει ὁ Σύλλογος ἐν τοῖς λίαν προσεχῶς ἐκτελεστέοις ἀναγεγραμμένην.

Ἔχων ὁ Σύλλογος προθυμοτάτους ἀρωγοὺς ἄνδρας τοιούτους, οἵοί εἰσιν οἱ συγγραφεῖς τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου τόμου τῆς Βιβλιοθήκης αὐτοῦ, καὶ συνεργάτας καὶ συναντιλήπτορας οὕτως εὐσεβεῖς καὶ ἀφιλοδόξους, ὡς τὸν χορηγήσαντα τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀντιπαπικῶν Μικρασιάτην, οὗ ὁ πρὸς τὰ πάτρια θεῖος ζῆλος ἁμιλλᾶται πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἀρετὴν τῆς μετριοφροσύνης καὶ ὅστις ἠθικὴν ἀρχὴν ἔχων τὸ μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου δὲν ἐπέτρεψε τῷ Συλλόγῳ οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν εὐλογίαν τῆς βοηθουμένης ἐκκλησίας ἢ νὰ προβάλῃ αὐτὸ πρὸς μίμησιν καὶ προτροπὴν ἄλλων πρὸς ὁμοίας πράξεις, πέποιθεν ὅτι οἱ εὐσεβεῖς αὐτοῦ πόθοι δὲν θὰ μείνωσιν ἀνεκτέλεστοι.

Τὴν εὐεργεσίαν τῶν εὐσεβῶν καὶ φιλανθρώπων τούτων ἀνδρῶν, ἧς τὸ θεῖον μύρον ἄρρητον καὶ ἀνεκτίμητον καθιστᾶσιν οἱ νῦν κρίσιμοι τῆς πατρῴας εὐσεβείας καιροί, ὡς σάλπιγξ εὔφωνος καὶ μυριόστομος ἡ παροῦσα βίβλος θὰ ἐξαγγέλλῃ ταῖς ἀεὶ ἐπερχομέναις γενεαῖς,

ὄφρ' ἂν ὕδωρ τε νάῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ.

Ἐν Ἀθήναις μηνὶ Αὐγούστῳ τοῦ 1893.

(ἐκ τοῦ γραφείου)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Οἱ ἀνατολικοὶ ὀρθόδοξοι ἀγαπῶμεν τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν, ἐμμένομεν δὲ εἰς αὐτὴν ἀκραδάντως, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία, καὶ χαίρομεν, ὅταν ἑτερόδοξοι χριστιανοὶ ἀσπάζωνται τὰ δόγματα ἡμῶν, ἅτινα θεωροῦμεν ὡς τὰ συμφωνότερα τῶν ἄλλων πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιότητα, ὡς ἐκφράζοντα τὸν ἀκραιφνῆ καὶ γνήσιον χριστιανισμόν, ὅπως ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θείου στόματος τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, ὅπως ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπως διετυπώθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ ὅπως ἀνεπτύχθη ὑπὸ τῶν μεγάλων ἑλλήνων πατέρων τῶν πρώτων αἰώνων· δὲν ἐπιβάλλομεν ὅμως τὸ δόγμα ἡμῶν εἰς τοὺς ἑτεροδόξους χριστιανούς, δὲν πέμπομεν ἱεραποστόλους πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς ἐθνικοὺς καὶ ἀπίστους, οὐδ' ἐνεργοῦμεν ἐν γένει σκανδαλώδη προσηλυτισμὸν παρὰ ταῖς ἑτεροδόξοις ἐκκλησίαις ταράσσοντες αὐτὰς καὶ παντοῖα ἐγείροντες σκάνδαλα. Ὑπάρχουσιν ὀρθόδοξοι ἱεραπόστολοι, ῥῶσσοι τὸ γένος, καὶ ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἐργάζονται ἐν Ἰαπωνίᾳ, ἐν Ἰνδίαις, ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ παρ' ἐθνικοῖς καὶ εἰδωλολάτραις λαοῖς. Πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους χριστιανούς, καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους, δεικνύομεν ἀνοχὴν καὶ σεβόμεθα τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν συνείδησιν, ἀφίνομεν δὲ εἰς τοὺς πεπαιδευμένους ἄνδρας καὶ θεολόγους αὐτῶν νὰ παραβάλλωσι τὰ δόγματα αὐτῶν πρὸς τὰ ἡμέτερα καὶ ἐλπίζομεν, ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως

τῶν πραγμάτων θὰ σχηματισθῇ ἡ πεποίθησις, ὅτι ἐκ τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν ἡ διασῴζουσα πιστότερον τὸν ἀρχαῖον χριστιανισμόν, ἡ ἀποφεύγουσα τὰ ἄκρα, εἰς ἃ κατήντησαν οἱ παπισταὶ καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι, καὶ τὴν μέσην ὁδὸν βαδίζουσα, εἶναι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία. Δυστυχῶς δὲν πράττουσι τοῦτο καὶ αἱ δύο ἄλλαι ἐκκλησίαι· δὲν σέβονται καὶ ἐκεῖναι τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῶν ἡμετέρων, οὐδὲ δεικνύουσι τὴν αὐτὴν ἀνοχὴν πρὸς ἡμᾶς. Σμήνη ἱεραποστόλων καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων εἶναι διεσπαρμένα ἀνὰ πάσας τὰς ὀρθοδόξους χώρας, ἐνεργοῦντα διὰ ἱεραποστολικῶν σχολείων, διὰ περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων, διὰ κατ' οἶκον ἐν τῷ κρυπτῷ συναθροίσεων καὶ διαλέξεων, διὰ χρημάτων, διὰ παντοίων ἄλλων βοηθημάτων, διὰ παροχῆς βιβλίων διδακτικῶν καὶ ἄλλων εὐκολιῶν σκανδαλωδέστατον προσηλυτισμόν, ταράσσοντα τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν, ἐγείροντα ἔριδας μεταξὺ τῶν μελῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, ἐπανιστῶντα τέκνα κατὰ γονέων, συζύγους κατὰ συζύγων, ἀδελφοὺς κατὰ ἀδελφῶν, καὶ μυρία ἄλλα κακὰ προξενοῦντα. Ἐπειδὴ δὲ παρ' ἡμῖν τοῖς ὀρθοδόξοις ἐθνισμὸς καὶ ὀρθοδοξία εἶναι ἀδιασπάστως διὰ τῆς ἱστορίας συνδεδεμένα, συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διπλοῦν τὸ κακόν, διότι οἱ ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξίας ἀποσκιρτῶντες ἀπόλλυνται συνήθως καὶ ἐθνικῶς γινόμενοι ξένοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπήκοοι καὶ ξένα καὶ ἀντεθνικὰ φρονήματα ἐμπνεόμενοι. Καὶ ἐνοχλοῦσι μὲν ἡμᾶς καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι ἱεραπόστολοι, ἀλλὰ πρὸ πάντων μανιωδῶς ἐπιπίπτουσι καθ' ἡμῶν καὶ κινδυνοδέστεροι δείκνυνται οἱ καθολικοὶ ἱεραπόστολοι Ἰησουῖται, ἰδίως μάλιστα ἐν Μακεδονίᾳ, Θράκῃ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Συρίᾳ, Παλαιστίνῃ καὶ Αἰγύπτῳ. Τὰ σχολεῖα αὐτῶν ἐργάζονται πυρετωδῶς πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ παπισμοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ. Ἡ Συρία κινδυνεύει νὰ γίνῃ καθολική, ὑπὲρ τὰς 300 χιλιάδας Σύρων ἄλλοτε ὀρθοδόξων κύπτουσι νῦν τὸν αὐχένα αὐτῶν ὑπὸ τὸν παπικὸν ζυγόν, ἡ δὲ Βηρυττός, ὅπου πλὴν τῶν ἄλλων ἀπειραρίθμων σχολείων,

ἵδρυσαν καὶ διατηροῦσιν οἱ Ἰησουῖται δαπάνῃ τῆς διαβοήτου ἐν Ῥώμῃ προσηλυτιστικῆς ἑταιρείας πλῆρες πανεπιστήμιον, εἶναι τὸ κυριώτατον κέντρον τῶν παπιστικῶν προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν. Διὰ τοῦτο κατὰ τῶν παπικῶν τούτων ἱεραποστόλων ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ στρέψωμεν τὰ ἀμυντικὰ ἡμῶν ὅπλα. Ἡ ὀρθόδοξος πίστις καὶ ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Ἀνατολῆς ἐν γένει κινδυνεύουσι. Τὸν κίνδυνον τοῦτον ὀφείλομεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς ἀμύνης ὑπὲρ τῆς ὑπομοχλευομένης ὀρθοδόξου πίστεως συλλέξαντες πάσας τὰς κατὰ τοῦ παπισμοῦ κατὰ διαφόρους καιροὺς ὑφ' ἡμῶν ἐν διαφόροις περιοδικοῖς καὶ ἐφημερίσιν ἐκδοθείσας διατριβὰς ἐκδίδομεν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀ ν τ ι π α π ι κ ά, ὧν τὴν δαπάνην ἀνέλαβε φιλοτίμως ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος τῶν Μικρασιατῶν «ἡ Ἀνατολή», ὁ τοσοῦτον καρποφόρως καὶ δραστηρίως ἀπὸ πολλοῦ ἐργαζόμενος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἔργου τούτου στηρίξῃ, ὡς ἐλπίζομεν, τοὺς ἡμετέρους εἰς τὴν πάτριον πίστιν, πρέπει νὰ ὀφείλωσι πάντες χάριτας εἰς τὰ φιλότιμα καὶ φιλοπάτριδα μέλη τοῦ ἐθνικωτάτου τούτου σωματείου, τὰ ἀναλαβόντα τὰ βάρη τῆς δαπάνης ταύτης. Εἰς τὸν γράψαντα τὰς διατριβὰς ταύτας εἶναι ἀρκετὴ ἀνταμοιβὴ ἡ συναίσθησις, ὅτι πιθανὸν νὰ συνετέλεσε διὰ τῶν ἀσθενῶν αὐτοῦ δυνάμεων ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς πατρίου πίστεως, τοῦ πολυτιμοτάτου τούτου ἀγαθοῦ παντὸς χρηστοῦ καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρός.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Φεβρουαρίου 1893.

Α. Διομήδης Κυριακος

1

Η ΕΝ ΡΩΜΗι
ΜΕΛΕΤΩΜΕΝΗ ΕΝΩΣΙΣ
ΤΗΣ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α΄.

ΟΙ ΠΑΠΑΙ ΕΠΕΔΙΩΞΑΝ ΑΕΙΠΟΤΕ ΤΗΝ ΥΠΟΤΑΓΗΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ

Ἀπό τινος κυκλοφοροῦσι φῆμαι καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τύπῳ, ὅτι ὁ πάπας Λέων ὁ ΙΓ΄ ἑτοιμάζει ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς ὀρθοδόξους λαούς, δι' ἧς θὰ καλέσῃ αὐτούς, ἵνα ἐγκαταλιπόντες τὸ σχίσμα, ἐν ᾧ δῆθεν εὑρίσκονται, ἐπιστρέψωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἑνωθῶσι μετ' αὐτῆς καὶ ὑποταγῶσι τῷ πάπᾳ, τῷ κανονικῷ δῆθεν ἀρχηγῷ τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι θέλει συγκροτηθῇ συνέδριον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐν Ἱεροσολύμοις. Ὅτι τοιαῦτα ἐν Ῥώμῃ μελετῶσιν, οὐδόλως φαίνεται ἀπίθανον εἰς τὸν γινώσκοντα ἔνθεν μὲν πόσον ἀγνοοῦσιν ἐν Ῥώμῃ τὸ ἀληθὲς φρόνημα τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς ἀνατολῆς καὶ τὴν περὶ παπικῆς ἐκκλησίας ἀληθῆ γνώμην αὐτῶν, ἑτέρωθεν δὲ τὰς ἀνέκαθεν τάσεις τοῦ παπισμοῦ πρὸς πνευματικὴν ὑποδούλωσιν τῆς ἀνατολῆς, ἃς ἀπέδειξεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς παπωσύνης αὐτοῦ καὶ ὁ νῦν παπεύων Λέων ὁ ΙΓ΄, ἀνὴρ πολιτικώτερος μὲν καὶ διπλωματικώτερος τῶν πλείστων προκατόχων αὐτοῦ καὶ φαινόμενός πως κάλλιον ἐννοῶν τὴν νεωτέραν ἐποχὴν καὶ προθυμότερος νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὰς παρούσας ἀνάγκας τῶν νεωτέρων λαῶν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐμφορούμενος τῶν αὐτῶν φρονημάτων καὶ τάσεων, ὧν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ

πάπαι, καὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιδιώκων σκοποὺς περὶ παπικῆς παντοκρατορίας ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ τὰς αὐτὰς ἐγείρων ἀξιώσεις ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, ἀπέναντι τῶν κρατῶν καὶ τῶν θεσμῶν αὐτῶν καὶ ἀπέναντι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προόδου τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν. Ὁ Λέων καὶ ἄλλοτε ἐξεδήλωσε τὸν πόθον αὐτοῦ, νὰ ἴδῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὑποτεταγμένην ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, καὶ ὅτε τῷ 1880 ἐξέδωκε τὴν ἐγκύκλιον αὐτοῦ περὶ τῶν ἀποστόλων τῶν Σλάβων Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου, ἐν ᾗ παριστάνων τοὺς ἐκ Θεσσαλονίκης τούτους μοναχούς, τοὺς ἐνεργήσαντας τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Βουλγάρων, Χαζάρων, Μοραβῶν καὶ Βοεμῶν τῇ ἐντολῇ καὶ φροντίδι τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς, ὡς τοπικοὺς δῆθεν ἀπεσταλμένους, συνίστα πᾶσι τοῖς καθολικοῖς, ἵνα ἑορτάζωσιν ἐπισήμως κατ' ἔτος τὴν ἑορτὴν αὐτῶν, καὶ ὅτε τῷ 1885 διέταξε νὰ ἑορτασθῇ ἡ χιλιετηρὶς τῶν αὐτῶν ἀποστόλων τῶν Σλάβων πανηγυρικώτατα, ἵνα ἐγείρῃ τὴν συμπάθειαν τῶν σλαβικῶν λαῶν καὶ ἑλκύσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν μετὰ τῆς Ῥώμης ἕνωσιν, καὶ ὅτε ἔγραφε τὴν γνωστὴν πρὸς τὸν Καρδινάλιον Ῥαμπόλλαν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ῥητῶς ἐξέφραζε τὴν εὐχὴν αὐτοῦ νὰ ἴδῃ ὑποτεταγμένας τέλος πάντων ὑπὸ τὴν ποιμαντορικὴν αὐτοῦ ῥάβδον πάσας τὰς ἐκκλησίας τῆς ἀνατολῆς. Εἶναι γνωστὰ ὅσα ἐντεῦθεν λαβὼν ἀφορμὴν ἔγραψεν ἄλλοτε ὁ Μηνύτωρ τῆς Ῥώμης, ὅστις εἶναι τὸ κυριώτατον ὄργανον τῆς Παπικῆς αὐλῆς καὶ εἰς ὃν εἶναι φαίνεται προσφιλέστατον τὸ θέμα τοῦτο τῆς πιθανῆς εἰς τὸν πάπαν ὑποταγῆς τῶν ἀνατολικῶν. Ἡμεῖς ἀπηντήσαμεν τότε ἐν τῇ «Ἐθνικῇ» (1891) ὡς ἔπρεπεν εἰς τὰς ἀλαζονικὰς ταύτας ἀξιώσεις καὶ ματαίας ἐλπίδας τῶν ἐν Ῥώμῃ.

Τὸ νὰ ἐκδηλῶσιν οἱ πάπαι λίαν συχνὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν νὰ ἴδωσι τοὺς ἀνατολικοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς προσερχομένους καὶ δηλοῦντας τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ καλῶσιν αὐτοὺς δι' ἐγκυκλίων, ἵνα ποιήσωσι τὸ βῆμα τοῦτο, καὶ νὰ πράττωσι πᾶν τὸ δυνατὸν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθουμένου τούτου σκοποῦ εἶναι φυσικώτατον, ἐὰν ἀναλογισθῇ τις, ὅτι ὁ πάπας θεωρεῖ ἑαυτὸν ὡς τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ὡρισμένην κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας, ὡς τὸν κανονικὸν αὐτῆς ἀρχηγόν, εἰς ὃν ὀφείλουσι πάντες οἱ πανταχοῦ τοῦ κόσμου χριστιανοὶ ὑπακοήν, καὶ διὰ τοῦτο νομίζει πάντας τοὺς μὴ ὑποτασσομένους αὐτῷ ὡς ipso facto ὄντας

ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας. Οἱ μὴ παπικοὶ λαοὶ εἶνε κατὰ τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἐκτετροχιασμένοι τῆς εὐθείας ὁδοῦ, εἶναι στασιασταὶ καὶ ἀντάρται κατὰ τοῦ ἀρχιποίμενος τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, εἶναι σχισματικοὶ καὶ μέλη ἀποκοπέντα ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, μέλη σεσηπότα, εἰς φθορὰν καὶ αἰωνίαν ἀπώλειαν προωρισμένα καὶ καταδεδικασμένα. Οἱ πάπαι θεωροῦσι διὰ ταῦτα καθῆκον αὐτῶν νὰ μεριμνῶσι περὶ ἐπιστροφῆς πάντων τῶν μὴ καθολικῶν λαῶν, τῶν ὀρθοδόξων, διαμαρτυρομένων, ἀρμενίων καὶ λοιπῶν εἰς τὴν μάνδραν τοῦ παπισμοῦ καὶ ὅσοι πάπαι δὲν δεικνύουσι τοιαύτην μέριμναν εἶναι κατὰ τοὺς καθολικοὺς ἀνάξιοι νὰ κάθηνται ἐπὶ τοῦ Παπικοῦ θρόνου.

Πράγματι ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ σχίσματος, ἤτοι ἀπὸ τοῦ θ' αἰῶνος καὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ μεγάλου Φωτίου (867), οἱ πάπαι οὐδεμίαν εὐκαιρίαν καὶ οὐδεμίαν ἐνέργειαν παρέλειψαν, ὅπως κατορθώσωσι νὰ ὑποτάξωσι τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας τῆς ἀνατολῆς. Αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι ἐπετάθησαν ἰδίως ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν σταυροφοριῶν, ὅτε ἤλπισαν οἱ πάπαι, ὅτι τῇ βοηθείᾳ τῶν μεγάλων σταυροφορικῶν στρατιῶν τῶν ἀπερχομένων εἰς τὴν Ἁγίαν Γῆν, ἠδύναντο νὰ ἐπιβληθῶσιν εὐκολώτερον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς Βυζαντινοὺς καὶ νὰ ἐξαναγκάσωσιν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸ θέλημα αὐτῶν, τῶν τότε πανισχύρων ὄντων, ὡς γνωστόν, ἐν τῇ δύσει. Οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ τῆς μεγίστης τῶν παπῶν δυνάμεως, οἱ χρόνοι Γρηγορίου τοῦ Ζ', ὅστις ἀξιῶν, ὅτι ἡ παπικὴ ἐξουσία εἶνε ἡ ἀνωτάτη ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τῶν ἡγεμόνων ἐξουσία ἀπορρέει ἀπ' αὐτῆς, ὅπως τὸ φῶς τῆς σελήνης λαμβάνεται παρὰ τοῦ ἡλίου, ἀφώριζε Ἑρρῖκον τὸν Δ', αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, καὶ ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ ταπεινωθῇ ἐνώπιόν του ἐν Κανόσσῃ· οἱ χρόνοι Ἰννοκεντίου τοῦ Γ', ὅστις ἀνεβίβαζε καὶ κατεβίβαζεν ἐν Γερμανίᾳ τοὺς αὐτοκράτορας ὡς τοὺς ἀσημοτέρους ὑπαλλήλους αὐθαίρετος ἄρχων, ἐδέσποζε δὲ πανταχοῦ τῆς δύσεως καὶ ἐκυβέρνα τὰ κράτη διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ αὐτοβούλως καὶ ὡς ἀπόλυτος κύριος καὶ ἐξηνάγκαζε τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας, Λεώνης ἐν Ἱσπανίᾳ, Ἀραγωνίας καὶ λοιποὺς τότε ἐξουσιαστὰς τῶν διαφόρων χωρῶν εἰς τὸν ἔσχατον ἐξευτελισμόν· οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ὁ παπισμὸς διὰ τῶν ἱερῶν δικαστηρίων καὶ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων κατεδίωκεν ἀμειλίκτως καὶ ἀπανθρωπότατα πάντα ἐναντιούμενον εἰς τὰ δόγματα τῆς ῥω-

μαϊκῆς ἐκκλησίας ῥίπτων εἰς τὰς πυρὰς ἢ θάπτων ἐν ταῖς φοβερωτάταις τότε φυλακαῖς διὰ βίου· οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἡ φωνὴ τοῦ πάπα ἐξήγειρεν εἰς ἱεροὺς πολέμους ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τῆς παντοκρατορίας τῶν παπῶν μόνον οἱ ἑλληνικοὶ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς ἀνατολῆς ἦσαν οἱ μὴ ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν ταύτην καὶ διατηροῦντες τὴν πατροπαράδοτον ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτοδιοίκησιν. Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς μακροὺς ἐκείνους σταυροφορικοὺς πολέμους τῶν δυτικῶν λαῶν κατὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἀπίστων ἀποπειρῶνται καὶ ἐλπίζουσιν οἱ πάπαι νὰ ὑποδουλώσωσι τοὺς ὀρθοδόξους τῆς ἀνατολῆς λαούς. Πλὴν ματαίως καὶ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἐπὶ Ἰωάννου Δούκα τοῦ Βατάτζη, τοῦ εἰς Νίκαιαν καταφυγόντος, ὅτε οἱ σταυροφόροι κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπλιν (1204), ἐδοκίμασαν δι' ἀπεσταλμένων νὰ πειθαναγκάσωσι τοὺς ἡμετέρους νὰ ὑποκύψωσιν ὑπὸ τὸν ζυγόν των. Αἱ σταυροφορίαι εἶχον δεινώσει τὰς σχέσεις ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν καὶ εἶχον εὐρύνει τὸ διαχωρίζον αὐτοὺς χάσμα ἕνεκα τῶν βανδαλισμῶν τῶν σταυροφόρων, οἵτινες διερχόμενοι τὰς βυζαντινὰς χώρας, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὴν ἁγίαν γῆν, ἐδήουν αὐτὰς καὶ μετεχειρίζοντο ὡς ἐχθρικάς. Τὸ μῖσος τῶν ἀνατολικῶν ἐκορυφώθη, ὅτε οἱ σταυροφόροι ὑπὸ τὸ πρόσχημα, ὅτι θὰ ἐπαναγάγωσιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου τὸν νόμιμον κληρονόμον Ἀλέξιον τὸν Δ΄ ἐγένοντο κύριοι τοῦ Βυζαντίου καὶ ἵδρυσαν ἐκεῖ τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν, ἐνῷ συγχρόνως διεμερίσθησαν τὸ βυζαντινὸν κράτος, καταλαβόντες μετὰ τῶν Βενετῶν, τοῦ Μοντφερράτου, τοῦ Βιλλεχαρδουίνου καὶ ἄλλων εὐγενῶν φράγκων τὰς πλείστας χώρας τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν Μακεδονίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Κρήτην, τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς νήσους τοῦ ἀρχιπελάγους καὶ τὰς παραλίας ἐν γένει τῆς ἀνατολῆς, περιορίσαντες τοὺς Βυζαντινοὺς εἰς μόνην τὴν Νίκαιαν καὶ τὰ πέριξ μέρη καὶ ἐπιβάλλοντες πανταχοῦ διὰ τῆς βίας τὸν λατινισμόν. Καὶ ὅμως παρὰ πάντα τὰ κακὰ ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀπέρρεον ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ, οὗ ἔργα καὶ ὄργανα ἦσαν αἱ σταυροφορίαι, ἀπῄτουν οἱ πάπαι καὶ ἤλπιζον τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀνατολικῶν καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ἀναγνώρισιν τῆς ὑπεροχῆς των! Πλὴν ἀπῄτουν καὶ ἤλπιζον ματαίως.

Ἡ ἀποτυχία ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα πάσης νέας ἀποπείρας παρὰ τῶν παπῶν περὶ ἑνώσεως καὶ ὑποταγῆς τῶν ἀνατολικῶν. Πολλὰς ἐλπίδας συνέλαβον οἱ ἐν Ῥώμῃ νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ ποθουμένου τούτου, ὅτε Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἐκδιώξας τοὺς λατίνους ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1261 καὶ ἐπανιδρύσας ἐκεῖ τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἐκ φόβου μὴ ὁ πάπας κινήσῃ γενικὴν κατ' αὐτοῦ σταυροφορίαν ἐπεζήτησε ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Λατινόφρονος Πατριάρχου Ἰωάννου Βέκκου νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ εἰς ὑποταγὴν τῷ πάπᾳ, πέμψας πρεσβείαν τινὰ εἰς τὴν τότε ἐν Λουγδούνῳ συγκροτουμένην λατινικὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον τῷ 1274. Ἀλλὰ καὶ τότε οἱ πόθοι τοῦ παπισμοῦ ἐματαιώθησαν ὑπὸ τῆς εὐσταθείας τοῦ ἑλληνικοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ, ὅστις ἀπέστεργε τὴν μισητὴν παπικὴν τυραννίαν καὶ ἠγάπα τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν. Ὁ λαὸς πανταχοῦ ἀντέπραττε κατὰ τῶν σχεδίων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πάπα, ὁ δὲ Ἰωάννης Βέκκος ἐγένετο τὸ ὑποκείμενον τῆς ἀποστροφῆς πάντων, τὸ δὲ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος μῖσος ὑπῆρξε τοσοῦτον, ὥστε ἀποθανόντα δὲν ἐτόλμησεν ὁ υἱός του Ἀνδρόνικος ὁ Β' νὰ κηδεύσῃ αὐτὸν ἐπισήμως!

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺν χρόνον νέαι πολιτικαὶ δυσχέρειαι ἐν τῇ ἀνατολῇ δίδουσι νέαν εὐκαιρίαν τῷ πάπᾳ καὶ πάλιν νὰ ἐλπίσῃ ἐγγίζουσαν τὴν ὥραν τῆς ὑποταγῆς τῶν ἀνατολικῶν. Οἱ Ὀθωμανοὶ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἐμφανιζόμενοι τὸ πρῶτον ἐν τῇ σκηνῇ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας καταλύσαντες τὸ κράτος τῶν Σελδούκων καὶ κατὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐπιτεθέντες γίνονται ταχέως κύριοι τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὑπὸ τὸν Ὀρχὰν δὲ κυριεύουσι τὴν Καλλίπολιν καὶ μετ' ὀλίγον Μουρὰτ ὁ Α' ἱδρύει τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ἀπειλεῖ νὰ περισφίγξῃ ὡς βόας καὶ ἀποπνίξῃ τὸ ἀσθενὲς βυζαντινὸν κράτος τὸ ὑπὸ τῶν λατίνων σταυροφόρων σχεδὸν κατεστραμμένον ἤδη καὶ σκιὰν μόνον τῆς προτέρας δυνάμεως διατηροῦν. Ἰδοὺ καὶ πάλιν περίστασις εὐνοϊκὴ τῷ πάπᾳ νὰ ἐπιβληθῇ τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπισχνούμενος τὴν ἀρωγὴν τῆς δυτικῆς χριστιανοσύνης ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀπεριορίστου αὐτοῦ δυνάμεως.

Ὁ περίφοβος ἐκ τῶν ἐπικειμένων κινδύνων αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Γ' εἰσέρχεται εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν τότε πάπαν, διατρίβοντα ἐν Ἀβινιῶνι τῆς Γαλλίας, πέμπει πρὸς αὐτὸν τὸν

περιβόητον Βαρλαὰμ καὶ προτείνει αὐτῷ συγκρότησιν οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς σύσκεψιν περὶ ἑνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν (1339). Ἀλλὰ καὶ πάλιν νέον ναυάγιον τῶν παπικῶν ἐλπίδων. Ὁ λαὸς τῆς ἀνατολῆς δὲν δέχεται οὐδεμίαν ἀπεμπόλησιν τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ συνειδήσεως. Ὁ Βαρλαὰμ ἐπανέρχεται ἄπρακτος καὶ κατηισχυμμένος, ἀναγκάζεται δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ νὰ φύγῃ εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖ νὰ διανύσῃ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ βίου του.

Μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε ὁ κίνδυνος ἐκ τῶν Τούρκων εἶχε κορυφωθῇ, καὶ πάλιν οἱ Πάπαι Μαρτῖνος ὁ Ε΄ καὶ Εὐγένιος ὁ Δ΄ ἀποπειρῶνται, ἵνα ἐκμεταλλευόμενοι τὰς δεινὰς ἐκείνας τοῦ γένους ἡμῶν περιστάσεις διὰ συνεννοήσεως μετὰ Ἰωάννου Ζ΄ τοῦ Παλαιολόγου ἐπιτύχωσιν ὅ,τι ἀρχῆθεν ἐπεδίωκον, γίνεται δὲ ἡ ἐν Φερράρᾳ τὸ πρῶτον εἶτα δὲ ὡς συνέχεια ταύτης καὶ ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδος (1439) καὶ κατορθοῦται διὰ μυρίων πιέσεων καὶ κακώσεων νὰ ἑλκύωσί τινας τῶν ἡμετέρων εἰς ψευδῆ τινα ἕνωσιν. Ἀλλ' ἔνθεν μὲν ὁ ἐκεῖ παρευρεθεὶς περίδοξος Μητροπολίτης Ἐφέσου Μάρκος καὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ διαμαρτύρονται κατὰ τῶν ἐκεῖ γενομένων ὡς ἔργων βίας ἑτέρωθεν δὲ ἐν τῇ ἀνατολῇ ὡς θύελλα ἐγείρεται γενικὴ ἀποδοκιμασία κατὰ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, οἱ δὲ ἀρχιερεῖς τῆς ἀνατολῆς τὸ γνήσιον φρόνημα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐκφράζοντες ἐν δυσὶ πολυαρίθμοις συνόδοις ἐν Ἱεροσολύμοις (1443) καὶ Κωνσταντινουπόλει (1451) ἀποκηρύττουσιν ὡς ψευδῶς γενομένην τὴν ἐκεῖ ἕνωσιν καὶ ὑποταγήν. Καὶ πάλιν δὲ καὶ τότε δὲν ἠδυνήθησαν οἱ πάπαι ὡς δέλεαρ ἐπισείοντες τὴν ὑπόσχεσιν βοηθείας τῶν εὐρωπαίων ἡγεμόνων κατὰ τῶν Τούρκων νὰ πείσωσι τοὺς ὀρθοδόξους νὰ θυσιάσωσι τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Πόσον δὲ τὸ δέλεαρ ἐκεῖνο ἦτο ψευδές, ἀπέδειξαν τὰ πράγματα εὐθὺς μετὰ ταῦτα, ὅτε ἐπέστη ἡ στιγμὴ τῆς ἁλώσεως, καθ' ἃς ἡμέρας ἡ ὑπὸ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, ζητηθεῖσα παρὰ τοῦ πάπα καὶ ἐπὶ ταῖς αὐταῖς πάντοτε ἐλπίσιν ἀποσταλεῖσα βοήθεια ὑπῆρξεν ὡς γνωστὸν ἐντελῶς ἀσήμαντος, οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον δυνηθεῖσα νὰ προλάβῃ τὴν ἐπελθοῦσαν μοιραίαν καταστροφήν. Οἱ χρόνοι τῆς παντοδυναμίας τῶν παπῶν ἐν τῇ δύσει, οἱ χρόνοι Γρηγορίου τοῦ Ζ΄ καὶ Ἰννοκεντίου τοῦ Γ΄, καθ' οὓς ἤγοντο

καὶ ἐφέροντο τὰ πράγματα ἐν αὐτῇ κατὰ τὰ ἐκ Ῥώμης νεύματα, εἶχον παρέλθει. Ἀπὸ Βονιφατίου τοῦ Η΄ εἶχεν ἀρχίσει νὰ ὠχριᾷ ὁ ἀστὴρ τοῦ παπισμοῦ καὶ νὰ κλίνῃ ἀπὸ τοῦ μεσουρανήματος αὐτοῦ πρὸς τὴν δύσιν. Ἡ φωνὴ τῶν παπῶν δὲν ἐπεβάλλετο πλέον εἰς τοὺς δυτικοὺς λαούς, ὡς πρότερον. Ἡ δύσις εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ καταυγάζηται ὑπὸ τῶν πρώτων ἀκτίνων τῆς νέας εὐρωπαϊκῆς παιδείας, τῆς προελθούσης διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν κλασικῶν σπουδῶν κατὰ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα. Ἡ δύναμις τοῦ παπισμοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς τότε ἀμαθείας, τῶν προλήψεων καὶ τῆς δεισιδαιμονίας τῶν δυτικῶν λαῶν.

Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453), δι' ἧς ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολὴ περιέρχεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ὀθωμανῶν, δὲν μεταβάλλει τὰ πρὸς τοὺς λαοὺς αὐτῆς σχέδια τῶν παπῶν. Τὸ ὄνειρον αὐτῶν μένει πάντοτε τὸ αὐτό. Οἱ λαοὶ οὗτοι, πάντες οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ ἐν γένει, οἵτινες συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ῥώσσων, εἶναι περὶ τὰ ἑκατὸν ἑκατομμύρια, ἔπρεπε νὰ γίνωσι λεία τοῦ παπισμοῦ, δὲν ἔπρεπε νὰ μένωσιν ἐκτὸς τῆς παπικῆς μάνδρας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπεχείρησαν οἱ μετὰ τὴν ἅλωσιν πάπαι νὰ ἐγείρωσι τοὺς δυτικοὺς ἡγεμόνας εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων ἐλπίζοντες, ὅτι, ἀποδιωκομένων τούτων καὶ περιερχομένης τῆς ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καθολικῶν ἡγεμόνων, εὐκόλως ὁ παπισμὸς θὰ ἐγκαθιδρύετο ἐν αὐτῇ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔτεινον αἱ ἐνέργειαι τῶν παπῶν κατὰ τὸν ΙΕ΄ καὶ ΙϚ΄ αἰῶνα χωρίς, ἐννοεῖται, νὰ ἀποφέρωσιν ἀποτέλεσμά τι, διότι οὐδεμία δύναμις ἐν Εὐρώπῃ ἔδιδε πλέον προσοχὴν εἰς τὰς ἀπὸ Ῥώμης παρορμήσεις οὐδ' ἤθελε νὰ γίνῃ ὄργανον τῶν παπικῶν σχεδίων. Ἀπὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ ΙϚ΄ αἰῶνος ἀπελπισθέντες ἀπὸ τῶν δυτικῶν ἡγεμόνων τρέπονται ἐπ' ἄλλους τρόπους, ὅπως ἐπιτύχωσι τοῦ ποθουμένου. Ἔκτοτε δηλαδὴ ἄρχονται τῶν προσηλυτιστικῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ δι' ἀποστολῆς καὶ συντηρήσεως καθολικῶν ἱεραποστόλων, ἐνεργούντων πρὸ πάντων διὰ τῶν σχολείων αὐτῶν παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς ἀνατολῆς, τοῖς στερουμένοις τότε τελείως ἰδίων ἐθνικῶν σχολείων ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης δουλείας. Διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας ἤλπιζον οἱ Ἰησουῖται (διότι οὗτοι ἀνέλαβον τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν ἀνατολικῶν) νὰ ἐλκύσωσι τὰς νέας γενεὰς ὑπὲρ τοῦ παπισμοῦ. Οἱ πρῶτοι Ἰησουῖται

ἐφάνησαν ἐν τῇ ἀνατολῇ περὶ τὸ 1600. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας, τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον αἱ προσηλυτιστικαὶ αὗται ἐνέργειαι τοῦ παπισμοῦ, αἵτινες ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐξετείνοντο εἰς Σμύρνην, Χίον, τὰς Κυκλάδας, τὴν Κύπρον, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ καθ' ἅπασαν ἐν γένει τὴν ἑλληνικὴν ἀνατολήν, ὑπεστηρίζοντο ἐκθύμως ὑπὸ τῶν καθολικῶν δυνάμεων Βενετίας, Ἱσπανίας, Γαλλίας καὶ Αὐστρίας καὶ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ ΙΓ' εἶχεν ἱδρύσει ἀπὸ τοῦ 1583 καὶ ἰδίαν σχολὴν χάριν τῶν ἀσπαζομένων τὸν λατινισμὸν ἑλλήνων νέων, τὴν σχολὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐξ ἧς πολλοὶ ἕλληνες ἐξωμόται ἐξῆλθον καὶ φανατικῶς ὑπηρέτησαν τότε εἰς τὰ κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ἀνατολῆς σχέδια τοῦ παπισμοῦ. Ἀρκούμεθα νὰ μνημονεύσωμεν ἐπὶ παραδείγματι τὸν φοβερὸν Χίον Ἀλλάτιον, ὅστις ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ πικρότατα λαλεῖ περὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ μετὰ λύσσης καταπολεμεῖ τὰ δόγματα καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτῆς. Ὡς στήριγμα δὲ κυριώτατον τῶν προσηλυτιστικῶν τούτων ἐνεργειῶν ἐχρησιμευσεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ χρησιμεύει μέχρι τῆς σήμερον ἡ μεγάλη ἱεραποστολικὴ ἑταιρεία (propaganda fidei) ἡ κατὰ τὸ 1622 ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ ΙΑ' ἐν Ῥώμῃ ἱδρυθεῖσα, ἥτις πλουτισθεῖσα διὰ πλουσιωτάτων δωρεῶν καὶ τῶν παπῶν καὶ ἄλλων καθολικῶν Κροίσων διέθετε πάντοτε καὶ διαθέτει ἀμύθητα ποσὰ πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ παπισμοῦ πανταχοῦ τοῦ κόσμου. Ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία καὶ μετ' αὐτῆς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εὑρέθησαν τότε, ἤτοι καθ' ἅπαντα τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ἐν τοῖς ἐσχάτοις κινδύνοις καὶ διέτρεξαν τὰς κρισιμωτάτας τῶν στιγμῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου. Σμήνη δυτικῶν μοναχῶν, διεσκορπισμένα ἀνὰ πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἄρθονα μέσα διαθέτοντα πρὸς διαφθορὰν τῶν συνειδήσεων διὰ τῶν σχολείων καὶ τῶν ψευδοβιβλίων αὐτῶν, ἐπωφελούμενα ἐκ τῆς ἀμαθείας τοῦ λαοῦ ἀπειλοῦσι τὴν πίστιν αὐτῶν. Τιμὴ εἰς τοὺς ὀλίγους ἐκείνους ἄνδρας, πατριάρχας, ἀρχιερεῖς, κληρικοὺς καὶ λοιποὺς λογίους, οἵτινες ἐν ταῖς δειναῖς ἐκείναις περιστάσεσιν ἠγωνίσθησαν κατὰ τῶν παντοίων τούτων ἐχθρῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ ἔσωσαν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐκείνου καὶ τὸν ἑλληνικὸν ἐθνισμὸν ἡμῶν καὶ τὴν πατροπαράδοτον πίστιν! Τιμὴ ἰδίως εἰς τὸν μέγαν πατριάρχην Κύριλλον τὸν Λούκαριν, ὅστις πρὸ πάντων ἀντέστη τότε πρὸς τοὺς Ἰη-

σουΐτας καὶ κατώρθωσε νὰ διαλύσῃ τὰς πλεκτάνας αὐτῶν καὶ νὰ ματαιώσῃ τὰ καταχθόνια σχέδια, γενόμενος ἐπὶ τέλους θῦμα τῶν διωγμῶν καὶ ῥαδιουργιῶν αὐτῶν!

Οἱ πάπαι τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἔλαβον τὴν αὐτὴν στάσιν ἀπέναντι τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολῆς, ἣν καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν εἶχον λάβει. Οἱ σχισματικοὶ λαοὶ τῆς ἀνατολῆς ἔπρεπε νὰ προσελκυσθῶσιν εἰς τὴν ὑποταγὴν ὑπὸ τὴν Ῥώμην. Αἱ παπικαὶ προσηλυτιστικαὶ ἐνέργειαι ἐν τῇ ἀνατολῇ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον οὐ μόνον δὲν ἐπαύσαντο, ἀλλὰ καὶ ἐπετάθησαν μάλιστα· Ἰδίως ἐν Συρίᾳ ἐγένετο τὸ κέντρον τῶν ἐνεργειῶν τούτων, ὅπου ὁ παπισμὸς κατώρθωσεν ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος περὶ τὰς 250 χιλ. κατοίκων ἄλλοτε ὀρθοδόξων νὰ ἑλκύσῃ εἰς τὸν οὐνιτισμόν, διατηρεῖ δὲ ἐν Βηρυττῷ ὁλόκληρον Ἰησουϊτικὸν πανεπιστήμιον. Συγχρόνως δὲ διὰ τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα καθολικῶν σχολείων τῶν ὑπὸ Ἰησουϊτῶν καὶ ἀδελφῶν τοῦ ἐλέου διευθυνομένων προσπαθεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ συμπάθειαν πρὸς τὸν καθολικισμὸν καὶ ὅπου δυνηθῇ νὰ ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τέκνα τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας. Ἐν Μακεδονίᾳ ἐργάζεται ὁ καθολικὸς προσηλυτισμὸς ἰδίως παρὰ τοῖς Βουλγάροις. Πρὸ πάντων δὲ οἱ δύο τελευταῖοι πάπαι Πῖος ὁ Θ΄ καὶ ὁ νῦν παπεύων Λέων ὁ ΙΓ΄ ἔδειξαν ἰδιαίτερον ζῆλον πρὸς προσέλκυσιν τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὴν μετὰ τῆς Ῥώμης ἕνωσιν. Πῖος ὁ Θ΄ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς Παπωσύνης του (1848) ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς ἀνατολῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἥτις ἐγένετο δεκτὴ μετὰ τῆς ἀποστροφῆς, μεθ' ἧς πάντοτε ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀκούουσι τὰς τοιαύτας παπικὰς προσκλήσεις. Ὁ τότε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἄνθιμος ἀπήντησεν ὡς ἔπρεπε πρὸς τὸν Πῖον στηλιτεύων τὰς ἀτόπους ἀξιώσεις τῶν παπῶν καὶ τὰς καινοτομίας τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, δι' ὧν αὕτη ἐν τῇ φορᾷ τῶν αἰώνων ἠσχήμισε καὶ ἠλλοίωσε τὸν ἀρχικὸν χριστιανισμὸν τὸν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ σῳζόμενον. Ὁ Πῖος ὅμως ἐπέμενε καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιδιώκων τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀνατολικῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐνδίδων εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοῦ τυχοδιώκτου Πιτζιπιοῦ συνέστησε τῷ 1855 τὴν κληθεῖσαν «χριστιανικὴν ἀνατολικὴν ἑταιρείαν», ἥτις ἀνέλαβε νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος. Ἡ ἑταιρεία μετ' ὀλίγον διελύθη ἄπρακτος, ὁ δὲ Πιτζιπιός, ὁ κύριος μοχλὸς τῆς κινήσεως ἐκείνης, περιῆλθεν εἰς

ρῆξιν πρὸς τὸν Πῖον. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ Πῖος ὁ Θ' καὶ μικρὸν πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῆς Βατικανῆς συνόδου (1879) προσεκάλεσεν ἵνα μετάσχῃ αὐτῆς καὶ ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, Γρηγόριος ὁ Ϛ' μετὰ τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' οὗτος γνωρίζων ἐκ τῶν προτέρων τὰς παπικὰς ἀξιώσεις ἀπῃξίωσε καὶ νὰ λάβῃ κἂν εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν παρὰ τοῦ παπικοῦ ἀπεσταλμένου ἐγχειριζομένην αὐτῷ ἐπιστολὴν τοῦ πάπα. Καὶ ὅμως ἀρξαμένης τῆς Συνόδου ἐσχηματίσθη καὶ ἰδία ἐπιτροπεία πρὸς ὑπόδειξιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων πρὸς ἕνωσιν τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας, ἄνευ ἐννοεῖται, ἀποτελέσματος.

Λέων ὁ ΙΓ' λοιπὸν ζητῶν καὶ αὐτὸς νῦν τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀνατολικῶν συνεχίζει κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα τὴν παπικὴν παράδοσιν καὶ πράττει ὅ,τι καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ πάπαι ἔπραξαν. Ὁ θερμότατος δὲ ζῆλος, μεθ' οὗ λαλοῦσι σήμερον ἐν Ῥώμῃ περὶ μελετωμένης ὑποταγῆς τῶν ἀνατολικῶν, ἐξηγεῖται ἴσως ἐκ τοῦ ὅτι ὁ παπισμὸς ὑποστὰς καιριώτατα τραύματα ἐν τῇ δύσει ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν αἰσθάνεται, εἴπερ ποτε καὶ ἄλλοτε, τὴν ἀνάγκην νὰ εὕρῃ ἀλλαχοῦ νέον ὑποστήριγμα. Ὁ παπισμὸς ἐν τῇ δύσει προσεβλήθη θανασίμως ὑπὸ τῶν νεωτέρων φιλελευθέρων ἰδεῶν. Ἐν Γαλλίᾳ ἡ πρὸς αὐτὸν ἀποστροφὴ ἐφθασεν ὡς γνωστὸν ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως παρὰ τῷ ἐμφορουμένῳ τῶν ἰδεῶν τοῦ Βολταίρου καὶ τῶν Ἐγκυκλοπαιδιστῶν γαλλικῷ λαῷ εἰς τοιοῦτον ὀξύτατον σημεῖον, ὥστε νὰ καταργηθῇ τελείως ὁ χριστιανισμός, νὰ κλεισθῶσιν αἱ ἐκκλησίαι καὶ νὰ ἐκδιωχθῇ ὁ κλῆρος ἐξ ἁπάσης τῆς Γαλλίας· μόλις δὲ ὁ Ναπολέων ἀπέδωκε πάλιν εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τὰ πρῶτα αὐτῆς δικαιώματα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Ἀλλὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐν Γαλλίᾳ ἐπιβλέπεται ὑπὸ τοῦ κράτους μετὰ ὄμματος δυσπίστου· οἱ Ἰησουῖται καὶ τὰ ἄλλα αὐτοῖς ἀκολουθοῦντα μοναχικὰ τάγματα εἶναι ἐκδεδιωγμένοι ἐκ τῆς χώρας ὡς μὴ θελήσαντες νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τοὺς νέους σχολικοὺς νόμους, τὰ δὲ σχολεῖα αὐτῶν ἐκλείσθησαν, ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις διεγράφη ἐκ τῶν προγραμμάτων τῶν δημοσίων σχολείων, εἰσήχθη δὲ καὶ ὁ πολιτικὸς γάμος, ἵνα κατὰ μηδένα λόγον ἡ γαλλικὴ κοινωνία καὶ πολιτεία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας. Ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ 1872 διὰ τῶν τότε γενομένων ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν νόμων εἰσάγεται ὁμοία ἐχθρικὴ

κατάστασις ἀπέναντι τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας· οἱ Ἰησουῖται, οἱ πραιτοριανοὶ οὗτοι τοῦ παπισμοῦ, ἐκδιώκονται καὶ ἐντεῦθεν· εἰσάγεται ὁ πολιτικὸς γάμος, τὸ δὲ βάπτισμα ἀφίνεται ἐλεύθερον ἄνευ δηλ. πολιτικῶν ἐπακολουθημάτων, τὰ δὲ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ κλήρου καὶ τὰ τοῦ διορισμοῦ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα ὁρίζονται οὕτως, ὥστε νὰ μὴ παραβλάπτωνται τὰ πολιτικὰ συμφέροντα καὶ δικαιώματα τοῦ κράτους. Ἐντεῦθεν αἱ πρὸς τὸν παπισμὸν ἔριδες τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως, αἵτινες ἔλαβον μὲν ὕφεσίν τινα τελευταῖον ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΙΓ΄ ἕνεκα τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ἠπιότητος καὶ διπλωματικῆς ἐπιδεξιότητος μετὰ τὴν πτῶσιν μάλιστα τοῦ Βίσμαρκ, δὲν ἐξέλιπον ὅμως τελείως, τὸ δὲ καθολικὸν κέντρον ἐν τῷ γερμανικῷ κοινοβουλίῳ ἵσταται πάντοτε ἀπειλητικὸν ἀπέναντι τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων ἐν ὀνόματι τῶν καθολικῶν συμφερόντων. Ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ τῷ 1870 καὶ τῆς καταργήσεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα, τῆς ἀνακηρύξεως τῆς αἰωνίας πόλεως ὡς πρωτευούσης τῆς μιᾶς Ἰταλίας, ἡ ῥῆξις τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ διαμαρτυρομένου παπισμοῦ κατὰ πάντων τούτων τῶν γεγονότων, ὡς ληστρικῆς καὶ ἀσεβοῦς ἁρπαγῆς ἀναπαλλοτριώτων δῆθεν καὶ νομιμωτάτων καὶ κανονικωτάτων δικαιωμάτων αὐτοῦ, εἶναι πλήρης καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀδιάλλακτος. Εἰς ὁμοίαν σχεδὸν ἐχθρικὴν θέσιν εὑρίσκεται ὁ παπισμὸς νῦν καὶ ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς χώραις τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, διότι παραγνωρίζων τὴν διαφορὰν τῶν καιρῶν καὶ νομίζων ὅτι ὁ κόσμος ζῇ ἔτι ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι, δὲν ἐννοεῖ νὰ σεβασθῇ τὰ δικαιώματα τῶν λαῶν καὶ τοὺς νόμους τοὺς θεσπιζομένους ὑπὸ τῶν κοινοβουλίων αὐτῶν τῶν ἐκφραζόντων τὴν κυρίαρχον ἐθνικὴν θέλησιν αὐτῶν, δὲν ἐννοεῖ ἰδίως νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰς νέας ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας ἐφ' ὧν ἐδράζεται τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστὼς τῶν νεωτέρων λαῶν, τὰς ἀρχὰς τῆς θρησκευτικῆς ἀνοχῆς, τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ λόγου, τοῦ τύπου, τῆς τελείας ἰσότητος πάντων ἐνώπιον τῶν νόμων, * ἀλλ' ἀξιοῖ παντοιοτρόπως νὰ ἐπιβάλῃ τὰ προνόμια τοῦ καθολικισμοῦ καὶ νὰ ἔχῃ εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν ἀπεριόριστον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἐκπαίδευσιν τῶν λαῶν καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως αὐτῶν, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις

νὰ γίνηται ἄνευ τινὸς ἐπιβλέψεως καὶ ἐξελέγξεως τοῦ κράτους, ὡς εἰ ἡ ἐκκλησία ἀπετέλει κράτος ἐν κράτει. Ἡ θέσις τοῦ παπισμοῦ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ὡς βλέπει ἕκαστος, εἶναι δυσχερεστάτη καὶ κρισιμωτάτη. Οἱ Ἰησουῖται ἐν Ῥώμῃ, οἱ κυριώτατοι στηρικταὶ τοῦ παπισμοῦ, ἡ δεξιὰ αὐτοῦ χεὶρ καὶ ἡ κυριωτάτη στρατιὰ ἡ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ προθυμοτάτη, ἐσκέφθησαν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ οὕτω πανταχόθεν κλονιζομένου παπισμοῦ νὰ περιβάλωσι τὸν πάπαν διὰ τῆς αἴγλης τοῦ ἀναμαρτήτου καὶ κατώρθωσαν τοῦτο διὰ τῆς ἐπὶ τέλους μετὰ τὴν ἀντίστασιν μικρᾶς τινος μειονοψηφίας πειθηνίου δειχθείσης Βατικανῆς συνόδου τῷ 1870. Οἱ Ἰησουῖται ἐνόμισαν, ὅτι τοιουτοτρόπως αἱ ἀπὸ Ῥώμης διαταγαί, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπαγορεύονται ὑπ' αὐτῶν, θὰ γίνωνται ἀποδεκταὶ τοῦ λοιποῦ παρὰ τῶν καθολικῶν λαῶν μετὰ τυφλοτάτης ὑπακοῆς καὶ οὕτως ὁ παπισμὸς θὰ προσλάβῃ μείζονα δύναμιν. Πάντοτε ὅμως μένει ἡ θέσις τοῦ πάπα πλήρης δυσχερειῶν καὶ κρίσεων καὶ διὰ τοῦτο ἴσως θεωρεῖται ἀναγκαῖον νὰ κερδήσῃ ἀλλαχοῦ, ἀφοῦ ἐν τῇ δύσει ἀπώλεσε τὴν ἄλλοτε δύναμίν του. Δὲν εἶναι διὰ τοῦτο παράδοξον, ὅτι οἱ ἐν Ῥώμῃ δεικνύουσι νῦν πλειότερον ζῆλον ἢ ἄλλοτε ὑπὲρ ἐνεργείας πρὸς ἐπέκτασιν τῆς παπικῆς δυνάμεως ἐν τῇ ἀνατολῇ ἢ πρὸς ἕνωσιν τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας, δηλ. ὑποταγὴν τῆς πρώτης ὑπὸ τὴν δευτέραν.

Ἐξετάσωμεν νῦν διὰ τί τὸ ὄνειρον τοῦτο τῶν παπῶν μένει πάντοτε ἀπραγματοποίητον καὶ διὰ τί οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἀπέκρουσαν πάντοτε καὶ ἀποκρούουσι καὶ θὰ ἀποκρούωσιν ἐς ἀεὶ τὴν παρὰ τῶν παπῶν ζητουμένην ταύτην ὑποταγὴν αὐτῶν ὑπὸ τὸ κράτος των.

Β'.

ΑΙ ΠΕΡΙ ΑΡΧΗΓΙΑΣ ΑΞΙΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΠΩΝ ΑΒΑΣΙΜΟΙ

Ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ ἐξητάσαμεν πῶς ἀείποτε οἱ πάπαι ἐπεδίωξαν τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἐξουσίαν. Ἐν τῷ παρόντι δὲ καὶ τῷ ἑπομένῳ θέλομεν πειραθῆ νὰ ἐρευνήσωμεν, διὰ τί πάντοτε οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἀπέκρουσαν καὶ ἔτι νῦν ἀποκρούουσι τὴν τοιαύτην ὑποταγήν. Οἱ λόγοι τῆς

ἀποκρούσεως ταύτης τῶν παπικῶν ἀξιώσεων παρὰ τῆς ἀνατολῆς δύνανται καθ' ἡμᾶς εἰς τρεῖς νὰ συγκεφαλαιωθῶσιν. Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν δέχονται νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἀρχηγὸν τὸν πάπαν α) διότι ἡ ἀξίωσις αὕτη τῶν παπῶν, νὰ ἄρχωσι δηλ. τῆς ἐκκλησίας, εἶναι ἀδικαιολόγητος, ἄνευ βάσεως, εἶναι ἁπλῆ ὑπαγόρευσις ἀλαζονείας καὶ οὐδὲν πλέον· β') διότι ἡ ὑποταγὴ αὐτῶν ὑπὸ τὸν πάπαν ἠ τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν θὰ διέφθειρε τὸν παρ' αὐτοῖς σῳζόμενον γνήσιον καὶ καθαρὸν χριστιανισμόν· καὶ γ') διότι θὰ ἦτο αὐτοῖς ἐπιβλαβὴς αὕτη καὶ πολιτικῶς καὶ ἐθνικῶς καὶ κοινωνικῶς. Ἐνταῦθα θὰ ἐξετάσωμεν τὸ πρῶτον.

Ἡ ἀξίωσις τοῦ πάπα νὰ ἀναγνωρίζηται παρὰ πάντων ὡς ἡ κανονικὴ κεφαλὴ καὶ ὁ νόμιμος ἀρχηγὸς τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι ἀβάσιμος καὶ δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Αἱ ἀρχαῖαι ἐκκλησίαι ἀνεγνώριζον κεφαλὴν καὶ ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας τὸν Χριστὸν (Ἐφεσ. ά, 22) καὶ οὐδένα ἄλλον. Ἦσαν δὲ ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων καὶ διεῖπον τὰ ἑαυτῶν ἑκάστη διὰ τῶν συνόδων τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν ἔχουσαι τελείαν αὐτοδιοίκησιν καὶ αὐτονομίαν. Ἦτο δηλ. ἡ ἀρχῆθεν διοίκησις τῶν ἐκκλησιῶν ὁποία εἶναι μέχρι τῆς σήμερον ἡ διοίκησις τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν. Μόνον πρωτεῖα τιμῆς ἢ τὰς πρώτας τιμὰς πρωτοκαθεδρίας εἶχον οἱ ἐπίσκοποι τῶν πολιτικῶς ἐπισημοτέρων πόλεων, δηλαδὴ οἱ ἐπίσκοποι Ῥώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, εἰς οὓς προσετέθη ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Β' καὶ ὁ Ἱεροσολύμων, ὡς ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως, ἐν ᾗ ἐσταυρώθη ὁ Κύριος καὶ ἀφ' ἧς ἐξηπλώθη τὸ πρῶτον τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου. Τὰ πρωτεῖα ταῦτα δὲν ἦσαν πρωτεῖα δικαιοδοσίας (jurisdictionis), ἀλλ' ἁπλῶς τιμῆς (honoris). Ἐὰν ἀνεφαίνετο διαφορά τις τοπικοῦ χαρακτῆρος, ἤρκει τοῦ τόπου ἡ σύνοδος νὰ διαλύσῃ αὐτήν. Ἐὰν δὲ συνεκίνει τὴν ὅλην ἐκκλησίαν ζήτημά τι, συνείρχετο οἰκουμενικὴ σύνοδος πρὸς διευθέτησιν αὐτοῦ. Ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀντεπροσώπευε τότε οὐχὶ ἑνὸς τόπου, ἀλλὰ πασῶν τῶν χριστιανικῶν χωρῶν τὰς ἐκκλησίας. Τότε ἐξεδηλοῦτο καὶ ἐξωτερικῶς ἡ ἑνότης τῆς ἐκκλησίας, ἥτις κυρίως ἦτο ἑνότης πίστεως καὶ ἀγάπης οὐχὶ ἑνότης διοικήσεως ὑπὸ ἕνα ἐπίσκοπον. Ἕκαστος ὑπεχρεοῦτο νὰ ὑπείκῃ εἰς τὴν σύνοδον τῆς χώρας αὐτοῦ, οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὰς ὑποθέσεις ξένης ἐκκλησίας. Μόνον οἰκουμενικῆς συνόδου αἱ ἀποφάσεις ἐπε-

βάλλοντο πανταχοῦ. Τοῦτο ἦτο τὸ πολίτευμα τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, κατὰ τοῦτο δὲ διοικοῦνται μέχρι τοῦ νῦν αἱ ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι τῆς ἀνατολῆς.

Ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος ἠθέλησε νὰ λάβῃ ἀνωτέραν ἐξουσίαν τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων καὶ κατὰ μικρὸν ἤγειρε τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀναγνωρισθῇ κεφαλὴ καὶ ἀρχηγὸς ἀπόλυτος τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' αἱ ἀξιώσεις αὐτοῦ αὗται εὐθὺς ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, ἐν δὲ τῇ δύσει ἐπεκράτησε μέν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐγένετο τοῦτο κατὰ μικρὸν καὶ μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἡ ἀλαζονικὴ αὕτη ἀπαίτησις τῶν ἐπισκόπων τῆς Ῥώμης, ἥτις προὐκάλεσε τοσαῦτα σκάνδαλα ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ καὶ ἐγένετο ἡ αἰτία τῶν διαφόρων ἐν αὐτῷ σχισμάτων, ἐγεννήθη ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, διότι ἦσαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς κοσμοκράτορος Ῥώμης. Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον κατακτήσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν τοῖς ἀρχαίοις γνωστὸν κόσμον καὶ ἀπὸ Ῥώμης ἐδέσποζον πολιτικῶς πασῶν τῶν χωρῶν· ὁ ῥωμαῖος ἐνόμιζεν ὅτι ἐγεννήθη, ἵνα ἄρχῃ. Ἦτο δυνατὸν καὶ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ῥωμαίου ἐπισκόπου, τοῦ ἐπισκόπου τῆς βασιλευούσης πόλεως τοῦ κόσμου, νὰ μὴ γεννηθῇ, ὅμοιος πόθος; Ἰδοὺ ἡ πηγὴ τῆς παπικῆς ἀλαζονείας, ἰδοὺ ἡ βαθυτέρα αἰτία τῶν παπικῶν περὶ παντοκρατορίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀξιώσεων. Ἀλλὰ διὰ τὰς ἀξιώσεις ταύτας ἔπρεπε νὰ ἐξευρεθῇ εὐλογοφανής τις βάσις. Ὡς τοιαύτην δὲ ὑπεστήριξαν ἀπ' ἀρχῆς οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ῥώμης τὴν ἀξίωσιν, ὅτι εἶναι δῆθεν διάδοχοι τοῦ Πέτρου καὶ ὡς τοιοῦτοι ἀξιοῦσι τὴν ἀρχηγίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἐν Ῥώμῃ ἐφαντάσθησαν τὸν Πέτρον ἀρχηγὸν τῆς πρώτης ἐκκλησίας καὶ κεφαλὴν τῶν ἀποστόλων. Ἔπειτα δὲ ἐφαντάσθησαν τὸν Πέτρον ὡς εἰσαγαγόντα πρῶτον τὸν Χριστιανισμὸν εἰς Ῥώμην καὶ γενόμενον πρῶτον ἐπίσκοπον αὐτῆς. Λέγομεν ἐφαντάσθησαν, διότι οἱ δύο οὗτοι ἰσχυρισμοὶ εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένοι καὶ δὲν στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Ὁ Πέτρος οὐδαμοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης παρουσιάζεται ὡς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὡς εἷς τῶν ἀποστόλων. Δὲν διατάσσει δὲ οὐδαμῶς, ἀλλὰ συζητεῖ ὡς ἴσος πρὸς ἴσους πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποστόλους ὡς ἐγένετο ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Ἱεροσολύμων (Πράξ. ιέ), ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ καὶ ἠλέγχθη παρὰ τοῦ Παύλου (Γαλ. β', 11). Ἂν ἡ ἀρχαιότης καὶ μέχρι σήμερον ἡ ἐκκλησία τάσσει αὐτὸν μεταξὺ τῶν

κορυφαίων (τοιοῦτοι ἦσαν πλὴν αὐτοῦ καὶ ὁ Ἰάκωβος, ὁ Ἰωάννης, ὁ Παῦλος), τοῦτο σημαίνει μόνον ὅτι οὗτοι διὰ τῶν πλειοτέρων προτερημάτων καὶ τοῦ μεγαλητέρου ζήλου αὐτῶν διεκρίνοντο μεταξὺ τῶν ἀποστόλων. Τὸ « ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν » (Ματθ. κέ, 16) ἑρμηνεύουσιν οἱ ἀρχαῖοι ὡς σημαῖνον τὴν πίστιν, ἐφ' ἧς ἑστερεώθη ἡ ἐκκλησία. Τὰς δὲ κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἔδωκεν ὁ Κύριος οὐ μόνον τῷ Πέτρῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις (Ἰω. κ', 23). Ἂν δ' ἠρώτησεν αὐτὸν τρίς, ἂν ἀγαπᾷ αὐτόν, καὶ εἶτα προσέθηκε « ποίμαινε τὰ πρόβατά μου » (Ἰω. κά, 16), ἔπραξε τοῦτο, ἵνα ἐπανορθώσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα, οὗ εἶχε γίνει ἀνάξιος τρὶς ἀρνηθεὶς τὸν Χριστόν. Ταῦτα εἶναι σήμερον ἀλήθειαι ὑπὸ τῆς ἑρμηνευτικῆς ἐπιστήμης βεβαιωμέναι καὶ μόνον ἄνθρωποι στερούμενοι πάσης ἐπιστημονικῆς θεολογικῆς μορφώσεως δύνανται ἄλλην ἔννοιαν νὰ ἀποδίδωσιν εἰς τὰ γραφικὰ ταῦτα χωρία. Ἔπειτα ὅτι ὁ Πέτρος ἵδρυσε τὴν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίαν καὶ ἐγένετο καὶ πρῶτος αὐτῆς ἐπίσκοπος, εἶναι καθαρὸς μῦθος, ἁπάντων τὸ πρῶτον ἐν τῷ ἀποκρύφῳ καὶ ψευδεπιγράφῳ τοῦ Β' αἰῶνος βιβλίῳ, τοῖς καλουμένοις Κλημεντίοις. Ἡμεῖς γνωρίζομεν θετικῶς ἐκ τῆς Βίβλου τῶν Πράξεων (ἥτις οὐδὲν τοιοῦτο λέγει περὶ Πέτρου), ὅτι ὁ Παῦλος ἐκήρυξεν ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ἡ πρώτη εἴδησις περὶ Εὐαγγελίου εἶχε φθάσει δι' ἰδιωτῶν ἐκ τῆς ἀνατολῆς εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου χάριν ἐμπορίου ἢ ἄλλων ὑποθέσεων ἐλθόντων. Τὰ ἀπόκρυφα λοιπὸν Κλημέντια τοῦ Β' αἰῶνος περιέχουσι πρῶτα τοῦ Πέτρου ἔλευσιν εἰς Ῥώμην, ἣν ἔπειτα ὡς φήμην ἐπαναλαμβάνουσι καὶ ἄλλοι. Ἂν ἦλθεν ὁ Πέτρος περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ εἰς Ῥώμην, ὅπερ πολλοὶ ἀμφιβάλλουσιν, εὗρεν ἤδη συγκεκροτημένην τὴν ἐκκλησίαν, ἱδρυτὴς δ' αὐτῆς καὶ πρῶτος ἐπίσκοπος Ῥώμης δὲν δύναται νὰ κληθῇ καὶ διὰ τοῦτο καὶ διότι οἱ ἀπόστολοι δὲν ἦσαν ἐπίσκοποι ὡρισμένων πόλεων, ἀλλὰ καθολικοὶ ἐπίσκοποι ἁπάσης τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Πέτρος ἐκήρυξε καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Βαβυλῶνι. Οὐδεὶς ὅμως ὠνόμασεν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῶν πόλεων τούτων, οὐδὲ τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐκάλεσε διαδόχους τοῦ Πέτρου. Ὁ Ἀθηνῶν, ὁ Κορίνθου, ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ Ἐφέσου δὲν λέγονται διὰ τοῦτο διάδοχοι τοῦ Παύλου, ἂν καὶ ὁ Παῦλος ἵδρυσε τὰς ἐκκλησίας τῶν πόλεων τούτων.

Ἡ ἀνατολὴ τιμῶσα μόνον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ὡς τὸν τῆς

ἐπισημοτέρας πόλεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπίσκοπον ἀπέκρουσεν ἀπ' ἀρχῆς πᾶσαν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Πολυκράτης Ἐφέσου κατὰ τὸν Β' αἰῶνα δὲν ἐδέχθη τὴν περὶ πάσχα γνώμην τοῦ Βίκτωρος Ῥώμης, οὐδὲ ἔδωκαν προσοχὴν αὐτός τε καὶ οἱ ἄλλοι μικρασιᾶται ἐπίσκοποι εἰς τὰς ἀπειλὰς αὐτοῦ. Ὁ Εἰρηναῖος ἐλέγχει τὸν αὐτὸν Βίκτωρα διὰ τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην εἰς τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους. Ὁμοίως ὁ Φιρμιλιανὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τῆς Καππαδοκίας ἀποκρούουσι κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα τὰς περὶ βαπτίσματος τῶν αἱρετικῶν δόξας τοῦ Στεφάνου Ῥώμης καὶ περιφρονοῦσι τὰς ἀπειλὰς αὐτοῦ. Διονύσιος δ' ὁ Ἀλεξανδρείας κατὰ τὴν αὐτὴν περίστασιν ἀποδοκιμάζει τὰς ἀξιώσεις τοῦ Ῥώμης. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐγείρονται αἱ μεγάλαι τῶν ἀρειανῶν ἔριδες, αἱ συνταράξασαι τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα, αἷς ἀκολουθοῦσιν αἱ τῶν νεστοριανῶν, εὐτυχιανῶν, μονοφυσιτῶν, μονοθελητῶν καὶ εἰκονομάχων ἔριδες. Κατὰ πάσας ταύτας τὰς σφοδροτάτας συζητήσεις, καθ' ἃς ἡ ἐκκλησία διεσχίζετο εἰς πολλὰς ἀλληλομαχούσας μερίδας, οἱ δὲ αὐτοκράτορες ἀναμιγνυόμενοι προσέδιδον μεγαλητέραν εἰς τὴν κίνησιν ταύτην ὀξύτητα, ὅπερ μεγάλως ἔβλαψεν, ὡς γνωστόν, τὸ βυζαντινὸν κράτος, οὐδαμοῦ βλέπομεν τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ὡς κεφαλὴν δῆθεν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀναμάρτητον δῆθεν ἀρχηγόν, λύοντα καὶ διευθετοῦντα τὰς ἔριδας. Ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης μετέχει αὐτῶν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ πατριάρχαι τῆς ἀνατολῆς καὶ ἐπίσκοποι, συζητεῖ ὡς ἴσος πρὸς ἴσους, ἀναιρεῖ ἄλλους καὶ παρ' ἄλλων ἀναιρεῖται, οὐδέποτε δὲ ἐπιβάλλει δικαιώματι ἀνωτέρῳ τὴν λύσιν. Ἡ λύσις αὕτη ζητεῖται παρὰ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Αἱ σύνοδοι δ' αὗται δὲν συγκαλοῦνται παρὰ τῶν παπῶν ἢ τῇ συγκαταθέσει αὐτῶν, ἀλλὰ παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων τῇ γνωμοδοτήσει τῶν ἐπιφανεστάτων ἱεραρχῶν τῆς ἐκκλησίας· δὲν γίνονται ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' ἐν πόλεσι τῆς ἀνατολῆς, ἐν Νικαίᾳ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Χαλκηδόνι· δὲν συγκροτοῦνται κυρίως ὑπὸ Ἰταλῶν ἢ ἄλλων δυτικῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ κυρίως ὑπὸ Ἑλλήνων· δὲν προεδρεύονται ὑπὸ τῶν παπῶν, ἀλλὰ ὑπὸ πατριαρχῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων μητροπολιτῶν τῆς ἀνατολῆς· αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν δὲν συμφωνοῦσι κατ' ἀνάγκην ταῖς γνώμαις τῶν παπῶν, ἀλλὰ τοὐναντίον εἶναι πολλάκις ἀντίθετοι αὐτῶν καὶ καταδικάζουσι ῥη-

τῶς ταύτας, ὅπως πράττει ἡ ϛ΄ οἰκουμενικὴ σύνοδος τῷ 680 ἐν Κωνσταντινουπόλει καταδικάσασα ὡς αἱρετικὸν μονοθελητὴν τὸν πάπαν Ὀνώριον· ἐν δὲ τῇ διαλύσει τῶν σχισμάτων δὲν ἐρωτᾶται, τίνα θέσιν εἶχεν ἡ Ῥώμη ἀπέναντι τῶν διϊσταμένων μερίδων, ἀλλὰ πολλάκις ἀναγνωρίζουσιν ὡς κανονικὸν ἐπίσκοπον ἐκεῖνον, ὃν ὡς σχισματικὸν ἐθεώρουν ἐν Ῥώμῃ, ὡς ἔπραξεν ἡ Β΄ οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἀναγνωρίσασα ὡς κανονικὸν Μητροπολίτην τὸν Μελέτιον, ὃν ἡ Ῥώμη σχισματικὸν ἐθεώρει δεχομένη Παυλῖνόν τινα. Τὸν Μελέτιον τοῦτον, τὸν ὑπὸ τῆς Ῥώμης ἀποκρουόμενον, καὶ ὡς πρόεδρον ἑαυτῆς ἀνεκήρυξεν ἡ Β΄ οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Πάντα ταῦτα τὰ γεγονότα δεικνύουσιν ἡλίου φαεινότερον ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους ἐννέα αἰῶνας ἡ πρὸ τοῦ σχίσματος ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ἦτο μὲν εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων ἱεραρχῶν καὶ εἶχεν ὡς τῆς πρώτης βασιλευούσης πόλεως ἐπίσκοπος τὰς πρώτας τιμάς, ἀλλ' ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οὐδεμίαν ἀνεγνώριζον αὐτῷ αἱ ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι τῆς ἀνατολῆς δύναμιν· ἦτο ὡς εἷς τῶν ἄλλων ἐπισκόπων· συνεζήτει ὡς ἴσος πρὸς ἴσους· δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ· ἡ γνώμη αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ πολεμηθῇ καὶ κατακριθῇ· ἀπεφαίνετο δὲ περὶ τῶν ἐγειρομένων ζητημάτων ἡ κοινὴ τῆς ἐκκλησίας συνείδησις ἡ ἐκπροσωπουμένη ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις, ἃς συνεκρότουν ἀντιπρόσωποι ἁπάσης τῆς ἐκκλησίας. Ἐν γένει ἦτο τότε παραδεδεγμένη ἀρχή, ὅτι οὐδεμία τοπικὴ ἐκκλησία ἠδύνατο νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς ἄλλης· οἱ δυτικοὶ ἐπίσκοποι διῴκουν τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν καὶ οἱ ἀνατολικοὶ τὰς ἑαυτῶν· ὑπῆρχε δηλ. τελεία αὐτονομία καὶ αὐτοδιοίκησις τῶν κατὰ μέρος ἐκκλησιῶν. Ὅτε ποτὲ ἠθέλησαν οἱ ἐν Ἰταλίᾳ νὰ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκλογῆς τοῦ Νεκταρίου, ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἀνατολῆς ὡς ἀναρμόδιοι· τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ὅτε βραδύτερον ἐν ταῖς περὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου ἔρισιν ἐζήτησεν ὁ Ῥώμης νὰ ἀναμιχθῇ. Οἱ αὐτοκράτορες ἐδήλουν πολλάκις τοῖς συνεδριάζουσιν ἐπισκόποις ἐν τῇ ἀνατολῇ ἢ ἐν τῇ δύσει ἐν τοπικαῖς συνόδοις, ὅτι οὐδὲν ἠδύναντο νὰ ἀποφασίσωσιν ὡς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τοῦ ἑτέρου μέρους. Αὕτη ἦτο ἡ διοίκησις τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, εἰς ταύτην δ' ἐμμένει μέχρι τῆς σήμερον ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ὀφείλεται δὲ εἰς τὸν μέγαν Φώτιον τὸ ὅτι, ὅτε ὁ παπισμὸς κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα

ἐπειράθη νὰ δεσπόσῃ τῆς ἀνατολῆς, ἀπέκρουσε τὸν παπικὸν δεσποτισμόν, ὑπερήσπισε δὲ καὶ διέσωσε τὰς γνησίας παραδόσεις τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Διὰ τοῦτο ἡ μνήμη τοῦ Φωτίου ἐγένετο καὶ θέλει μένει εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα προσφιλεστάτη εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἀνατολικοὺς λαούς.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δύσει κατὰ μικρὸν μόνον καὶ μετὰ πολλὰς ἀντιστάσεις ἀναγνωρίζεται ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥώμης, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ὑψοῦται ὁ παπισμὸς εἰς τὴν παντοδυναμίαν, ἐν ᾗ βλέπομεν αὐτὸν ἐπὶ τῶν μεγάλων παπῶν τῶν μέσων αἰώνων. Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας καὶ ἐν τῇ δύσει ἑκάστη ἐθνικὴ ἐκκλησία ἦτο ἀνεξάρτητος καὶ αὐτόνομος. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἱσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Βρεττανίας διῴκουν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν διὰ τῶν ἐθνικῶν συνόδων των ἄνευ τινὸς ἐπηρείας ἀπὸ Ῥώμης. Ὁ Καρχηδόνος Κυπριανὸς μετὰ τῶν Ἀφρικανῶν ἐπισκόπων ἐρίζει σφοδρότατα πρὸς τὸν Ῥώμης Στέφανον περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραδοχῆς τῶν αἱρετικῶν καὶ οὐ μόνον δὲν δέχεται τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ δύο Ἀφρικανικῶν συνόδων καταδικάζει αὐτήν. Ἡ αὐτὴ ἀφρικανικὴ ἐκκλησία καὶ κατὰ τὸν Δ αἰῶνα κατέκρινε πᾶσαν ἔκκλησιν εἰς τὰ πέραν τῆς θαλάσσης δικαστήρια (ad transmarina judicia), δηλ. εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ Γαλλικὴ ἐκκλησία εἶχε κατ' ἀρχὰς καὶ λειτουργίαν καὶ ἔθιμα ἐκκλησιαστικὰ ἐν πολλοῖς διάφορα τῆς ῥωμαϊκῆς, ἀπέκρουε δὲ πᾶσαν ἐπέμβασιν τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου εἰς τὰ τῆς διοικήσεως ἑαυτῆς. Ἰδίως ἔδειξε γενναίαν ἀντίστασιν κατὰ πάσης ἀπὸ Ῥώμης ἀναμίξεως ὁ Ἀρελάτης Ἱλάριος. Καὶ ἡ ἀρχαία δὲ Βρεττανικὴ ἐκκλησία εἶχεν ἐν πολλοῖς τὸ ἰδιόρρυθμον καὶ δὲν εὑρίσκετο εἰς οὐδεμίαν πρὸς τὴν Ῥώμην σχέσιν, οὔτε πρωτεῖον πάπα ἀναγνωρίζουσα, οὔτε μετὰ τῆς Ῥώμης ἑορτάζουσα τὸ πάσχα, οὔτε τὸ ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον φυλάττουσα. Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ὁ παπικὸς ζυγὸς ἐπιβάλλεται εἰς πάσας τὰς ἐκκλησίας τῆς δύσεως, καταστρέφεται δὲ πᾶσα αὐτῶν διοικητικὴ ἀνεξαρτησία καὶ αὐτονομία. Εἰς τοῦτο συνέτειναν πολλά. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ Ῥώμη ἦτο ἡ δυτικὴ πρωτεύουσα τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὸ πολιτικὸν κέντρον τῆς δύσεως, ἐν τῇ δύσει ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἦτο ἡ μόνη ἀποστολική, ἡ μόνη, ἐν ᾗ ἠκούσθη ἀποστολικὸν κήρυγμα, ἡ μόνη ἄρα κατέχουσα ἀρχαιοτάτην

μέχρι τῶν χρόνων τῶν ἀποστόλων φθάνουσαν παράδοσιν. Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τῆς δύσεως ἀπόστολος ἱδρυσεν ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο ἡ γνώμη αὐτῆς ὡς τῆς μόνης ἀρχαιοτάτης ἐν τῇ δύσει ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἦτο ἰδιαζόντως σεβαστὴ καὶ ἐζητεῖτο πολλάκις ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῶν δυτικῶν χωρῶν. Ἔπειτα, ὅτε ἀπὸ τοῦ Δ΄ αἰῶνος ἤρξαντο αἱ μεγάλαι δογματικαὶ ἔριδες, αἵτινες ἐκλόνισαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ διῄρεσαν αὐτὴν εἰς διαφόρους ἀλλήλαις πολεμίας μερίδας καὶ συνέβησαν οἱ φοβεροὶ ἐκεῖνοι διωγμοὶ ἕνεκα τῶν διχογνωμιῶν τούτων παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων ἄλλοτε μὲν τοὺς ὀρθοδόξους, ἄλλοτε δὲ τοὺς ἡμιαρειανοὺς καὶ ἄλλοτε τοὺς ἀρειανοὺς ἢ ἄλλους αἱρετικοὺς ὑποστηριζόντων ἐν τῷ φοβερῷ ἐκείνῳ σάλῳ οἱ ἐν τῇ δύσει ἐπίσκοποι ἐζήτησαν νὰ συγκεντρωθῶσι περὶ τὸν ἰσχυρότερον ἐν τῇ δύσει ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης, ἵνα ὦσιν ἕτοιμοι νὰ ἀντιστῶσι κατὰ πάσης πιέσεως τῶν ἐναντίων. Τὴν Ῥώμην εἶχεν ἑλκύσει ὑπὲρ τῆς πίστεως τῆς Νικαίας ὁ Ἀθανάσιος. Ταῦτα ὕψωσαν τὴν γοητείαν τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Ῥώμης ἐν τῇ δύσει. Εἰς ταῦτα πρόσθες καὶ τὸ ὅτι ἀπὸ τοῦ Ε΄ αἰῶνος καταλαμβάνουσι τὴν μέσην, μεσημβρινὴν καὶ δυτικὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ βορρᾶ ὁρμηθέντες οἱ βάρβαροι τότε ἀγγλοσαξωνικοὶ ἢ γερμανοὶ λαοί, οἵτινες μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν ἀρχαίων κατοίκων ἀπετέλεσαν τοὺς νεωτέρους λαοὺς τῆς δύσεως· Πάντες σχεδὸν οἱ λαοὶ οὗτοι Γότθοι, Βουργούνδιοι, Βάνδαλοι, Φράγκοι, Ἀλλεμάνοι, Γερμανοί, Ἄγγλοι, Νορμανδοί, Ἰοῦτοι, Σκανδιναυοὶ καὶ λοιποὶ ἀπὸ Ῥώμης δεχθέντες τὸν χριστιανισμὸν ἔτρεφον κατὰ φυσικὸν λόγον ἰδιαίτερον σέβας πρὸς τοὺς ἐπισκόπους αὐτῆς καὶ ἀνεγνώρισαν προθύμως τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν. Καὶ ἄλλως δὲ ὠφέλησαν τὴν ἀνύψωσιν τοῦ παπισμοῦ αἱ βαρβαρικαὶ ἐκεῖναι ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν λοιπὴν δύσιν. Διότι καταλυθείσης πρὸς καιρὸν κατὰ πρῶτον εἶτα δὲ καὶ ὁριστικῶς τῆς βυζαντινῆς δυνάμεως ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῆς γενικῆς κατὰ τὴν δύσιν ἀναρχίας, οἱ πάπαι ἀνέλαβον σχεδὸν ἅπασαν τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν μεγάλῳ μέρει τῆς Ἰταλίας, ἕως οὗ Πιπῖνος ὁ τῶν Φράγκων βασιλεὺς σώσας τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῶν Λογγοβάρδων ἐδώρησεν αὐτὴν τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης, ὅστις ἐκτοτε παρίστατο ἐν τῇ δύσει καὶ ὡς ἡγεμὼν τέλειος, ἑνῶν πολιτικὴν ἅμα καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν. Καὶ ταῦτα ὀφθαλμοφανῶς συνέ-

τειναν εἰς τὴν κατὰ μικρὸν ἀνύψωσιν τῆς παπικῆς δυνάμεως ἐν τῇ δύσει.

Τὴν παπωσύνην ἔπειτα ἐμεγάλυναν καὶ πολλοὶ μεγάλοι πάπαι οἷοι Λέων ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ διάλογος, Νικόλαος ὁ Α΄, Γρηγόριος ὁ Ζ΄, Ἰννοκέντιος ὁ Γ΄ καὶ Βονιφάτιος ὁ Η΄. Οἱ ἄνδρες οὗτοι διὰ τῶν ἐξόχων αὐτῶν διοικητικῶν ἀρετῶν, διὰ τῆς γνησίας ῥωμαϊκῆς φιλαρχίας αὐτῶν, διὰ τῆς σιδηρᾶς θελήσεώς των κατώρθωσαν νὰ ἐπιβληθῶσι τοσοῦτον εἰς τοὺς βαρβάρους λαοὺς τῆς δύσεως καὶ νὰ περιβάλωσιν εἰς τὰ ὄμματα αὐτῶν διὰ τοιαύτης αἴγλης τὴν ἕδραν τῶν παπῶν, ὥστε οὗτοι καθ' ἅπαντας τοὺς μέσους αἰῶνας νὰ καταστῶσι παντοδύναμοι ἐν τῇ δύσει, ὥστε νὰ ἄγωσι καὶ φέρωσι τὰ πάντα καὶ νὰ ἀναμιγνύωνται εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν διαφόρων κρατῶν ἀναβιβάζοντες καὶ καταβιβάζοντες βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας, ἐπιβάλλοντες τὴν θέλησίν των ὡς ὕψιστον νόμον πανταχοῦ καὶ σχεδὸν θεοποιούμενοι ὑπὸ τῶν ἀμαθῶν καὶ δεισιδαιμόνων ὄχλων. Ἡ δύσις ἐτέλει κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὑπὸ τελείαν θεοκρατίαν. Ὁ πάπας ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς θεωρούμενος ἦτο τὸ πᾶν. Εἰς τὰ νεύματα αὐτοῦ ἔπρεπε πάντες νὰ ὑποκύπτωσιν ὡς εἰς χρησμὸν Πυθίας· οἱ ἐπισκεπτόμενοι αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ ἀσπάζωνται τὸν πόδα των· βασιλεῖς παρόντες ἱππεύοντος τοῦ πάπα ἔπρεπε νὰ κρατῶσι τοὺς ἀναβολεῖς τοῦ ἵππου του· εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ καὶ ἡγεμόνες καὶ μητροπολῖται καὶ ἀρχιεπίσκοποι καὶ σύνοδοι ἔπρεπε νὰ δεικνύωσι τελείαν ὑπακοήν· μόνον ἀδείᾳ παπικῇ ἠδύνατο νὰ γίνηται τοπικὴ ἢ οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν μόνον ἐὰν ἐλάμβανον τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ πάπα εἶχον ἰσχύν· εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ πάπα ὁριζόμενα πνευματικὰ δικαστήρια, ἰδίως τὰ τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως, ὤφειλον νὰ ὑποτάσσωνται πάντες· ὁ δὲ ἀφορισμός, ἡ εἱρκτὴ καὶ ἡ πυρὰ ἦσαν τὰ φοβερὰ ὅπλα, ἅτινα ὁ παπισμὸς μετεχειρίζετο κατὰ παντὸς ἀνθισταμένου εἰς τὴν βούλησίν του. Ἠδύνατο δὲ νὰ ἀφορίσῃ καὶ ὁλόκληρον χώραν ἀπαγορεύων πᾶσαν ἱεροτελεστίαν ἐν αὐτῇ καὶ κλείων τὰς ἐκκλησίας αὐτῆς ἢ ἐπιβάλλων τὴν τρομερὰν τῆς ἀπαγορεύσεως ποινὴν (interdictum). Τοιαύτη ἡ παντοδυναμία τῶν παπῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ἵνα δὲ νομιμοποιηθῶσι πάντα ταῦτα τὰ δικαιώματα, τὰ παρέχοντα τῷ πάπᾳ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν καὶ εἰσάγοντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τέλειον διοικητικὸν δε-

σποτισμὸν ὅλως ξένον τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχαιότητι, δικαιώματα διὰ τῶν ὁποίων περιεβλήθη ὡς εἴδομεν κατὰ μικρὸν ὁ παπισμὸς ἕνεκα τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων ἐν τῇ δύσει ἢ τὰ ὁποῖα ἐξ ἀλαζονείας καὶ γνησίας ῥωμαϊκῆς οἰήσεως ἐσφετερίσθη, ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα αἱ ψευδοϊσιδώρειοι λεγόμεναι διατάξεις (**Decretales pseudoïsidorianae**), περιέχουσαι πλαστὰς ἀρχαίων παπῶν ἐγκυκλίους, πλαστοὺς κανόνας ἀρχαίων συνόδων, πλαστοὺς ἀρχαίων βασιλέων νόμους, δι' ὧν πάντων ἐζητεῖτο νὰ δειχθῇ, ὅτι ἤδη ἡ ἀρχαιότης εἶχε περιβάλει τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ῥώμης διὰ τῶν μεγάλων καὶ ἀπεριορίστων τούτων ἐξουσιῶν. Εἰς τὰ πλαστὰ δὲ ταῦτα κείμενα προσετέθη κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ ἀπόκρυφος δωρεὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου (**Donatio Constantini**), καθ' ἣν δῆθεν ὁ πρῶτος οὗτος χριστιανὸς αὐτοκράτωρ μεταθέτων τὴν ἕδραν του εἰς τὸ Βυζάντιον ἐδώρησε τὴν Ῥώμην τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῆς. Τὰ πλαστὰ ταῦτα κείμενα, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ παπισμοῦ μετὰ ταῦτα, ἐπιστεύοντο καθ' ἅπαντας τοὺς μέσους αἰῶνας, αἰῶνας ἀμαθείας, ἀκρισίας καὶ δεισιδαιμονίας, ὡς γνήσια, ἕως οὗ κατὰ τὸν ΙϚ΄ αἰῶνα καὶ ΙΖ΄ ἡ κριτικὴ ἐπιστήμη ἐξήλεγξε τὴν νοθείαν αὐτῶν τοσοῦτον πασιφανῶς, ὥστε ἠναγκάσθησαν καὶ ἐν Ῥώμῃ νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτήν. Ὥστε ὁ παπισμὸς ἐλέγχεται στηριζόμενος ἐπὶ ἀποκρύφων, τῶν Κλημεντίων, τῆς Δωρεᾶς τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν Ψευδοϊσιδωρείων διατάξεων.

Τὴν αὐθαίρετον ταύτην καὶ ἀπεριόριστον παπικὴν παντοδυναμίαν ἤρχισαν βαρέως νὰ φέρωσι καὶ αὐτοὶ οἱ δυτικοὶ λαοὶ εὐθὺς ὡς ἤρξαντο νὰ φωτίζωνται ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς παιδείας καὶ νὰ ἐξέρχωνται ἀπὸ τοῦ μεσαιωνικοῦ σκότους, οὗτινος προϊὸν ἦτο ὁ παπισμός. Ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶναι ὁ ΙΕ΄ αἰών, ἢ οἱ χρόνοι τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐκπαιδευόμενοι καὶ πολιτιζόμενοι οἱ λαοὶ δὲν ἠδύναντο τοῦ λοιποῦ ἀγογγύστως νὰ φέρωσι τοιοῦτον ζυγόν, τυφλῶς δηλ. καὶ ἀνεξετάστως νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰς αὐθαιρέτους διαταγὰς τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης. Οἱ βασιλεῖς ἤρξαντο ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Φιλίππου τοῦ ὡραίου, νὰ ἀποσείωσιν ἀφ' ἑαυτῶν πᾶσαν ἐξάρτησιν ἀπὸ τῶν παπῶν. Οἱ ἐπιστήμονες ἀφ' ἑτέρου ἐν τοῖς πανεπιστημίοις ἤρξαντο νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς παπικῆς κηδεμονείας, ὑφ' ἣν διετέλουν τὰ γράμματα

κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, καὶ νὰ καταπολεμῶσι τὴν στενὴν ἐκείνην καὶ μωρὰν μοναχικὴν παιδείαν, τὴν σχολαστικὴν καλουμένην, καὶ νὰ ζητῶσι νὰ ἀντικαταστήσωσιν αὐτὴν δι' ὑγιοῦς νέας παιδείας μὴ διαστρεφούσης διὰ σοφισμάτων τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὡς ἔπραττεν ἐκείνη, ἀλλ' ὁδηγούσης εἰς τὴν ἀληθῆ καὶ γνησίαν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν σύμφωνον πρὸς τοὺς νόμους τῆς λογικῆς αὐτοῦ φύσεως. Αὕτη εἶναι ἡ τότε κληθεῖσα ἀνθρωπικὴ μόρφωσις ἢ ἀνθρωπισμὸς (Humanismus). Τότε ἤρξατο συγχρόνως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ νὰ σχηματίζηται ἰσχυρὰ μερὶς ἐπισκόπων καὶ θεολόγων ζητοῦσα τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ ἰδίως τὸν περιορισμὸν τῆς παπικῆς παντοδυναμίας καὶ τὴν ἐπάνοδον τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰώνων, εἰς ἃς ἔμεινε πιστὴ καὶ μένει μέχρι τῆς σήμερον ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία. Οἱ τῆς μερίδος ταύτης, ἧς σύνθημα ἦτο «μεταρρύθμισις ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τοῖς μέλεσι» (reformatio in capite et in membris) ἀπῄτουν, ἵνα οἱ πάπαι μὴ ἀναμιγνύωνται εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις τῶν κρατῶν καὶ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία θεωρῆται ἀνεξάρτητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς, αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι θεωρῶνται ὡς ἡ ἀνωτάτη νομοθετικὴ ἐξουσία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἧς αἱ ἀποφάσεις ὑποχρεοῦσι καὶ τοὺς πάπας, οἵτινες ἁπλῶς εἶναι ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ κυβερνητικὴ κεφαλὴ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας· οἱ ἐπίσκοποι μὴ νομίζωνται, ὅτι εἶναι ἁπλοῖ ἀντιπρόσωποι καὶ πληρεξούσιοι τοῦ πάπα, παρ' αὐτοῦ τὴν ἐπισκοπικὴν ἐξουσίαν ἔχοντες, ἀλλ' ὅτι ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν ταύτην δυνάμει ἀποστολικῆς συστάσεως καὶ εἶναι ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀρχιερωσύνης ἴσοι τῷ πάπᾳ, ὅστις εἶναι πρῶτος μεταξὺ ἴσων (primus inter pares), καὶ δύνανται συγκροτοῦντες συνόδους νὰ διοικῶσι τὰς ἐκκλησίας τῶν χωρῶν των ἀνεξαρτήτως ἐπιβλεπόμενοι μόνον παρὰ τοῦ πάπα. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐκήρυξαν οἱ μεταρρυθμιστικοὶ οὗτοι ἐπίσκοποι καὶ θεολόγοι ἐν ταῖς περιφήμοις οἰκουμενικαῖς συνόδοις τῆς Πίσης (1409), τῆς Κωνσταντίας (1414) καὶ τῆς Βασιλείας (1431). Ἀλλ' οἱ πάπαι, ὧν τὸ κράτος εἶχε πλέον ῥιζώσει ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀμαθοῦς πλήθους ἐν ἁπάσαις ταῖς καθολικαῖς χώραις καὶ εἶχε καταστῆ πεπαλαιωμένη πλέον ἡ δυσεξάλειπτος θρησκευτικὴ πρόληψις τῶν ἀμορφώτων τάξεων τῶν λαῶν, κατώρθωσαν

διαιροῦντες τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν, συνάπτοντες ἰδιαιτέρας συμφωνίας μετὰ τῶν διαφόρων κατὰ μέρος ἐκκλησιῶν, ῥᾳδιουργοῦντες ἐν γένει τοὺς ἀντιθέτους των, νὰ ματαιώσωσι τοὺς σκοποὺς αὐτῶν, ἡ δὲ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἔμεινε καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς εἶχε κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, καὶ ὁ παπικὸς δεσποτισμὸς ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἐφιάλτης νὰ πιέζῃ αὐτήν.

Ἀλλ' ὅταν οἱ κυβερνῶντες τὰς τύχας τῶν λαῶν ἀποκρούωσι τὰς ὑπὸ τῶν καιρῶν ἐπιβαλλομένας καὶ ἀπαιτουμένας βελτιώσεις καὶ μεταρρυθμίσεις, ὠθοῦσιν ἀναγκαίως τὰ πράγματα εἰς ἐπανάστασιν. Φεύγοντες τὴν μεταρρύθμισιν ἐμπίπτουσιν εἰς ἐπανάστασιν, ὅ,τι δὲν θέλουσιν ἑκουσίως νὰ πράξωσι, τοῖς ἐπιβάλλεται διὰ τῆς βίας. Τοῦτο συνέβη τότε ἐν τῇ Δύσει. Μετὰ τὴν ματαίωσιν δηλ. τῶν ὑπὸ τῶν φίλων τῆς προόδου ζητουμένων ἐκκλησιαστικῶν μεταρρυθμίσεων συνέβη κατὰ τὸν ΙϚ' αἰῶνα ἡ φοβερὰ ἐκείνη θρησκευτικὴ ἐπανάστασις, ἡ καλουμένη μεταρρύθμισις ἢ προτεσταντισμός, ἧς τὴν σημαίαν ἐκράτησαν ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ ὁ Λούθηρος, ἐν δὲ τῇ Ἑλβετίᾳ ὁ Ζβίγγλιος καὶ ὁ Καλβῖνος καὶ ἥτις ἐγείρασα τοὺς λαοὺς κατὰ τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς Ῥώμης ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν βόρειον Εὐρώπην, 100 περίπου ἑκατομμύρια χριστιανῶν, τοὺς μᾶλλον ἐν τῷ πολιτισμῷ προηγμένους λαοὺς τῆς δύσεως. Καὶ ὅμως καὶ πάλιν ὁ παπισμὸς ἔμεινεν ἀδιόρθωτος καὶ ἐξηκολούθησε διευθύνων τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐν τῷ αὐτῷ δεσποτικῷ καὶ ἀπολυτόφρονι πνεύματι. Ἡ ἐν Τριδέντῳ οἰκουμενικὴ λατινικὴ σύνοδος, ἥτις συνῆλθε τῷ 1545, ἵνα ἐπουλώσῃ τὰς πληγὰς τὰς ἐπενεχθείσας τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως, κατ' οὐδὲν ἐμείωσε τὴν ἀπεριόστον καὶ αὐθαίρετον παπικὴν τῆς ἐκκλησίας κυβέρνησιν. Οἱ πάπαι καὶ μετὰ ταῦτα ἔμειναν οἱ αὐτοὶ μετὰ τῶν αὐτῶν ἀξιώσεων καὶ ἐξασκοῦντες τὰ αὐτὰ καὶ πρότερον πάσης τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν ἀνεξαρτησίας ἐκμηδενιστικὰ δικαιώματα. Καὶ μετὰ τὴν ἐν Τριδέντῳ σύνοδον ὁ πάπας εἶναι τὸ πᾶν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ ἀπόλυτος καὶ αὐθαίρετος αὐτῆς δεσπότης καὶ ἄρχων. Εἰς μάτην καὶ μετὰ ταῦτα ἐζήτησαν φιλελεύθεροι ἐπίσκοποι ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ μετὰ φιλελευθέρων κυβερνήσεων συννοούμενοι καὶ συνεργαζόμενοι νὰ περιορίσωσι τὴν ἀπεριόριστον ταύτην παπικὴν ἐξουσίαν. Εἰς μάτην οἱ γάλλοι ἐπίσκοποι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα

ἔχοντες ἐπὶ κορυφῆς τὸν περίπυστον Βοσσουέτον ἐκήρυξαν ἐν συνόδῳ τῷ 1682 τὰς περιφήμους γαλλικανικὰς ἐλευθερίας, δι' ὧν ἔθετον φραγμοὺς εἰς τὰς αὐθαιρέτους ἐπεμβάσεις ἀπὸ Ῥώμης. Εἰς μάτην οἱ γερμανοὶ ἀρχιεπίσκοποι συνελθόντες συνέταξαν κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ φιλελευθέρου ἐπισκόπου Χόνθαϊμ. τῷ 1784 τὴν ἐν Ἔμς πολύκροτον σύμβασιν, δι' ἧς ὠνειροπόλησαν ἐπὶ στιγμὴν τὴν ὕπαρξιν αὐτονόμου καὶ αὐτοδιοικήτου γερμανικῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Εἰς μάτην Ἰωσὴφ ὁ Β' ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Λεοπόλδος ἐν Τοσκάνῃ ἐπειράθησαν νὰ διαρρυθμίσωσιν ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον τὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν χωρῶν των πράγματα καὶ νὰ ἀπαλλάξωσιν αὐτὴν ἀπὸ πάσης παρὰ τῶν παπῶν ὀλεθρίας ἐπηρείας. Εἰς μάτην ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἀνακηρύξασα τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν ὡς ἀνθρώπινον δικαίωμα διὰ τῶν θεσπισμάτων αὐτῆς ἐζήτησε νὰ καταστήσῃ τὸν γαλλικὸν κλῆρον αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον πάσης ἐξωτερικῆς ἐξουσίας. Εἰς μάτην τέλος κατὰ τοὺς νεωτάτους τούτους χρόνους ἐξηγέρθησαν ἐν Γερμανίᾳ οἱ Νεοκαθολικοὶ τῷ 1844 καὶ οἱ Παλαιοκαθολικοὶ μετὰ ἀρχηγοῦ τοῦ πολυμαθεστάτου καὶ σοφωτάτου Δέλιγγερ τῷ 1870 κατὰ τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ· ὁ παπισμὸς στηριζόμενος ἐπὶ τῶν πεπαλαιωμένων προλήψεων 200 ἑκατομμυρίων καθολικῶν, ἰδίως τῶν ὄχλων, τῶν χωρικῶν καὶ τῶν γυναικῶν, ἔχει βαθυτάτας τὰς ῥίζας καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν ἑκατομμύρια ἀμαθῶν ἐντελῶς καὶ ἀγραμμάτων ὄχλων δὲν εἶναι εὔκολον νὰ κλονισθῇ. Βεβαίως δὲν εἶναι ὁ παπισμὸς ἵδρυμα προωρισμένον νὰ ζήσῃ αἰωνίως· διότι ὅ,τι δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας, ἔρχεται ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν πίπτει καὶ ἐκλείπει. Ἀλλ' ὁ παπισμὸς τότε μόνον θὰ ἐκλίπῃ, ὅταν παύσωνται νὰ ὑπάρχωσιν ἀμαθεῖς καθολικοὶ ὄχλοι, ὅταν ἡ παιδεία γενικευθῇ, ὅταν τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης παυσάμενον νὰ εἶναι προνόμιον τῶν ὀλίγων καταυγάσῃ τὰς διανοίας πάντων. Οἱ Πάπαι στηριζόμενοι εἰς τοὺς ὄχλους καὶ βασταζόμενοι ὑπὸ τῶν φοβερῶν Ἰησουϊτῶν, ὧν τὸ πανίσχυρον τάγμα εἶναι ἑταιρεία συνωμοτῶν κατὰ τῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ὡς μόνον σκοπὸν ἔχει νὰ διατηρήσῃ τὸν παπισμὸν καὶ μετ' αὐτοῦ εἰ δυνατὸν ὁλόκληρον τὸν κόσμον εἰς τὸ **statu quo**, ἀκολουθοῦν τὸ ἀξίωμα **sint ut sunt aut non sint**, «ἂς μένωσι δηλ. τὰ πράγματα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὡς ἔχουσιν ἢ γαῖα μιχθήτω

πυρί», κατώρθωσαν μέχρι τοῦδε πάντοτε νὰ καταπνίξωσι πᾶσαν ἐξέγερσιν κατὰ τοῦ ἀπολύτου δεσποτισμοῦ αὐτῶν καὶ οὐ μόνον ἐπέτυχον νὰ μὴ ἴδωσι μειουμένην τὴν δύναμιν αὐτῶν ἀλλ' ὁ Πάπας Πῖος ὁ Θ' ἔσχε καὶ τὸν θριαμβον τελευταῖον νὰ ἴδῃ περὶ ἑαυτὸν 700 καθολικοὺς ἐπισκόπους, ἐν οἷς πλεῖστοι Ἰταλοὶ καὶ τιτουλάριοι ἐπίσκοποι **in partibus infidelium**, ἐν τῷ Βατικανῷ ἐν συνόδῳ νὰ κηρύττωσι τὸν πάπαν ἀναμάρτητον, νὰ θέτωσι δηλ. τὴν κορωνίδα εἰς τὸν κολοσσὸν τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν τῆς καθολικῆς Εὐρώπης τοῦ Δουπανλοῦ, τοῦ Γρατρῦ, τοῦ Δέλιγγερ, τοῦ Ἔφελε, τοῦ Ῥάουσχερ, τοῦ Στροσσμάϊερ καὶ πρὸς μέγα σκάνδαλον πάντων τῶν πεφωτισμένων καθολικῶν τοῦ κόσμου. Τοῦτον τὸν παπικὸν δεσποτισμόν, οὗ τὴν ἱστορίαν παρηκολουθήσαμεν ἐνταῦθα βῆμα πρὸς βῆμα, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρις ἡμῶν, καθ' οὗ ἀείποτε ἠγέρθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξοχώτατοι τῶν καθολικῶν, τὸν παπισμὸν τοῦτον, τὸν ἐν τῇ δύσει πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου καὶ προοδευτικοῦ κόσμου ἀποκρουόμενον, τοῦτον τὸν παπικὸν ζυγόν, ὑφ' ὃν στενάζουσιν ὡς ὑπὸ ἐφιάλτην οἱ λαοὶ τῆς δύσεως καὶ καθ' οὗ εἶναι εἰς φανερὰν ῥῆξιν πᾶσαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις καὶ αὐτῶν τῶν καθολικῶν λαῶν, ἑτοιμάζονται Λέων ὁ ΙΓ' καὶ οἱ περὶ αὐτὸν Ἰησουῖται δι' ἐγγυκλίου νὰ συστήσωσιν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς τῆς ἀνατολῆς, ἵνα ἀποδεχθῶσιν αὐτόν! Εὐχαριστοῦμεν ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὸ δῶρον!

Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος λόγος, δι' ὃν ἀπέκρουσαν πάντοτε καὶ ἀποκρούουσι νῦν καὶ θὰ ἀποκρούωσιν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς ἀνατολῆς πᾶσαν ὑπὸ τὸν παπισμὸν ὑποταγὴν ἑαυτῶν, ἡ ἀξίωσις δηλ. τοῦ πάπα τοῦ νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀπαιτῇ ὑποταγὴν παρὰ πάντων εἶναι ἀβάσιμος, ἀδικαιολόγητος, αὐθαίρετος καὶ ἔμπνευσις καθαρᾶς ἀλαζονείας. Τὰ ἀνωτέρω ἀπέδειξαν ἡλίου φαεινότερον, ὅτι ὁ παπισμὸς δὲν εἶναι ἵδρυμα ἀποστολικόν, ἀλλ' ὅτι κατὰ μικρὸν οἱ ἐπίσκοποι Ῥώμης ἐσφετερίσθησαν τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἣν εἶναι νῦν περιβεβλημένοι, καὶ τὴν ὁποίαν ζητοῦσι νὰ ἐπιβάλωσι καὶ εἰς τοὺς μὴ καθολικοὺς χριστιανικοὺς λαούς. Ἐν τῷ ἑπομένῳ ἄρθρῳ θὰ ἐξετάσωμεν καὶ τοὺς ἄλλους λόγους.

Γ'.

Η ΥΠΟ ΤΟΝ ΠΑΠΑΝ ΥΠΟΤΑΓΗ ΘΑ ΔΙΕΦΘΕΙΡΕ ΤΟΝ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ ΚΑΙ ΘΑ ΕΒΛΑΠΤΕ ΤΟΥΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥΣ ΛΑΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΣ, ΕΘΝΙΚΩΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΣ

Ἐν τῷ παρόντι τρίτῳ καὶ τελευταίῳ ἄρθρῳ θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς ἐπιλοίπους λόγους, δι' οὓς οἱ ὀρθόδοξοι ἀποκρούομεν τὴν ὑπὸ τὸν παπισμὸν ὑποταγήν, εἶναι δὲ οὗτοι καθ' ἡμᾶς οἱ ἑξῆς: Δὲν θέλομεν τὴν ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγήν, διότι αὕτη θὰ διέστρεφε τὸν παρ' ἡμῖν καθαρὸν διασῳζόμενον ἀρχέγονον χριστιανισμὸν καὶ θὰ εἰσῆγε τὴν διαφθορὰν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, καὶ εἰς τὰ δόγματα αὐτῆς, καὶ εἰς τὴν λατρείαν αὐτῆς, συγχρόνως δὲ θὰ ἔβλαπτεν αὕτη τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς καὶ πολιτικῶς καὶ ἐθνικῶς καὶ κοινωνικῶς. Ἐξετάσωμεν ἓν ἕκαστον τούτων ἐν συντόμῳ.

Καὶ πρῶτον ἡ ὑποταγὴ ὑπὸ τὸν παπισμὸν θὰ διέστρεφε τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἡ διοίκησις τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ὡς ἐδείχθη καὶ ἀνωτέρω, εἶναι ὡς ἡ τῆς ἀρχαίας τῶν πρώτων αἰώνων ἐκκλησίας, στηρίζεται δὲ ἐπὶ τῶν κανόνων τῶν ἀρχαίων οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ πατέρων. Διοικούμεθα, ὅπως διῳκοῦντο αἱ ἐκκλησίαι πρὸ τοῦ σχίσματος. Ἡ ὅλη ἐκκλησία ἀποτελεῖ ὁμοσπονδίαν τινὰ μερικῶν τῶν διαφόρων χριστιανικῶν χωρῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἀκολουθεῖ τὴν πολιτικὴν διαίρεσιν τῶν κρατῶν. Ἕκαστον κράτος ἔχει ἰδίαν ἐλευθέραν ἐκκλησίαν διοικουμένην ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς χώρας ἐκ περιτροπῆς ἀποτελούντων τὴν διοικοῦσαν σύνοδον ὡς τὴν ἀνωτάτην αὐτῶν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν. Ἑκάστη μερικὴ ἐκκλησία εἶναι αὐτόνομος, αὐτοκέφαλος, ἀνεξάρτητος, αὐτοδιοίκητος. Ἑνοῖ δὲ πάσας τὰς μερικὰς ἐκκλησίας ἡ αὐτὴ πίστις εἰς τὸν Σωτῆρα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅστις εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη. Τὰς πρώτας τιμὰς μόνον ἀποδίδει ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία εἰς τοὺς περιβλεπτοτέρους αὐτῆς ἱεράρχας, τοὺς κατέχοντας θρόνους δοξασθέντας ἄλλοτε ἐν τῷ μακρῷ τῆς ἐκκλησίας βίῳ, δηλ. τοὺς πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Καὶ ἐκ τούτων πάλιν τιμᾷ ὡς τὸν πρῶτον ἐν τοῖς πρώτοις τὸν Κωνσταντινουπόλεως ὡς τὸν ἐπίσκοπον τῆς ἁλ-

λοτε βασιλευούσης πόλεως ἐν τῷ μεγάλῳ χριστιανικῷ βυζαντινῷ κράτει, ὡς κατέχοντα θρόνον, ὃν ἄλλοτε ἐδόξασαν οἱ Γρηγόριοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ οἱ Φώτιοι, ἐν πόλει, ἐν ᾗ ἐγένοντο τοσαῦται οἰκουμενικαὶ σύνοδοι καὶ μεθ' ἧς συνδέεται ἐν γένει ἡ ὅλη ἱστορία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τῆς ἑλληνικῆς καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅπερ ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, ἐξ οὗ οἱ ἄλλοι παρέλαβον τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Ἀλλὰ τὰ πρωτεῖα ταῦτα εἶναι πρωτεῖα τιμῆς, οὐχὶ ἐξουσίας τινός· Ἑκάστη μερικὴ ἐκκλησία εἶναι ἀνεξάρτητος, διοικουμένη ὑπὸ τῆς Συνόδου αὐτῆς κατὰ τοὺς κοινοὺς κανόνας τῆς ὅλης ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Οὐδεὶς ξένος ἐπίσκοπος δύναται νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς διοικήσεως αὐτῆς. Εὑρίσκονται δὲ αἱ ἐκκλησίαι αὗται ἐν ἀδιαλείπτῳ ἀδελφικῇ ἐπικοινωνίᾳ, ἀνακοινοῦσαι ἀλλήλαις πᾶν ὅ,τι σπουδαῖον ἤθελε θεωρηθῇ καὶ ἐπὶ κοινῶν ὑποθέσεων συνεννοούμεναι μετ' ἀλλήλων. Ἐὰν παρουσιασθῶσι σὺν τῷ χρόνῳ ζητήματα σπουδαιότητος ἐκτάκτου, ἔχοντα ἀνάγκην κοινῆς συζητήσεως, θὰ παραστῇ ἡ ἀνάγκη συγκροτήσεως νέων οἰκουμενικῶν ἢ γενικῶν τῶν ὀρθοδόξων συνόδων. Τοῦτο εἶναι τὸ πολίτευμα τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, πολίτευμα ἀρχαιοπρεπέστατον, ἐντελῶς ὅμοιον τῷ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Οὐδὲν ἴχνος δεσποτισμοῦ ἀπαντᾷ ἐν αὐτῷ. Πᾶσαι αἱ κατὰ μέρος ἐκκλησίαι στηρίζονται ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀρχῆς τῆς αὐτοδιοικήσεως. Οὕτω δὲ καθίσταται δυνατόν, ἵνα ἑκάστη ἐκκλησία ἐπὶ τῆς κοινῆς βάσεως τῆς ὀρθοδοξίας ἀναπτύσσηται συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους, οὗ ἐκπροσωπεῖ τὸν θρησκευτικὸν βίον, ἡ ἀνάπτυξις δ' αὕτη παρ' οὐδενὸς παρακωλύεται, καὶ τοιουτοτρόπως δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐν τοῖς κόλποις τῆς ὅλης ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ποικιλία τις ἐν τῇ ἑνότητι. Ὁλόκληρον τὸ λαμπρὸν τοῦτο διοικητικὸν οἰκοδόμημα τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας, ἐν ᾧ συνδυάζεται ἡ τάξις καὶ ἡ ἐλευθερία, θὰ ἀνετρέπετο ἄρδην διὰ τῆς ὑποταγῆς ὑπὸ τὸν παπισμὸν καὶ διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς δυνάμεως τοῦ παπισμοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ. Ὁ πάπας θὰ ἦτο τότε τὸ πᾶν καὶ πρὸς ἡμᾶς, ὁ ἀναμάρτητος μάλιστα ἐσχάτως κηρυχθείς, εἰς τοῦ ὁποίου διὰ τοῦτο τὰς διαταγὰς θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποκύπτωμεν τυφλῶς ὡς εἰς ἀπταίστους θείας ἀποφάνσεις. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα θὰ διεῖπον τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις ἑκάστης μερικῆς ἐκκλησίας. Ὁ πάπας διὰ συμβάσεων μετὰ τῶν μερικῶν κυβερνήσεων θὰ διερρύθμιζε τὰ τῶν κατὰ μέρος

ἐκκλησιῶν κατ' ἰδίαν βούλησιν. Οἱ ἐπίσκοποι τῶν διαφόρων ἐκκλησιῶν δὲν θὰ εἶχον οὐδεμίαν δύναμιν καὶ σημασίαν. Σύνοδοι αὐτῶν θὰ συνεκροτοῦντο μόνον τῇ ἀδείᾳ τῶν παπῶν καὶ μόνον ἐὰν ἐνεκρίνοντο ὑπὸ τούτων αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν θὰ εἶχον κῦρος. Θὰ ἐξεμηδενίζοντο δηλ. καὶ πατριάρχαι καὶ μητροπολῖται καὶ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι, αἱ σύνοδοι δ' αὐτῶν θὰ ἦσαν ἁπλῆ σκιά, πᾶν ἴχνος αὐτοδιοικήσεως θὰ ἐξέλειπε, πᾶσα ἰδία ζωὴ τῶν μερικῶν ἐκκλησιῶν θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἡ συμφωνία τῶν μερικῶν ἐκκλησιῶν πρὸς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἑκάστου κράτους θὰ ἦτο πρᾶγμα ἀδύνατον, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων δὲ τούτων θὰ ἀπέμενε δεσπόζουσα ἡ αὐθαίρετος θέλησις ἑνὸς μόνου, τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης καὶ τῶν συμβούλων αὐτοῦ Ἰησουϊτῶν καὶ τῶν Καρδιναλίων αὐτοῦ! Ὁποίαν ἀπαισίαν εἰκόνα διοικήσεως θὰ ἀπετέλουν τότε αἱ ἐκκλησίαι τῆς ἀνατολῆς! Ὦ εἶναι φρίκη καὶ νὰ ἀναλογισθῇ τις τοῦτο!

Δεύτερον ἡ ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγὴ θὰ διέφθειρε τὰ δόγματα τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας. Τὰ δόγματα τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας εἶναι τὰ δόγματα τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία οὐδὲν προσέθηκεν, οὐδὲν ἠλλοίωσεν ἐξ ὅσων ἐθεσπίσθησαν ὑπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν ἀρχαίων σοφῶν ἑλλήνων πατέρων. Ἡ διδασκαλία τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας εἶναι ὁ ἀρχέγονος χριστιανισμός, ὅπως ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ὑπὸ τῶν διὰ μεγάλης σοφίας πεπροικισμένων ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, ὁ χριστιανισμὸς τοῦ Ἰουστίνου, τοῦ Εἰρηναίου, τοῦ Ὠριγένους, τοῦ Ἀθανασίου, τοῦ Βασιλείου, τῶν Γρηγορίων, τοῦ Χρυσοστόμου, τῶν Κυρίλλων καὶ λοιπῶν. Διὰ τῆς ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγῆς, ἐν Ῥώμῃ τοῦ λοιποῦ μορφουμένου τοῦ κλήρου ἡμῶν ἢ ἐν ἐκκλησιαστικαῖς σχολαῖς ὑπὸ Ἰησουϊτῶν διευθυνομέναις, θὰ εἰσήγετο ἀντὶ τοῦ ἀρχικοῦ τούτου σοφοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανισμοῦ ὁ λατινικὸς χριστιανισμὸς τῶν μέσων αἰώνων, ὅπως διεμορφώθη ὑπὸ τῶν σχολαστικῶν θεολόγων, τοῦ Ἀνσέλμου, Πέτρου Λομβάρδου, Ἀλβέρτου Μάγνου, Βερνάρδου, Θωμᾶ Ἀκινάτου, Δουνς Σκώτου, Βοναβεντούρα, Βίκτωρος ἐκ τοῦ ἁγίου Κάρου καὶ λοιπῶν. Ἰδίως θὰ ἐδέσποζεν ἡ δογματικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτου, εἰς ὃν ὁμνύουσιν οἱ δυτικοὶ καὶ οὗτινος τὴν διδασκαλίαν ὡς τὴν μόνην ὑγιᾶ συνέστησεν

ὡς γνωστὸν Λέων ὁ Γ' εἰς ἁπάσας τὰς λατινικὰς θεολογικὰς σχολάς. Τὸ σύμβολον ἡμῶν, τὸ ὁποῖον ἐθέσπισαν οἱ πατέρες τῶν δύο πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων, θὰ ἐνοθεύετο, προστιθεμένης τῆς προσθήκης «Καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (filioque), ἣν εἰσήγαγον αὐθαιρέτως ἔπειτα οἱ λατῖνοι διαστρέφοντες τὴν περὶ ἁγίας Τριάδος διδασκαλίαν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ διδασκάλων καὶ καταστρέφοντες ἐν τῇ Τριάδι τὴν ἑνότητα, δύο δὲ ἀρχὰς εἰς αὐτὴν παρεισάγοντες. Ἔπειτα θὰ ἐδιδασκόμεθα, ὅτι τὸ βάπτισμα πρέπει νὰ γίνηται διὰ ῥαντισμοῦ, οὐχὶ δὲ διὰ τριττῆς καταδύσεως, οὐχὶ δηλ. ὅπως διέταξαν οἱ ἀπόστολοι, ὅπως ἔπραττεν ἅπασα ἡ ἀρχαιότης, ὅπως ἔπραττε καὶ αὐτὴ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία πρὸ τοῦ Ι' αἰῶνος. Θὰ ἐμανθάνομεν καὶ θὰ ἐδιδάσκομεν, ὅτι ἡ εὐχαριστία πρέπει νὰ μεταδίδηται τοῖς λαϊκοῖς μόνον ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου, οὐχὶ δὲ ὑπ' ἀμφότερα τὰ εἴδη, ὅπως διέταξεν ὁ Κύριος, ὅπως ἔπραττον αἱ ἀρχαῖαι ἐκκλησίαι, καὶ ὅπως ἔπραττε καὶ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία μέχρι τοῦ Ι' αἰῶνος. Θὰ ἐμανθάνομεν καὶ θὰ ἐδιδάσκομεν, ὅτι ὁ πάπας δύναται νὰ σῴζῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἐν τῷ ᾅδῃ καὶ πάντα ἄνθρωπον ἐν γένει, ἀρκεῖ μόνον νὰ ζητῇ τις παρ' αὐτοῦ νὰ λάβῃ τὰς λεγομένας ἀφέσεις ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων οἰκείων καὶ φίλων του. Θὰ ἐπλουτιζόμεθα δὲ καὶ δι' ὅλως νέων δογμάτων, ἐντελῶς ἀγνώστων τῇ χριστιανικῇ ἀρχαιότητι, ἤτοι τῆς ἀσπίλου συλλήψεως τῆς ἁγίας Μητρὸς τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου τοῦ Πάπα. Φαντάσθητε καὶ τὴν εἰκόνα ταύτην καί, ἂν δύνασθε, μὴ φρίξητε!

Τρίτον θὰ διέφθειρεν ἡ ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγὴ τὴν λατρείαν τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας. Ἡ λατρεία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἶναι ἀρχαιοπρεπεστάτη, εἶναι ἡ λατρεία, ὅπως ὀλίγον κατ' ὀλίγον διεμορφώθη ἐκ τῆς πρώτης ἀποστολικῆς λατρείας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας. Ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου, ἣν ἔχουσι σήμερον οἱ ὀρθόδοξοι λαοί, ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαιοτάτων λειτουργιῶν, αἱ δὲ ἡμέτεραι ἑορταὶ εἶναι αἱ ἑορταὶ τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν, αἱ ἑορταὶ τοῦ Κυρίου, τῆς ἁγίας αὐτοῦ Μητρός, τῶν ἁγίων, τῶν μαρτύρων, τῶν πατέρων, τῶν ὁσίων. Οἱ ὕμνοι αὐτῆς, ἡ ζωγραφικὴ περικόσμησις, τὰ πάντα φέρουσι τὸν τύπον τῆς ἀρχαιότητος, ἥτις ἤξευρε νὰ ἑνοῖ τὴν ἁπλότητα μετὰ τῆς μεγαλοπρεπείας, πανταχοῦ

δὲ ἐπέθετε τὴν σφραγῖδα τοῦ σεμνοῦ, σοβαροῦ καὶ ἱεροπρεποῦς. Ἀντὶ τῆς ἀρχαιοπρεποῦς, τῆς σεμνῆς, τῆς ὑψηλῆς ἅμα καὶ ἁπλῆς ἑλληνικῆς λατρείας, ἐὰν ὑπετάσσοντο οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ τῷ πάπᾳ, θὰ εἰσῆγον κατὰ μικρὸν παρ' ἑαυτοῖς τὴν λατινικὴν λατρείαν τῆς Ῥώμης τὴν ἐν γλώσσῃ ἀκαταλήπτῳ αὐτοῖς γινομένην, τὴν νεκρὰν καὶ ἄψυχον, τὴν πλήρη ψευδοῦς καὶ θεατρικῆς ἐπιδείξεως καὶ πομπώδους ὄγκου καθολικὴν λατρείαν, ὅπως ἐμορφώθη ἐν τῇ δύσει κατὰ τοὺς βαρβάρους μέσους αἰῶνας, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Σχολαστικῶν. Γνωρίζομεν μέν, ὅτι οἱ πάπαι ὑπισχνοῦνται συνήθως τοῖς ἀνατολικοῖς νὰ καταλίπωσιν αὐτοῖς ἑνουμένοις τὴν γλῶσσαν τῆς λατρείας αὐτῶν. Ἀλλ' ἐν τούτοις πολλοὶ λαοὶ ὑποταγέντες τῇ Ῥώμῃ, ἐνῷ κατ' ἀρχὰς ἔλαβον τοιαύτην ὑπόσχεσιν, εἶτα εἶδον σὺν τῷ χρόνῳ τὸν λατινισμὸν ἐπικρατοῦντα καὶ τὴν λατινικὴν λειτουργίαν ἀντικαθιστῶσαν τὴν ἀρχαίαν ἐν τῇ ἐθνικῇ γλώσσῃ λατρείαν των. Παράδειγμα οἱ Μοραβοὶ καὶ οἱ Βοημοί. Οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες ἐν τῇ ἀνατολῇ, οἱ ἀσπασθέντες τὸν παπισμόν, οἱ οὐνῖται ἢ γραικοκαθολικοὶ καλούμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σμύρνῃ, Χίῳ, Σύρῳ, Τήνῳ, Νάξῳ, Κερκύρᾳ, Ἀθήναις, ἔχουσιν οὐχὶ ἑλληνικήν, ἀλλὰ λατινικὴν λατρείαν. Τοῦτο θὰ ἦτο ἡ γενικὴ τύχη τῶν Ἑλλήνων ἁπάντων ἂν ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις εἶχον γίνει καθολικοί. Ὁ κίνδυνος οὗτος λοιπὸν θὰ ἐπεκρέματο πάντοτε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι κατὰ τῶν ἀνατολικῶν, ὑποτασσομένων τῷ πάπᾳ. Φαντάσθητε λοιπὸν τοὺς ἑλληνικοὺς ἡμῶν ναοὺς μεταβεβλημένους εἰς λατινικούς· ἀντὶ τῆς ἑλληνικῆς, τῆς ἐθνικῆς ἐν γένει τελουμένην τὴν λατινικὴν λειτουργίαν· ἀντὶ τῶν ὡραίων ἑλληνικῶν ὕμνων ψαλλομένους τοὺς λατινικοὺς ὕμνους τοῦ Σεδουλίου, τοῦ Βερνάρδου ἢ ἄλλου τινὸς ἀγνώστου λατίνου ὑμνογράφου· τὰς ἐκκλησίας ἡμῶν πλήρεις ἀγαλμάτων τῶν διαφόρων δυτικῶν ἁγίων ἐνδεδυμένων πολλάκις κατὰ παραδοξότατον καὶ ὀλίγον ἁγίοις πρέποντα τρόπον, ὀργανικὴν μουσικὴν παίζουσαν πολλάκις τὰς γνωστὰς καὶ τοῦ τελευταίου συρμοῦ θεατρικὰς μελῳδίας· ἀντὶ τῶν ἁπλῶν, σεμνῶν καὶ σοβαρῶν λιτανειῶν ἡμῶν εἰσαγομένας παρ' ἡμῖν τὰς θεατρικὰς λιτανείας τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, τὴν μεγάλην παρασκευὴν π. χ. ὁλόκληρον ζῶσαν παράστασιν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου διὰ διαφόρων πραγματικῶν προσώπων μετημφιεσμένων καὶ παριστανόντων τοῦ μὲν τὸν Χριστόν τοῦ δὲ

τὸν Πιλάτον, τοῦ δὲ τὴν μητέρα τοῦ Κυρίου, τοῦ δὲ τὸν Κυρηναῖον κτλ. Φαντάσθητε ἀντὶ τῶν ἀρχαιοτάτων ἑορτῶν, ἃς νῦν ἔχομεν, εἰσαγομένας εἰς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν τὰς ὅλως ξένας ἡμῖν καὶ παραδόξους ἑορτὰς τοῦ Corporis Domini, τῆς καρδίας τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ ἁγίου Ἰανουαρίου, τοῦ ἁγίου Δομινίκου, τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου κλ. Φαντάσθητε πάντα ταῦτα καὶ ἂν δύνασθε μὴ καταληφθῆτε ὑπὸ ἀποστροφῆς ἐνώπιον τοιούτου θεάματος!

Τέλος ἡ ὑποταγὴ ὑπὸ τὸν πάπαν θὰ ἔβλαπτε τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς καὶ πολιτικῶς καὶ ἐθνικῶς καὶ κοινωνικῶς. Πολιτικῶς θὰ ἔβλαπτεν αὐτήν, διότι ὁ παπισμὸς ἐγκαθιδρυόμενος παρ' αὐτοῖς ὡς ἐπικρατοῦσα ἐκκλησία θὰ ἐγέννα ταῖς κυβερνήσεσιν αὐτῶν τὰ πράγματα ἐκεῖνα, ἅτινα προκαλεῖ πανταχοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ὁ παπισμὸς ἐννοεῖ πανταχοῦ νὰ δεσπόζῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν του. Νομίζων ὅτι ἔτι ζῶμεν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἀξιοῖ πανταχοῦ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία νὰ ἀποτελῇ κράτος ἐν κράτει, μὴ ἀνεχόμενος οὐδεμίαν ἐπίβλεψιν καὶ ἐξέλεγξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ὑπὸ τοῦ κράτους, πρᾶγμα μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν τῶν λαῶν, ἣν ἡ κυβέρνησις ἑκάστου τόπου ἐκπροσωπεῖ. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' ἀπαιτεῖ αὐτὸς αὐτοβούλως νὰ ἀποφασίζῃ καὶ τὰ περὶ γάμων ζητήματα, ἅτινα ὡς γνωστὸν συνδέονται στενώτατα μετὰ τῶν πολιτικῶν συμφερόντων τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ζητημάτων τῶν διαθηκῶν καὶ τῆς κληρονομίας, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον μόνον ἐν ἀμοιβαίᾳ συνεννοήσει πολιτείας καὶ ἐκκλησίας εἶναι δέον νὰ λύωνται. Ἀξιοῖ δὲ πρὸς τούτοις νὰ ἀναμιγνύηται ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ τῶν σχολείων πράγματα καὶ νὰ ἀσκῇ τελείαν κηδεμονείαν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ ὑποβάλλῃ ὑπὸ τὴν λογοκρισίαν καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστημονικὴν δρᾶσιν τῶν λαῶν. Ἀξιῶν δὲ προνόμια ὑπὲρ τῶν καθολικῶν δὲν ἀνέχεται τὴν ἀναγνώρισιν ὑπὸ τῶν καθολικῶν κρατῶν τῶν ἄλλων δογμάτων καὶ θρησκευμάτων ἐπὶ ἴσοις ὅροις, δηλ. ἀποκρούει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνεξιθρησκείας καὶ πάσας ἐν γένει τὰς ἐλευθερίας, ἐφ' ὧν ἑδράζεται τὸ οἰκοδόμημα τῶν νεωτέρων πολιτειῶν, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, ποθῶν τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ κόσμου, εἰ δυνατόν, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ μέσου αἰῶνος, καθ' ὃν ἐδέσποζεν ὁ παπισμός, διὰ δὲ τῶν βασάνων, τῶν εἱρκτῶν καὶ τῆς πυρᾶς κατεδίωκε πάντα αὐτῷ ἀντικείμενον. Τοιοῦτος

ὧν ὁ παπισμός, τοιαύτην στάσιν λαμβάνων ἀπέναντι τῆς πολιτείας εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὰ νεώτερα κράτη καὶ ἔχθρα πρὸς αὐτὰ καὶ σύγκρουσις εἶναι ἡ συνήθης κατάστασις τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς αὐτά. Διὰ τοῦτο ἡ καθολικὴ ἐκκλησία εὑρίσκεται ἐν πᾶσι τοῖς κράτεσιν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ὡς ἐν διωγμῷ, ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς εἴδομεν καὶ ἀνωτέρω. Τοὐναντίον ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία ἀποδίδουσα πάντοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ καὶ μὴ καταληφθεῖσά ποτε ὑπὸ αὐταρχικῶν καὶ δεσποτικῶν τάσεων δὲν ἠθέλησέ ποτε νὰ δεσπόσῃ τοῦ κράτους, ἀρκουμένη δὲ μόνον νὰ ζητῇ νὰ μὴ παρεμποδίζηται ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ αὐτῆς ἐνεργείᾳ ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς τῆς ἐκκλησίας ζητήμασιν ἐσεβάσθη πάντοτε τὸ κράτος καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ καὶ ἐδέχθη τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ ἐν τοῖς μικτοῖς ζητήμασι, τοῖς ἔχουσι διττὴν ὄψιν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικήν, ἢ θίγουσιν ἔστω καὶ ἐμμέσως τὰ πολιτικὰ ἢ κοσμικὰ συμφέροντα τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ἐν πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις κράτεσι βιοῦσαν ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὰς κυβερνήσεις, καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Οὐ μόνον δὲ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰ κράτη δὲν εἶναι ἐχθρικαί, ἀλλ' εἶναι μάλιστα καὶ φιλικώταται. Ἐνῷ ἐν Ἰταλίᾳ π. χ. καὶ Γαλλίᾳ πατρὶς καὶ ἐκκλησία εἶναι πράγματα πολέμια καὶ οἱ φίλοι τῆς πολιτείας καὶ τῶν νόμων αὐτῆς καὶ ἐλευθεριῶν εἶναι ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τἀνάπαλιν, ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς κράτεσιν θρησκεία καὶ πατρὶς εἶναι στενώτατα καὶ φιλικώτατα ἡνωμένα ἐν ταῖς καρδίαις πάντων καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὡς τῶν ἱερωτάτων ἐγείρονται παρ' αὐτοῖς οἱ ἐθνικοὶ πόλεμοι, καθ' οὓς οἱ κληρικοὶ οὐ μόνον οὐδεμίαν παρέχουσιν ἀντίστασιν, ἀλλὰ καὶ πρωταγωνιστοῦσι. Κατὰ τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ὁ ἡμέτερος κλῆρος κατέλαβε τὴν πρωτίστην θέσιν καὶ νῦν δὲ ἐν ἁπάσῃ τῇ ἀνατολῇ οἱ ἀρχιερεῖς (πλήν τινων οἰκτρῶν ἐξαιρέσεων) εἶναι οἱ πρωτοστάται πάσης ἐθνικῆς ἐνεργείας. Τὸν αὐτὸν δὲ ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἔχει καὶ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων λαῶν ὁ κλῆρος, τῶν Ῥώσσων, Σέρβων, Βουλγάρων, Βλάχων καὶ λοιπῶν, καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ αὐτῶν ἱστορίᾳ τὴν αὐτὴν ἔδειξε πάντοτε καὶ ὁ κλῆρός των φιλοπατρίαν. Ἰδοὺ διὰ τί ἰσχυριζόμεθα, ὅτι ἡ ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγὴ θὰ ἔβλαπτεν ἡμᾶς πολιτικῶς μεταβάλλουσα ἐντελῶς τὰ πράγματα. Ἀντὶ τοῦ νῦν φιλο-

πάτριδος τὴν πολιτείαν σεβομένου καὶ τοῖς νόμοις αὐτῆς ὑπείκοντος καὶ ἐκθύμως τοὺς ἐθνικοὺς πόθους ὑπηρετοῦντος ὀρθοδόξου κλήρου, θὰ προσεκτώμεθα σὺν τῷ χρόνῳ λατινικὸν μεμορφωμένον ἐν Ῥώμῃ κλῆρον, ξένον πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς ἡμῶν πόθους, κατέχοντα ἀλαζονικὴν πρὸς τὸ κράτος στάσιν, πλήρη ἀξιώσεων ἀπέναντι αὐτοῦ, θέλοντα νὰ ἐπιβάλλῃ πάντοτε ἐν πᾶσι τοῖς ζητήμασι τὴν θέλησιν αὐτοῦ ἢ μᾶλλον τὴν θέλησιν τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἀναμαρτήτου ἀρχηγοῦ του, οὗτινος θὰ ἦτο τυφλὸν ὄργανον, καὶ γεννῶντα πράγματα τῇ πολιτείᾳ. Τίς ὀρθόδοξος λαὸς σώας ἔχων τὰς φρένας θὰ ἤθελε καὶ θὰ ἠνείχετο τὴν μεταβολὴν ταύτην;

Ἡ ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγὴ θὰ ἔβλαπτεν ἡμᾶς καὶ ἐθνικῶς. Τοῦτο συνδέεται μετὰ τοῦ ἀνωτέρω, καὶ εἶναι ἀναγκαία αὐτοῦ ἀκολουθία. Ὁ καθολικὸς κλῆρος ἐν Ῥώμῃ καὶ τοῖς ἰησουϊτικοῖς φροντιστηρίοις ἐκπαιδεύεται ἐν τοσούτῳ αὐστηρῶς παπικῷ πνεύματι, ὥστε πατρίς, ἐθνικὴ πολιτεία, φιλοπατρία, ἐθνικοὶ πόθοι μένουσιν αὐτῷ ἄγνωστα. Ὁ καθολικὸς κληρικὸς δὲν εἶναι οὔτε Γάλλος οὔτε Ἰταλὸς οὔτε Γερμανός, ἀλλ' εἶναι καθολικός. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἢ ὁ πάπας εἶναι αὐτοῦ ἡ πατρίς, τὸ ἔθνος, ἡ πολιτεία. Ἡ ἐθνικὴ ἱστορία δὲν ἐνδιαφέρει αὐτόν, ἀλλὰ μόνον ἡ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας. Πόθοι αὐτοῦ εἶναι οἱ πόθοι τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, δόξα αὐτοῦ εἶναι ἡ δόξα αὐτῆς. Χωρίζει δ' ἐντελῶς αὐτὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ ἐν καιρῷ συγκρούσεως οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν διστάζει νὰ κηρυχθῇ ἐν ὀνόματι τοῦ παπισμοῦ ἄσπονδος καὶ ἀμείλικτος πολέμιος τῶν ἐθνικῶν πόθων τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἣν σχεδὸν ἀγνοεῖ. Ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ μακρὰς ἐνεργείας τῶν Ἰταλῶν πατριωτῶν, μετὰ ἀγῶνας καὶ θυσίας ἀπείρους μετὰ εὐτυχεῖς πολέμους τῇ συμμαχίᾳ καὶ συναρωγῇ φίλου λαοῦ ἐπετεύχθη τέλος πάντων ὁ ἐνδόμυχος ἐθνικὸς σκοπός, ἡ μεγάλη ἰδέα τῶν ἐπραγματοποιήθη. Ἡ Ἰταλία ἀπὸ τῶν Ἄλπεων μέχρι Σικελίας γίνεται μία καὶ ἐλευθέρα, ἡ δὲ Ῥώμη, ἡ φυσικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἰταλίας, γίνεται ἡ ἕδρα τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως ἐν τῷ μέσῳ ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ βαθυτάτης συγκινήσεως πάσης Ἰταλικῆς καρδίας, τὰ δὲ ὀνόματα τῶν πρωτουργῶν τοῦ μεγάλου κατορθώματος, τὰ ὀνόματα τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ, τοῦ Καβούρ, τοῦ Γαριβάλδη ἐνεχαράχθησαν βαθέως ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει τῆς Ἰταλίας καὶ θέλουσι παραδίδοσθαι μετ' εὐλογιῶν καὶ εὐγνωμοσύνης ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν εἰς

αἰῶνα τὸν ἅπαντα ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. Καὶ ὅμως, ἀπίστευτον εἰπεῖν!, μόνον ὁ ἰταλικὸς κλῆρος οὐ μόνον δὲν συνηγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῆς Ἰταλίας, οὐ μόνον δὲν συνεχάρη ἐπὶ τῇ ἐκτελέσει τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἔργου, ἀλλ' ἔλαβεν ἀπ' ἀρχῆς ἐχθρικὴν στάσιν κατ' αὐτοῦ. Ὁ Πῖος ἀφώρισε μάλιστα ἀνωνύμως καὶ τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ καὶ πάντας τοὺς συντελέσαντας, ἵνα ἡ Ἰταλία γίνῃ μία καὶ ἡ Ῥώμη ἀφαιρουμένη ἀπὸ τοῦ πάπα, ὑφ' ὃν ἀτόπως ἐτέλει (διότι ἡ κοσμικὴ ἐξουσία εἶναι ξένη κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τὸ πρέπον τοῖς ἐπισκόποις) καταστῇ πρωτεύουσα τοῦ Ἰταλικοῦ Βασιλείου, οἱ δὲ Ἰταλοὶ ἐπίσκοποι καὶ ὁ ἰταλικὸς κλῆρος ἔπραξαν πᾶν τὸ δυνατόν, ἵνα ματαιώσωσι τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ἐνέργειαν. Καὶ Λέων δὲ ὁ ΙΓ' μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἐπιμένει διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς διαλύσεως τῆς παπικῆς ἐπικρατείας καὶ τῆς καταλήψεως τῆς Ῥώμης καὶ ἐνεργεῖ μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἰταλικῆς ἑνώσεως, ἵνα ἡ Ἰταλία ἐπανέλθῃ εἰς τὸ πρώην καθεστώς, παύσηται δὲ οὖσα μία, μεγάλη Ἰταλία καὶ ἀριθμουμένη μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, καὶ διαλυομένη εἰς τὰ ἀσήμαντα μικρὰ ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα καὶ ὑπὸ ξένους ἡγεμόνας τελοῦντα κρατίδια ἐπανακάμψῃ πάλιν εἰς τὴν προτέραν ἀσθένειαν καὶ ἀσημότητα. Τοιοῦτος ἀντεθνικός, ἀφιλόπατρις καὶ ἀρνησίπατρις κλῆρος θὰ ἐμορφοῦτο καὶ ὁ ἡμέτερος, ἐὰν ὑπετασσόμεθα ὑπὸ τὸν πάπαν, καὶ ἐν τοιούτῳ ἐθνοκτόνῳ πνεύματι θὰ ἀνέτρεφε τὸν λαὸν ἡμῶν. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἐλευθέρας ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς διευθυνομένης ὑπὸ τοῦ κράτους, τὸ κακὸν θὰ ἦτο ἴσως μικρόν, ἀλλ' ἐν τῇ δούλῃ ἀνατολῇ, ὅπου ἡ ὅλη μόρφωσις καὶ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ εἶναι ἀποκλειστικῶς ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ κλήρου, δύναται ἕκαστος νὰ φαντασθῇ, ὁπόσον ὀλεθρία θὰ ἀπέβαινεν ἡ τοιαύτη ἀντιπατριωτικὴ ἐπήρεια λατινόφρονος κλήρου. Τούτου τρανωτάτην ἀπόδειξιν ἔχομεν τοὺς ὀλίγους οὐνίτας Ἕλληνας ἢ γραικοκαθολικοὺς τῆς ἀνατολῆς καὶ τῶν νήσων, οἵτινες ἐν τοιούτῳ μισελληνικῷ πνεύματι ἀνετρέφοντο ἄλλοτε πρὸ πάντων καὶ οἵτινες τοσοῦτον κατὰ μικρὸν ἀπώλεσαν τὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν συνείδησιν, ὥστε ὑπῆρξαν οἱ μόνοι Ἕλληνες, οἵτινες κατὰ τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα δὲν ἔλαβον τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος! Τοιοῦτον ἀντεθνικὸν κλῆρον θὰ ἀπέκτων διὰ τῆς μετὰ τῆς Ῥώμης ἑνώσεως καὶ οἱ ἄλλοι ὀρθόδοξοι λαοί. Τού-

των οὕτως ἐχόντων, τίς ἀνατολικός, ἀγαπῶν τὴν πατρίδα του καὶ ἐπιθυμῶν τὴν πλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων του καὶ ἐκτιμῶν τὴν ἀξίαν ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ, θὰ εὑρίσκετο, ὅστις θὰ ἤθελε τὴν ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγὴν καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ νῦν πατριωτικωτάτου καὶ ἐθνικωτάτου κλήρου ἡμῶν διὰ λατίνων ἀντεθνικῶς μεμορφωμένων καὶ πολεμίων πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς ἡμῶν πόθους κληρικῶν;!

Ἡ ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγὴ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν θὰ ἔβλαπτεν αὐτοὺς καὶ κοινωνικῶς, ὑπὸ τὴν ἔποψιν δηλ. τῆς κοινωνικῆς προόδου αὐτῶν, ἤτοι τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἠθικῆς μορφώσεως αὐτῶν. Ὁ παπισμὸς εἶναι ἐχθρὸς τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης, ἡ ἱστορία δὲ μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Κοπερνίκου μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης εὗρε τοὺς πάπας ἀμειλίκτους αὐτῆς διώκτας. Γρηγόριος ὁ ΙΣ΄, εἷς τῶν παπῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, διὰ τῆς περιφήμου ἐγκυκλίου του κατεδίκασε μεταξὺ τῶν ἄλλων ὡς ὀλεθριωτάτην πλάνην τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐρεύνης, τὸν πρῶτον δηλ. ὅρον, τὴν **conditio sine qua non** τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐπιστήμης. Τὰ αὐτὰ ἀναθέματα κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐπιστήμης ἐπανέλαβε καὶ Πῖος ὁ Θ΄ διὰ τῆς ἐγκυκλίου του τοῦ ἔτους 1864 καὶ τοῦ αὐτῇ προσηρτημένου συλλάβου ἢ καταλόγου πλανῶν. Ἡ ἱερὰ ἐξέτασις κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας καὶ κατὰ τὸν παρόντα ἀκόμη εἶχε καὶ τοῦτον τὸν προορισμόν, ἵνα κατασκοπεύῃ τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῶν λαῶν καὶ καταπνίγῃ διὰ τῶν διωγμῶν της πᾶσαν ἐλευθερωτέραν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἀπειλοῦσαν τὸν καθολικισμόν. Ἐπιτροπὴ δὲ ἀπὸ αἰώνων ἐν Ῥώμῃ, ὑφίσταται ἔργον ἔχουσα νὰ στιγματίζῃ πάντα τὰ μὴ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ αὐστηροῦ παπικοῦ καθολικισμοῦ γεγραμμένα βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀναγράφει ἐν τῷ περιβοήτῳ **Index librorum**, ἀπαγορεύουσα ἐπὶ ἀπειλῇ τῶν αἰωνίων κολάσεων εἰς πάντα καθολικὸν τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν. Ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς ταύτης καὶ φοβερᾶς λογοκρισίας ὅπου ἠδυνήθη ὁ παπισμὸς παρενέβαλε καὶ παρεμβάλλει μεγάλα προσκόμματα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν καὶ ἐκράτησε καὶ κρατεῖ ὅσους λαοὺς δύναται εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν. Τῆς Ἱσπανίας καὶ Πορτογαλλίας ἡ πνευματικὴ κατάπτωσις ἡ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων παρατηρουμένη ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ πα-

πισμοῦ καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως ἐν ταῖς χώραις ταύταις. Καὶ ἐν Ἰταλίᾳ δὲ πρὸ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς οἱ λαοὶ ὑπὸ τοῦ παπικοῦ κλήρου δὲν διετηροῦντο ἐν τελείᾳ ἀμαθείᾳ καὶ δεισιδαιμονίᾳ; Ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἡ παιδεία κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐποίησε μεγάλας προόδους, διότι ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐπολεμήθη καὶ περιωρίσθη ἡ ἐπίδρασις τοῦ παπισμοῦ. Ἐν ταῖς πολιτείαις τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ἡ δύναμις τοῦ παπισμοῦ καὶ τῶν ἰησουϊτῶν εἶναι μεγάλη, ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἀμάθεια τῶν καθολικῶν λαῶν εἶναι ἀπερίγραπτος. Ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ καθολικισμὸς εἰσαγόμενος παρ' ἡμῖν θὰ ἐπειρᾶτο ὅσον ἠδύνατο νὰ παρακωλύσῃ καὶ παρ' ἡμῖν τὴν ἐλευθέραν ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν διαφωτισμὸν τοῦ λαοῦ. Καὶ ὅπου μὲν αἱ κυβερνήσεις εἶναι ἰσχυραὶ καὶ θὰ περιώριζον τὴν ἐπήρειαν αὐτοῦ, τὸ κακὸν θὰ ἦτο μικρόν, ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀναλογισθῇ, εἰς ὁποῖον σκότος, εἰς ὁποίαν ἀμάθειαν καὶ δεισιδαιμονίαν θὰ ἐκράτουν οἱ λατῖνοι κληρικοὶ τοὺς ὑπὸ δουλείαν ἀνατολικοὺς λαούς, παρ' οἷς τὸ κράτος των θὰ ἦτο μέγα; Μετὰ πάντα ταῦτα τίς ἀνατολικὸς ἐπιθυμῶν τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης παρ' ἡμῖν καὶ τὴν γνησίαν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀμαθείας, τῶν προλήψεων καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν θὰ ἠνείχετο νὰ παραδοθῶσιν οἱ λαοὶ τῆς ἀνατολῆς εἰς τὰς χεῖρας τοιούτων διδασκάλων, ὁποῖοι οἱ λατῖνοι ἱερεῖς, εἰς τὰ ὄργανα δηλ. τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως;! Ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ κατάστασις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν θὰ ἐχειροτέρευε διὰ τῆς ἐπεκτάσεως ἐν αὐτῇ τοῦ παπισμοῦ. Ὁ παπισμὸς φθείρει τὰ ἤθη, διότι διὰ μὲν τῆς ἐχθρικῆς αὐτοῦ στάσεως πρὸς τὸ κράτος καὶ τὴν ἐπιστήμην ὠθεῖ τοὺς πολιτικοὺς καὶ πεπαιδευμένους ἄνδρας μετὰ τῆς σπουδαζούσης νεολαίας εἰς ἀποστροφὴν καὶ ἔχθραν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἠθικὰς ὑπαγορεύσεις αὐτῆς καὶ ἀκουσίως ὑποθάλπει παρ' αὐτοῖς τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀσέβειαν, ὧν ἐπακόλουθον ἀναγκαῖον εἶναι ἡ ἐλαφρότης τῶν ἠθῶν καὶ ἡ χαλάρωσις τοῦ ἠθικοῦ αἰσθήματος, τοὺς δὲ ὄχλους κρατεῖ μὲν εἰς τὴν πίστιν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀφήνει αὐτοὺς ἀμαθεῖς, ἡ δὲ λατινικὴ λατρεία αὐτῆς ὡς ἀκατάληπτος δὲν διδάσκει αὐτούς, ἡ πίστις αὕτη τῶν καθολικῶν ὄχλων εἶναι συνήθως δεισιδαίμων τις μόνον τήρησις τύπων τινῶν καὶ οὐδὲν πλέον, δὲν ἐπιδρᾷ δὲ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν, καὶ ὑπάρχει συνήθως μετὰ λίαν ἐκλε-

λυμένων ἠθῶν. Ἡ ἐκκλησία ἡμῶν τοὐναντίον οὔτε τοὺς πεπαιδευμένους ἐξερεθίζει συστηματικῶς εἰς τελείαν ἀπιστίαν καὶ ἔχθραν πρὸς πᾶσαν θρησκείαν (ἡμεῖς ἔχομεν μόνον ἀδιαφόρους πρὸς τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας ἄνδρας, οὐχὶ ὅμως συστηματικοὺς καὶ φανατικοὺς ἢ θανασίμους ἐχθροὺς τῆς θρησκείας), οὔτε τοὺς ὄχλους ἀφήνει ἐντελῶς θρησκευτικῶς ἀμορφώτους, διότι καὶ τὴν ἐθνικὴν παιδείαν ὑποστηρίζει καὶ διὰ τῆς ἐν τῇ ἐθνικῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ γινομένης λατρείας της διδάσκει ὁπωσδήποτε αὐτούς, ὥστε αἱ στοιχειωδέστεραι θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ γνώσεις νὰ μὴ μένωσιν ἄγνωστοι αὐτοῖς. Ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν λαῶν της, ὡς καὶ ἡ τῆς προτεσταvικῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν ἑαυτῆς, εἶναι καλλιτέρα καὶ ἀποτελεσματικωτέρα, δῆλον καὶ ἐξ ἁπλῆς συγκρίσεως τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τῶν ὀρθοδόξων καὶ διαμαρτυρομένων λαῶν πρὸς τοὺς καθολικούς. Ποῦ ὑπάρχουσιν ἀσπονδότεροι καὶ ἀμείλικτότεροι ἐχθροὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἢ ἐν Γαλλίᾳ, τῇ πατρίδι τοῦ Βολταίρου καὶ τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν, καὶ ἐν Ἰταλίᾳ; Καὶ ὑπάρχει μὲν ἀληθῶς πολλὴ διαφθορὰ ἐν ταῖς προτεστανικαῖς χώραις, Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Ὁλλανδίᾳ, καὶ ταῖς ὀρθοδόξοις, Ἑλλάδι, Τουρκίᾳ καὶ λοιπαῖς ἀνατολικαῖς χώραις, διότι εἶναι φυσικόν, ὅπου ζῶσιν ἄνθρωποι, νὰ συμβαίνωσιν ἐγκλήματα, καὶ διότι καὶ ὁ χριστιανισμὸς δὲν δύναται νὰ μεταβάλῃ κοινωνίας ἀνθρώπων εἰς πολιτείας ἀγγέλων, ἀλλὰ ἡ διαφθορὰ τῶν καθολικῶν λαῶν, Γάλλων, Ἰταλῶν, Πορτογάλλων, μεσημβρινῶν Ἀμερικανῶν, ἡ διαφθορὰ τῶν Παρισίων, τῆς Μαδρίτης, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Ῥώμης ὑπερβαίνει πᾶν ὅριον. Ὅπου παπισμός, ἐκεῖ καὶ ἡ διαφθορά, ἡ ὀκνηρία, ἡ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν σχετικῶς μεγαλητέρα. Οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος, ὡς ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἱστορία διδάσκουσι, τίς ποτε ἀνατολικὸς ἐνδιαφερόμενος περὶ τῆς εὐσεβείας καὶ χρηστότητος καὶ αὐστηρότητος τῶν ἠθῶν τῆς πατρίδος του θὰ ἐπεθύμει καὶ θὰ ἠνείχετο τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπέκτασιν τοῦ παπικοῦ ζυγοῦ;!

Οὗτοι εἶναι οἱ λόγοι, δι' οὓς οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἀπέκρουσαν ἀνέκαθεν, ἀποκρούουσι καὶ θὰ ἀποκρούωσιν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα πᾶσαν ὑπὸ τὸν παπισμὸν ὑποταγήν. Τοῦτο ἂς ἐννοήσωσιν ἅπαξ διὰ παντὸς οἱ ἐν Ῥώμῃ καὶ ἂς ἀπαλλάξωσιν ἡμᾶς τοῦ λοιποῦ τῶν συχνῶν αὐτῶν ἐγκυκλίων, προσκλήσεων, παρορμήσεων καὶ παρακελεύσεων

πρὸς ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, πρὸς ὑποταγὴν δηλ. τῆς ἀνατολικῆς ὑπὸ τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἄλλοτε εἴπομεν τοῦτο. Ἐνόσῳ ὁ ἥλιος διανύει τὴν τροχιάν του, καὶ ἐνόσῳ σωφρονοῦσιν οἱ ἀνατολικοὶ λαοί, δὲν θὰ εἰσέλθωσί ποτε εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Ῥώμην!

2

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

ΤΩΝ

ΚΥΡΙΩΤΑΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΧΑΡΙΝ ΤΩΝ ΠΟΛΛΩΝ [1]

Α΄.

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΑΤΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑΙ

1

Οἱ δυτικοὶ θεωροῦσι τὸν πάπαν ὡς διάδοχον τοῦ Πέτρου, ἀντιπρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὑπ' αὐτοῦ ὡρισμένον ἀρχηγὸν καὶ κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπεριόριστον καὶ ἀναμάρτητον ἄρχοντα αὐτῆς, τοὺς δὲ ἀπανταχοῦ ἐπισκόπους ὡς λαμβά-

[1] Ἐπειδὴ καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθολικοὶ ἱεραπόστολοι καὶ ἱερεῖς ἀποπειρῶνται νὰ προσηλυτίζωσι ὑπὲρ τῶν Παπικῶν δογμάτων τοὺς ἁπλουστέρους τῶν ὀρθοδόξων, ἐπωφελούμενοι ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πολλοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀγνοοῦσι τὰς μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας διαφορὰς καὶ δὲν γινώσκουσι ἐν τίσι σφάλλονται οἱ καθολικοί, συνετάξαμεν τὴν σύντομον ταύτην περίληψιν τῶν κυριωτάτων διαφορῶν μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας χάριν τῶν πολλῶν τούτων. Ἀπεφύγομεν ἐπίτηδες νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερείας καὶ εὐρυτέρας θεολογικὰς συζητήσεις, διότι οἱ πολλοὶ δὲν δύνανται νὰ ἐγκύψωσιν εἰς σπουδαιοτέρας ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας, θέλουσι δὲ νὰ γνωρίζωσιν ἐν ὀλίγοις καὶ κατὰ τὰς γενικὰς αὐτῶν γραμμὰς τὰ πράγματα, ἐν οἷς ὑπάρχει ἡ διαφωνία μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν, καὶ πῶς προχείρως δύνανται νὰ ὑποστηρίζωσι μὲν τὸ πάτριον δόγμα, νὰ ἀποκρούωσι δὲ τὰ παπικὰ δόγματα τὰ αὐτοῖς τεχνικῶς καὶ δολίως συνιστώμενα. Ὅσοι δύνανται καὶ ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξετάσωσι βαθύτερον τὰ πράγματα, ἔχουσι πολλὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, εἰς ἃ δύνανται νὰ καταφύγωσιν, οἷα εἶναι τοῦ *Μηνιάτου* ἡ "Πέτρα σκανδάλου„, τοῦ *Βλασοπούλου* ἡ "Ὑπεράσπισις τῆς Γραικικῆς ἐκκλησίας„ τοῦ Τανταλίδου *οἱ παπιστικοὶ ἔλεγχοι*„, καὶ τὰ ἔργα τοῦ *Μακαρίου* διασήμου ῥώσσου θεολόγου, καὶ *Γυετὲ* καὶ πλεῖστα ἄλλα

Ἡ συντομωτάτη αὕτη περίληψις ἀποβλέπει τοὺς πολλούς, ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ πρῶτον ἐν τῇ "Ἀναπλάσει„ (ἐν τῷ φύλλῳ 15 Φεβρουαρίου 1893.

νοντας ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν καὶ ὑποτασσομένους ἀμέσως αὐτῷ. —Οἱ ἀνατολικοὶ τοὐναντίον ἀναγνωρίζουσιν ὡς ἀρχηγὸν καὶ κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας τὸν Χριστόν, τοὺς δὲ ἐπισκόπους ὡς διαδόχους τῶν ἀποστόλων, κυβερνῶντας τὰς μερικὰς ἐκκλησίας τῶν διαφόρων χωρῶν διὰ τῶν συνόδων των, ἀνωτάτας δὲ ἀρχὰς τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους ἐκτάκτως καὶ ὅταν ὑπάρχῃ ἀνάγκη συγκαλουμένας. Πᾶσαι αὗται αἱ μερικαὶ ἐκκλησίαι ἀποτελοῦσι τὴν μίαν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, διότι πᾶσαι ἀκολουθοῦσι τὴν αὐτὴν πίστιν, διοικοῦνται κατὰ τοὺς αὐτοὺς κανόνας καὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν λατρείαν. Πᾶσαι αἱ μερικαὶ ἐκκλησίαι τῶν διαφόρων χωρῶν εἶναι διοικητικῶς αὐτοκέφαλοι καὶ ἀνεξάρτητοι, μόνον δὲ πρωτεῖα τιμῆς ἔχουσιν ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ λοιποὶ Πατριάρχαι.

2

Οἱ δυτικοὶ διδάσκουσιν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ·—οἱ ἀνατολικοὶ δοξάζουσιν, ὅτι ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρός.

3

Οἱ δυτικοὶ πιστεύουσιν ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου ἐγεννήθη ἀσπίλως, ἄνευ δηλ. τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος·—οἱ ἀνατολικοὶ μόνον τὸν Χριστὸν δέχονται οὕτω γεννηθέντα

4

Οἱ δυτικοὶ πιστεύουσιν, ὅτι οἱ πάπαι δύνανται διὰ τῶν ἀφέσεων νὰ ἐξάγωσιν ἐκ τῶν μετὰ θάνατον ποινῶν τοὺς προσκαίρως ἐκεῖ τιμωρουμένους ἐν τῷ καθαρτηρίῳ·—οἱ ἀνατολικοὶ δὲν ἀναγνωρίζουσι τοιαύτην ἐξουσίαν εἰς τοὺς κληρικούς, οἵτινες μόνον παρακαλοῦνται ὑπὸ τῶν οἰκείων τῶν τεθνεώτων νὰ δέωνται καὶ ἐπικαλῶνται τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ αὐτῶν.

5

Οἱ δυτικοὶ βαπτίζουσι διὰ ῥαντίσματος·—οἱ ἀνατολικοὶ διὰ τριττῆς καταδύσεως εἰς τὸ ὕδωρ.

6

Οἱ δυτικοὶ μεταδίδουσι τὴν εὐχαριστίαν εἰς τὸν λαὸν μόνον ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου (ἀζύμου ὄντος)·—οἱ ἀνατολικοὶ, ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου (ἐνζύμου) καὶ τοῦ οἴνου.

7

Οἱ δυτικοὶ τελοῦσι τὴν λατρείαν ἐν τῇ νεκρᾷ λατινικῇ γλώσσῃ·—ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ἕκαστος λαὸς ἔχει τὴν ἐθνικὴν ζῶσαν γλῶσσαν αὐτοῦ ἐν τῇ λατρείᾳ.

8

Οἱ δυτικοὶ ἀναγκάζουσιν ἅπαντα τὸν κλῆρον εἰς ἀγαμίαν·—οἱ ἀνατολικοὶ ἀφήνουσιν ἐλεύθερον τὸν γάμον εἰς τὸν κλῆρον.

Β'.

ΔΙΑΤΙ ΣΦΑΛΛΟΝΤΑΙ ΟΙ ΚΑΘΟΛΙΚΟΙ;

1

Πρῶτον σφάλλονται οἱ καθολικοὶ νομίζοντες τὸν Πάπαν ὡς διάδοχον τοῦ Πέτρου ἀντιπρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ὡρισμένον ἀρχηγὸν καὶ κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπεριόριστον καὶ ἀναμάρτητον ἄρχοντα αὐτῆς.

Τὸ Εὐαγγέλιον οὐδαμοῦ λέγει τοιοῦτόν τι, ὅτι δηλ. ὁ ἀπόστολος Πέτρος ὡρίσθη ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ καὶ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης διεδέχθη αὐτόν. Ἐπειδὴ ὡμολόγησεν ὁ Πέτρος τὸν Χριστὸν Μεσσίαν καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, εἶπεν ἁπλῶς εἰς αὐτὸν ὁ Χριστὸς ὅτι ἐπὶ τῆς σταθερᾶς ταύτης πίστεως θὰ οἰκοδομήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ θὰ συντελέσῃ δηλ. ἡ σταθερὰ πίστις τοῦ Πέτρου εἴπερ τινὸς καὶ ἄλλου εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ θεμέλιος λίθος καὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστὸς (Ἐφέσ. ε, 22). Καθὼς δὲ εἰς αὐτόν, οὕτως ἔδωκε καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, τὴν ἀνωτάτην δηλ. ἐξουσίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (Ματθ. ιή, 18). Ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ οὐδαμοῦ παρίσταται ὁ Πέτρος διατάσσων τοὺς

λοιποὺς ἀποστόλους· συζητεῖ μετ' αὐτῶν ὡς ἴσος πρὸς ἴσους (Πράξ. ιέ, 7)· σφαλλόμενος μάλιστα ἐπιτιμᾶται ὑπὸ τοῦ Παύλου (Γαλ. β', 12). Καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Παῦλος λέγονται κορυφαῖοι ἀπόστολοι διὰ τὰ προτερήματα καὶ διὰ τὸν ζῆλον αὐτῶν, οὐχὶ δὲ διότι εἶχον ἐξουσίαν τινὰ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους. Ὁ Πέτρος δὲν ἵδρυσε τὴν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίαν. Αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων λέγουσιν ὅτι ὁ Παῦλος ἐκήρυξεν ἐν Ῥώμῃ. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης διάδοχος τοῦ Πέτρου. Οἱ ἀπόστολοι δὲν ἦσαν ὡρισμένων πόλεων ἐπίσκοποι, ἀλλ' ὅλης τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Πέτρος ἦλθεν εἰς Ῥώμην περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ ἐμαρτύρησεν ἐκεῖ, εἶναι ἁπλῆ φήμη ἀβεβαία τοῦ β' αἰῶνος, δὲν ἀποδεικνύει δὲ αὐτὸν θεμελιωτὴν τῆς ἐκεῖ ἐκκλησιας. Οἱ ἐπίσκοποι Ῥώμης ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἁπλῶς ἐπίσκοποι τῆς πόλεως ταύτης. Ἔπειτα ἔλαβον κατὰ μικρὸν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς μέσης καὶ κάτω Ἰταλίας. Ἐτιμῶντο δὲ ὡς οἱ ἐπισημότεροι μητροπολῖται τῆς ἐκκλησίας, διότι ἡ Ῥώμη ἦτο ἡ βασιλεύουσα, ἡ πρωτεύουσα τοὐτέστι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπομένως διὰ τὴν πολιτικὴν σημασίαν τῆς Ῥώμης εἶχον μόνον τὰ πρωτεῖα τῆς τιμῆς οἱ Πάπαι, ὅπως δι' ὅμοιαν λόγον ἐτιμῶντο οἱ Μητροπολῖται Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, εἰς οὓς προσετέθησαν μετὰ ταῦτα ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ Ἱεροσολύμων, οἵτινες ὠνομάσθησαν βραδύτερον Πατριάρχαι. Τὰ πρωτεῖα ταῦτα ἦσαν τιμῆς μόνον οὐχὶ ἐξουσίας. Ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι Ῥώμης ἔτεινον νὰ μεταβάλωσι τὰ πρωτεῖα τῆς τιμῆς εἰς πρωτεῖα ἐξουσίας καὶ ἐσπούδαζον ἐκ φιλοδοξίας νὰ ἐκτείνωσι τὸ κράτος αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν. Αἱ ἐν τῇ Δύσει ἐκκλησίαι ὑπέκυψαν εἰς τὸ κράτος τῶν παπῶν (οὕτως ὠνομάσθησαν οἱ ἐπίσκοποι Ῥώμης ἀπὸ τοῦ ϛ'. αἰῶνος) ὀλίγον κατ' ὀλίγον· αἱ τῆς Ἀνατολῆς ὅμως ἐκκλησίαι διετήρησαν πάντοτε τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, αἵτινες ἐγένοντο ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ συνεκροτοῦντο κυρίως ὑπὸ ἀνατολικῶν ἐπισκόπων, συνεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐπεβάλλοντο εἰς πάντας. Ἡ ε. (553) ἀπεδοκίμασε μάλιστα τὸν πάπαν Βιγίλιον, ἡ δὲ ϛ'. (681) ἐκήρυξε τὸν πάπαν Ὀνώριον ὡς αἱρετικόν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναιρεῖ τὸ ἀναμάρτητον τοῦ πάπα, τὸ ὁποῖον τῷ 1870 ἡ ἐν τῷ Βατικανῷ σύνοδος ἀπέδωκεν αὐτῷ. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ

χριστιανισμοῦ τὰς ἐκκλησίας τῶν διαφόρων χωρῶν διηύθυνον ἀνεξαρτήτως αἱ σύνοδοι αὐτῶν. Ἡ δὲ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Τὸ σύστημα τοῦτο διατηρεῖται μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ.

2

Δεύτερον σφάλλονται οἱ καθολικοί, διότι διδάσκουσιν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ προσέθηκαν εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τὰς λέξεις ταύτας « Καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ » (filioque).

Τὸ Εὐαγγέλιον λέγει ῥητῶς· « Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται » (Ἰω. ιέ, 26). Ἡ δὲ Β΄ Οἰκουμ. Σύνοδος ἡ συμπληρώσασα τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας, καὶ συντάξασα τὸ μέχρις ἡμῶν ἐν τῇ λατρείᾳ ἀναγινωσκόμενον σύμβολον, λέγει· « Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ». Διδασκαλίαν λοιπὸν οὕτω σαφῶς καὶ ὡρισμένως διατυπουμένην ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου οὐδὲν δικαίωμα εἶχε νὰ ἀλλοιώσῃ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία. Οἱ πάπαι τὴν προσθήκην τοῦ filioque ἐτόλμησαν τῷ 1014 μ. Χ. Ἡ ἀρχαιότης ἀνεγίνωσκε τὸ σύμβολον καὶ ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ δύσει ἄνευ τοῦ « Καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ » ὅπως δηλ. συνετάχθη ὑπὸ τῆς Β΄. Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381).

3

Τρίτον σφάλμα τῶν δυτικῶν εἶναι, ὅτι πιστεύουσιν, ὅτι οὐ μόνον ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐγεννήθη ἄνευ τοῦ σπίλου τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος (ἐξ ἀσπίλου συλλήψεως). Τὸ Εὐαγγέλιον, μόνον τὸν Χριστὸν θεωροῦν ἄνευ ἁμαρτίας, παραδέχεται, ὅτι « πάντες ἥμαρτον » (Ῥωμ. γ΄, 23). Ἡ δοξασία τῆς ἀσπίλου συλλήψεως, οὖσα ἄγνωστος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιότητα, ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ πρὸς ἀνύψωσιν τῆς τιμῆς τῆς Παρθένου, τῷ 1140, ἐπολεμήθη δὲ ὑπὸ τῶν διασήμων σχολαστικῶν Βερνάρδου καὶ Θωμᾶ Ἀκινάτου, ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῶν Φραγκισκανῶν καὶ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἐπολεμεῖτο δὲ πάντοτε ὑπὸ τῶν Δομινικανῶν, ἕως οὗ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, ἤτοι τῷ 1854, ἐκήρυξεν αὐτὴν δόγμα ὁ Πάπας

Πῖος ὁ Θ΄. Ὥστε εἶναι δόγμα τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἄγνωστον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιότητα, καὶ διὰ τοῦτο ἀποκρούεται δικαίως ὑπὸ τῶν ἀνατολικῶν.

4

Τέταρτον σφάλλονται οἱ δυτικοί, διότι δοξάζουσιν, ὅτι ὁ Πάπας δύναται νὰ σώσῃ τὰς ψυχὰς τὰς προσκαίρως τιμωρουμένας μετὰ θάνατον (ἐν τῷ καθαρτηρίῳ).

Τοιαύτη ἐξουσία οὐδαμοῦ τοῦ Εὐαγγελίου δίδοταί τινι. Οἱ ἀπόστολοι καὶ δι' αὐτῶν οἱ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ παρέχωσι τὴν ἄφεσιν τοῖς ἐπὶ γῆς μετανοοῦσιν· «Ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς» λέγει τὸ Εὐαγγέλιον (Ματθ. ιη΄, 18). Μετὰ θάνατον αἱ ψυχαὶ εἶναι ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἁπλῶς ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἐπικαλεῖται τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία, ἐπειδὴ ἐθεοποίησε σχεδὸν τὸν Πάπαν, ἀπέδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ ψυχῶν (Thomas Summa in Suppl. qu. 25, art. 1).

5

Πέμπτον σφάλλονται οἱ δυτικοὶ βαπτίζοντες διὰ ῥαντίσματος. Τὸ ῥάντισμα εἶναι ἄγνωστον ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Οἱ ἀπόστολοι ἐβάπτιζον, ἐβύθιζον δηλ. εἰς τὸ ὕδωρ, δὲν ἐῤῥάντιζον. Ἡ ἀρχαία τῶν 8 πρώτων αἰώνων ἐκκλησία καὶ ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ δύσει μετεχειρίζετο τὴν κατάδυσιν. Τοῦτο ὁμολογοῦσι σήμερον καὶ οἱ καθολικοί. Δικαιολογοῦνται δὲ λέγοντες, ὅτι χάριν λόγων ὑγιεινῶν εἰσήγαγον μετὰ τὸ σχίσμα τὸ ῥάντισμα. Ὥστε ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἠλλοίωσαν τὴν περὶ τοῦ βαπτίσματος ἀποστολικὴν διάταξιν. Τὸ ῥάντισμα ἐν τῇ ἀρχαιότητι μόνον ἐν τῇ δύσει ὡς ἐξαίρεσις ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν ἀπαντᾷ. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία τηρεῖ τὸν ἀποστολικὸν τύπον τοῦ βαπτίσματος, ὅστις κατὰ τὸν Παῦλον εἰκονίζει τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ (Ῥωμ. ϛ΄, 4).

6

Ἕκτον σφάλμα τῶν δυτικῶν εἶναι, ὅτι μεταδίδουσι τὴν εὐχαριστίαν τῷ λαῷ μόνον ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου καὶ δὴ ἀζύμου. Τὸ Εὐαγγέλιον λέγει ῥητῶς μετὰ τὸ «λάβετε φάγετε»

«Πίετε ἐξ αὐτοῦ (τοῦ ποτηρίου) πάντες» (Ματθ. κϛ', 27). Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχαιότης μετέδιδε διὰ τοῦτο εἰς πάντας καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἄρτου καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου, ἀκολουθοῦσα τοὺς λόγους τούτους τοῦ Κυρίου. Ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία μετὰ τὸ σχίσμα, δηλ. μετὰ τὸν Θ' αἰῶνα, ἐστέρησε τοὺς λαϊκοὺς τοῦ ποτηρίου ἐκ δεισιδαίμονος φόβου, ἵνα μὴ δῆθεν χύνηται ὁ ἱερὸς οἶνος. Ὥστε καὶ ἐνταῦθα ὁμολογοῦσιν οἱ δυτικοί, ὅτι ἠλλοίωσαν τὴν ἀποστολικὴν διάταξιν, ἣν κρατεῖ ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. Ἄζυμον ἄρτον μετεχειρίζοντο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μόνον οἱ Ἰουδαΐζοντες χριστιανοὶ ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ· οἱ ἄλλοι, Ἕλληνες, Ῥωμαῖοι καὶ λοιποί, ἠγνόουν τὰ ἄζυμα. Ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία εἰσαγαγοῦσα βραδύτερον κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα τὰ ἄζυμα, ὑπέπεσεν εἰς τὸν ἰουδαϊσμόν.

7

Ἕβδομον σφάλμα τῶν δυτικῶν εἶναι, ὅτι τελοῦσι τὴν λατρείαν λατινιστί. Οὐδαμοῦ τῆς Γραφῆς λέγεται, ὅτι μόνη ἡ λατινικὴ γλῶσσα εἶναι ἱερὰ γλῶσσα καὶ ὅτι μόνον ἐν αὐτῇ εἶναι ἀνάγκη νὰ λατρεύηται ὁ Θεός. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ ἕκαστον ἔθνος εἶχε τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν ἐν τῇ λατρείᾳ, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ Σῦροι, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Κόπται κλπ. Ἐν τῇ δύσει μετὰ τὸ σχίσμα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεκράτησεν ἡ λατινικὴ γλῶσσα πανταχοῦ ὡς ἡ γλῶσσα τῆς Ῥώμης, ἥτις ἐδέσποσε κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Ἡ λατρεία, ἵνα ἐπενεργῇ ἐπὶ τῶν λαῶν, ἀνάγκη νὰ γίνηται ἐν τῇ ἐθνικῇ γλώσσῃ ἑκάστου λαοῦ. Ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦτο ἐπιτρέπουσα νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν ἕκαστος λαὸς ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ πράττει καὶ λογικώτερον καὶ συμφωνότερον πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιότητα.

8

Ὄγδοον σφάλμα διαπράττουσιν οἱ καθολικοὶ ἐπιβάλλοντες τὴν ἀναγκαστικὴν ἀγαμίαν εἰς πάσας τὰς τάξεις τοῦ κλήρου. Ὁ γάμος εἶναι θεσμὸς ἱερός, διάταξις τοῦ Θεοῦ καὶ μυστήριον, διὰ τοῦτο ταπεινοῦται καὶ ἐξευτελίζεται θεωρούμενος ὡς μὴ ἐμπρέπων τῷ κληρικῷ. Τὸ Εὐαγγέλιον λέγει ῥητῶς, ὅτι οἱ πρεσβύτεροι πρέπει νὰ εἶναι ἔγγαμοι. «Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν

Κρήτῃ, λέγει ὁ Παῦλος τῷ Τίτῳ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλεις πρεσβυτέρους, εἴτις ἔστιν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ, τέκνα ἔχων πιστά» (Τίτ. ά, 5). «Εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας ἐπιμελήσεται;» (Α΄. Τιμ. γ΄, 5). Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ ὁ γάμος ἦτο ἐλεύθερος εἰς τὸν κλῆρον. Ὁ ε΄ ἀποστολικὸς κανὼν κατακρίνει τοὺς κληρικοὺς τοὺς λόγῳ εὐλαβείας καταλείποντας τὰς ἰδίας γυναῖκας. Καὶ ἡ Α΄ δὲ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸν γάμον τοῖς κληρικοῖς. Ὁ γάμος διασώζει τὸν κλῆρον ἀπὸ πολλῶν παρεκτροπῶν. Ἡ ἀνατολικὴ λοιπὸν ἐκκλησία ἡ ἀφίνουσα ἐλευθέραν τὴν ἐκλογὴν εἰς πάντα νὰ γίνῃ ἔγγαμος ἢ ἄγαμος κληρικός, μόνον δὲ διὰ τὴν βαρεῖαν καὶ πολυάσχολον θέσιν τοῦ ἐπισκόπου ἐκλέγουσα ἐκ τῶν κληρικῶν τοὺς ἀγάμους, πράττει λογικώτερον καὶ συμφωνότερον πρὸς τὴν Γραφὴν καὶ τὴν τάξιν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας.

Γ΄.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων ἐξάγεται ὡς ἀναγκαῖον λογικὸν συμπέρασμα, ὅτι ἐπὶ πάντων τῶν ζητημάτων, ἐν οἷς διαφωνοῦσιν ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ ἐκκλησία ἀποδεικνύεται ἡ μὲν ἀνατολικὴ ἐκκλησία συμφωνοτέρα πρὸς τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ πρὸς τὰ κρατοῦντα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχαιότητι, ἡ δὲ δυτικὴ ἐκκλησία ἐλέγχεται ὡς ἀποκλίνασα καὶ ἀπομακρυνθεῖσα καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κρατεῖ ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάβλητον τὸν ἀρχαῖον καὶ γνήσιον χριστιανισμὸν τῶν 8 πρώτων αἰώνων, τὸν χριστιανισμὸν τὸν κηρυχθέντα τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἀποστόλων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἐν ᾗ καὶ ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι τὸ εὐαγγέλιον, τὸν χριστιανισμὸν τῶν ἑπτὰ ἑλληνικῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τὸν χριστιανισμὸν τῶν μεγάλων Ἑλλήνων σοφῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων καὶ πατέρων, ὧν μαθηταὶ ὑπῆρξαν οἱ Λατῖνοι, Σῦροι, Ἀρμένιοι καὶ λοιποὶ ἐκκλησιάστικοὶ διδάσκαλοι. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία τοὐναντίον ἕνεκα τῆς βαρβαρότητος τῶν χρόνων τῶν μέσων αἰώνων καὶ τῆς τότε ἀμαθείας τῶν λαῶν αὐτῆς ἠλλοίωσεν ἐν πολλοῖς καὶ ἠσχήμισε τὸν χριστιανισμόν.

3

ΠΕΡΙ ΦΩΤΙΟΥ

Ὁ σπουδαιότατος πολέμιος τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ὑπῆρξε πάντοτε καὶ ὑπάρχει ἀναντιρρήτως ὁ παπισμός. Ἡ ἀνατολὴ βρίθει ἔτι καθολικῶν ἱεραποστόλων καὶ μάλιστα Ἰησουϊτῶν· ἐν μέσῳ δὲ ἡμῶν ὑπάρχουσι καθολικὰ σχολεῖα ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι εὐαρίθμων καθολικῶν, πράγματι δὲ πρὸς σκοποὺς προσηλυτιστικούς. Οἱ Ἰησουῖται ἐλπίζουσι μέχρι τοῦ νῦν, ὅτι θὰ δυνηθῶσί ποτε νὰ γίνωσι κύριοι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑποτάσσοντες αὐτὴν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ ἐν Ῥώμῃ ποντίφικος. Δὲν εἶναι πολὺς χρόνος, ἀφ' ὅτου ἐτόλμησαν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου εἶναι ἡ κυρία ἑστία αὐτῶν, νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀθήνας παράδοξά τινα δελτία, ἐν οἷς προτρέπονται οἱ ὀρθόδοξοι, ἐὰν θέλωσι τὴν ἑαυτῶν ψυχικὴν σωτηρίαν, νὰ ἐγκαταλίπωσι δῆθεν τὸ σχίσμα, καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς μόνης ἀληθοῦς ἐκκλησίας, τῆς ἐκκλησίας δηλ. τοῦ ἀναμαρτήτου πάπα! Εἰς τὰ δελτία ἐκεῖνα ὡς ἀπάντησις ἀπ' Ἀθηνῶν ἔστω ἡ μελέτη αὕτη. Ἡ Ῥώμη εἶναι πάντοτε ἐπίφοβος δύναμις. Δὲν ὑπῆρξε δὲ τοιαύτη μόνον κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ὅτε οἱ πάπαι ἦγον καὶ ἔφερον τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαούς, ὅτε ἐκίνουν σύμπασαν τὴν δύσιν εἰς σταυροφορίαν κατὰ τῶν μουσουλμάνων ἐν τῇ ἁγίᾳ γῇ καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε διένεμον τὰ στέμματα εἰς τοὺς βασιλεῖς, ὅτε ἀφώριζον αὐτοκράτορας καὶ ἔλυον τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν τοῦ πρὸς αὐτοὺς ὅρκου, ὅτε διὰ τῆς φρικώδους ἱερᾶς ἐξετάσεως ἐτυράννουν τὰς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων. Καὶ σήμερον ἔτι κατὰ τοὺς πεφωτισμένους τούτους αἰῶνας ἐν τῷ μέσῳ τῶν τοσούτων τοῦ πολιτισμοῦ προόδων ὁ παπισμὸς κινεῖται καὶ δὲν ἀπώλεσε πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Ὑπάρχει ἔτι παρὰ τοῖς χωρικοῖς πληθυσμοῖς καὶ παρὰ τοῖς ὄχλοις τῶν πόλεων ἐν τῇ δύσει ἀρκετὴ ἀμάθεια, ὥστε ἡ Ῥώμη νὰ δύνηται νὰ ἐξασκῇ δύναμιν. Ἐν ὅσῳ δὲ ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις δὲν γενικεύεται πανταχοῦ παρὰ τοῖς καθολικοῖς λαοῖς, ἐν ὅσῳ

ὁ φανατισμὸς καὶ ἡ βαρβαρότης τοῦ λαοῦ συμβαδίζουσι συνυπάρχοντα παραλλήλως μετὰ τῆς προόδου τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς δυτικῆς κοινωνίας, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ὁ παπισμὸς θὰ ἦναι μεγάλη δύναμις. Ἰδοὺ διὰ τί οἱ αὐστηροί, ὑπεράλπειοι καθολικοὶ ἐπολέμησαν ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῇ γαλλικῇ ἐθνοσυνελεύσει τὸ περὶ ὑποχρεωτικῆς τοῦ λαοῦ ἐκπαιδεύσεως νομοσχέδιον τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως. Ἰδοὺ διὰ τί καὶ τὸ κίνημα τῶν παλαιῶν καθολικῶν ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, τὸ ὁποῖον σκοπεῖ τὴν καταπολέμησιν τῆς παπικῆς παντοδυναμίας, τῆς θεσπισθείσης ἐν τῇ Βατικανῇ συνόδῳ διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ ἀναμαρτήτου, τὴν περιστολὴν τῶν δεισιδαιμονιῶν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν ἀνακαίνισιν ἐν γένει ταύτης διὰ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, περιωρίσθη μέχρι τοῦ νῦν σχεδὸν μόνον μεταξὺ τῶν τάξεων τῶν πεπαιδευμένων, ὁ δὲ λαὸς καὶ ὁ αὐτὸν ὁδηγῶν κλῆρος ἢ ἔμειναν ψυχροὶ πρὸς αὐτὸ ἢ καταπολεμοῦσι μετὰ φανατισμοῦ τοὺς παλαιοὺς καθολικούς. Πόσον ἰσχυρὸς εἶναι ὁ παπισμὸς ἔτι καὶ νῦν ἀποδεικνύει καὶ ἡ φοβερὰ πάλη ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν κυβερνήσεων ἐν Ἰταλίᾳ, Πρωσσίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Ἱσπανίᾳ διεξαγομένη καὶ τὸ κράτος τῶν κληρικῶν ἐν Γαλλίᾳ. Πανταχοῦ οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Πάπα καὶ ὁ κλῆρος τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, οὐδόλως τοὺς νόμους τῶν διαφόρων κρατῶν σεβόμενοι, παραβαίνουσιν αὐτοὺς σκανδαλωδῶς παριστάμενοι ὡς ἐχθρικὴ δύναμις κεκηρυγμένη κατὰ πάσης προόδου, κατὰ πάσης ἐλευθέρας πολιτικῆς ζωῆς τῶν λαῶν. Ὁ πάπας ἔτι καὶ νῦν ἀξιοῖ νὰ κηδεμονεύῃ τῶν λαῶν· ἡ δὲ ἐλευθερία αὐτῶν καὶ ἡ ἀπὸ τῆς κληροκρατίας χειραφέτησις αὐτῶν εἶναι τῷ πάπᾳ σατανικὴ ἀποπλάνησις· διότι οὕτω ἐχαρακτηρίσθησαν αἱ τάσεις αὗται τῶν νεωτέρων λαῶν ἐν τῇ διαβοήτῳ ἐγκυκλίῳ καὶ τῷ συλλάβῳ Πίου τοῦ Θ', ἅτινα ἐπεκυρώθησαν καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ Βατικανῇ συνόδῳ. Ἡ ἀνατολὴ εὐτυχῶς εἶναι ἀπηλλαγμένη τοῦ μεγάλου τούτου κακοῦ, τοῦ παπισμοῦ. Ἐζήτησε μὲν αὐτὸς ἀπὸ πολλῶν αἰώνων νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ ἐνταῦθα, ἀλλὰ πάντοτε ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, εἰς τὰς ἑαυτῆς παραδόσεις πιστὴ ἐμμένουσα, ἀπέκρουσε τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ τούτους. Πρῶτος δὲ ὁ πολὺς Φώτιος ἀνέλαβε τὸν φοβερὸν τοῦτον κατὰ τοῦ παπισμοῦ ἀγῶνα καὶ νικηφόρως διεξήγαγεν αὐτόν, ὅτε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ὁ παπισμὸς ἐζήτησε νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς. Πᾶσα ἡ μετὰ ταῦτα κατὰ τοῦ

ἐκ τῆς δύσεως τούτου ἐχθροῦ ἐκ τῆς ἀνατολῆς ἀντίδρασις εἶναι συνέχεια τῆς πάλης ταύτης ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων καὶ παραδόσεων τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἧς τὴν σημαίαν ἀνύψωσε πρῶτος ὁ Φώτιος. Ἄνευ τοῦ Φωτίου καὶ τῶν ἄλλων πολεμίων τῆς παπικῆς ἁλαζονίας, τῶν τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ἀκολουθησάντων ἀπὸ τοῦ Κηρουλαρίου μέχρι τοῦ Μηνιάτου, ἡ ἀνατολὴ θὰ ἀπετέλει σήμερον μέρος τῆς παπικῆς ἐκκλησίας· ἐκκλησιαστικῶς θὰ διῳκούμεθα ἀπὸ Ῥώμης, ἐκεῖθεν ὡς δοῦλοι δεχόμενοι παρὰ τοῦ ἀναμαρτήτου διαταγάς· παπικοὶ βικάριοι θὰ ἦσαν οἱ ἀνώτατοι ἡμῶν ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες, οἷς θὰ ὑπέκειντο πατριάρχαι καὶ ἀνατολικαὶ ἐπισκόπων σύνοδοι· πᾶσα ἡ ἀρχαία, ἀπὸ τῶν ἀποστόλων χρονολογουμένη ἀνεξαρτησία τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, πᾶσα ἐν γένει ἡ πατροπαράδοτος αὐτῶν διοίκησις θὰ ἐξέλειπεν· οἱ κανόνες τῶν οἰκουμενικῶν σύνόδων καὶ τῶν ἀρχαίων πατέρων οὐδεμίαν πλέον θὰ εἶχον ἰσχὺν ἐναντίον τοῦ δυτικοῦ κανονικοῦ δικαίου, τοῦ ἐπὶ τῶν ψευδοϊσιδωρείων διατάξεων στηριζομένου, καὶ ἐν γένει ἐπὶ τῆς θελήσεως τοῦ ἀναμαρτήτου. Ἡ θεολογία ἡμῶν ἀρνουμένη τοὺς ἀρχαίους αὐτῆς διδασκάλους καὶ φωστῆρας τῆς ἐκκλησίας θὰ μετεσχηματίζετο κατὰ τὰς λεπτολόγους καὶ γελοίας θεωρίας τῶν μεσαιωνικῶν τῆς δύσεως θεολόγων, τῶν σχολαστικῶν λεγομένων, πλουτιζομένη καὶ διὰ νέων δογμάτων, ἰδίως δὲ τῆς ἀσπίλου συλλήψεως καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου. Ἡ λατρεία ἡμῶν ἀντὶ νὰ γίνηται ἐν τῇ ὡραίᾳ γλώσσῃ ἡμῶν, ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου, θὰ ἐτελεῖτο ἴσως ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Ῥώμης, τῇ λατινικῇ· τὰ δὲ ἤθη ἡμῶν θὰ ἦσαν ἤθη τῶν Βενετῶν καὶ Νεαπολιτῶν. Τοιαύτην οἰκτρὰν εἰκόνα θὰ παρίστα σήμερον ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ἐάν, ὅτε ὁ παπισμὸς δυνηθεὶς ἕνεκα διαφόρων περιστάσεων νὰ ὑψωθῇ ἐν τῇ δύσει εἰς μεγάλην δύναμιν ἐπειράθη κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα νὰ ἐπιβληθῇ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς, δὲν εὑρίσκετο ὁ Φώτιος, ἵνα ὄργανον βεβαίως γενόμενος τῆς θείας προνοίας σώσῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου κινδύνου. Τίνα δὲ θὰ ἦσαν, ἐὰν ὁ παπισμὸς τότε ἐνίκα, τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἡμῶν ἐθνισμόν, ἕκαστος εὐκόλως δύναται νὰ κατανοήσῃ. Ὁ ἑλληνισμὸς δηλητηριαζόμενος ὑπὸ τοῦ παπισμοῦ θὰ ἐνοθεύετο· θὰ συνέβαινεν ἐν τῇ ἀνατολῇ ὅ,τι συνέβη εἰς ὀλίγα μέρη αὐτῆς, ὅπου ἠδυνήθησαν οἱ λατῖνοι

νὰ ἐπικρατήσωσι, καὶ ὅπου ἐσχηματίσθη τὸ περίεργον ἐκεῖνο κρᾶμα τῶν καλουμένων γραικοκαθολικῶν ἢ γραικολατίνων, ἀνθρώπων μηδεμίαν διακεκριμένην ἐθνικὴν συνείδησιν ἐχόντων, ἀγνοούντων δέ, ἂν εἶναι Γάλλοι, Ἰταλοὶ ἢ Ἕλληνες, τοῦτο δὲ μόνον γινωσκόντων, ὅτι εἶναι δοῦλοι τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἱερέως[1]. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς προφυλάχθη κατὰ βάθος τὰ ἐπιβλαβῆ ταῦτα ἀποτελέσματα τῆς ὑπὸ τὴν Ῥώμην ὑποταγῆς καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε μετὰ τὸ σχίσμα ἠθέλησεν ἐνδίδων εἰς οἱασδήποτε ὑποκινήσεις εἴτε αὐτῶν τῶν παπῶν, ζητούντων πάντοτε τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀνατολῆς, εἴτε τῶν αὐτοκρατόρων, ἐνεργούντων χάριν τῶν δυναστικῶν αὐτῶν συμφερόντων ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως, νὰ δεχθῇ ταύτην. Τὴν εἰς τὰ πάτρια ἐμμονὴν ταύτην καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τοὺς Λατίνους ὀνομάζουσιν οἱ δυτικοὶ συγγραφεῖς συνήθως δεισιδαιμονίαν τῶν βυζαντινῶν. «Εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν ἡμῶν, λέγει ὁ σοφὸς Κοραῆς[2], ἀποδίδουσιν οἱ Λατῖνοι τὸ πεῖσμα τοῦ κοινοῦ λαοῦ νὰ μὴ ἑνωθῇ μὲ τοὺς παπιστάς, καὶ τὴν σταθερὰν αὐτοῦ ἀντίστασιν εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τὸν ἑνώσωσιν αὐτοκράτορας. Εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν ὅμως ταύτην (ἂν ἐγέννησέ ποτέ τι καλὸν ἡ δεισιδαιμονία) χρεωστοῦμεν οἱ σημερινοὶ γραικοὶ τὴν ὕπαρξίν μας. Χωρὶς τὸ εὐτυχέστατον τοῦτο πεῖσμα τῶν πρὸ ἡμῶν, καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἤθελεν αὐξηθῇ ἐπὶ πλέον καὶ τὰ πολυπληθῆ τάγματα τῶν δυτικῶν μοναχῶν ἔμελλον νὰ καταβρωμίσωσι τὸ ἔδαφος τῆς ταλαιπώρου Ἑλλάδος καὶ τὰ Νερωνικὰ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως κριτήρια νὰ φλογίζωσι τοὺς Ἕλληνας ὡς κατέφλεξαν πολλὰς μυριάδας δυτικῶν, καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία νὰ ὑποταχθῇ ὡς εἰς κεφαλὴν εἰς τὸν πάπαν, καθὼς ὑποτάσσονται ἀκόμη σήμερον πολλοὶ τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης λαοί, ἄλλοι διότι κρατοῦν ἀκόμη τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκλεισμένους εἰς τὰ πανταχόθεν περιλάμποντα φῶτα τῆς παιδείας, καὶ ἄλλοι, διότι ἔχοντες καὶ αὐτοὶ μεταξύ των ὄχι ὀλίγους ἀκόμη ἑκουσίως τυφλούς, ἔκριναν φρονιμώτερον νὰ ἀφήσωσι τὴν κατάτριψιν

[1]) Ἐννοεῖται, ὅτι ὑπάρχουσι καί τινες ἐπαινεταὶ ἐξαιρέσεις μεταξὺ αὐτῶν, ἀλλ' αἱ ἐξαιρέσεις δὲν καταργοῦσι τοὺς κανόνας. Ἀναγνώτω ὁ βουλόμενος τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ θέλει ἰδεῖ ἂν οἱ γραικοκαθολικοὶ π. χ. τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου προσηνέχθησαν ὡς Ἕλληνες ἢ ὡς ἐχθροὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

[2]) Προλεγ. Α'. τόμ. Ἀτάκτων, σελ. κδ'.

τῆς παπικῆς τυραννίας εἰς τὸ ῥινίον τῆς τυπογραφίας, παρὰ νὰ τὴν πελεκίσωσι μὲ τὴν βίαν. Καὶ ἡ τυπογραφία δὲν θέλει προδώσει τὰς ἐλπίδας των. Ἡ ἀκαταμάχητος αὐτῆς ὁπλοθήκη

" . . . Πολλάων πολίων κατέλυσε κάρηνα
" ἠδ' ἔτι καὶ λύσει„.

(Ἰλιάδ. Β', 117) „

Οὕτω κρίνομεν ἡμεῖς ἐν τῇ ἀνατολῇ περὶ τοῦ σχίσματος τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ἐκτιμῶμεν τὸν Φώτιον καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ. Καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἰδίᾳ αἰωνίαν ὀφείλουσιν εὐγνωμοσύνην τῷ μεγάλῳ Φωτίῳ διὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ κατὰ τοῦ παπισμοῦ.

Τοὺς ἀγῶνας τούτους τοῦ Φωτίου καὶ ἐν γένει τὰ κατ' αὐτὸν ἐκθέτομεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

Οὐδενὸς ἀρχαίου ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρὸς ὁ βίος διεστράφη τοσοῦτον ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ὅσον ὁ τοῦ Φωτίου· διότι πάντες σχεδὸν οἱ ἐκ τῶν δυτικῶν ἱστορικῶν περιγράψαντες τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τὸ σχίσμα δυσμενῶς πρὸς τὸν Φώτιον διακείμενοι ὡς καταπολεμήσαντα τὸν αὐτοῖς προσφιλῆ παπισμόν, ἀντὶ νὰ ἐξετάσωσι τὰ πράγματα ἀμερολήπτως, ἐσπούδασαν νὰ παραστήσωσι τὸν Φώτιον ὡς τὸν αἴτιον τοῦ σχίσματος, νὰ δικαιολογήσωσι δὲ τὴν παπωσύνην ἀκολουθοῦντες τυφλῶς τοῖς περὶ Φωτίου ὑπὸ τῶν γνωστῶν καὶ κεκηρυγμένων αὐτοῦ ἐχθρῶν Νικήτα τοῦ Παφλαγόνος[1], Μητροφάνους ἐπισκόπου Σμύρνης[2], Στυλιανοῦ τοῦ Νεοκαισαρείας[3] καὶ Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου[4] ἐν Ῥώμῃ γραφεῖσιν. Ὁ τελευταῖος ὑπῆρξεν εἷς τῶν φαυλοτάτων ἀνθρώπων τοῦ Θ' αἰῶνος, ὑπὸ τριῶν παπῶν κατακριθεὶς καὶ καθαιρεθεὶς ἕνεκα διαφόρων ἐγκλημάτων, ὑπὸ Λέοντος δηλαδή, Βενεδίκτου καὶ Νικολάου[5]. Καὶ ὅμως οἱ Λατῖνοι ἱστορικοὶ θεωροῦσι τοῦτον ἀξιοπιστότερον αὐτοῦ τοῦ Φωτίου, ἐκθέσαντος

[1]) Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἰγνατίου.

[2]) Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Μανουὴλ Πατρίκιον ἐκ τοῦ ἔτους 870.

[3]) Ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς Στέφανον ἐκ τοῦ ἔτους 866 παρὰ Mansi (πρακτ. Συνόδ. T. XVI).

[4]) Praej. ad concil, VIII œcum; ejusdem vita Nicolai et Hadriani II. παρὰ τῷ Mansi, αὐτόθι.

[5]) Ὅρα Feller Diction. ἐν λεξ. Anastase.

τὰ καθ' αὐτὸν ἐν διαφόραις ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, καὶ τῆς μαρτυρίας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ Φωτίου γενομένων πολυπληθεστάτων συνόδων κατὰ τὸ 867 καὶ 879, καθὼς καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκμασάντων Βυζαντινῶν ἱστορικῶν, τοῦ ἐξακολουθήσαντος τὸν Θεοφάνη Συμεῶνος τοῦ Μαγίστρου, τοῦ Γεωργίου Κεδρηνοῦ, τοῦ Ζωναρᾶ καὶ Κωσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Οὕτως ἐμπαθῶς συνέγραψαν τὰ περὶ Φωτίου ὁ Βαρώνιος [1], ὁ Μαϊμβοῦργος [2], ὁ Ἰάγγρος [3], ὁ Ἐργενροίθερος [4] καὶ οἱ λοιποὶ καθολικοὶ ἱστορικοί. Τὸ παράδοξον δὲ εἶναι ὅτι καὶ διαμαρτυρόμενοι συγγραφεῖς, οἷον ὁ Γφρέρερ [5], ὁ Νέανδρος [6] καὶ ὁ Γὰας [7] τὰ κατὰ Φώτιον ἐξιστοροῦντες περιπίπτουσιν εἰς τὰς αὐτὰς περὶ αὐτοῦ πλάνας καὶ μεροληπτικὰς κρίσεις, τὸ ὁποῖον φαινόμενον ἐξηγεῖται ἐκ τῆς καθόλου ὑπεραυστηρᾶς καὶ ἄγαν δυσμενοῦς διαθέσεως τῶν ἐν τῇ δύσει συγγραφέων πρὸς τοὺς Βυζαντινούς, οἵτινες κατ' αὐτοὺς οὐδὲν ἠδύναντο νὰ νοήσωσι καὶ πράξωσιν ἀγαθόν, ἀλλ' ἦσαν ὅλως προσποίησις, ψεῦδος καὶ ἀπάτη, ἣν δυσμενῆ διάθεσιν λίαν εὐφυῶς καὶ βασίμως ἐξήλεγξεν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμετέρων λογίων τις [8] διὰ ὡραίας «Περὶ Βυζαντινῶν μελέτης». Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπραγματεύθησαν περὶ Φωτίου λίαν καλῶς ὁ Ἠλίας Ταντολίδης [9], ὁ Καραθεοδωρῆς [10], ὁ Σ. Οἰκονόμος [11], ὁ Βαλέττας [12], καὶ ὁ γάλλος μὲν τὸ γένος, ὀρθόδοξος δὲ τὴν πίστιν Γυεττέ [13].

[1]) Ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτοῦ.
[2]) Histoire du schisme. Paris, 1686.
[3]) Jager, Histoire de Photius Louvain. 1848.
[4]) Hergenrœther, Photius.
[5]) Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ.
[6]) Ἐπίσης ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ.
[7]) Ἐν Herzog. Theolog. Real encyclopæd. XI. 629—637.
[8]) Ὁ Βικέλας, Μελέτη περὶ Βυζαντινῶν. Ἐν Λονδίνῳ. 1874.
[9]) Ἐν τοῖς Προλεγομ. εἰς Β' τόμ. Παπιστ. ἐλέγχων.
[10]) Ἐν τοῖς αὐτοῖς παπιστ. ἐλέγχοις.
[11]) Ἐν τοῖς Προλεγ. εἰς τὰ Ἀμφιλόχια τοῦ Φωτίου τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα.
[12]) Ἐν τοῖς Προλ. εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Φωτίου τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσας.
[13]) La Papauté schismatique 271—332. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω σημειουμένων ἔγραψαν περὶ Φωτίου καὶ οἱ ἑξῆς· Cave hist. lit. II, 47. Oudini Comment. II, 201. Le Quien, Oriens Christianus, I. 246. Fahricii Bibtioth. Græca ed. Harl. X, 668. Pichler, Geschichte der Trennung. Schroeckh, Kgeschichte XXIV, 188. Daniel ἐν τῇ μεγάλῃ ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Ersch καὶ Gruber. Καὶ ὁ Γ. Ζῶτος ἐν τῇ Union Chrétienne. Τὰ πρακτικὰ τῶν σχετικῶν συνόδων παρὰ Mansi XV, XVI καὶ Harduin V.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο Μιχαὴλ ὁ Γ'. Ἡ ἐκκλησία μόλις εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τῶν ἕνεκα τῶν εἰκόνων ταραχῶν. Ἀπὸ τοῦ 846 πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ Ἰγνάτιος, ἐξ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καταγόμενος, ἀνὴρ μικρᾶς παιδείας, αὐστηρὸς τὰ ἤθη, ἀλλὰ τραχὺς τοὺς τρόπους καὶ ἀλαζονικῶς πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν προσφερόμενος ἕνεκα τῆς τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐπιφανείας. Ἕνεκα δὲ τούτου εἶχε πολλοὺς ἐκ τοῦ κλήρου καταστήσει ἑαυτῷ ἐχθρούς, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Συρακουσῶν Γρηγόριον, ὃν λίαν ἀποτόμως εἶχεν ἀποβάλει ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας μὴ ἐπιτρέψας αὐτῷ νὰ παραστῇ κατὰ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, διότι ἁπλῶς ὑπῆρχε κοτηγορία τις κατ' αὐτοῦ, περὶ ἧς ὅμως δὲν εἶχεν ἀκόμη δικασθῇ. Οὕτως αὐστηρῶς προσεφέρετο ὁ Ἰγνάτιος καὶ πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ Μιχαήλ, ἐν ᾗ εἶχε νὰ ἐλέγξῃ πολλὰ ἀτοπήματα, διότι καὶ Μιχαὴλ καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ Βάρδας δὲν ἔζων βίον χρηστόν. Καὶ ἄλλως ὅμως διέκειτο ὁ Ἰγνάτιος δυσμενῶς πρὸς τὸν δυναστεύοντα οἶκον θεωρῶν αὐτὸν ὡς σφετερισθέντα τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τοῦ ἰδίου οἴκου. Ὅτε δὲ ἠθέλησε ν' ἀποκλείσῃ τὸν Βάρδαν τῆς ἁγίας εὐχαριστίας ἕνεκα τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ, ἀπεφάσισεν οὗτος τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ, καὶ δὴ κατηγορήσας αὐτὸν ὡς συνένοχον στάσεώς τινος κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος κατώρθωσε νὰ καταβιβάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ νὰ ἐξορίσῃ τῷ 857 ἔτει.

Ὑψοῦται δὲ εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν ὁ Φώτιος ἀπαιτήσει τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Βάρδα καὶ ψήφῳ ὁμοφώνῳ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Ὁ Βάρδας ἐφρόντισεν, ὅπως καλυφθῇ ἡ ἄδικος πτῶσις τοῦ Ἰγνατίου, νὰ διαδεχθῇ αὐτὸν πρόσωπον παρὰ πᾶσι σεβαστὸν καὶ τοῦτο ἦτο ὁ Φώτιος. Ὁ Φώτιος κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὅστις εἶχεν ἐργασθῇ ὑπὲρ τῶν εἰκόνων. Ὁ Ταράσιος ὁ ἐπὶ τῆς Εἰρήνης πατριάρχης, ἐφ' οὗ ἐγένετο ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ἡ ἑβδόμη οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἦτο θεῖος αὐτοῦ. Καὶ περὶ ἑαυτοῦ δὲ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ λέγει αὐτὸς ὁ Φώτιος, ὅτι ἐπί τινος συνόδου κατεκρίθησαν ὡς φίλοι τῶν εἰκόνων. Οἱ οὕτω κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἀγωνισθέντες ἦσαν τότε λίαν τῷ λαῷ καὶ τῷ κλήρῳ προσφιλεῖς. Ὁ Φώτιος δὲν ἐξεπαιδεύθη ἀπ' ἀρχῆς ὡς θεολόγος, ἀλλ' ὅμως ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας εἶχεν ἐπιδοθῇ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καθόλου, πρὸς ὃ εἶχε φυσικὴν κλίσιν πεπροικισμένος ὢν ἅμα

δι' ἐξόχων πνευματικῶν χαρισμάτων. Ἐν τοῖς γράμμασι δὲ περιελαμβάνοντο τότε καὶ τὰ θεολογικά, ἰδίως ἡ γνῶσις τῶν δογμάτων καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας. Ἠδυνήθη δὲ κατὰ τὴν παιδείαν νὰ ὑπερβῇ πάντας τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ, ὡς ὁμολογοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἀρχαῖοί τε καὶ νεώτεροι. Περὶ αὐτὸν εἶχε σχηματισθῇ ὁμιλός τις λογίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἠσχολοῦντο ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ εἰς τὰ γράμματα, ἰδίως τὴν γραμματικήν, τὴν ῥητορικήν, τὴν λογικήν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν θεολογίαν. Ὁ Φώτιος δικαίως νομίζεται μετὰ τοῦ Βάρδα καὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος εἷς τῶν πρώτων αἰτίων τῆς ἀνανεώσεως τῶν κλασικῶν σπουδῶν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα, αἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχον παραμεληθῇ[1]. Δὲν ἔμενεν ὅμως καὶ ξένος τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ἀνυψώθη μάλιστα καὶ εἰς μεγάλας θέσεις γενόμενος πρῶτος γραμματεὺς ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ καὶ πρωτοσπαθάριος, δηλ. ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ὡς συγκλητικὸς δὲ τῆς πρωτευούσης ἐστάλη πρεσβευτὴς εἰς Ἀσσυρίαν[2]. Καίπερ δὲ λαϊκὸς ὢν ἐζητήθη ὅμως ὁμοφώνως ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἐπ' ἀρετῇ, συνέσει καὶ σοφίᾳ φήμης παρὰ πάντων ὡς πατριάρχης, ὅπως ἄλλοτε ὁ Νεκτάριος, ὁ Νικηφόρος καὶ ὁ Ταράσιος, λαβὼν ἐντὸς ἓξ ἡμερῶν πάντας τοὺς ἱερατικοὺς βαθμοὺς τῷ 857. Εἰς μάτην ἀνθίστατο τὸ πρῶτον ὁ Φώτιος μὴ θέλων νὰ παραιτήσῃ τὸν πρότερον ἥσυχον ἑαυτοῦ βίον, ὅστις ἄφινεν αὐτῷ ἱκανὸν χρόνον, ἵνα ἀσχολῆται περὶ τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ μελέτας, καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὸ τότε πολυασχολώτατον ἀξίωμα τοῦ πατριάρχου ἐν οὕτω δειναῖς περιστάσεσι μετὰ βιαίαν πτῶσιν τοῦ πρὸ ἑνὸς πατριάρχου, ἐν ᾧ ἔτι ὁ ἐκ τῆς εἰκονομαχίας σάλος δὲν εἶχεν ἐντελῶς κατασιγάσει. Ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ὑπερίσχυσεν, ὁ δὲ Φώτιος σύρεται σχεδὸν εἰς τὴν χειροτονίαν, καθὼς οὐ μόνον αὐτὸς βεβαιοῖ ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς πρὸς τὸ Πάπαν Νικόλαον καὶ τὸν Βάρδαν[3], ἀλλὰ καὶ ἡ πολυάριθμος σύνοδος ἡ κατὰ τὸ 879 συγκροτηθεῖσα ἐκ 400 περίπου ἐπισκόπων. Ἂς μὴ πιστεύωσιν οἱ δυτικοὶ συγγραφεῖς, ὅτι εὑρέθη ἀνὴρ τοσοῦτον μετριόφρων, ὥστε διὰ τῆς βίας σχεδὸν νὰ

[1]) Kurtz, Handb. d. Kirchengeschichte, I, 3, 120.
[2]) Προοίμ. εἰς μυριόβ.
[3]) Φωτίου ἐπιστ. 1, 3 καὶ 159 κατὰ ἔκδ. τοῦ Βαλέττα.

ἀνυψωθῇ εἰς τὸ ὕπατον ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα. Ἡμεῖς παράτολμον νομίζοντες νὰ διαμφισβητήσωμεν τὴν φιλαλήθειαν τοῦ Φωτίου, οὗ ὁ ὅλος χαρακτὴρ ἔκ τε τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων συγγραμμάτων καὶ ἐξ ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ παρίσταται ἡμῖν ἄξιος σεβασμοῦ, καὶ τὴν βεβαίωσιν 400 ἐπισκόπων, οὐδόλως ἀμφιβάλλομεν περὶ τοῦ γεγονότος ἔχοντες μάλιστα καὶ πρόσφατα παραδείγματα ἀνδρῶν ἀποδειξάντων τὴν αὐτὴν εὐαγγελικὴν μετριοφροσύνην καὶ ἀνελθόντων εἰς τὰ ὕψιστα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα παρὰ τὴν ἑαυτῶν θέλησιν κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος. Γενόμενος πατριάρχης ὁ Φώτιος ἔπεμψε τὰς εἰθισμένας ἐνθρονιστικὰς ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον καὶ τοὺς πατριάρχας τῆς ἀνατολῆς, ἐν αἷς ἀνήγγειλε τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ ὡς πατριάρχου παρὰ τὴν θέλησίν του ἐκθέτων ἅμα καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς του.

Αἱ δυσχέρειαι, ἃς προεῖδεν ὁ Φώτιος, ἀνεφάνησαν πάραυτα. Διότι, ἐνῷ τὸ πρῶτον ἅπας ὁ κλῆρος, μηδ' αὐτῶν τῶν φίλων τοῦ Ἰγνατίου ἐξαιρουμένων, ἀπεδέχθησαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, ἤρξαντο μετὰ ταῦτα οἱ περὶ τὸν Ἰγνάτιον νὰ ἀποκηρύττωσι τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ὁ δὲ Ἰγνάτιος ἠρνεῖτο νὰ δώσῃ ἑκουσίως τὴν παραίτησιν αὐτοῦ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν νέον πατριάρχην. Ὁ Βάρδας, ὁ ἐπὶ ὠμότητι γνωστός, ἔλαβε τότε ἀφορμὴν νὰ καταδιώξῃ τοὺς περὶ τὸν Ἰγνάτιον ἀπανθρώπως παρὰ πάσας τὰς διὰ τὴν τοιαύτην ἀπανθρωπίαν πικρὰς παραστάσεις τοῦ Φωτίου, ὅστις ηὔχετο μυριάκις νὰ ἀπαλλαγῇ μᾶλλον τοῦ νέου ἀξιώματος ἢ νὰ βλέπῃ κληρικοὺς καταδιωκομένους ἕνεκα αὐτοῦ[1]). Τὰ πράγματα ἐδεινώθησαν ἔτι μᾶλλον, ὅτε τῷ 859 ἐν συνόδῳ προσκληθεὶς ὁ Ἰγνάτιος καὶ μὴ παραιτούμενος καθῃρέθη. Ἔκτοτε ὁ κλῆρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσχίσθη εἰς δύο μερίδας. Πολλοὶ πρὸ τοῦ Ἰγνατίου ἔπαθον τὸ αὐτό, ἀλλὰ χάριν τῆς εἰρήνης τῆς ἐκκλησίας ἐσίγησαν, ὑπείκοντες δὲ εἰς τὴν ἀνωτέραν βίαν ἀνεγνώρισαν τοὺς μετ' αὐτοὺς ἀναδεικνυομένους πατριάρχας. Κατὰ τοῦ Φωτίου οὐδένα λόγον εἶχον οἱ περὶ τὸν Ἰγνάτιον νὰ ἐξανίστανται, διότι οὔτε αὐτὸς παρεσκεύασε τὴν πτῶσιν τοῦ Ἰγνατίου καὶ τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα ἐδέξατο, ὡς τοῖς πᾶσιν ἦτο γνωστόν, βιαζόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ.

1) Ἐπιστ. 159.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ ἐκ τῆς εἰκονομαχίας ταραχαὶ δὲν εἶχον ἀκόμη καθ ὁλοκληρίαν κατασιγάσει, ἔγνω Μιχαὴλ ὁ Γ΄ νὰ συγκαλέσῃ σύνοδον, ὅπως ἀσφαλίσῃ τὴν εἰρήνην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Διὰ τοῦτο πέμπει πρὸς τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον Νικόλαον ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ζητεῖ παρ' αὐτοῦ νὰ πέμψῃ ἀπεσταλμένους καὶ αὐτός, ἵνα παραστῶσιν εἰς τὴν σύνοδον ταύτην, καθὼς προσεκλήθησαν καὶ ἄλλοι τῆς ἀνατολῆς πατριάρχαι, ἀναγγέλλει δὲ ἅμα καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

Τότε πάπας Ῥώμης ἦτο Νικόλαος ὁ Α΄, ἀνὴρ φιλόδοξος, ὅστις στηριζόμενος ἐπὶ τῶν πρὸ μικροῦ ἀναφανεισῶν ἐν τῇ δύσει ψευδοϊσιδωρείων διατάξεων[1] ἠξίου νὰ ἀναγνωρίζηται παρὰ πάσης τῆς ἐκκλησίας ὡς ἀνώτατος καὶ ἀπεριόριστος αὐτῆς ἄρχων. Καὶ αὐτοὶ οἱ καθολικοὶ ἱστορικοί, οἷον ὁ Μαϊμβοῦργος[2], μαρτυροῦσιν, ὅτι Νικόλαος ὁ Α΄ ὕψωσε τὴν παπικὴν δύναμιν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, εἰς οἷον οὐδέποτε εἶχε φθάσει, ἀπέναντι τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν βασιλέων καὶ τῶν πατριαρχῶν, πρὸς οὓς προσεφέρετο μετὰ μεγαλητέρας τραχύτητος ἢ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, ὁσάκις ἐπίστευεν, ὅτι προσεβάλλοντο προνόμια τῆς ἕδρας αὐτοῦ. Ὁ Νικόλαος δὲν προσεκαλεῖτο ὡς δικαστὴς μεταξὺ Φωτίου καὶ Ἰγνατίου, ἠγγέλθη μόνον αὐτῷ ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἰγνατίου καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ Φωτίου καὶ ἐζητοῦντο

[1]) Αἱ ψευδοϊσιδώρειοι αὗται διατάξεις ἦσαν συλλογὴ ***πλαστῶν*** διατάξεων ἀρχαίων παπῶν, συνοδικῶν κανόνων καὶ βασιλικῶν νόμων, δι' ὧν ἀπενέμοντο τῷ πάπᾳ μέγισται ἐξουσίαι, οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν ἐπίσκοποι ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξάρτησιν ἀπ' αὐτοῦ, οἱ κατὰ τόπους μητροπολῖται ἀπέβαλλον πᾶσαν ἰδίαν ἐξουσίαν, ἐπίσης δὲ καὶ αἱ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι μόνον τῇ συγκαταθέσει τοῦ πάπα ἠδύναντο νὰ συγκροτῶνται. Τοιουτοτρόπως αἱ κατὰ τόπους ἐκκλησίαι αἱ ἐν τῇ ἀρχαιότητι αὐτοκέφαλοι ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ πάπα, διευθύνοντος αὐτὰς διὰ τῶν ἐξάρχων ἢ τῶν ἀπεσταλμένων αὐτοῦ. Αἱ διατάξεις αὗται ἐθεωροῦντο καθ' ἅπαντα τὸν μέσον αἰῶνα ὡς γνήσιαι, ἀπετέλεσαν δὲ τὴν βάσιν τοῦ νέου τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας κανονικοῦ δικαίου, ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα οἱ διαμαρτυρόμενοι συγγραφεῖς τῶν Μαγδεβουργικῶν ἑκατονταετηρίδων ἀπέδειξαν τὴν νοθείαν αὐτῶν, κατὰ δὲ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα συνεπλήρωσε τὴν ἀπόδειξιν ταύτην ὁ καλβινιστὴς θεολόγος Βλονδῆλος μετὰ τοιαύτης δυνάμεως, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ δυτικοὶ θεολόγοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὸ ψευδὲς καὶ πλαστὸν αὐτῶν. Καὶ ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα μέχρι τῆς σήμερον ἡ διοίκησις τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐξακολουθεῖ γινομένη κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν. Περὶ αὐτῶν ἴδε D. Blondel Pseudoisid. et Tur. vapulantes. Genev. 1634 καὶ Μοσχάτου "Περὶ τῶν ψευδοϊσιδ. διατάξεων„ ἐν Εὐαγγελικῷ Κήρυκι.

[2]) Histoire du schisme des Grecs.

ἀπεσταλμένοι αὐτοῦ, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν, ὅπως παραστῶσιν εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκροτηθῇ σύνοδον, ἵνα σκεφθῇ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ἀλλ' αὐτὸς ἀφορμὴν ζητῶν, ἵνα παρεμβαίνων εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐπεκτείνῃ καὶ ἐνταῦθα τὴν παπικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν, ἅμα λαβὼν τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Μιχαὴλ, ἁπάντων παρουσιάζεται αὐτεπαγγέλτως ὡς ἐξ ἰδίας ἐξουσίας δικαστὴς τοῦ Φωτίου καὶ κατακρίνει μὲν τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἰγνατίου οὐχὶ ὡς ἄδικον καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ διότι ἔγινεν ἄνευ τῆς γνώσεως αὐτοῦ παρὰ τοὺς κανόνας (τοὺς ἐμπεριεχομένους ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ψευδοϊσιδωρείων διατάξεων, ἀγνώστους δὲ ὄντας καὶ μείναντας πάντοτε τοῖς ἀνατολικοῖς ἐπισκόποις), ἀποδοκιμάζει δὲ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Φωτίου εἰς τὴν πατριαρχείαν ἀπὸ ἁπλοῦ λαϊκοῦ καὶ λέγει μετὰ ὕφους ἐπιτακτικοῦ, ὅτι περὶ τούτου θὰ ἀποφασίσῃ αὐτὸς βραδύτερον, ἀφοῦ πρότερον ἐξετάσωσι τὰ πράγματα οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Εἰς τὴν ἀπόφασιν δὲ αὐτοῦ ταύτην ἀπῄτει νὰ ὑποκύψωσι πάντες. Ἐν γένει ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις καὶ ταῖς μετὰ ταῦτα γραφείσαις ὑπὸ τοῦ Νικολάου αἱ παπικαὶ περὶ παντοδυναμίας ἀξιώσεις ἐντονώτερον ἢ ἀλλαχοῦ ἐν ἐπιστολαῖς τῶν προκατόχων αὐτοῦ παπῶν ἐκτίθενται, ὅπως ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰάγγρος[1]. Ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἀνατολῆς δὲν ἦσαν παντάπασι πρόθυμοι νὰ ἀποδεχθῶσι τοιαύτας ἀξιώσεις, ἀντιβαινούσας εἰς τὴν παλαιόθεν παραδεδεγμένην ἀρχήν, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἀνατολῆς καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς δύσεως ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων[2], οὐδεὶς δὲ ἐπίσκοπος ἀνεγνωρίζετο πάντων ἐξουσια-

[1]) Jager, Histoire du Photius IV. 114. ed. 1854.

[2]) Ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀνεγνωρίζετο γενικῶς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μαρτυροῦσι διάφορα γεγονότα. Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος γράφων πρὸς τὴν ἐν Ἀρμενίῳ σύνοδον παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς (τῷ 359 παρὰ Mansi πρακτικὰ τῶν συνόδων III, 297): "Περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ ὑμετέρᾳ συνόδῳ δὲν δύνασθε νὰ ἀποφασίσητέ τι. Διὰ τοῦτο ὀφείλετε νὰ σκεφθῆτε περὶ τῶν ἀφορώντων ὑμᾶς μόνον. Ἐὰν δὲ ἠθέλετε διατάξει τι κατὰ τῶν ἀνατολικῶν, τοῦτο οὐδὲν ἀποτέλεσμα θέλει ἔχει„. Ἐπί τινος δὲ ἐν Ἀκυληίᾳ συνόδου (351) κατηγορούμενος ὁ Παλλάδιος (παρὰ Mansi, III, 602) ἐπὶ ἀρειανισμῷ ἀπήντησεν, "ὅτι, ἀπόντων τῶν ἡμετέρων κληρικῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπολογηθῶμεν„. Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησιν "Τίνες εἶναι οἱ ὑμέτεροι;„ ἀπήντησεν· "Οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι„. "Οτε δὲ Ἰταλική τις σύνοδος ἤθελε νὰ ἐπεμβῇ εἰς διαφοράν τινα, γεννηθεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕνεκα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Νεκταρίου, ἀπέκρουσε τὴν ἐπέμβασιν ταύτην ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησία. Ἡ ἐπιστολὴ τῆς

στής, μόνον τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων θεωρουμένων ὡς ἀνωτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους κανόνας[1]), τοὺς ἐν τῇ ἀνατολῇ ἰσχύοντας, τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως μόνον ἐπίσκοποι ἀνατολικοὶ ἠδύναντο νὰ δικάσωσιν. Οὗτοι δὲ εἶχον ἤδη ἀποφανθῇ ὑπὲρ τοῦ Φωτίου καὶ κατὰ τοῦ Ἰγνατίου. Ἰδοὺ ἡ αἰτία τοῦ σχίσματος. Ὁ Φώτιος φίλος ὢν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης δὲν ἠθέλησεν ἀπ' εὐθείας νὰ ἀποκρούσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Νικολάου, ἀλλὰ προὐτίμησε νὰ παρίδῃ ἁπλῶς αὐτάς. Ἡ σύνοδος, περὶ ἧς εἶχε γράψει ὁ Μιχαήλ, συνῆλθε τῷ 861 ἀποτελεσθεῖσα ἐκ 329 ἐπισκόπων, ἐπὶ παρουσίᾳ δὲ τῶν παπικῶν ἀπεσταλμένων δικαιοῖ τὸν Φώτιον ὡς ἐκλεχθέντα ψήφῳ τοῦ κλήρου καὶ αἰτήσει τοῦ λαοῦ, ἀνανεοῖ δὲ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἰγνατίου, ὅστις προσκληθεὶς εἰς τὴν σύνοδον δὲν ἠθέλησε νὰ παραιτηθῇ ἑκουσίως τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Νικολάου ἀνεγνώσθη ἐν τῇ συνόδῳ ἐν μεταφράσει, ἐν ᾗ σκοπίμως παρεσιωπήθησαν τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐν οἷς ἐξέφραζεν οὗτος ἀντικανονικάς, δεσποτικὰς ἀξιώσεις, ἵνα μὴ γεννηθῶσι σκάνδαλα. Ὁ Φώτιος ἀνήγγειλε μετὰ ταῦτα τὰ ἐν τῇ συνόδῳ γενόμενα διὰ δευτέρας ἐπιστολῆς αὐτοῦ τῷ πάπᾳ Νικολάῳ, ἐν ᾗ πάλιν διαβεβαιοῖ

συνόδου ταύτης (382) πρὸς τοὺς δυτικοὺς εἶχεν οὕτω: "Περὶ δὲ τῶν οἰκονομιῶν τῶν κατὰ μέρος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παλαιὸς ὡς ἴστε θεσμὸς κεκράτηκε καὶ τῶν ἁγίων ἐν Νικαίᾳ πατέρων ὅρος, καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τοὺς τῆς ἐπαρχίας ποιεῖσθαι τὰς χειροτονίας· οἷς ἀκολούθως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας Νεκταρίου ἐπίσκοπον κεχειροτονήκαμεν· οἷς ὡς ἐνθέσμοις καὶ κανονικῶς κεκρατηκόσι καὶ τὴν ὑμετέραν συγχαίρειν παρακαλοῦμεν εὐλάβειαν„. Τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀπέναντι τῶν παπῶν δεικνύουσι τρανῶς καὶ αἱ ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἀνατολικῶν ἐπισκόπων συγκροτηθεῖσαι οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, αἵτινες συνεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, εἶχον δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προέδρους ἐπισήμους τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους. Ἡ Β' οἰκουμενικὴ σύνοδος εἶχε μεταξὺ τῶν προέδρων αὐτῆς καὶ τὸν Ἀντιοχείας Μελέτιον, ὃν ἡ Ῥώμη μεθ' ἁπάσης τῆς δύσεως δὲν ἀνεγνώριζε κανονικὸν ἐπίσκοπον παραδεχομένη Παυλῖνόν τινα ἀντεπίσκοπον αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. Ἡ δὲ ΣΤ' οἰκουμενικὴ σύνοδος κατέταξε μεταξὺ τῶν αἱρετικῶν τὸν πάπαν Ὀνώριον, ἡ δὲ Πενθέκτη κατεδίκασε πολλὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἔθιμα. Ὅρα περὶ τούτων καὶ ἡμέτερον *Δοκίμιον ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, ἐκδ. δευτέρας, 1874, σελ. 167.

[1]) Τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' οἰκουμεν. καν. ς'. "Τοὺς ἔχοντας κατὰ ἐπισκόπου κατηγορίαν κελεύει ἡ ἁγία σύνοδος πρῶτον μὲν ἐπὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας πάντων ἐπισκόπων ἐνίστασθαι τὰς κατηγορίας· εἰ δὲ συμβαίνει ἀδυνατῆσαι τοὺς ἐπαρχιώτας πρὸς διόρθωσιν, τότε αὐτοὺς προσιέναι μείζονι συνόδῳ τῶν τῆς διοικήσεως ἐπισκόπων, ὑπὲρ τῆς αἰτίας ταύτης συγκαλουμένων„. Καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Α', καν. γ'. "Ἐπίσκοπον προσήκει ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι„.

αὐτὸν ὅτι παρὰ τὴν θέλησίν του ἐγένετο πατριάρχης καὶ ὅτι διὰ τοῦτο οὐδὲ μακρόθεν εἶναι αἴτιος τῆς πτώσεως τοῦ Ἰγνατίου, ὅτι ἂν ἀπὸ λαϊκοῦ ἐγένετο ἐπίσκοπος, δὲν παρέβη κανόνα τινά, διότι τοιοῦτος κανὼν δὲν ἦτο γνωστὸς ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, τοὐναντίον μάλιστα ὑπάρχουσι πολλὰ παραδείγματα ἀρχαιοτέρων πατριαρχῶν, οἵτινες διὰ τὴν ἐξοχον αὐτῶν ἀρετὴν πεφημισμένοι ὄντες ἀπὸ λαϊκῶν ἀνυψώθησαν ἀμέσως εἰς τὴν ὑψίστην πατριαρχικὴν ἀξίαν· ὅτι ἐπὶ ζητημάτων, ἐφ' ὧν δὲν ἀπεφάνθησαν οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, ἑκάστη κατὰ τόπον ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀκολουθῇ τῇ ἰδίᾳ τάξει· τέλος δὲ ὑποδεικνύει τῷ πάππᾳ, ὅτι ἅτε ζηλωτὴς τῆς τηρήσεως τῶν κανόνων δὲν ἔπρεπε παρὰ τοὺς κανόνας νὰ δέχηται κληρικοὺς ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς εἰς Ῥώμην καταφεύγοντας ἄνευ συστατικῶν ἐπιστολῶν τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου μηδὲ νὰ δίδῃ ἀκρόασιν εἰς τὰς μηχανορραφίας αὐτῶν. Οὕτως εὐγενῶς, εἰρηνικῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς ἀπήντησεν ὁ Φώτιος πρὸς τὸν ὑβρίσαντα αὐτόν, τὸν ἀλαζονικώτατον Νικόλαον. Καὶ ὅμως ὑπάρχουσιν ἱστορικοὶ συγγραφεῖς, καὶ οὐ μόνον φανατικοὶ παπισταί, οἵτινες τὸν μὲν Φώτιον ψέγουσιν, ἐπαινοῦσι δὲ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Νικολάου! Πρὸς τὸν Νικόλαον ἔγραψεν ἐπιστολὴν καὶ ὁ Ἰγνάτιος δι' ἀπεσταλμένου αὐτοῦ διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς καθαιρέσεώς του. Ὁ Ἰγνάτιος ἦτο μὲν ἀγαθὸς κατὰ βάθος, ἀλλ' οὐχὶ ἀπηλλαγμένος ἐντελῶς φιλοδοξίας, ἠδύνατο δὲ ἕνεκα τῆς ἁπλότητός του νὰ γίνῃ ὄργανον ἄλλων ἐχθρῶν τοῦ Φωτίου, οἵτινες, ὅπως βλάψωσιν αὐτόν, ἦσαν πρόθυμοι νὰ θυσιάσωσι καὶ αὐτὴν τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰγνατίου ἦτο πλήρης κολακειῶν πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ὁ Νικόλαος τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενόμενα μαθών, μηδόλως δὲ σκεπτόμενος νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀπέναντι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας θέσιν αὐτοῦ συνεκρότησεν ἐν Ῥώμῃ σύνοδον τῷ 863, ἐν ᾗ πρῶτον μὲν ἀπεκήρυξε τοὺς αὐτοῦ ἀπεσταλμένους, τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποδεχθέντας τὰ ὑπὲρ Φωτίου γενόμενα, εἶτα δ' ἀνεγνώρισεν ὡς κανονικὸν πατριάρχην τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἀφώρισε τὸν Φώτιον ὡς ἐπιβάτην τοῦ θρόνου. Πέμπων δὲ νέας ἐπιστολὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν[1] ἔτι ἀλαζονικώτερον ἐκφράζεται καὶ ζητεῖ νὰ

[1]) Harduin. V. f. 135.

ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν του ἀπαιτῶν τελείαν ὑποταγήν. Εἰς τὰς ἐπιστολὰς ταύτας τοῦ Νικολάου ἀπήντησεν, ὡς ἔδει, ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ἐλέγχων δικαίως αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἄφρονι αὐτοῦ διαγωγῇ καὶ τῇ ἀλαζονείᾳ αὐτοῦ. Ὁ Νικόλαος κατὰ τὸν Μιχαὴλ ἔπρεπε νὰ θεωρήσῃ τιμὴν αὐτοῦ ὅτι μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐκλήθη ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης νὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς ἀνατολῆς πατριαρχῶν πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς ἐκκλησίας· ἐν τῇ προσκλήσει ἐκείνῃ οὐδεμία περιείχετο ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὡς ἀνωτάτου δικαστοῦ· ὁ Φώτιος ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἀνατολῆς ὡς πατριάρχης δὲν ἔχρῃζεν ἀπολύτως τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ σχετικῶς τότε πεφωτισμένη ἀνατολή, ἡ πατρὶς τῶν μεγάλων πατέρων καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῶν βαρβάρων τῆς δύσεως[1].

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶχεν ὠθήσει τὰ πράγματα ἡ παπικὴ ἀφροσύνη καὶ ἀλαζονεία, ὅτε νέα τις περίστασις προσῆλθεν, ἵνα δεινώσῃ ἔτι μᾶλλον τὰς μεταξὺ ἀνατολῆς καὶ δύσεως σχέσεις, δηλ. ἡ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Βουλγάρων ἔρις. Δὲν εἶναι τὸ πρῶτον σήμερον, ὅτε οἱ Βούλγαροι παρέχουσι πράγματα τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἐγένοντο αἰτία διχονοίας μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ῥώμης καὶ συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὸ νὰ συμβῇ τὸ μέγα μεταξὺ τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα. Παρὰ τοῖς Βουλγάροις τὴν πρώτην εἴδησιν περὶ τοῦ χριστιανισμοῦ διέδωκαν Ἕλληνες αἰχμάλωτοι κληρικοὶ καὶ μοναχοὶ κατὰ τοὺς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν πολέμους περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος. Ἀλλὰ κυρίως ἡ ἐπιστροφὴ αὐτῶν συνέβη ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Βογόριδος, οὗ ἡ ἀδελφὴ ὑπῆρξεν αἰχμάλωτος ἐν Κωσταντινουπόλει,

[1]) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Μιχαὴλ δὲν διεσώθη εἰς ἡμᾶς, τὸ περιεχόμενον ὅμως αὐτῆς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν ἀπαντήσεων τοῦ Νικολάου ep. VII Hard. V, 145· Ὅστις γνωρίζει εἰς ποίαν βαρβαρότητα διετέλει τότε ἡ δύσις ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βορείων λαῶν ἀπὸ τοῦ ε' αἰῶνος, καὶ ποία ἦτο ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ τῆς ἀνατολῆς ἀπέναντι τῆς δύσεως, δὲν θὰ εὕρῃ παράδοξον τὸ ὅτι ὁ Μιχαὴλ βάρβαρον τὴν δύσιν ἀποκαλεῖ. Καὶ ὁ Φώτιος οὕτως ἐφρόνει περὶ τῶν τότε δυτικῶν, τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἐκφράζει ἔν τινι ἐπιστολῇ (84 κατὰ Montac.), πρὸς μοναχόν τινα ἐκ τῆς δύσεως λέγων· "Οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ καὶ σὺ τὸ γένος ἕλκων ἐξ ἑσπερίας οὐδὲν οὔτε σῶφρον λέγειν ἔχεις οὔτε διαπράττεσθαι„.

ἀφοῦ δ' ἐκεῖ ἀνετράφη χριστιανικῶς, ἀπελευθερωθεῖσα ἦλθε πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἀδελφόν. Μετ' αὐτῆς ἐργασθεὶς ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης μοναχὸς Μεθόδιος ἐπέτυχε νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ αὐτὸν τὸν Βόγοριν εἰς τὴν νέαν πίστιν, ὅστις ἐδέξατο τὸ βάπτισμα κατὰ τὸ 863—864 μετονομασθεὶς Μιχαήλ. Ὁ Φώτιος, ὅστις ἦτο ὁ κύριος μοχλὸς τῶν ἐνεργειῶν τούτων, καθὼς εἰργάζετο καὶ περὶ ἐξαπλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ, Μεσοποταμίᾳ καὶ Ἀσσυρίᾳ, ἔν τινι σωζομένῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν νεοφώτιστον Βόγοριν[1], ἐκθέτει αὐτῷ τὰ κυριώτατα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἠθικῆς ἄρθρα καὶ διαγράφει μετὰ ἀξιοθαυμάστου περινοίας τὰ καθήκοντα τοῦ χριστιανοῦ ἡγεμόνος. Οὕτως ἱερεῖς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καθίδρυσαν τὴν ἐν Βουλγαρίᾳ ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ὁ εὐμετάβολος Βόγορις τὴν ἀπὸ τοῦ ἐγγὺς κειμένου Βυζαντίου ἐκκλησιαστικὴν ἐξάρτησιν φοβούμενος ἢ ὅπως προσελκύσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν Λουδοβίκου τοῦ Γερμανοῦ[2], ἀπεφάσισεν αἴφνης νὰ στραφῇ πρὸς τὴν δύσιν καὶ ἐζήτησε νὰ συνάψῃ ἐκκλησιαστικὰς σχέσεις πρὸς αὐτήν. Ὁ Νικόλαος, ὁ πάντοτε σπουδάζων νὰ ἐπεκτείνῃ δι' οἱουδήποτε τρόπου τὸ κράτος αὐτοῦ, μηδόλως ἀναλογισθείς, ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας ὡς ἱδρυθεῖσα ὑπὸ βυζαντινῶν ἀποστόλων ἀνῆκε φυσικῶς εἰς τὴν πατριαρχικὴν περιφέρειαν Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου περιελαμβάνοντο αἱ χῶραι αὗται καὶ πρὶν ἢ καταλάβωσιν αὐτὰς οἱ ἀπὸ βορρᾶ εἰσβαλόντες Βούλγαροι, πέμπει λατίνους κληρικοὺς εἰς Βουλγαρίαν, οἵτινες ἐκδιώξαντες τοὺς ἀνατολικοὺς ἱερεῖς ἐκεῖθεν ἤρξαντο νὰ ἀνατρέπωσι πᾶσαν τὴν ἐκεῖ εἰσαχθεῖσαν τάξιν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μεταρρυθμίζωσι τὰ πάντα κατὰ τὸν ῥωμαϊκὸν τύπον· εἰσήγαγον τὴν νηστείαν τοῦ σαββάτου· ἀπέκοψαν μέρος τῶν νηστειῶν· ἐκήρυττον τὸν νόμιμον γάμον τῶν ἱερέων ἀνίερον· ἀπεδοκίμαζον τὸ μύρον τὸ παρὰ πρεσβυτέρων διδόμενον· καὶ εἰσήγαγον εἰς τὸ σύμβολον τὴν προσθήκην τοῦ Filioque, τὴν ἐν τῇ δύσει σχεδὸν πανταχοῦ τότε δεκτὴν γενομένην. Πρὸς τὸν Βόγοριν δὲ γράφων ὁ Νικόλαος ἐπαναλαμβάνει τὰς αὐτὰς ὑπὲρ τῆς ἕδρας αὐτοῦ ὑπερμέτρους ἀξιώσεις, σπουδάζει δὲ τοὐναντίον νὰ ταπεινώσῃ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντι-

1) Ἐπιστ. 6. κατὰ ἔκδ. Βαλέττα.
2) Κατὰ τὸν Guettée.

νουπόλεως· ὁ θρόνος τῆς Ῥώμης εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ μόνη πηγὴ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος· διὰ τοῦτο μόνον ἡ Ῥώμη ἠδύνατο νὰ πέμψῃ τοῖς Βουλγάροις ἐπίσκοπον· ἀπ' αὐτῆς δὲ ἔπρεπε νὰ λάβωσι καὶ τὴν διδασκαλίαν· διότι μόνον ἐκεῖ διετηρήθη αὕτη καθαρά, καθόσον ὁ ἅγιος Πέτρος ζῇ ἐν αὐτῇ αἰωνίως, παρέχει δὲ τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως τοῖς ζητοῦσιν αὐτήν· ἡ ἁγία ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ὑπῆρξε πάντοτε ἄνευ κηλῖδος!

Μετὰ τῶν πρὸς τὸν Βόγοριν ἀπεσταλμένων ἔπεμψεν ὁ Νικόλαος καὶ τρεῖς ἄλλους ἀντιπροσώπους αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ 8 ἐπιστολῶν ὑπὸ χρονολογίαν 13 νοεμβρίου τοῦ 866, αἵτινες εἶναι πᾶσαι τρανώτατα μνημεῖα παπικῆς ἀλαζονείας[1]. Ἐν αὐταῖς ἀπειλεῖ τὸν Μιχαήλ, ὅτι ἤθελε καύσει τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ῥωμαϊκῶν προνομίων, ἐὰν μὴ ἤθελεν ἀποκηρύξει αὐτὴν αὐτός. Γράφων δὲ πρὸς τὸν κλῆρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθαιρεῖ πάντας τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Φωτίου καὶ ἀποκαθιστᾷ ἐν τοῖς ἀξιώμασιν αὐτῶν τοὺς φίλους τοῦ Ἰγνατίου. Τῷ Βάρδᾳ ἐκφράζει τὴν λύπην, διότι διέψευσε τὰς ὡραίας ἐλπίδας, ἃς ἐστήριζεν ἐπὶ τῆς εὐσεβείας του. Τῷ δὲ Ἰγνατίῳ ἀναγγέλλει, ὅτι ἀποκαθιστᾷ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον του καὶ ὅτι ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ. Τὴν αὐτοκράτειραν Θεοδώραν κολακεύων ἐπαινεῖ ὅτι ἔλαβε μέρος ὑπὲρ τοῦ Ἰγνατίου καὶ ὑποστηρίζει ἔτι αὐτόν. Παρακαλεῖ δὲ καὶ τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν νὰ ὑποστηρίξῃ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι τὸν Ἰγνάτιον. Τοῖς συγκλητικοῖς τέλος παραγγέλλει νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Φωτίου κοινωνίας καὶ νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ τοῦ Ἰγνατίου. Ἡ πρὸς τὸν Φώτιον ἐπιστολή, ἡ τρίτη ἐν τῇ συλλογῇ, εἶναι ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας· ἐν αὐτῇ δίδει ὁ Νικόλαος τῷ Φωτίῳ μόνον τὴν προσηγορίαν τοῦ ἀνδρὸς Nicolaus etc... viro Photio! Κατηγορεῖ δ' αὐτόν, ὅτι ἀναισχύντως παρεβίασε τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τοὺς ὅρους τῶν συνόδων καὶ τὰ θεῖα παραγγέλματα· ὀνομάζει αὐτὸν κλέπτην καί τι πλέον· βεβαιοῖ δέ, ὅτι δύναταί τις νὰ ἀποκαλέσῃ αὐτὸν φονέα, ἔχιδναν, Χάμ, Ἰούδαν, καὶ τελευταῖον ἀπειλεῖ αὐτόν, ὅτι θὰ ἐκφενδονίσῃ κατ' αὐτοῦ τὸν ἀφορισμόν, ὅστις θὰ διαρκέσῃ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ!

[1]) Αὐτόθι.

Μετὰ τοιαύτην ἀλαζονικὴν συμπεριφοράν, μετὰ τοιαύτας ἐπιστολάς, μετὰ τοιαύτην περιφρόνησιν πρὸς τοὺς πατριάρχας καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἀνατολῆς καὶ τὰς συνόδους αὐτῶν, μετὰ τὴν ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ ἐπέμβασιν τοῦ Νικολάου, τί ὤφειλεν ὁ Φώτιος νὰ πράξῃ; Ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἠπειλοῦντο προφανῶς. Ἐὰν ὁ Φώτιος ἐσίγα, ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία θὰ ὑπεδουλοῦτο ἀφεύκτως τῷ παπισμῷ· αἱ παραδόσεις αὐτῆς θὰ ἐθυσιάζοντο· τὸ λαμπρὸν αὐτῆς παρελθὸν θὰ προὐδίδετο· τὸ μέλλον αὐτῆς θὰ ἐνεταφιάζετο. Ἔπρεπε νὰ ῥιφθῇ ὁ περὶ τῶν ὅλων κύβος· ἡ παπικὴ ἀλαζονεία ἔπρεπε νὰ ῥαπισθῇ· αἱ δεσποτικαὶ ἀξιώσεις τῆς Ῥώμης ἅπαξ διὰ παντὸς νὰ ἀποκρουσθῶσιν ἐπισήμως ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, νὰ κηρυχθῇ δὲ ἡ ἀνεξαρτησία ταύτης ἡ ἐπὶ τῶν παραδόσεων 9 ὅλων αἰώνων στηριζομένη. Τοῦτο πράξας ὁ Φώτιος, ἀπέβη ὁ σωτὴρ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἐκ τοῦ παπισμοῦ κινδύνου.

Ἡ εἰρηνικὴ καὶ ἡπία γλῶσσα, ἣν μέχρι τότε ὁ Φώτιος εἶχε μεταχειρισθῇ ἀπέναντι τῆς Ῥώμης καὶ ἥτις οὐδόλως ἠδυνήθη νὰ σωφρονίσῃ τοὺς ἐπισκόπους αὐτῆς, ἦτο πλέον ἀκατάλληλος· ὁ Φώτιος ἔπρεπε νῦν νὰ λαλήσῃ τὴν γλῶσσαν τῆς τόλμης καὶ νὰ στηλιτεύσῃ πικρῶς τοὺς ἕνεκα ἐγωϊστικῶν συμφερόντων διαταράσσοντας τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἑνότητα. Ἐν τοιαύτῃ γλώσσῃ γράφει τὴν περίφημον ἐγκύκλιον αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀρχιερατικοὺς θρόνους ἁπάσης τῆς ἀνατολῆς, δι' ἧς δεικνύων τὸν μέγαν κίνδυνον τὸν ἀπὸ τῆς δύσεως ἀπειλούμενον, διηγούμενος δὲ τὰ ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ γενόμενα καὶ τὴν ἐκεῖ ὑπὸ τῶν λατίνων ἐξύβρισιν καὶ καταπάτησιν τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐθίμων τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας προσκαλεῖ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἀνατολῆς εἰς γενικὴν σύνοδον, ἵνα ἐκ συμφώνου προνοήσωσι περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναγινώσκονται ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ ἐγκυκλίῳ καὶ τὰ ἑπόμενα· « Οὕπω γὰρ ἐκείνου τοῦ ἔθνους (τῶν Βουλγάρων) οὐδ' εἰς δύο ἐνιαυτοὺς τὴν ὀρθὴν τῶν χριστιανῶν τιμῶντος θρησκείαν, ἄνδρες δυσσεβεῖς καὶ ἀποτρόπαιοι, ἄνδρες ἐκ τοῦ σκότους ἀναδύντες (τῆς γὰρ ἑσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα), οἷμοι πῶς τὸ ὑπόλοιπον ἐκδιηγήσομαι, οὗτοι πρὸς τὸ νεοπαγὲς εἰς εὐσέβειαν καὶ νεοσύστατον ἔθνος, ὥσπερ κεραυνὸς ἢ σεισμὸς ἢ χαλάζης πλῆθος, μᾶλλον δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ὥς περ

ἄγριος μονιὸς ἐμπηδήσαντες τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Κυρίου τὸν ἠγαπημένον καὶ νεόφυτον καὶ ποσὶ καὶ ὀδοῦσιν, ἤ τοι τρίβοις αἰσχρᾶς πολιτείας καὶ διαφθορᾷ δογμάτων κατανεμησάμενοι, ἐλυμήναντο· ἀπὸ γὰρ τῶν ὀρθῶν καὶ καθαρῶν δογμάτων καὶ τῆς τῶν χριστιανῶν ἀμωμήτου πίστεως παραφθείρειν τούτους καὶ ὑποσπᾶν κατεπανουργήσαντο. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἐκθέσμως εἰς τὴν τῶν σαββάτων νηστείαν μετέστησαν. Οἰδὲ δὲ καὶ ἡ μικρὰ τῶν παραδοθέντων ἀθέτησις καὶ πρὸς ὅλην τοῦ δόγματος ἐπιτρέψαι καταφρόνησιν. Ἔπειτα τὴν τῶν νηστειῶν πρώτην ἑβδομάδα τῆς ἄλλης νηστείας περικόψαντες εἰς γαλακτοποσίας καὶ τυροῦ τροφὴν καὶ τὴν τῶν ὁμοίων ἀδηφαγίαν καθείλκυσαν, ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὴν ὁδὸν τῶν παραβάσεων ἐμπλατύνοντες καὶ τῆς εὐθείας τρίβου καὶ βασιλικῆς διαστρέφοντες. Καὶ δὴ καὶ τοὺς ἐνθέσμῳ γάμῳ πρεσβυτέρους διαπρέποντας οἱ πολλὰς κόρας χωρὶς ἀνδρὸς γυναῖκας δεικνύντες καὶ γυναῖκας παῖδας ἐκτρεφούσας, ὧν οὐκ ἔστι πατέρα θεάσασθαι, οὗτοι τοὺς ὡς ἀληθῶς Θεοῦ ἱερεῖς μυσάττεσθαί τε καὶ ἀποστρέφεσθαι παρεσκεύασαν, τῆς Μανοῦ γεωργίας ἐν αὐτοῖς τὰ σπέρματα κατασπείροντες καὶ ψυχὰς ἄρτι βλαστάνειν ἀρξαμένας τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας τῇ τῶν ζιζανίων ἐπισπορᾷ λυμαινόμενοι. Ἀλλά γε δὴ καὶ τοὺς ὑπὸ πρεσβυτέρων μύρῳ χρισθέντας ἀναμυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρίκασιν ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα ἄχρηστον εἶναι καὶ εἰς μάτην ἐπιτελεῖσθαι τερατευόμενοι. Ἀλλὰ γὰρ οὐχὶ μόνον εἰς ταῦτα παρανομεῖν ἐξηνέχθησαν, ἀλλὰ καὶ εἴ τις κακῶν ἐστι κορωνίς, εἰς ταύτην ἀνέδραμον. Πρὸς γάρ τοι τοῖς εἰρημένοις ἀτοπήμασι καὶ τὸ ἱερὸν καὶ ἅγιον σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς συνοδικοῖς καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασιν ἅμαχον ἔχει τὴν ἰσχύν, νόθοις λογισμοῖς καὶ παρεγγράπτοις λόγοις καὶ θράσους ὑπερβολῇ κιβδηλεύειν ἐπεχείρησαν, ὦ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανημάτων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς μόνον, ἀλλά γε καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι καινολογήσαντες. — Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν τῆς Ἰταλίας μερῶν συνοδική τις ἐπιστολὴ πρὸς ἡμᾶς ἀναπεφοίτηκεν ἀρρήτων ἐγκλημάτων γέμουσα, ἅτινα κατὰ τοῦ οἰκείου αὐτῶν ἐπισκόπου οἱ τὴν Ἰταλίαν οἰκοῦντες μετὰ πολλῆς κατακρίσεως καὶ ὅρκων μυρίων διεπέμψαντο μὴ παριδεῖν αὐτοὺς οὕτως οἰκτρῶς ὀλλυμένους καὶ ὑπὸ τηλικαύτης βαρείας πιεζομένους τυραννίδος καὶ

τοὺς ἱερατικοὺς νόμους ὑβριζομένους καὶ πάντας θεσμοὺς ἐκκλησίας ἀνατρεπομένους». Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐγκύκλιος τοῦ Φωτίου, πλήρης δυνάμεως καὶ ζήλου· διότι προὔκειτο περὶ τῆς ὑβριζομένης ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ σύνοδος, εἰς ἣν προσεκλήθησαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἀνατολῆς διὰ τῆς ἐγκυκλίου ταύτης, συνῆλθε τῷ ἔτει 867. Παρευρέθησαν δ' ἐν αὐτῇ οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν πατριαρχῶν τῆς ἀνατολῆς πλῆθος μεγάλη ἐπισκόπων, ἱερέων καὶ μοναχῶν, οἱ αὐτοκράτορες Μιχαὴλ καὶ Βασίλειος (ὁ τελευταῖος εἶχε προσληφθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀντὶ τοῦ φονευθέντος Βάρδα) καὶ ἡ σύγκλητος. Ἡ σύνοδος αὕτη, μία τῶν πολυαριθμοτάτων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους (διότι τὰ πρακτικὰ αὐτῆς, ἅτινα ἐξηφανίσθησαν μετὰ ταῦτα κατ' ἀπαίτησιν τοῦ πάπα, ὅπως θέλομεν ἴδει κατωτέρω, ἔφερον χιλίας περίπου ὑπογραφάς!) μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὑβριστικῶν ἐπιστολῶν τοῦ πάπα Νικολάου, θεωρήσασα τοῦτον ἀνάξιον τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ἀφώρισεν αὐτὸν καὶ ἀνεθεμάτισε. Τὸ σχίσμα ἤρξατο. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ διεξεδίκησεν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία τὰ ἑαυτῆς δίκαια, διὰ δὲ τῆς καθαιρέσεως τοῦ πάπα, τοῦ ζητήσαντος νὰ ὑποτάξῃ αὐτήν, ἐξεδήλωσε τὴν αὐτονομίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς.

Ὁ Φώτιος ἐθριάμβευσεν. Ἀλλ' ὅμως οὐχὶ ἀκόμη ὁριστικῶς. Νέοι ἀγῶνες περιέμενον αὐτόν· διότι αἴφνης τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Βασίλειος ὁ Μακεδὼν φονεύσας τὸν Μιχαὴλ καὶ μονοκράτωρ ἀναδειχθείς, ἐπειδὴ ἠλέγχετο ὑπὸ τοῦ Φωτίου διὰ τὸν φόνον τοῦτον καὶ ἐκωλύθη ἔν τινι ἑορτῇ παρ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῶν μυστηρίων, καθὼς διηγοῦνται Συμεὼν ὁ Μάγιστρος, Λέων ὁ Γραμματικός, ἐχθροὶ ἄλλως τοῦ Φωτίου ὄντες, καὶ ὁ Ζωναρᾶς, ἢ καὶ διὰ πολιτικοὺς λόγους, διότι οἱ περὶ τὸν Φώτιον ἦσαν προσκείμενοι τῷ Μιχαήλ, καταβιβάζει ἀπὸ τῆς πατριαρχείας τὸν Φώτιον καὶ ἀναβιβάζει τὸ δεύτερον τὸν Ἰγνάτιον. Ἵνα δὲ ἐνισχύσῃ τοῦτον ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐπικαλεῖται δι' ἐπιστολῶν καὶ ἀπεσταλμένων τὴν συνδρομὴν τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ τοῦ Β', τοῦ διαδεξαμένου τὸν Νικόλαον καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν ταῖς δεσποτικαῖς τάσεσιν αὐτοῦ. Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη μεταβολὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπλήρωσε χαρᾶς τοὺς ἐν Ῥώμῃ. Ὁ Ἰγνάτιος καὶ πάλιν, ἵνα διατηρήσῃ τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν, ταπεινοῖ καὶ ἐξευτελίζει πρὸς τὸν πάπαν γράφων καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Ἀδριανὸς τὰ ἐν Κων-

σταντινουπόλει μαθὼν κατακρίνει ἐν συνόδῳ, ἐν Ῥώμῃ τῷ 868 γενομένῃ, τὸν Φώτιον καὶ τὴν σύνοδον τοῦ 867, τὴν κατακρίνασαν τὸν Νικόλαον. Ἡ σύνοδος αὕτη πρὸς ἄλλοις ἐθέσπισεν, ὅτι ὁ μὲν πάπας κρίνει πάντας τοὺς ἐπισκόπους, αὐτὸν δ' ὅμως οὐδεὶς δύναται νὰ δικάσῃ! Ἀπεφάσισε δὲ ὁ Ἀδριανὸς νὰ συνέλθῃ καὶ νέα τις γενικὴ σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἵνα ἀποκηρύξῃ τὴν προηγηθεῖσαν καὶ κατακρίνῃ τὸν Φώτιον. Τῷ 869 φαίνονται πάλιν παπικοὶ ἀπεσταλμένοι ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἵνα παραστῶσιν ἐν τῇ συγκροτηθησομένῃ συνόδῳ, κομίζοντες ἐπιστολὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Ἰγνάτιον. Ἐν τῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπιστολῇ λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Ἀδριανὸς καὶ τάδε· Θέλομεν νὰ συγκροτήσητε πολυάριθμον σύνοδον, ἧς μέλλουσι νὰ προεδρεύσωσιν οἱ ἡμέτεροι ἀπεσταλμένοι καὶ ἐν ᾗ θέλουσι κριθῶ πάντες. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ διατάσσομεν νὰ καῶσι πάντα τὰ ἀντίγραφα τῶν πρακτικῶν τῆς κατὰ τῆς ἁγίας ἕδρας γενομένης ψευδοῦς συνόδου καὶ νὰ ἀπαγορευθῇ ἐπὶ ποινῇ ἀναθέματος πᾶσα διάσωσις αὐτῶν[1]). Ἀποκηρύττει ἔπειτα τοὺς λατίνους ἐκείνους κληρικούς, τοὺς ποιήσαντας ἔκκλησιν πρὸς τὸν Φώτιον κατὰ τοῦ Νικολάου. Εἰς τὰς ἐπιστολὰς ταύτας προσέθηκεν ὁ Ἀδριανὸς καὶ τύπον τινά, ὅστις ἔπρεπε νὰ ὑπογραφῇ παρὰ πάντων τῶν μελῶν τῆς συνόδου καὶ δι' οὗ ὑπεχρεοῦντο πάντες νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς ἀνώτατον ἐπίσκοπον τῆς ἀνατολῆς καὶ καθολικὸν πάπαν. Ἡ σύνοδος τοῦ 868 ἤρξατο τῶν συνεδριῶν αὐτῆς μετὰ μόνων 12 ἐπισκόπων ἐχθρῶν τοῦ Φωτίου, ἐν οἷς καὶ πλαστοὶ ἀπεσταλμένοι τῶν πατριαρχῶν τῆς ἀνατολῆς! Κατὰ τὴν τρίτην συνεδρίαν ἦσαν ἔτι μόνον 24, μόλις δὲ μετὰ πολλὰς προσπαθείας τοῦ Βασιλείου ἠδυνήθησαν νὰ συνέλθωσιν 100 ἐν ταῖς τελευταίαις συνεδρίαις, πάλιν ὀλίγιστοι, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἠρίθμει τότε πλείονας τῶν 600 ἐπισκόπων. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἐπισκόπων τούτων ἠρνήθη ἄρα νὰ συμμετάσχῃ τῆς κατὰ τοῦ Φωτίου συνόδου. Ἐν τῇ συνόδῳ ὑπερήσπισαν τὸν Φώτιον πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων, ἰδίως δὲ Ζαχαρίας ὁ Χαλκηδόνος καὶ Ἰωάννης ὁ Ἡρακλείας. Ὁ πρῶτος ἐκήρυξεν ἐν ὀνόματι τῆς μερίδος τοῦ Φωτίου, ὅτι οὐδεμία ἀπόφασις εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἐκκλησίας ἀντιβαίνουσα εἶναι ἔγκυρος καὶ ὅτι

[1]) Ἐν τῇ συλλογῇ τῶν πρακτικῶν τῶν συνόδ. ὑπὸ Labbe T. VIII.

οὐδεὶς ὑποχρεοῦται νὰ ὑπακούσῃ εἰς σύνοδον, πράττουσαν παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμούς· οἱ κανόνες, εἶπεν, ἄρχουσι καὶ τῶν πατριαρχῶν καὶ πάντων τῶν ἐπισκόπων. Προσήγαγε δὲ καὶ παραδείγματα ἀποδεικνύοντα, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν ῥωμαίων ἐπισκόπων, αἱ ἀντιβαίνουσαι εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νόμους ἀπερρίφθησαν. Τέλος ὑπερήσπισε καὶ τὴν ἀπὸ λαϊκοῦ ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου δι' ἀρχαιοτέρων παραδειγμάτων[1]. Ὁ δὲ Ἡρακλείας, ὅτε ἀπήτησαν παρὰ τῶν φίλων τοῦ Φωτίου νὰ κατακρίνωσιν αὐτόν, εἶπεν ὅτι εἶναι κατακεκριμένος ὁ τὸν ἑαυτοῦ πατριάρχην κατακρίνων[2]. Ὁ δὲ Φώτιος κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ προσηνέχθη καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην λίαν ἀξιοπρεπῶς[3]. Προσκληθεὶς (οὐχὶ διὰ κληρικῶν, ἀλλὰ διὰ λαϊκῶν πρὸς περιφρόνησιν) νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν σύνοδον ἐδήλωσεν, ὅτι ἔχει ἀπόφασιν νὰ σιγήσῃ, ἐπειπὼν τοὺς λόγους τοῦ ψαλμοῦ κθ', 1. «Ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰῶνα, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ῥῦσαί με καὶ ἐξελοῦ με». Τέλος ὅμως ἤγαγον αὐτὸν διὰ τῆς βίας ἐν τῇ πέμπτῃ συνεδρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀπόλυτον σιγήν. Παρακινούμενος δὲ νὰ εἴπῃ, τί ἠδύνατο νὰ ἀντιτάξῃ πρὸς δικαίωσιν αὐτοῦ, ἀπήντησεν, ὅτι μόνον παρὰ τῷ Θεῷ μέλλει νὰ εὕρῃ τὴν δικαίωσίν του· «Τὰ ἐμὰ δίκαια οὐκ εἰσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ». Τὸ κατ' αὐτοῦ ἐκφωνηθὲν ἀνάθεμα τῆς συνόδου ἤκουσεν ὁ Φώτιος μετὰ ἀταραξίας, μαρτυρούσης μεγάλην ψυχήν. Ὁ Φώτιος ἐγίνωσκεν ὅτι τὰ ἄδικα ἀναθέματα ἐπαναπίπτουσιν ἐπ' ἐκείνους, οἵτινες ἐκφράζουσιν αὐτά, συντελοῦντα εἰς τὴν δόξαν ἐκείνων, καθ' ὧν ἀδίκως ἐκσφενδονίζονται[4]. Ἡ σύνοδος μετὰ τὸ ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Φωτίου ἀπεκήρυξε τὴν κατὰ τοῦ Νικολάου γενομένην σύνοδον τοῦ 867 διατάξασα τὴν καταστροφὴν τῶν πρακτικῶν αὐτῆς, διὰ δὲ τῶν κανόνων αὐτῆς ἀνεγνώρισε τὸν πάπαν ἀνώτατον καὶ ἀπεριόριστον ἄρχοντα καὶ δικαστὴν τῆς ἐκκλησίας, ὑπερκείμενον καὶ αὐτῶν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Οὕτως ὁ καὶ αὐτῆς κανὼν ὁρίζει, ὅτι «ἐὰν ἤθελε συγκροτηθῇ οἰκουμενικὴ σύνοδος,

[1]) Harduin. VI, 1058

[2]) Αὐτόθι VI, 1066.

[3]) Καὶ ὁ Νέανδρος, ὅστις ἄλλως κρίνει περὶ Φωτίου δυσμενῶς, ὁμολογεῖ τοῦτο K Geschichte IV, 617.

[4]) Ἐπιστ. 115 κατὰ Montac.

ἠγείρετο δ' ἐν αὐτῇ περὶ τῆς ἁγιωτάτης τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἀμφιβολία τις καὶ συζήτησις, πρέπει μετὰ τοῦ ἀνήκοντος σεβασμοῦ νὰ ζητῶνται πληροφορίαι καὶ νὰ λαμβάνηται παρ' αὐτῆς ἡ λύσις (solutionem accipere!), μηδέποτε δὲ αὐθαδῶς νὰ ἀποφαίνηται ἡ σύνοδος κατὰ τῶν μεγίστων τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀρχιερέων[1]». Ἰδοὺ ποῦ κατέρριψαν τὸ ἀξίωμα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, τὸ ἀξίωμα καὶ αὐτῶν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, οἱ περὶ τὸν Ἰγνάτιον[2] ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ! Μόνον ἐν τοῖς περὶ Βουλγαρίας, τὴν ὁποίαν ἀπῄτει ὁ Ἀδριανὸς, ἂν καὶ ἀπεσταλμένοι Βούλγαροι εἶχον ἤδη δηλώσει, ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπεθύμουν πάλιν νὰ ἀνανεώσωσι τὴν μετὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἕνωσιν αὐτῶν, δὲν ἐνέδωκεν ἡ ἄλλως τοσοῦτον δουλόφρων δειχθεῖσα αὕτη σύνοδος τῷ πάπᾳ, διότι οὕτως ἠθέλησεν ὁ Βασίλειος. Οἱ ἐπίσκοποι ἀπεφήναντο γνώμην ὅτι ἡ Βουλγαρία ἀνήκει κατὰ τὸ δίκαιον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, διότι αἱ ἐπαρχίαι, ἃς ἐκυρίευσαν οἱ Βούλγαροι, ἀνέκαθεν ἀνῆκον εἰς τὸ βυζαντιακὸν κράτος, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ἀπετέλουν μέρος τῆς πατριαρχικῆς περιφερείας τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ διότι ἐν ταῖς χώραις ταύταις Ἕλληνες ἱερεῖς ἐδίδαξαν τοὺς Βουλγάρους τὸν χριστιανισμόν. Εἰς μάτην διεμαρτυρήθησαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα λέγοντες ὅτι ἡ ἁγία ἕδρα τῆς Ῥώμης δὲν κατέστησε τοὺς ἐπισκόπους τῆς συνόδου ταύτης κριτὰς ἑαυτῆς, διότι μόνη αὐτὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κρίνῃ πάντας τοὺς ἐπισκόπους καὶ διὰ τοῦτο καταφρονεῖ πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς συνόδου ἐναντίον τῆς γνωστῆς θελήσεως τοῦ πάπα. Τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου ταύτης, σταλέντα εἰς Ῥώμην, ἥρπαγησαν καθ' ὁδὸν ὑπὸ Σλάβων λῃστῶν, σῴζονται δὲ ἔν τινι λατινικῇ μεταφράσει Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου, ὅστις ἦτο παρὼν ἐν τῇ συνόδῳ ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορος Λουδοβίκου τοῦ Β'. Ὑπάρχει δὲ καὶ Ἑλληνική τις ἔκδοσις αὐτῶν, ἐν πολλοῖς διάφορος τῆς τοῦ Ἀναστασίου, κατ' οὐσίαν ὅμως σύμφωνος περιέχουσα καὶ τὸν ἄνω ἐκτε-

[1]) Si Synodus universalis fuerit congregata, et facta fuerit etiam de sancta Romanorum ecclesia quaevis ambiguitas et controversia, oportet venerabiliter et cum convenienti reverentia de proposita quaestione sciscitari et solutionem accipere . . . . . non autem andacter sententiam dicere contra summos senioris Romae Pontifices. Παρὰ Mansi VI.

[2]) Καὶ ὅμως καὶ τῶν ἡμετέρων τινὲς ἔκριναν εὐμενῶς περὶ Ἰγνατίου. Ὅρα Κ. *Παπαρρηγοπούλου* Ἱστορ. Ἑλλην. ἔθνους τόμ. Δ'.

θέντα κανόνα τὸν ὑποδουλοῦντα τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν καὶ αὐτὰς τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους τῷ πάπᾳ.

Μετὰ τὰ ἐν τῇ συνόδῳ γενόμενα ὁ μὲν Φώτιος ἀπεδιώχθη καὶ ὑφίστατο τὰ πάνδεινα ἐν τῇ φυλακῇ· αἱ μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ συνεντεύξεις ἀπηγορεύθησαν αὐτῷ· εἰς κληρικοὺς καὶ μοναχούς, μεθ' ὧν ἠδύνατο νὰ συμπροσεύχηται, δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπισκέπτωνται αὐτόν· περὶ ἑαυτὸν ἔβλεπε μόνον τοὺς φρουροῦντας στρατιώτας· ἀσθενῶν δὲ ἐπὶ τριάκοντα ὅλας ἡμέρας ἐστερήθη καὶ αὐτῆς τῆς ἰατρικῆς θεραπείας· τὸ δὲ αὐτῷ ἀλγεινότατον ὑπῆρξεν, ὅτι πρὸς ἔτι μείζονα τιμωρίαν ἀφῄρεσαν αὐτὸν καὶ τὰ βιβλία, ἵνα μὴ ἔχῃ καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνακούφισιν [1]. Ἀλλὰ καὶ αἱ σχέσεις τοῦ Ἰγνατίου πρὸς τὸν πάπαν ἤρξαντο νὰ ψυχραίνωνται ἕνεκα τῆς Βουλγαρίας· διότι μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ 869 ἠνώθησαν πάλιν οἱ Βούλγαροι μετὰ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπίσκοποι δὲ ἀνατολικοὶ ἐπέμφθησαν εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἐκκλησίαν, οὐδεμία δ' ἐδόθη προσοχὴ εἰς τὰς ἐναντίον τούτου γενομένας παραστάσεις τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η'. Ὁ Ἰγνάτιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἤρξαντο κατ' ὀλίγον νὰ ἀναλογίζωνται πόσον διὰ τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς εἰς τὰς παπικὰς θελήσεις ἐταπείνωσαν τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ὑπέθαλψαν τὴν ἀλαζονείαν τῆς Ῥώμης, ἐνόησαν δέ, ὅτι ὁ Φώτιος εἶχε δίκαιον ἀντιστὰς κατὰ τῶν παπικῶν ἀπαιτήσεων. Οὕτω συνέβη κατὰ μικρὸν συμφιλίωσίς τις καὶ ἀμοιβαία προσέγγισις τῶν φίλων τοῦ Ἰγνατίου καὶ τῶν τοῦ Φωτίου. Ὁ Φώτιος ἀνακαλεῖται ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ἀνατίθεται δ' αὐτῷ παρὰ τοῦ Βασιλείου ἡ ἐκπαίδευσις τῶν βασιλοπαίδων. Μικρὸν δὲ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ συμβάντος κατὰ τὸ 878, εἶχεν ἐπέλθει τοσοῦτον τελεία συμφιλίωσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Φώτιον, ὥστε ἀποθνήσκων ὁ Ἰγνάτιος συνέστησεν αὐτῷ τὴν μέριμναν περὶ τῶν οἰκειοτάτων καὶ φίλων αὐτοῦ. Ἡ ὥρα, καθ' ἣν ὁ Φώτιος ἔμελλε πληρέστατα νὰ δικαιωθῇ, οἱ δὲ ἀγῶνες αὐτοῦ νὰ στεφθῶσι διὰ τελείας ἐπιτυχίας, ἤγγικε.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου κατὰ κοινὴν πάντων θέλησιν ἀναβιβάζεται πάλιν ὁ Φώτιος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, συνευδοκούντων νῦν καὶ τῶν πλείστων ἐκ τῶν φίλων τοῦ Ἰγνα-

[1]) Ἐπιστ. 85, 97, 114 κατὰ τὴν ἔκδ. Montac.

τίου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Η' πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων καὶ ἀνάγκην ἔχων τῆς βοηθείας τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου καὶ ἠναγκασμένος ὢν διὰ τοῦτο νὰ προσενεχθῇ μετριοφρονέστερον τῶν προκατόχων αὐτοῦ ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Φώτιον ὡς κανονικὸν πατριάρχην, δὲν ἐπελάθετο δ' ὅμως ἐντελῶς καὶ τῶν παπικῶν ἀξιώσεων, διότι τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην παρεῖχε μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ζητήσῃ ὁ Φώτιος συγγνώμην, διότι ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον χωρὶς νὰ τύχῃ πρότερον ἀφέσεως παρὰ τοῦ πάπα, καὶ νὰ παραιτηθῇ πάσης ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας ἀξιώσεως· Ἀλλ' ὁ Φώτιος οὐδόλως εἰς τὰς νέας ἀπὸ Ῥώμης ἀπαιτήσεις προσχὼν συγκαλεῖ μεγάλην τινὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον ἐκ 383 περίπου ἐπισκόπων τῷ 879, ἥτις ἀνεγνώρισεν ὡς κανονικὸν πατριάρχην αὐτὸν βεβαιώσασα, ὅτι ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῇ συγκαταθέσει τῶν τριῶν πατριαρχῶν τῆς ἀνατολῆς, τῇ αἰτήσει τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει παντὸς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μεγαλητέρα ἱκανοποίησις δὲν ἠδύνατο νὰ δοθῇ τῷ Φωτίῳ τῆς δημοσίας ταύτης 400 περίπου ἐπισκόπων διαβεβαιώσεως ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἔπειτα οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν τριῶν τῆς ἀνατολῆς πατριαρχῶν ἐκήρυξαν, ὅτι οἱ πατριάρχαι οὗτοι ἀνεγνώριζον πάντοτε τὸν Φώτιον καὶ ὅτι οἱ παρουσιάσαντες ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ 869 ὡς ἀντιπρόσωποι αὐτῶν ἦσαν πλαστὰ πρόσωπα, ἀπεσταλμένοι τῶν Σαρακηνῶν! Μετὰ ταῦτα ἀνεθεματίσθη ἐπισήμως ἡ σύνοδος ἐκείνη καὶ αἱ ἀποφάσεις, αἱ ὑποδουλοῦσαι τῷ πάπᾳ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγένοντο ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτῶν τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η'. Ἡ τιμὴ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐσώθη. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σύνοδος παρὰ τὰς διαταγὰς τοῦ πάπα οὐδεμίαν περὶ τῶν βουλγαρικῶν ἔλαβεν ἀπόφασιν ἀφήσασα τῷ αὐτοκράτορι τὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ὁ πάπας ὀργισθεὶς κατ' αὐτῆς καὶ τοῦ Φωτίου ἐκ νέου ἀφορίζει πάλιν αὐτὸν καὶ κατακρίνει καὶ τὴν σύνοδον. Ἡ ῥῆξις τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἀνανεοῦται πάλιν.

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων τούτων ἐὰν ἠθέλομεν προβάλῃ τὸ ἐρώτημα, τίς εἶναι ὁ αἴτιος τοῦ σχίσματος, αὐτὰ τὰ πράγματα ἀποκρίνονται ἡμῖν. Οὐχὶ ὁ Φώτιος! ἀλλ' ἡ ἀλαζονεία τῶν παπῶν. Τὸ σχίσμα ἀρξάμενον τότε, ὑφίσταται μέχρι

τῆς σήμερον. Ἐζήτησαν μὲν μετὰ ταῦτα οἱ πάπαι καὶ οἱ τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτορες ἐκεῖνοι μὲν ὑπὸ φιλαρχίας ὁρμώμενοι, οὗτοι δὲ ἕνεκα λόγων πολιτικῶν νὰ ἐπενέγκωσι προσέγγισίν τινα τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπετεύχθη ἡ ἕνωσις αὐτῶν, διότι οἱ μὲν πάπαι οὐδέποτε ἠθέλησαν νὰ παραιτηθῶσι τὰς δεσποτικὰς αὐτῶν ἀξιώσεις, ἡ δὲ ἀνατολικὴ ἐκκλησία οὐδέποτε ἐδέχθη οὐδὲ θέλει δεχθῇ ἐφ' οἱᾳδήποτε ἀνταμοιβῇ ἐγκαταλείπουσα τὰς ἀρχαίας αὐτῆς λαμπρὰς παραδόσεις καὶ τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς καὶ ἀνεξαρτησίαν νὰ ὑποκύψῃ ὑπὸ τὸν παπικὸν ζυγόν.

Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν οἱ ἀγῶνες τοῦ Φωτίου κατὰ τοῦ παπισμοῦ, δι' οὓς ἐδοξάσθη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ. Ἐν τοῖς ἀγῶσι τούτοις κατεδείχθη λαμπρὸς ὁ χαρακτὴρ τοῦ Φωτίου, οὗ τινος πρέπει νὰ θαυμάσωμεν τὴν σύνεσιν καὶ περίνοιαν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν μετριοπάθειαν καὶ τὸ ἄτυφον ἐν ταῖς εὐπραγίαις, τὸ καρτερικὸν καὶ ἀνεξίκακον ἐν ταῖς δυςπραγίαις, τὸ θάρρος καὶ τὴν τόλμην ἐν τοῖς κινδύνοις, πρὸ πάντων δὲ τὸν ζῆλον ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῶν δικαίων τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ἀλλ' ὁ Φώτιος δὲν ὑπῆρξε μόνον μέγας πατριάρχης, ἀλλὰ καὶ ἔξοχος σοφός. Εἶναι ὁ σοφώτατος ἀνὴρ τοῦ Θ΄ αἰῶνος. Εὐφυὴς ὢν καὶ φιλομαθὴς ἠδυνήθη διὰ τῆς ἀκαμάτου φιλοπονίας αὐτοῦ νὰ ἀποκτήσῃ εὐρυτάτας γνώσεις. Τὸ σπουδαιότατον μνημεῖον τῆς παιδείας αὐτοῦ ταύτης εἶναι ἡ μυριόβιβλος ἢ Βιβλιοθήκη αὐτοῦ, ἔργον κριτικόν, ἐν ᾧ ἀπογράφονται καὶ συναριθμοῦνται μετὰ κριτικῶν παρατηρήσεων ὅσα συγγράμματα ἀνέγνωσεν ὁ Φώτιος. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶναι κατὰ τὴν κρίσιν πάντων τῶν σοφῶν « πολύτιμον προϊὸν ἀξιοθαυμάστου φιλοπονίας, εὐρυτάτων μελετῶν καὶ πολλῶν γνώσεων[1] ». Ἐκ τῆς ἀφιερώσεως εἰς τὸν Ταράσιον γίνεται δῆλον, ὅτι ἐγράφη τὸ ἔργον πρὶν ἢ ἀνέλθῃ ὁ Φώτιος εἰς τὴν πατριαρχείαν. Μετὰ τὴν ἀφιέρωσιν ἔπονται 280 κώδικες, ἐν οἷς δίδονται εἰδήσεις περὶ ἰσαρίθμων συγγραμμάτων τῶν διαφορωτάτων εἰδῶν καὶ συγγραφέων, προσάγονται δὲ πολλὰ ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν καὶ προστίθενται διάφοροι σημειώσεις καὶ κριτικαὶ παρατηρήσεις. Εἶναι τρόπον τινὰ οἱ καρποί, οὓς συνέλεξεν ὁ φιλοπονώτατος συγγραφεὺς ἐκ τῆς μελέτης τῆς με-

[1]) Gass.

γάλης βιβλιοθήκης του. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ συνήθης ἀρχὴ « ἀνεγνώσθη » ἢ « ἀνεγνώσθησαν ». Ἡ ἀξία τοῦ ἔργου καταφαίνεται καὶ ἐκ τούτου μόνου, ὅτι μεταξὺ τῶν προσαγομένων συγγραφέων εὑρίσκονται ὀγδοήκοντα, οἵτινες ἄνευ τῆς μυριοβίβλου δὲν θὰ ἦσαν ἡμῖν γνωστοί. Ἄλλα συγγράμματα τοῦ Φωτίου ἔχομεν τὸν Νομοκάνονα, ἐν ᾧ συμπεριέλαβεν ὁ Φώτιος πρῶτος πλήρη συλλογὴν τῶν ἀρχαίων κανόνων καὶ τῶν περὶ ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων βασιλικῶν νόμων, ἐκείνων μὲν μόνον τὰς ἐπιγραφὰς μνημονεύων, τούτων δὲ ἐκτιθεὶς ὁλόκληρον τὸ κείμενον. Πᾶσαι αἱ μετὰ ταῦτα γενόμεναι συλλογαὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νομοκάνονος τούτου, ὃν ἡρμήνευσαν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἑρμηνευταί, οἷον ὁ Ζωναρᾶς. Σπουδαῖα ἔργα τοῦ Φωτίου εἶναι καὶ τὰ Ἀμφιλόχια [1] καὶ αἱ ἐπιστολαὶ [2] αὐτοῦ, δεικνύοντα τὴν θεολογικὴν αὐτοῦ πολυμάθειαν, τὴν βαθεῖαν τῆς Γραφῆς μελέτην καὶ τὴν ἀκριβεστάτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας γνῶσιν. Τὸ πρῶτον ἔργον ἐκλήθη οὕτω, διότι ἀφιεροῦται Ἀμφιλοχίῳ τῷ Κυζίκου ἐπισκόπῳ. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Φωτίου εἶναι χρησιμωτάτη καὶ ἡ μάλιστ' ἀξιόπιστος πηγὴ τῶν κατ' αὐτὸν γενομένων. Ἐκτὸς τῶν ἄνω εἰρημένων συνέγραψεν ὁ Φώτιος καὶ διαφόρους ἄλλας πραγματείας περὶ τῆς τῶν Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως, λέξεων συναγωγήν, περὶ Τριάδος καὶ ἐνανθρωπήσεως, περὶ τῶν ἐν Χριστῷ θελήσεων, ὁμιλίας, κατὰ λατίνων περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἄλλα, ἅτινα εὑρίσκει τις ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τῶν πατέρων, τῇ ὑπὸ Migne ἐν Παρισίοις γενομένῃ. Ταῦτα εἶναι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ Φώτιος ἐπὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς πατριαρχείας, ἵνα ἀναβιβασθῇ εἰς αὐτὴν ἀντ' αὐτοῦ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Λέοντος ὁ τούτου ἀδελφὸς Στέφανος. Ὁ Φώτιος ἀπέθανε τῇ 6 Φεβρουαρίου 891, καθ' ἣν ἡμέραν τελεῖ ἡ ἐκκλησία ἡμῶν τὴν μνήμην αὐτοῦ.

Ταῦτα περὶ τοῦ Φωτίου. Ἡ ἔκθεσις τῶν κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ ἑρμηνεύει πληρέστατα τὴν μεγάλην φήμην, ἣς ἀπολαύει ὁ Φώτιος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Εἶναι δικαιότατον ὅτι κατατάσσεται ἐν τοῖς πρώτοις

[1] Ἐξεδόθησαν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Σ. Οἰκονόμου 1858

[2] Ἀρίστη ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ Βαλέττα. Ἐν Λονδίνῳ 1868.

πατράσι καὶ θεολόγοις τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, συναριθμούμενος μετὰ τῶν Ὠριγενῶν, τῶν Ἀθανασίων, τῶν Βασιλείων, τῶν Γρηγορίων, τῶν Χρυσοστόμων καὶ τῶν Δαμασκηνῶν. Τῷ Φωτίῳ θέλει αἰωνίως ὀφείλεσθαι εὐγνωμοσύνη παρά τε τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλλάδος διὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ κατὰ τοῦ παπισμοῦ.

4

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΛΑΒΩΝ

ΔΙΑ ΤΟΥ ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΚΑΙ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

Ἐπειδὴ ὁ πάπας Λέων ὁ ΙΓ΄ ἐν τῇ περὶ Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ (τῇς 18/30 νοεμβρίου 1880) ἐκτίθησι τὰ κατ' αὐτοὺς οὕτως, ὥστε νὰ φανῇ, ὅτι πᾶν ὅ,τι ἔπραξαν οἱ δύο οὗτοι ἀπόστολοι τῶν Σλάβων, ἔπραξαν διὰ τοῦ κύρους τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ διὰ τῆς ἐξουσίας, ἣν παρεῖχον αὐτοῖς οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης, οἱ διάδοχοι τοῦ Πέτρου, εἰς ὃν μόνον ἀνετέθη δῆθεν ἡ ἐντολὴ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ (!), ἐκτίθεμεν τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, ἵνα δείξωμεν πῶς πράγματι ἔλαβον χώραν τὰ κατ' αὐτοὺς καὶ πῶς ἡ ἀμερόληπτος ἱστορία κρίνει περὶ αὐτῶν καὶ τοῦ ἔργου αὐτῶν[1].

Πολλοὶ λαοὶ ταταρικῆς καὶ σλαβικῆς καταγωγῆς, οἵτινες ἐγκατέστησαν κατὰ τὰ ὅρια τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, προσῆλθον κατὰ τὸν Θ΄ καὶ Ι΄ αἰῶνα εἰς τὸν χριστιανισμόν. Εἰς τούτους ἀνήκουσι καὶ οἱ Βούλγαροι, οἵτινες ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας ὁρμώμενοι καὶ ἐξαπλωθέντες εἰς τὰ σύνορα τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν Σλάβων καὶ προσέλαβον τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη αὐτῶν. Οἱ Βούλγαροι οὗτοι, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα ἐνεπλέκοντο συχνάκις εἰς πολέμους πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ᾐχμαλώτιζον χριστιανοὺς καὶ μάλιστα μοναχοὺς καὶ ἱερεῖς, ἤρξαντο τὸ πρῶτον νὰ διδάσκωνται δι' αὐτῶν τὸν χριστιανισμόν. Οὕτως, ὅτε τῷ 813 εἰσέβαλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ δηώσαντες τὴν χώραν ἐκυρίευσαν καὶ αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν, ἔσυραν μεθ' ἑαυτῶν μεταξὺ ἄλλων αἰχμαλώτων καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως ταύτης. Οὗτος δὲ ἐσχη-

[1]) Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἠκολουθήσαμεν τὸν Νέανδρον (Geschichte der christl. Rel. und Kirche IV 173 ἑπ.), τὸν Κούρτζ Handb. d. Kirchengechichte I, 3. 145 καὶ τὸ ἄρθρον Cyrill und Methodius ἐν τῇ Θεολογικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Herzog ἐκδ. Β΄ Heft 25 καὶ 26 σελ. 419.

μάτισεν ἐκ τῆς συνοδίας τῶν συναιχμαλώτων κοινότητά τινα, ἥτις οὐ μόνον ἐνέμενε πιστὴ εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ περ μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν διατρίβουσα, ἀλλ' ἐσπούδαζε νὰ διαδώσῃ τοῦτον καὶ μεταξὺ αὐτῶν (Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ἐν βίῳ Βασιλείου Μακεδόνος c II. Histor. Byzant. ed Venet. Continuatores post Theophanem p. 100). Τινὲς αὐτῶν ἀπέθανον τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν. Ὀλίγον βραδύτερον ἐζήτησε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἀρξάμενον ἔργον ἄλλος αἰχμάλωτος, ὁ ἕλλην μοναχὸς Κωνσταντῖνος Κυφάρας, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ μεγάλα πράγματα. Ἀλλὰ τῷ 861 συνέβη, ὥστε ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα διὰ λόγον, ὃν δὲν γνωρίζομεν, νὰ λάβῃ ἀφορμὴν νὰ ζητήσῃ νὰ ἀπολυτρώσῃ τὸν κληρικὸν τοῦτον ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπανέλθῃ οὗτος πάλιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Τότε δὲ συνέπεσε νὰ διατρίβῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀδελφή τις τοῦ ἡγεμόνος τῶν βουλγάρων Βογόριδος, ἥτις αἰχμαλωτισθεῖσα ἐν νεαρωτάτῃ ἡλικίᾳ ἀνετράφη ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανικῶς, αἱ δὲ διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ κληρικοῦ ἐκείνου εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι καὶ αὐτὴ ἀφείθη ἐλευθέρα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Αὕτη δὲ ἐσπούδασε τότε νὰ συμπληρώσῃ παρὰ τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς ὅ,τι ὁ μοναχὸς Κωνσταντῖνος εἶχεν ἀρχίσει. Ἀλλ' εὗρε παρὰ τῷ βαρβάρῳ Βουλγάρῳ, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐφοβεῖτο μή, ἐὰν ἤθελεν ἀφήσει τὴν πάτριον θρησκείαν, στασιάσῃ ὁ λαὸς καθ' ἑαυτοῦ, ἐλαχίστην προθυμίαν εἰς τὰς παροτρύνσεις αὐτῆς. Ἐξωτερικαὶ ὅμως περιστάσεις ἦλθον ἀρωγοὶ πρὸς αὐτήν. Φοβερός τις λιμός, ὅστις κατέθλιψε τὴν χώραν, κατέστησε τὴν ψυχὴν τοῦ Βογόριδος δεκτικωτέραν θρησκευτικῶν ἐντυπώσεων, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἀδελφὴ ἐπωφελήθη τότε ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ ἡγεμόνος πρὸς τὰς εἰκόνας, ἵνα προσκαλέσῃ εἰς Βουλγαρίαν τὸν ἐκ Θεσσαλονίκης μοναχὸν Μεθόδιον, τὸν ἕνα τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀδελφῶν, τῶν γενομένων ἀποστόλων τῶν Σλάβων, ὅστις ἔτυχεν ὢν καὶ καλὸς ζωγράφος. Τούτῳ ἀνέθηκεν ὁ Βόγορις, φίλος ὢν θερμότατος τῆς θήρας, νὰ ζωγραφήσῃ αὐτῷ εἰκόνα, παριστάνουσαν κυνηγετικήν τινα σκηνήν. Ἐν τούτοις ὁ Μεθόδιος πρὸ τούτου ζωγραφήσας εἰκόνα τῆς μελλούσης κρίσεως, ἐν ᾗ παριστάνοντο διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων τῶν κακῶν καὶ ἀπίστων αἱ ποιναί, ἐπαρουσίασε ταύτην τῷ Βο-

γόριδι, Ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἐνεποίησεν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἡ εἰκὼν αὕτη, ἦτο τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε προσήγαγεν αὐτὸν ἐγγύτερον εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐπετάχυνε τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ νὰ δεχθῇ τὴν νέαν πίστιν. Τῷ 863 ἢ 864 ἐβαπτίσθη. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς βαπτίσεως τοῦ Βογόριδος ὁδηγούμεθα ὑπὸ τῆς περιφήμου ἐπιστολῆς τοῦ Φωτίου τῷ 866 γραφείσης πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἀνατολῆς, ἐν ᾗ ἐξελέγχει τὰς καινοτομίας τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, τὰς ἀντικανονικὰς παρεμβάσεις τῶν παπῶν εἰς ξένας ἐκκλησίας καὶ τὸν δεσποτισμὸν αὐτῶν. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ λέγει ὁ Φώτιος, ὅτι δὲν εἶχον παρέλθει δύο ἔτη ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Βουλγάρων, ὅτε ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην (Φωτίου ἐπιστολαὶ Lond. ed. Montacut. 1651 p. 89). Ἡ βυζαντινὴ αὐλὴ ἦτο ὁ κύριος μοχλὸς πάσης ταύτης τῆς ἐνεργείας πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν Βουλγάρων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ καίπερ ἀπὼν δι' ἀντιπροσώπου αὐτοῦ ἐγένετο ἀνάδοχος τοῦ βαπτισθέντος Βογόριδος, ὅστις μετωνομάσθη Μιχαὴλ (Κωνσταντ. Πορφυρ. I. IV c. 14 καὶ 15 καὶ Ἰωσὴφ Γενεσ. reg. c. IV. p. 97 ed. Lachmann ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ Gorp. hist Byzant. ὑπὸ Niebuhr), ὁ δὲ τότε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου κοσμῶν, ὁ διάσημος Φώτιος, ὅστις ἦτο ὁ κυρίως διευθύνων τὰ τῆς ἐπιστροφῆς, ἔγραψεν ἐκτεταμένην ἐπιστολήν, σῳζομένην μέχρις ἡμῶν, πρὸς τὸν Βόγοριν, ἐν ᾗ καλῶν αὐτὸν «καλὸν ἄγαλμα τῶν πόνων αὐτοῦ καὶ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ὠδίνων ὑγιὲς καὶ γνήσιον γέννημα» προέτρεψεν αὐτὸν νὰ ἀγάγῃ εἰς πέρας τὸ ἀρξάμενον ἔργον καὶ πᾶσαν καταβάλῃ σπουδὴν πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὑποτυποῖ δ' ἅμα αὐτῷ καὶ τὰ κυριώτατα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἠθικῆς ἄρθρα. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ μέρει ἀναπτύσσει αὐτῷ κατὰ πλάτος τὴν χριστιανικὴν ὀρθόδοξον πίστιν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς διαφόρους αἱρέσεις καὶ δίδει αὐτῷ ἱστορίαν τινὰ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει ἐκθέτει τὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλει εἰς τὸν χριστιανὸν καὶ ἰδίως τὸν ἡγεμόνα ἡ χριστιανικὴ πίστις, παριστάνων τὴν ἀγάπην ὡς τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ ὑποβάλλων πολλὰ χρησιμώτατα παραγγέλματα τῷ χριστιανῷ ἡγεμόνι. Μεταξὺ τῶν ἄλλων δίδει αὐτῷ ὁ συνετώτατος Φώτιος λίαν σοφὰς συμβουλὰς καὶ ὡς πρὸς τὰς στάσεις καὶ ταραχάς, ἃς ἐφοβεῖτο ἐκ τοῦ λαοῦ ὡς πιθανὰς ἕνεκα τῆς παρ' αὐτοῦ μεταβολῆς τοῦ θρησκεύ-

ματος. Τὰς ἐξεγέρσεις ταύτας καὶ ἀντιστάσεις, αἵτινες δὲν εἶναι δυνατὸν εὐκόλως νὰ καταστέλλωνται, εἶναι, ἔγραφε, καλλίτερον νὰ ἀφίνῃ τις ἀφ' ἑαυτῶν νὰ καταπίπτωσιν ἢ νὰ ζητῇ διὰ τῆς βίας νὰ καταπιέζῃ αὐτάς. Ἡ βία πολλάκις ἀνάπτει τὰς φλόγας περισσότερον καὶ ἐπιφέρει μείζονας κινδύνους καὶ βλάβας πολλάς, μενούσας καὶ ἀφ' οὗ παρέρχεται ὁ κίνδυνος. Τοὐναντίον ἡ καταστολὴ διὰ τῆς ἐπιεικείας ἀποφεύγει τὸν κίνδυνον καὶ τὴν βλάβην δεικνύουσα ἅμα καὶ μαρτυροῦσα φιλανθρωπίαν καὶ σύνεσιν.

Ὁ Βόγορις ἐν τούτοις λησμονῶν τὰς σοφὰς ταύτας συμβουλὰς τοῦ Φωτίου συμφώνως πρὸς τὰς παχυλὰς δόξας, ἃς ἐσχημάτισε περὶ χριστιανισμοῦ, οὗ τινος τὸ πνεῦμα ἠδυνάτει νὰ κατανοήσῃ, ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῇ ἡπιωτέρους τρόπους καὶ τὴν πειθῶ ἠθέλησε νὰ ἀναγκάσῃ τὸν λαὸν νὰ μεταβάλῃ θρήσκευμα. Διὰ τοῦτο ἐγείρεται στάσις κατ' αὐτοῦ, καὶ οὕτω συνέβη ὅ,τι ἐφοβεῖτο (Κωνσταντ. Πορφυρογ. IV, 15). Κατώρθωσεν ὅμως νὰ καταβάλῃ αὐτὴν διὰ τῆς βίας, ἀλλ' ἀπέδειξε διὰ τῆς ὠμῆς καὶ ἀπανθρώπου ἐκδικήσεως, ἣν ἔλαβε, πόσον ὀλίγον ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτὸν ὁ χριστιανισμός. Διότι διέταξε νὰ φονεύσωσι τοὺς κυριωτάτους ἐκ τῶν στασιασάντων μετὰ πάντων τῶν τέκνων αὐτῶν! Ὁ Φώτιος ὅμως ἐφρόντισε νὰ πέμψῃ τοὺς ἀναγκαίους κληρικούς, ἵνα διδάξωσι τὸν λαὸν καὶ διατάξωσι τὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἦτο βάρβαρος, μόνον κατὰ μικρὸν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγκαθιδρυθῇ τελεία ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις παρ' αὐτῷ. Πολλάκις συνέβαινον καὶ πολλὰ ἄτοπα. Οὕτως ἦλθε πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἀπατεών τις λαϊκὸς, ὅστις προσποιούμενος, ὅτι εἶναι ἱερεύς, ἤρξατο νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ βαπτίζῃ πολλούς, ἀλλ' ὅτε ἔμαθεν ὁ λαὸς πόσον ἠπατήθη ὑπ' αὐτοῦ, συνέλαβον αὐτὸν καί, ἀφοῦ ἀπέκοψαν αὐτοῦ ῥῖνα καὶ ὦτα καὶ ἔδειραν αὐτὸν ἀνηλεῶς, ἀπέπεμψαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ χριστιανισμοῦ οὐ μόνον ἐν Βουλγαρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις ταῖς χώραις ταῖς νεωστὶ ἐπιστραφείσαις εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ὁπωσδήποτε διὰ τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης μοναχοῦ Μεθοδίου καὶ προνοίᾳ τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐτέθησαν τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ, δι' Ἑλλήνων δὲ κληρικῶν ἀπὸ Βυζαντίου πεμφθέντων διετάχθησαν τὸ πρῶτον τὰ τῆς λατρείας καὶ τῆς διοικήσεως τῆς νέας ἐκκλησίας.

'Αλλ' ὅμως ὁ Βόγορις, ἐνῷ τὸ πρῶτον εἶχε συνδεθῆ οὕτω μετὰ τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου, ἤρξατο βραδύτερον νὰ φοβῆται τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐζήτησεν ἕνεκα πολιτικῶν λόγων νὰ γίνῃ φίλος τοῦ γερμανικοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο αἴφνης ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν πάπαν, ἐχθρικῶς ἤδη διακείμενον πρὸς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, συνάπτει φιλικὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις. Τότε ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν παπῶν Νικόλαος ὁ Α', ἀνὴρ ἀλαζονικὸς καὶ δεσποτικώτατος, ὁ πρῶτος ποιησάμενος χρῆσιν τῶν ψευδοϊσιδωρείων διατάξεων, αἵτινες εἶχον πλασθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀνυψώσωσι τὴν παπικὴν δύναμιν ὑπεράνω τῶν διαφόρων ἐθνικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἰδίως τῶν κατὰ τόπους ἡγεμόνων καὶ συγκεντρώσωσιν ἀπεριόριστον καὶ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν παπῶν. Ὁ Νικόλαος, ὅπως καὶ πολλοὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ, ἐφρόνει ὅτι αὐτῷ ὡς διαδόχῳ τοῦ Πέτρου (;) ἀνῆκεν ἡ φροντὶς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὅτι οὐδεμία ἐκκλησία ἐν τῷ κόσμῳ ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοκέφαλος. Καὶ αἱ μὲν τῆς δύσεως ἐκκλησίαι ἕνεκα διαφόρων λόγων ὑπέκυψαν εἰς τοὺς πάπας ἀναγνωρίσασαι τὰς ἀξιώσεις ταύτας, ἀλλ' αἱ ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι, αἵτινες ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν ἀποστόλων ἐπὶ 9 ὅλους αἰῶνας διῴκουν τὰ ἑαυτῶν πράγματα ἀνεξαρτήτως καὶ τιμῶσαι μόνον τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης ὡς πρῶτον κατὰ τὴν τάξιν διά τε τὴν ἀρχαίαν πολιτικὴν ἐπισημότητα τῆς πόλεως ταύτης, τῆς βασιλευούσης ἄλλοτε, καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, ἧς προέστησαν κατὰ καιροὺς ἐπιφανέστατοι ἄνδρες (Λέων ὁ Α', Γρηγόριος ὁ Α'), δὲν ἀνεγνώριζον αὐτὸν ὡς κεφαλὴν ἑαυτῶν καὶ ἀνώτατον ἐξουσιαστὴν τῆς καθόλου ἐκκλησίας, δὲν ἠδύναντο νὰ δεχθῶσι τὰς ἀξιώσεις τοῦ Νικολάου καὶ ἐντεῦθεν ἐπήγασε τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Αἱ περὶ τούτου ἔριδες εἶχον ἀρχίσει μικρὸν πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Βουλγάρων, δοθείσης ἀφορμῆς ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἰγνατίου, ἣν ὑπόθεσιν ἠξίου νὰ λύσῃ ὁ Νικόλαος αὐθαιρέτως μὴ δεχόμενος νὰ ἀποφασισθῶσι τὰ κατ' αὐτὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐν συνόδῳ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐκκλησίας, οἵαν σύνοδον συνεκάλεσαν ὁ Φώτιος καὶ ὁ Μιχαὴλ τῷ 861. Διὰ τοῦτο τὴν πολυάριθμον ταύτην σύνοδον, τὴν δικαιώσασαν τὸν Φώτιον, δὲν ἀνεγνώρισεν ὁ Νικόλαος,

συνεκρότησε μάλιστα ἰδίαν σύνοδον ἐν Ῥώμῃ, ἥτις κατέκρινε τὰ ἐν ἐκείνῃ γενόμενα καὶ ἀφώρισε τὸν Φώτιον (863). Οὕτως εἶχον αἱ τῶν δύο ἐκκλησιῶν σχέσεις, ὅτε παρενέπεσε τῶν Βουλγάρων ἡ ἐπιστροφή.

Ὁ Νικόλαος ἅμα ἰδὼν τὸν Βόγοριν στρέφοντα τὰ βλέμματα αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἔσπευσε πάραυτα νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς περιστάσεως καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ πνευματικὸν κράτος αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας. « Μετὰ χαρᾶς, λέγει ὁ Gfroerer, ὁ περὶ τὸν Τίβεριν ἁλιεὺς τῶν ἀνθρώπων ἐδράξατο τῆς περιστάσεως, ἵνα ὑφαρπάσῃ τὸ βουλγαρικὸν ποίμνιον ἀπὸ τοῦ παρὰ τὸν Βόσπορον ἀντιπάλου αὐτοῦ ». Κατὰ τὴν ἀρχαίαν τάξιν καὶ τοὺς κανόνας οὐδὲν εἶχεν ὁ Νικόλαος δικαίωμα νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἡ χώρα αὕτη εἶχε γίνει χριστιανική, ὡς εἴδομεν, δι' ἀποστόλων τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας· ἦτο λοιπὸν πρέπον νὰ εἶναι ἡνωμένη μετὰ τῶν ἀνατολικῶν καὶ ἰδίως τοῦ Βυζαντίου, ἀφ' οὗ ἦλθεν εἰς αὐτὴν τὸ φῶς. Πῶς ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ ξένος ποιμὴν εἰς αὐτήν; Καὶ προκαλούμενος ὁ πάπας ἔπρεπε νὰ ἀπέχηται τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας σεβόμενος τὰ ἐπ' αὐτῆς δικαιώματα τῶν ἄλλων καὶ ὅπως μὴ προσκρούσῃ πρὸς ὅσα περὶ τούτου οἱ κανόνες διακελεύονται. Ἀλλ' οἱ πάπαι ἐθεώρουν ὡς ἀνώτατον νόμον καὶ κανόνα τὴν θέλησιν αὐτῶν. Ὁ Νικόλαος ἔπεμψεν εἰς Βουλγαρίαν πάραυτα δύο Ἰταλοὺς ἐπισκόπους, ἵνα μεταβάλωσι τὴν ἐκεῖ εἰσηγμένην ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ μεθαρμόσωσιν αὐτὴν πρὸς τὸν τύπον τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ὁρίσωσι δὲ τοῖς βουλγάροις καὶ λατῖνον ἐπίσκοπον καὶ διανείμωσιν αὐτοῖς νέα βιβλία λειτουργικά. Ἡ ἔλευσις τῶν λατίνων κληρικῶν εἰς Βουλγαρίαν ἤγαγε τὰ πράγματα εἰς μεγάλην ἀταξίαν· οἱ ἕλληνες ἱερεῖς ἀποδιώκονται κατηγορούμενοι ὑπὸ τῶν λατίνων, διότι δῆθεν ἦσαν ἔγγαμοι καὶ δὲν εἶχον τὴν καθαρότητα (!) ἐκείνων· τὰ μυστήρια τὰ ὑπ' αὐτῶν τελεσθέντα ἐκηρύττοντο ἄκυρα, ἰδίως τὸ ἅγιον μύρον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν τάξιν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας μόνον ἐπίσκοποι ἠδύναντο νὰ παρέχωσι· μετήλλαξαν δὲ καὶ τὰ τῶν νηστειῶν κατὰ τὰ λατινικὰ ἔθιμα· τὸ δὲ σπουδαιότερον παρεχάραξαν καὶ αὐτὸ τὸ ἱερὸν σύμβολον τῶν δύο πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων προσθέντες τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque). Τὴν ἀντικανονικὴν καὶ αὐθάδη ταύτην ἐπιδρομὴν τῶν λατίνων εἰς Βουλγαρίαν καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν τολμηθέντα δὲν

ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνάσχηται ὁ ἄλλως ἡπιώτατος Φώτιος, διὰ τοῦτο ἐστηλίτευσεν αὐτὰ διὰ τῆς περιφήμου ἐκείνης ἐγκυκλίου αὐτοῦ τοῦ 866 (παρὰ Montacut. ἔκδ. ἐπιστολ. Φωτίου Lond. 1657 ep. II. σελ. 47). Εἶναι γνωστὸν πόσον ἡ ἀντικανονικὴ αὕτη ἐπέμβασις τοῦ Νικολάου καὶ τῶν λατίνων ἐν τῇ Βουλγαρικῇ ἐκκλησίᾳ συνέτεινε τότε εἰς τὸ νὰ αὐξήσῃ τὴν ἀναφθεῖσαν πυρκαϊὰν καὶ τραχύνῃ ἔτι μᾶλλον τὰς τῶν δύο ἐκκλησιῶν σχέσεις καὶ ἐπιταχύνῃ τὸ σχίσμα. Εὐτυχῶς οἱ Βούλγαροι ταχέως ἐνόησαν τὸ ἄτοπον τῆς στροφῆς αὐτῶν πρὸς τοὺς λατίνους καὶ τὸ ἀσύμφορον τοῦ διαβήματος ἐκείνου. Φοβηθέντες δὲ τὸν δεσποτισμὸν τῆς Ῥώμης ἐνόησαν ὅτι διατελοῦντες ἡνωμένοι μετὰ τῶν ἀνατολικῶν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι πλείονα ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν διοικητικὴν, καθόσον ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία οὐδένα δεσποτισμὸν ἐξασκεῖ ἢ ἀνέχεται, καὶ ἑκουσίως πάλιν ἐπανῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρικῆς ἐκκλησίας. Ἤδη ἐπὶ τῆς ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος γενομένης συνόδου τοῦ 769 πρεσβεία Βουλγάρων ἐζήτησε τὴν ἕνωσιν τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἀνατολικῶν. Τοιουτοτρόπως στενῶς συνδεθέντες ἔμειναν οἱ Βούλγαροι ἡνωμένοι καθ' ἅπαντας τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας μετὰ τῶν ἀνατολικῶν.

Συγχρόνως περίπου, ἐνῷ ὁ Μεθόδιος ἐπέστρεφε τοὺς Βουλγάρους, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὁ ὡς κληρικὸς Κύριλλος μετονομασθείς, ἐνήργησε τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐν Κριμαίᾳ Χαζάρων. Ὁ Κύριλλος οὗτος ἦτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Βιβλιοθηκαρίου Ἀναστασίου φίλος στενὸς τοῦ Φωτίου καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἀνατολικῶν ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ, ἀνὴρ λίαν πεπαιδευμένος, διὸ καὶ ἐπωνομάσθη φιλόσοφος, πεφημισμένης δὲ ἀρετῆς κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ αὐτῶν τῶν λατίνων. Constantinus philosophus magnae sanctitatis vir (Hardr. Concil. T. V, p. 752). Οἱ Χαζάροι, παρ' οἷς ἐπειρῶντο νὰ ἐνεργήσωσι προσηλυτισμὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Μωαμεθανοί, αὐθόρμητοι ἐζήτησαν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ διά τινος πρεσβείας αὐτῶν διδάσκαλόν τινα τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ δὲ τοῦ Βυζαντίου αὐλὴ ἔπεμψεν αὐτοῖς τὸν εἰρημένον Κύριλλον. Μέγα μέρος τῶν Χαζάρων ἐγένοντο τότε χριστιανοί, ἀλλ' ὑπελείφθησαν καί τινες ἐθνικοί· ἄλλοι δὲ ἠσπάσθησαν τὸν ἰσλαμισμὸν καὶ ἄλλοι τὸν ἰουδαϊσμόν.

Ὁ αὐτὸς Κύριλλος βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μεθο-

δίου διέδωκε τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς Μοραβούς. Τὸ ἔθνος τοῦτο κατέστη ὑποτελὲς τοῖς Φράγκοις διὰ τοῦ Μεγάλου Καρόλου, ἕνεκα δὲ τοῦ συνδέσμου τούτου ἤρξατο καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ χριστιανισμοῦ παρ' αὐτῷ. Πολλὰς προσπαθείας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέβαλον οἱ ἀρχιεπίσκοποι Σαλτσβούργης, εἰς οὓς ὁ μέγας Κάρολος ἀνέθηκε τὸ ἔργον τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Σλάβων τούτων. Ὁ γερμανικὸς ὅμως κλῆρος οὐδὲν κατώρθου. Παρὰ πάσας τὰς προσπαθείας αὐτοῦ ὁ λαὸς ἔμενεν ἐθνικὸς καὶ ἐλάχιστα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα πασῶν ἐκείνων τῶν ἐνεργειῶν. Ἡ ἐπιστροφὴ τῶν Μοραβῶν ἐπετεύχθη μόνον, ὅτε ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν Ῥατίσλαβος γενόμενος ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν γερμανῶν καὶ ἐλευθερώσας ἀπ' αὐτῶν τὴν χώραν αὐτοῦ ἀπετάθη πρὸς τὸν τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτορα παρακαλῶν, ἵνα πέμψῃ τοῖς Μοραβοῖς διδασκάλους τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ Σλάβοι προὐτίμων νὰ δεχθῶσι τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν παρὰ τῶν Ἑλλήνων διὰ πολλοὺς λόγους· ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει ὑπῆρχον πολλοὶ Σλάβοι καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν γνωστότερα τοῖς Ἕλλησι καὶ ἡ γλῶσσα καὶ τὰ ἤθη αὐτῶν· ἔπειτα ἡ ἰσχὺς τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους δὲν ἦτο τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε νὰ φοβῶνται οἱ Σλάβοι τὰς μετ' αὐτοῦ ἐκκλησιαστικὰς σχέσεις· πρὸς τούτοις ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία δὲν μετεχειρίζετο πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνικῶν ἄλλα μέσα εἰ μὴ τὴν πειθῶ, ἐνῷ οἱ λατῖνοι φράγκοι ἐζήτουν πολλάκις καὶ διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου νὰ ἐπιβάλλωσιν αὐτοῖς τὸν χριστιανισμόν· ἐπὶ τέλους δὲ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία συνεχώρει τὴν ὀργάνωσιν τελείως ἀνεξαρτήτων ἐθνικῶν ἐκκλησιῶν καὶ δὲν ἀπῄτει τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς ξένον τινὰ ἐπίσκοπον. Ἡ αὐλὴ τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ Ῥατισλάβου ἀπαντῶσα ἔπεμψε τοῖς Μοραβοῖς ὡς κήρυκας τῆς νέας πίστεως τοὺς δύο ἐκείνους ἀδελφούς. Ὁ Κύριλλος μεταξὺ τῶν ἀποστόλων τοῦ εὐαγγελίου κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους διεκρίνετο κατὰ τοῦτο, ὅτι, ὅπως πάντες οἱ ἀνατολικοί, δὲν ἐθεώρει καὶ αὐτὸς τὰς γλώσσας τῶν βαρβάρων λαῶν ὡς βεβήλους, ὡς οἱ Λατῖνοι ἱεραπόστολοι, καὶ ἀναξίας, ἵνα ἐκφρασθῶσι δι' αὐτῶν αἱ θεῖαι τοῦ χριστιανισμοῦ ἀλήθειαι, καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸν κόπον νὰ ἐκμανθάνῃ πρῶτον τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, παρ' ᾧ ἔμελλε νὰ ἐνεργήσῃ. Οὕτως εἶχε διατρίψῃ ἱκανὸν χρόνον ἐν Χερσῶνι, ἵνα μάθῃ τὴν γλῶσσαν τῶν Χαζάρων (Rolland. Acta Sanct. Cyrill § 2). Διὰ τοῦτο ἔμαθε καὶ τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν, ὅτε προὔκειτο νὰ κηρύξῃ

μεταξὺ Σλάβων, οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' ἐπενόησε δι' αὐτὴν καὶ ἀλφάβητον καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην καὶ τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν λειτουργίαν. Διότι ἐπεθύμει νὰ διαδίδῃ τὸν χριστιανισμὸν οὕτως, ὥστε οἱ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἀποδεχόμενοι λαοὶ νὰ νοῶσι καὶ ἀπὸ καρδίας ἀποδέχωνται τὴν νέαν πίστιν καὶ νὰ μὴ περιορίζωνται ἁπλῶς νὰ δέχωνται μόνον νέαν τινὰ ἐξωτερικὴν λατρείαν ἐν ξένῃ γλώσσῃ, ἣν διὰ τοῦτο δὲν ἐνόουν, ὅπως ἔπραττον οἱ Λατῖνοι. Τοιουτοτρόπως ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πάσης ἐκ Ῥώμης ἐνεργείας διέδωκεν ὁ Κύριλλος παρὰ τοῖς Μοραβοῖς τὸν χριστιανισμόν. Ἐπειδὴ ὅμως μετὰ ταῦτα ὁ ἡγεμὼν τῶν Μοραβῶν ἕνεκα πολιτικῶν λόγων εἶδεν ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ προσκολληθῇ εἰς τὸ γερμανικὸν κράτος, τὸ μετὰ τοῦ παπισμοῦ συνδεδεμένον, καὶ νὰ κλίνῃ πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, προύκάλεσε μὲν τοῦτο πολλὴν σύγχυσιν εἰς τὰ τῆς νέας ἐκκλησίας πράγματα, ἠνάγκασε δὲ τὸν Κύριλλον καὶ τὸν Μεθόδιον ἑκόντας ἄκοντας νὰ συνδέσωσι σχέσεις μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης· ἄλλως ἀδύνατον ἦτο αὐτοῖς νὰ ἐνεργήσωσί τι. Οἱ δύο ἀδελφοὶ βλέποντες τὴν τῶν δύο ἐκκλησιῶν ῥῆξιν, ἥτις εἶχεν ἤδη τελεσθῇ, ἦλθοντο μὲν ἐπὶ τούτῳ, δὲν ἤθελον ὅμως τοῦτο νὰ γίνῃ πρόσκομμα εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου παρὰ τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς, ὅπερ ἦτο ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῶν, εἰς ὃν ἀφιέρωσαν ὁλόκληρον τὸν βίον αὐτῶν. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν τότε παρὰ τοῦ ἡγεμόνος νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἵνα μὴ ἔχωσι τὴν ἀντίδρασιν αὐτοῦ· ἄλλως ἦτο ἀδύνατον νὰ συμπληρώσωσι τὸ ἀρξάμενον ἔργον αὐτῶν ἐν Μοραβίᾳ. Ἡ συνεννόησις ἦτο ἀναγκαία τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον κατηγγέλθησαν τῷ πάπᾳ ὅτι εἰσήγαγον εἰς τὴν λειτουργίαν τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν, ὅπερ οἱ Λατῖνοι ὡς ἔγκλημα ἐθεώρουν νομίζοντες τὴν λατινικὴν ὡς τὴν μόνην ἱερὰν καὶ ἀξίαν τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ γλῶσσαν. Μόλις δὲ ἐπέτυχον μετὰ πολλὰ νὰ πείσωσι τὸν Ἀδριανόν, ὅτι ἦτο ὠφέλιμον νὰ λατρεύωσι τὸν Θεὸν οἱ Σλάβοι ἐν τῇ γλώσσῃ, ἣν ἐνόουν, οὐδὲ ἀντέβαινε τοῦτο εἰς ἀρχήν τινα τοῦ χριστιανισμοῦ ἢ εἰς ἀρχαῖόν τινα κανόνα. Ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν ὁ μὲν Κύριλλος ἔμεινε τότε ἐν Ῥώμῃ, ὁ δὲ Μεθόδιος, ὅστις καὶ ἐπίσκοπος Μοραβῶν ἐγένετο, τυχὼν τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ πάπα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μοραβικὴν ἐκκλησίαν (Harduini Concil. T. IV p. I. p. 61). Αἱ περιστάσεις ἀπῄτουν νὰ πράξῃ τοῦτο, ὅπως στηριχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν

Μοραβίᾳ. Ἀλλ' ὁ σύνδεσμος οὗτος τῆς μοραβικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ῥώμης καὶ ἡ παρέμβασις τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας εἰς αὐτὴν ἐγέννησεν αὐτῇ πολλὰ πράγματα. Ἡ ἐνέργεια τοῦ Μεθοδίου ἀπὸ τοῦδε πολλαχῶς παρημποδίσθη καὶ εἰς πολλὰς δυσχερείας προσέκρουσε καὶ ἕνεκα τῶν πολιτικῶν ταραχῶν ἐν τῷ μοραβικῷ κράτει καὶ ἕνεκα τῶν συμβάντων μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Ῥατισλάβου καὶ τῆς τύχης τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ζβεντιβόλδου. Εἴτε δὲ διότι αἱ ταραχαὶ αὗται ἐν τῷ μοραβικῷ κράτει ἠνάγκασαν τὸν Μεθόδιον νὰ μεταβῇ εἰς τὰς πλησιοχώρους ἐπαρχίας, εἴτε διότι ἠθέλησε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ εἰς ἄλλας ἐγγὺς κειμένας χώρας, εἰς ἃς γερμανοὶ κληρικοὶ ματαίως εἰργάζοντο, ἤγειρε τοῦτο τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ καθολικοῦ γερμανικοῦ κλήρου πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἐπηύξανον ἡ προσκόλλησις αὐτοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνατολικὴν λατρείαν, ἡ τέλεσις τῆς λειτουργίας ἐν τῇ σλαβικῇ γλώσσῃ καὶ ὁ τύπος, καθ' ὃν μετεχειρίζετο τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἄνευ τοῦ Filioque. Ἐπετάθη δὲ ἡ πρὸς αὐτὸν ζηλοτυπία καὶ ἀποστροφή, διότι ἔβλεπον ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ λαοῦ νοουμένη σλαβικὴ λειτουργία προὐξένει εἰς αὐτὸν μείζονα ἐντύπωσιν ἢ ἡ ἀκατάληπτος λατινική. Οὕτως ἀπέβαλον κατὰ μικρὸν οἱ γερμανοὶ κληρικοὶ πᾶσαν ἰσχὺν παρὰ τῷ λαῷ, ὁ δὲ προεξάρχων τῶν λατίνων τούτων ἱεραποστόλων ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ἠναγκάσθη, παύων πᾶσαν ἐνέργειαν ὡς ματαίαν, ἄπρακτος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Σαλτσβούργην ἀφίνων ἐλεύθερον τὸ στάδιον τῷ Μεθοδίῳ. Διὰ ταῦτα ἀπέτειναν οἱ Λατῖνοι κληρικοὶ νέας μομφὰς κατὰ τοῦ Μεθοδίου πρὸς τὸν πάπαν Ἰωάννην τὸν Η'. Κατηγόρουν δὲ αὐτὸν ἐπὶ ὁμοίοις ἐγκλήμασιν, ὡς καὶ ἄλλοτε, ὅτι μετεχειρίζετο τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν καὶ ὅτι ἐν πολλοῖς ἠκολούθει τὴν τάξιν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀποκλίνων ἀπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς. Ὁ πάπας ὠργίσθη κατ' αὐτοῦ καὶ ἤρξατο νὰ ὑποπτεύηται αὐτόν. Προσκαλέσας διὰ τοῦτο αὐτὸν εἰς Ῥώμην ἀπηγόρευσεν αὐτῷ νὰ τελῇ τὴν λειτουργίαν ἐν ἄλλῃ γλώσσῃ παρὰ τὴν λατινικήν, μόνον δὲ ἠδύνατο νὰ κηρύττῃ σλαβιστί. Ὁ Μεθόδιος ὑπακούσας εἰς τὴν πρόσκλησιν ἐπορεύθη εἰς τὴν Ῥώμην τῷ 879. Μόλις δὲ κατώρθωσε καὶ ὁ Μεθόδιος νὰ καταπραύνῃ τὸν πάπαν καὶ νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ μεταχειρίζηται τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν ἐν τῇ λειτουργίᾳ καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ τὸ σύμβολον ἄνευ τῆς προσθήκης. Τῷ 880

ἐπανῆλθεν ὁ Μεθόδιος εἰς τὰ ἴδια· ἀλλὰ καὶ πάλιν περιεπλάκη εἰς νέας ἔριδας πρὸς τοὺς καθολικοὺς γερμανοὺς ἐπισκόπους καὶ κληρικούς, διότι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνέχωνται τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Μοραβοί, οἵτινες ἐξηρτῶντο πολιτικῶς ἀπὸ τοῦ γερμανικοῦ κράτους, εἶχον ἴδιον ἀρχιεπίσκοπον, ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Ῥώμης συνδεόμενον, ὅστις μάλιστα ὡρμᾶτο ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ διετήρει τὰς συνηθείας αὐτῆς, καθ' ὧν ἐκεῖνοι ἔτρεφον ἀσπονδον μῖσος, ἀφ' ὅτου ἰδίως εἶχε γίνει τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκείνων ἐκκλησιῶν. Προσείλκυσαν δὲ καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν Μοραβῶν, πρὸς ὃν ἕνεκα τούτου περιῆλθεν εἰς σύγκρουσιν ὁ Μεθόδιος, ὅστις ἐκ νέου κατηγορηθεὶς ἠναγκάσθη καὶ αὖθις νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην τῷ 881. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τούτου ἐκλείπει ἐκ τῆς ἱστορίας εἴτε διότι μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν εἴτε διότι δὲν ἐπετράπη αὐτῷ νὰ ἐπανέλθῃ πάλιν εἰς τὴν Μοραβίαν. Ἡ τότε πολιτικὴ ἐξάρτησις τῆς Βοεμίας ἀπὸ τοῦ μοραβικοῦ κράτους καθ' οὓς χρόνους ὁ Μεθόδιος ἐνήργει ἐν αὐτῷ ἔδωκεν ἀφορμήν, ἵνα καὶ ὁ ἡγεμὼν τῶν Βοεμῶν Βορτζίβοϊ ἐν τῇ μοραβικῇ αὐλῇ διατρίβων γνωρίσῃ τὸν χριστιανισμὸν καὶ βαπτισθῇ. Οὕτω δὲ ἐγένοντο καὶ οἱ Βοεμοὶ χριστιανοί. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεθοδίου κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους οἱ λατῖνοι νὰ καταργήσωσι τὴν σλαβικὴν λειτουργίαν ἐν τῇ μοραβικῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ Γόρασδ, ὁ διάδοχος τοῦ Μεθοδίου, σλάβος ἐπίσκοπος ἠναγκάσθη μάλιστα νὰ φύγῃ, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ λοιποὶ σλάβοι ἱερεῖς ἀπεδιώχθησαν ἐκεῖθεν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ οὕτως ἐξελατινίσθησαν τελείως αἱ δύο ἐκεῖναι σλαβικαὶ ἐκκλησίαι.

Αὕτη εἶναι ἡ πραγματικὴ ἱστορία τῆς διὰ τοῦ Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου ἐπιστροφῆς τῶν Βουλγάρων, Χαζάρων, Μοραβῶν καὶ Βοεμῶν. Ἡ ἱστορία αὕτη μαρτυρεῖ διὰ τοῦ τρανωτάτου τρόπου, ὅτι ἡ ἐπιστροφὴ αὕτη ἐνηργήθη διὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας· ὅτι οἱ ἐργάται αὐτῆς Μεθόδιος καὶ Κύριλλος ἦσαν τέκνα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἕλληνες ἐκ Θεσσαλονίκης· ὅτι καὶ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Χαζάροι καὶ οἱ Μοραβοὶ ἐζήτησαν αὐθόρμητοι καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν βυζαντινῶν τὸν χριστιανισμόν· ὅτι ὁ Φώτιος καὶ οἱ πατριάρχαι ἐν γένει Κωνσταντινουπόλεως προὐνόησαν περὶ τῶν πρώτων ἀναγκῶν καὶ τῆς πρώτης διαρρυθμίσεως καὶ διατάξεως τῶν ἐκκλησιῶν τούτων καὶ ὅτι ὁ παπισμὸς μόνον βραδύτερον, ἀφοῦ ἐγένετο ἡ ἐπιστροφή των, ἐζήτησε νὰ παρεμβῇ καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὰς ἐκκλησίας ταύτας, ἡ δὲ ἀντι-

κανονικὴ παρέμβασις αὕτη ἐτάραχυνε καὶ τὰς σχέσεις τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἐνισχύσασα καὶ ἐπιταχύνασα τὸ σχίσμα καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐκείνας μεγάλην ἐπήνεγκε σύγχυσιν. Συμφωνεῖ λοιπὸν πρὸς τὰ ἀναντίρρητα ταῦτα γεγονότα καὶ συμβιβάζεται ἔστω καὶ μακρόθεν πρὸς αὐτὰ ἡ πρωτάκουστος ἀξίωσις, ἣν ἐκφράζει ὁ πάπας Λέων ὁ ΙΓ΄ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ, ὅτι ἡ ἐπιστροφὴ τῶν Σλάβων ἐνηργήθη διὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος διέπραξαν τὸ κατόρθωμα τοῦτο διὰ τοῦ κύρους τῶν παπῶν καὶ τῆς ἐξουσίας, ἣν παρ' αὐτῶν ἔλαβον, ὡς διαδόχων τάχα τοῦ Πέτρου, εἰς ὃν μόνον ἐδόθη δῆθεν ἡ ἐντολὴ τῆς διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως;! Τὴν ἱστορίαν νὰ παρεξηγήσωσιν οἱ ἄνθρωποι δύνανται, ἀδυνατοῦσιν ὅμως νὰ ἐκμηδενίσωσι τὰ γεγονότα αὐτῆς. Τὰ γεγονότα ταῦτα μένουσι μάρτυρες ἀψευδεῖς τῆς ἱστορίας. Τὰ γεγονότα ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὅτι οἱ σλαβικοὶ λαοὶ ἐπεστράφησαν διὰ τῶν ἀνατολικῶν. Μετ' αὐτῶν δὲ ἔμειναν μέχρι τῆς σήμερον θείᾳ συνάρσει συνηνωμένοι ἐξαιρέσει τῶν Μοραβῶν καὶ ὀλίγων ἄλλων, οἵτινες ἕνεκα πολιτικῶν λόγων συγχωνευθέντες μετὰ τοῦ γερμανικοῦ κράτους ὑπετάχθησαν κατὰ μικρὸν τελείως εἰς τὸν παπισμόν. Οἱ πλεῖστοι ὅμως σλαβικοὶ λαοὶ ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, ἀφ' ἧς ἔλαβον τὸν χριστιανισμόν, τοῦτο δὲ ὑπῆρξε μέγα αὐτῶν εὐτύχημα· διότι ἀπηλλάγησαν τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ, ὅστις ἐπίεσε τοὺς δυτικοὺς λαοὺς κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας· διετήρησαν καθαρὸν τὸν ἀρχαῖον χριστιανισμὸν ἀπὸ τῶν καταχρήσεων καὶ ἀλλοιώσεων τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους, διὰ τῆς ἐθνικῆς δὲ ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἣν ἐκτήσαντο, καὶ διὰ τῆς ἐθνικῆς λατρείας καὶ θεολογίας ἐτήρησαν καὶ τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν, διότι ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἀφίνει τὰς κατὰ ἔθνη ἐκκλησίας αὐτοδιοικήτους καὶ ἀνεξαρτήτους, ὥστε νὰ μορφῶνται ἐν τελείᾳ ἁρμονίᾳ πρὸς τὸν ἄλλον ἐθνικὸν αὐτῶν βίον· σήμερον δὲ δὲν εὑρίσκονται διὰ τοῦτο οἱ σλαβικοὶ λαοὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων λαῶν εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν, ἐν ᾗ διατελοῦσι πάντες οἱ καθολικοὶ λαοί, νὰ βλέπωσι δῆλα δὴ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν ἐχθρὰν τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου αὐτῶν· διότι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία οὔτε νῦν οὔτε ἄλλοτέ ποτε ἀντέστη εἰς τὰς ἐθνικὰς τῶν λαῶν τάσεις, οὐδ' ἐπολέμησέ ποτε τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν πρόοδον τῶν ὀρθοδόξων λαῶν. Τοῦ-

ναντίον μάλιστα ἐν δειναῖς ἐθνικαῖς περιστάσεσιν ἔσωσε καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν καὶ παιδείαν τῶν λαῶν τούτων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀγαπῶσι δικαίως καὶ οἱ σλαβικοὶ λαοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ὀρθόδοξοι λαοὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν καὶ ἔμειναν καὶ θέλουσι μείνει πιστοὶ εἰς αὐτήν.

ΛΕΩΝ Ο ΙΓ' ΚΑΙ ΙΩΑΚΕΙΜ Ο Δ'

Ἰωακεὶμ ὁ Δ ὁ νῦν[1]) πατριαρχεύων, ὅτε πρό τινων ἐτῶν μητροπολίτης Δέρκων ἔτι ὢν ἐπεσκέψατο χάριν τῆς πασχούσης αὐτοῦ ὑγιείας τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, διῆλθε καὶ διὰ τῆς Ῥώμης, ὅπως ἁπλῶς ἴδῃ τὰ ἐν αὐτῇ ἀξιοθέατα, ἰδίως τὰ σῳζόμενα λείψανα τῆς κλασικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιότητος. Ἡ Ῥώμη, ὡς γνωστόν, εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο μία τῶν περιεργοτάτων πόλεων τοῦ κόσμου καὶ πᾶς ξένος περιηγούμενος τὴν δυτικὴν Εὐρώπην θὰ διέλθῃ δι' αὐτῆς. Μετά τινα χρόνον ἐκλέγεται ὁ Ἰωακεὶμ οἰκουμενικὸς πατριάρχης (κατὰ τὸν ὀκτώβριον τοῦ 1884). Καθὼς δὲ ὁ πατριάρχης τῶν Ἀρμενίων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὁ ἐκεῖ ἀρχιραβῖνος τῶν Ἰσραηλιτῶν, οὕτως ἐπεσκέψατο αὐτὸν καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ' Ῥοτέλλης, ὅπως συγχαρῇ αὐτῷ ἐξ ὀνόματος τοῦ Πάπα ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει εἰς τὸν πρῶτον θρόνον τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ παρουσίασις τοῦ Ῥοτέλλη καὶ τὰ συγχαρητήρια αὐτοῦ ἦσαν ἁπλοῦς τύπος, ἁπλῆ ἀβροφροσύνη. Λέων ὁ ΙΓ' διαφέρει κατὰ τοῦτο τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Πίου τοῦ Θ', ὅτι, ἐνῷ ὁ Πῖος ἦτό πως βίαιος καὶ ἀπότομος πολλάκις ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ καὶ πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῶν διαφόρων κρατῶν, πρὸς ἃς ἐφιλονίκει, καὶ πρὸς τὰς ἑτεροδόξους ἐκκλησίας, ὁ Λέων καίπερ κατὰ βάθος τὰς αὐτὰς ἀσπαζόμενος ἀρχὰς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνῳ πνεύματος ὤν, καίπερ ἀκολουθῶν τῇ αὐτῇ ἐκκλησιαστικῇ πολιτικῇ τοῦ Πίου, ἀπαιτῶν δῆλα δὴ παρὰ μὲν τῶν ἁπανταχοῦ καθολικῶν ἐπισκόπων τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τὴν ἀναμάρτητον κεφαλὴν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, παρὰ δὲ τῶν διαφόρων κυβερνήσεων τὴν ἀπεριόριστον καὶ ἀπολύτως ἀνεξάρτητον ἐνέργειαν τῆς παπω-

[1]) Ἡ παροῦσα διατριβὴ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ Αἰῶνι, φύλλῳ τῆς 16 Ἰανουαρίου 1885. Ἰωακεὶμ ὁ Δ' πάσχων παρητήθη τῷ 1886 καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

σύνης ἐν τοῖς κράτεσιν αὐτῶν καὶ τὴν διευθέτησιν τῶν τῆς παιδείας καὶ ἐπιστήμης κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ αὐστηροῦ παπισμοῦ, καὶ παρὰ τῆς Ἰταλίας ἰδίως τὴν ἐκχώρησιν τῆς Ῥώμης εἰς τὸν πάπαν καὶ τὴν ἀνασύστασιν τῆς καταργηθείσης παπικῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, εἶναι ὅμως μετριοπαθέστερος ἐκείνου καὶ ἐπιδιώκει τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς διὰ τρόπων ἡπιωτέρων. Τὴν μετριοπάθειαν ταύτην δεικνύει ὁ Λέων καὶ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ πρὸς τὰς ἑτεροδόξους ἐκκλησίας, περὶ ὧν λαλῶν ὁ Πῖος εἶχε μεταχειρισθῆ τὰς δριμυτάτας τῶν ἐκφράσεων. Ταῦτα ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, θὰ κατανοήσῃ εὐκόλως, πῶς ἐγένετο τὸ πρωτοφανὲς τοῦτο, ὁ ἀντιπρόσωπος δηλ. τοῦ πάπα ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ συγχαρῇ Ἰωακεὶμ τῷ Δ' ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Ἀλλ' ὅμως τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐνεποίησε πανταχοῦ διὰ τὸ πρωτάκουστον μεγίστην ἐντύπωσιν. Οἱ πάπαι μέχρι τοῦδε ἐτήρουν πάντοτε ἐχθρικωτάτην πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν θέσιν, ἀείποτε δ' ἐζήτουν εὐκαιρίαν νὰ καλῶσιν ἡμᾶς σχισματικούς, ἂν μή τι χεῖρον. Λέων ὁ ΙΓ' ἀναθεὶς τῷ ἀντιπροσώπῳ αὐτοῦ νὰ συγχαρῇ τῷ γενομένῳ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ ἔδειξεν ἀναντιρρήτως, ὅτι δὲν ἐμφορεῖται κατὰ τὸν αὐτὸν τοὐλάχιστον βαθμὸν τοῦ ἐχθρικοῦ ἐκείνου πνεύματος, ὅπερ κατὰ παράδοσιν μεταδιδόμενον ἐνέπνεε μέχρι τοῦδε τοὺς πάπας. Ἀλλὰ δὲν πρέπει ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀπατώμεθα. Ὁ Λέων εἶναι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον κυρίως, κατὰ τοὺς τρόπους, κατὰ τὸ ὕφος τῆς γλώσσης, διάφορος τοῦ προκατόχου αὐτοῦ· κατὰ βάθος δ' ὅμως εἶναι γνήσιος πάπας Ῥώμης μεθ' ἁπασῶν τῶν τοῦ θρόνου αὐτοῦ ὑπερφιάλων ἀξιώσεων. Ὁ γινόμενος πάπας ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τῶν προκατόχων αὐτοῦ καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑπεράσπισιν τῶν κατὰ παράδοσιν ἀπαιτήσεων τοῦ παπικοῦ θρόνου. Διὰ ταῦτα, ἐνῷ ὁ Λέων συγχαίρει τῷ Ἰωακεὶμ ἐπὶ τῇ ἀναδείξει αὐτοῦ εἰς πατριάρχην καὶ πρῶτον τὴν τιμὴν ἐπίσκοπον τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, οἱ ἱεραπόστολοι τῆς Ῥώμης, ἐν τοῖς αὐστριακοῖς μάλιστα κράτεσιν, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἀνατολῇ ἐξακολουθοῦσι λυσσώδη ἀγῶνα κατὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Εἶναι πασίγνωστοι αἱ ἐνέργειαι τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ τῆς προσηλυτιστικῆς ἑταιρείας ἐν Μακεδονίᾳ, πρὸ πάντων παρὰ τοῖς Βουλγάροις. Λέων ὁ ΙΓ', οἱονεὶ πρὸς ἀποζημίωσιν διὰ τὰς ἐν τῇ δύσει ἀπωλείας τοῦ παπισμοῦ ἕνεκα τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν Παλαιοκαθολι-

κῶν καὶ τῆς πολεμίας στάσεως τῶν πλείστων κυβερνήσεων καὶ λαῶν τῆς δύσεως πρὸς αὐτόν, εἶναι γνωστὸν, ὅτι συστηματικῶς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς προσηλυτισμὸν τῶν Σλαύων ἀνατολικῶν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέδωκε τῷ 1880 ἐγκύκλιον, δι' ἧς ἐπέταξε πᾶσι τοῖς καθολικοῖς λαοῖς νὰ πανηγυρίσωσιν ἐπισήμως τὴν ἑορτὴν τῶν ἀποστόλων τῶν Σλαύων, Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου, οὓς παρέστησεν ὡς δῆθεν ἐνεργήσαντας τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Βοεμῶν καὶ Μοραβῶν ἐξ ὀνόματος τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Οὕτως ἤλπισεν ὁ Λέων, ὅτι θὰ εἵλκυε τὰς συμπαθείας τῶν Σλαύων. Οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι τοῦ Λέοντος περὶ Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου ἀντίκεινται ἄντικρυς εἰς τὴν ἱστορίαν, ἥτις μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος, οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης καταγόμενοι, ἦσαν ἀνατολικοὶ μοναχοὶ καὶ ἀπεστάλησαν παρὰ τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὅπως κηρύξωσι τὸν χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Βουλγάρους, Ἀβάρους, Μοραβοὺς καὶ Βοεμούς, καὶ ὅτι μόνον ἐν τέλει ἐβιάσθησαν ἡ μοραβικὴ καὶ ἡ βοεμικὴ ἐκκλησία, ἕνεκα τῶν πολιτικῶν περιστάσεων, νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ῥώμης, ὅπως καὶ ὁ σοφὸς μητροπολίτης Νικομηδείας Βρυέννιος ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» Κωνσταντινουπόλεως (ἔτ. Α', τεύχ. ΙΑ' ἐπ.) καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ «Θρησκευτικῇ Φωνῇ» (Α' ἔτ. ἀριθ. 19) ἀπεδείξαμεν. Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Λέοντος ἤνεγκεν ὁπωσδήποτε ἀποτελέσματά τινα· διότι ἔκτοτε ἠγέρθη ἐνθουσιασμός τις καὶ ἀνακίνησις παρὰ τοῖς Οὐνίταις Σλαύοις τῆς Αὐστροουγγαρίας, ὧν πολλοὶ κατὰ χιλιάδας ἀπεδήμησαν εἰς τὴν Ῥώμην τῷ 1881 ἔχοντες ἐπὶ κορυφῆς τὸν ζηλωτὴν ἐπίσκοπον Δαλματίας Στροσσμάϋερ, ἵνα προσκυνήσωσι τὸν πάπαν καὶ ἐκφράσωσι τὰ ἐγκάρδια αὐτῶν εὐχαριστήρια διὰ τὴν περὶ τῶν σλαυϊκῶν λαῶν ἰδιαιτέραν εὔνοιαν αὐτοῦ. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν πρόκειται, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐλῆς, νὰ πανηγυρισθῇ ὅσον οὔπω μεγαλοπρεπέστατα ἐν τῷ καθολικῷ κόσμῳ ἡ χιλιετηρὶς τῶν αὐτῶν ἀποστόλων τῶν Σλαύων. Κατόπιν πάντων τούτων, ὧν ὑποκινοῦσα αἰτία εἶναι ὁ Λέων, ὀργανίζεται νῦν συστηματικὴ ἐνέργεια ἐν Αὐστρίᾳ, ὅπως κατὰ μικρὸν προσέλθωσιν εἰς τὴν μετὰ τῆς Ῥώμης ἕνωσιν πᾶσαι αἱ σλαυϊκαὶ ἐθνικότητες τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου. Ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις, ἥτις ἀνέκαθεν ἦτο ἓν τῶν ἰσχυροτάτων τοῦ παπισμοῦ στηριγμάτων, δυστυχῶς καὶ νῦν εὐνοεῖ τοὺς προσηλυτι-

στικοὺς σκοποὺς τῆς παπωσύνης, ἥτις διατρέφει μεγάλας ἐλπίδας ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς αὐστριακῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Τὸ σχέδιον εἶναι, ὅπως οἱ Σλαῦοι τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας, καθολικοὶ γενόμενοι καὶ πολιτικῶς ἑνούμενοι, ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ὀρθόδοξον σλαυϊκὴν Ῥωσσίαν. Ἐνῷ ταῦτα βυσσοδομεύονται ἐν Ῥώμῃ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Λέοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει προσέρχεται φιλικῶς καὶ συγχαίρει τῷ γενομένῳ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ Ἰωακεὶμ τῷ Δ'.

Ἐν τούτοις τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ῥοτέλλης ἐξ ὀνόματος τοῦ πάπα Λέοντος ἐχαιρέτισε τὸν Ἰωακείμ, ἀναδειχθέντα πατριάρχην, συνδυαζόμενον μετὰ τῆς διὰ τῆς Ῥώμης πρὸ ἐτῶν διελεύσεως τοῦ Ἰωακείμ, τότε Δέρκων μητροπολίτου ὄντος, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς περιεργοτάτας διαδόσεις ἐν τῇ δύσει, ὄργανα δὲ τοῦ τύπου ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ κατεχώρισαν, ἐπὶ τῶν διαδόσεων τούτων στηριζόμενα, πολλὰ ἄρθρα περὶ σχεδιαζομένης δῆθεν καὶ ἐπικειμένης ἑνώσεως ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας. Ἐν Ῥώμῃ σπανιώτατα φαίνεται ἐπίσκοπος ὀρθόδοξος. Ἡ ὀλιγοήμερος ἐκείνη τοῦ Ἰωακεὶμ διατριβὴ ἐποίησε τότε διὰ τοῦτο ἐντύπωσιν καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰ σχόλια καὶ πολλὰς ψευδεῖς διαδόσεις. Διὰ τοῦτο ἰταλικαὶ πρὸ πάντων ἐφημερίδες εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ῥοτέλλη ἔγραψαν, ὅτι ὁ Ἰωακείμ, ὅτε διέτριβεν ἐν Ῥώμῃ, ἐζήτησε δῆθεν καὶ ἐπαρουσιάσθη τῷ πάπᾳ Λέοντι, ὅτι συνεζήτησε μετ' αὐτοῦ καὶ ἄλλων θεολόγων περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἐμελέτησε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ πολλὰ ἀνέκδοτα χειρόγραφα, ἐν Ῥώμῃ εὑρισκόμενα καὶ ἀναφερόμενα εἰς τὴν γενομένην ἄλλοτε ψευδῆ ἕνωσιν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἐν Φλωρεντίᾳ (1439)! Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Ῥοτέλλη, κατὰ τὰς αὐτὰς ἐφημερίδας, ἦτο δῆθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἔκτοτε σχεδιασθείσης μεταξὺ Ἰωακεὶμ καὶ Λέοντος ἑνώσεως. Προσθέτουσι δὲ οἱ εὐφάνταστοι οὗτοι Ἰταλοὶ δημοσιογράφοι, ὅτι ὅσον οὔπω μέλλει νὰ μεταβῇ ὁ πατριάρχης Ἰωακεὶμ εἰς Ῥώμην, ἵνα καταθέσῃ εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἀναμαρτήτου πάπα ἐπισήμως τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας! Τὰς ψευδεστάτας καὶ γελοιωτάτας ταύτας πληροφορίας τῶν ἰταλικῶν φύλλων παρέλαβον καὶ ἄλλαι ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης. Ὁ πατριάρχης Ἰωακεὶμ θὰ ἐμειδίασε βεβαίως ἐπὶ ταῖς

διαδόσεσι ταύταις, ἠναγκάσθη δὲ χάριν τῆς τιμῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας νὰ διαψεύσῃ ἡμιεπισήμως διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφημερίδων καὶ δι' εὐρωπαϊκῶν φύλλων ταύτας. Τοιαύτην τινὰ ἡμιεπίσημον διάψευσιν αὐτοῦ, ἐξ ὀνόματος μὲν αὐτοῦ γενομένην, ὑπογεγραμμένην δὲ ὑπὸ πληρικοῦ ὑπαλλήλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἀνέγνωμεν ἐσχάτως καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι Protest. Kirchen-Zeitung τῆς 12/24 Δεκεμβρίου. Ἡ διάψευσις αὕτη, ἥτις ἐστάλη τῷ καθηγητῇ Nieppold διὰ τὴν καθολικὴν ἐφημερίδα Germania, εἰς ἣν τὸ πρῶτον εἶχον ἐκ Ῥώμης σταλῆ αἱ ἄνω ψευδεῖς πληροφορίαι, διακηρύττει, ὅτι τὰ πάντα εἶναι μῦθος. Ὁ Ἰωακεὶμ διερχόμενος διὰ Ῥώμης, ὅτε χάριν τῆς ὑγιείας αὐτοῦ διέτριβεν ἐν Ἰταλίᾳ, οὔτε τὸν πάπαν εἶδεν οὔτε περὶ ἑνώσεως ὡμίλησε. Καὶ δὲν ἦτο ἄλλως δυνατὸν νὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα. Μόνον ἄνθρωποι, τελείως ἀγνοοῦντες τὰ καθ' ἡμᾶς, μόνον Ἰταλοὶ ἢ ἄλλοι ξένοι δημοσιογράφοι, γνωρίζοντες τὴν Ἀνατολήν, ὅσον ἡμεῖς ἴσως τοὺς κατοίκους τῆς σελήνης, ἂν ὑπάρχωσιν, ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσιν ὅσα ἔγραψαν περὶ τοῦ ἡμετέρου πατριάρχου. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ἑνόσῳ ὁ ἥλιος τρέχει τὸν δρόμον αὐτοῦ μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων, οὐδέποτε θὰ δεχθῇ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν παπικὸν ζυγόν. Οὐδεὶς ἀνεξαιρέτως παρ' ἡμῖν ὑπάρχει ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν συμπαθῶν πρὸς τὸν παπισμόν. Τοὐναντίον ἀποστροφή τις οὐχὶ πρὸς τοὺς καθολικοὺς ὡς πρόσωπα θεωρουμένους (πρὸς καθολικοὺς προσωπικῶς δυνάμεθα νὰ τρέφωμεν καὶ ἐγκαρδιωτάτην φιλίαν), ἀλλὰ πρὸς τὸν παπισμὸν ἐνδομύχως τρέφεται ἐν πάσῃ ψυχῇ ὀρθοδόξου. Ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὸν παπισμὸν παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς ἔχει πολλοὺς λόγους. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ἐνῷ οὐδέποτε αὐτὴ ἔλαβεν ἐπιθετικὴν θέσιν κατὰ τῆς παπικῆς, ἀπὸ χιλίων ἐτῶν ἐνοχλεῖται, διώκεται, πιέζεται ὑπὸ τοῦ παπισμοῦ. Ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τοῦ ἄλλου ἀπὸ αἰώνων ἐργάζονται καθολικοὶ ἱεραπόστολοι, ἵνα ἀποσπάσωσι τοὺς ἀνατολικοὺς ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἑνώσωσι μετὰ τῆς Ῥώμης. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διατηροῦνται σχολεῖα, διασκορπίζονται χρήματα, παρέχονται προστασίαι, καὶ πᾶς τρόπος, ὅστις ἤθελε θεωρηθῇ χρήσιμος, τίθεται εἰς ἐνέργειαν. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων περὶ τὰ 4,000,000 Σλαύων ἄλλοτε ὀρθοδόξων ἐν Πολωνίᾳ, ἐν Λιθουανίᾳ, ἐν Σιλεσίᾳ, ἐν Δαλματίᾳ, ἐν Κροατίᾳ

καὶ ἐν ἄλλαις χώραις τῆς Αὐστροουγγαρίας μάλιστα ἐγένοντο Οὐνῖται καὶ ὑπέκυψαν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ῥώμης. Γραικοκαθολικαὶ κοινότητες συνέστησαν καὶ ὑφίστανται ὡς γνωστὸν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν καθολικῶν ἱεραποστόλων καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολήν. Κατόπιν τῆς συστηματικῆς ταύτης καταπολεμήσεως τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συμπαθήσωμέν ποτε οἱ ἀνατολικοὶ πρὸς τὴν Ῥώμην; Πότε ἡμεῖς οἱ ἀνατολικοὶ ἐνηργήσαμεν σκανδαλωδῶς προσηλυτισμὸν κατὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐν Ῥώμῃ καὶ ταῖς καθολικαῖς χώραις; Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία πάντοτε εὑρέθη ἐν ἀμυντικῇ θέσει ἀπέναντι τῆς Ῥώμης· ἐδιώχθη, δὲν ἐδίωξεν· ἐπιέσθη, δὲν ἐπίεσεν. Ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντοτε ἡσύχους τοὺς καθολικοὺς λαούς· ῥωμαῖοι ἱεραπόστολοι τοὐναντίον ἠνώχλησαν ἡμᾶς πάντοτε καὶ ἐνοχλοῦσιν. Ἔπειτα οἱ ἀνατολικοὶ οὐδεμίαν ποτὲ ὄρεξιν ἠσθάνθησαν οὐδ' αἰσθάνονται τοῦ νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῆς Ῥώμης, καὶ διότι τρέφουσι βαθυτάτην καὶ ἀκλόνητον πεποίθησιν, ὅτι, ἐνῷ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἐνέμεινε πάντοτε πιστὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον χριστιανισμὸν τῶν πρώτων αἰώνων καὶ μέχρι τῆς σήμερον καὶ τὰ δόγματα αὐτῆς καὶ τὴν λατρείαν της καὶ τὴν διοίκησίν της καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν της στηρίζει ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἡ ῥωμαϊκὴ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἕνεκα τῆς ἄλλοτε βαρβαρότητος τῶν τὴν μέσην, μεσημβρινὴν καὶ δυτικὴν Εὐρώπην καταλαβόντων βορείων λαῶν, ἠλλοίωσεν ἐν πολλοῖς καὶ διέστρεψε τὸν ἀρχικὸν χριστιανισμόν, εἰσήγαγεν ἐν τῇ διοικήσει τὸν ἀπόλυτον καὶ ἀπεριόριστον δεσποτισμὸν τοῦ παπισμοῦ, ἐδημιούργησεν αὐθαιρέτως νέα δόγματα, ὅπως καὶ ἐπ' ἐσχάτων τὰ τῆς ἀσπίλου συλλήψεως καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου, κατέστησε γενικὴν ἐν τῇ λατρείᾳ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ κατέρριψε τὰς τελετὰς αὐτῆς διὰ τοῦτο εἰς νεκρὸν μηχανισμόν· διὰ δὲ τῶν περὶ ἀφέσεων, τοῦ **opus operatum**, τοῦ θησαυροῦ τῶν ἀξιομισθιῶν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἄλλων συγγενῶν ταύταις διδασκαλιῶν αὐτῆς διέσεισε τὰς βάσεις τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ἕνεκα τούτων πάντων ἐγένετο κατὰ τὸν ΙΣ' αἰῶνα ἡ διὰ Λουθήρου, Ζβιγγλίου καὶ Καλβίνου μεταρρύθμισις, ἡ ἀποσπάσασα τὸ ἥμισυ τῶν λαῶν τῆς δύσεως ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ. Ὁ παπισμὸς εἶναι κατὰ τὴν ἀσάλευτον πεποίθησιν τῶν ὀρθοδόξων ἐκτροπὴ ἀπὸ τοῦ γνησίου ἀρχικοῦ χριστιανισμοῦ. Οὐδέποτε διὰ τοῦτο οἱ ἀνατολικοὶ θὰ δεχθῶμεν νὰ ἐγ-

καταλίπωμεν μὲν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Εὐαγγελίου, τῶν ἀρχαίων πατέρων καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, νὰ ἀσπασθῶμεν δὲ τὸν παπισμόν. Ἄλλος λόγος, ἑρμηνεύων τὴν παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἔλλειψιν συμπαθείας πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, εἶναι ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀνέκαθεν ἔλαβε στάσιν ἐχθρικὴν πρὸς τὰ κράτη καὶ πρὸς τὴν ἐπιστήμην. Κράτος καὶ αὐτὴ γενομένη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πιπίνου (754) ἐναντίον τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι « ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου » (Ματθ. ιή 36), ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ τὰ ἄλλα κράτη καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὰ τὴν θέλησιν αὐτῆς. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς μέσους αἰῶνας, ἕνεκα τῆς βαρβαρότητος τῶν χρόνων καὶ τῆς ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας τῶν δυτικῶν λαῶν, ὑπεδούλωσε πράγματι ὁ παπισμὸς τὰ διάφορα κράτη, ὁ δὲ πάπας ἦτο ὁ ἀναβιβάζων καὶ καταβιβάζων τοὺς αὐτοκράτορας. Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀφ' ὅτου ἀνεπτύχθησαν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ ἠνδρώθησαν καὶ ἔλαβον πλήρη συνείδησιν τῶν δικαίων αὐτῶν, πράγματι μὲν ἐχειραφετήθησαν αἱ εὐρωπαϊκαὶ πολιτεῖαι κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς παπικῆς κηδεμονίας καὶ ἐξουσίας, κατ' ἀρχὴν ὅμως μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, καὶ ἀφ' οὗ κατὰ τὸ 1870 κατηργήθη ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τῶν παπῶν (καθ' οὗ γεγονότος διεμαρτυρήθησαν ἐντονώτατα καὶ Πῖος ὁ Θ' καὶ Λέων ὁ ΙΓ' καὶ ὅπερ δὲν ἀνεγνώρισαν), ὁ παπισμὸς ἀξιοῖ τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ τὴν αὐτὴν ἐπὶ τῶν κρατῶν ὑπεροχήν. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία δὲν σέβεται τοὺς νόμους τῶν διαφόρων τῆς Εὐρώπης κρατῶν καὶ τὰς ἐλευθερίας αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ὡς μὴ θέλουσα νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν νόμιμον τάξιν τῶν διαφόρων χωρῶν εὑρίσκεται σχεδὸν εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις πρὸς τὰς κυβερνήσεις καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Βελγίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ ἡ ἐπιστήμη δέ, ὡς καταστρέφουσα τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, ἐφ' ὧν στηρίζει ὁ παπισμὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἀνέκαθεν πολεμεῖται παρὰ τῶν παπῶν. Καὶ ἄλλοτε μέν, ὅτε ἠδύνατο, ἔκαιεν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἢ ἐφυλάκιζε καὶ κατεδίωκε τοὺς σοφοὺς ἄνδρας, τοὺς ἐλέγχοντας αὐτήν, τοὺς Οὐϊκλέφους, τοὺς Οὖσους, τοὺς Ἱερωνύμους, τοὺς Σαβοναρόλας, τοὺς Κοπερνίκους, τοὺς Γαλιλαίους· σήμερον δὲ ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ αὐτῆς ἀρκεῖται νὰ καταρᾶται τοὺς ἐπιστήμονας δι' ἐγκυκλίων καὶ συλλάβων. Πῖος ὁ Θ' κατεδίκασεν ὡς ἐπικινδύνους πλάνας τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας τῆς συνει-

δήσεως, τῆς θρησκείας, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ λόγου καὶ τοῦ τύπου, πάσας δῆλα δὴ ἐκείνας τὰς ἀρχάς, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰς βάσεις πάντων τῶν νεωτέρων πολιτευμάτων, ὁλοκλήρου τοῦ πολιτειακοῦ καὶ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος τῶν νεωτέρων χρόνων. Διὰ ταῦτα καὶ αἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης καὶ οἱ λαοὶ αὐτῆς ἐξηγέρθησαν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας κατὰ τοῦ παπισμοῦ παντάχοῦ. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἤρξαντο καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος γὰ ἀναγεννῶνται· ἀγωνίζονται δ' ἔτι περὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν. Εἰσελθόντες εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐλευθέρων καὶ πεπολιτισμένων λαῶν ποθοῦσι νὰ ζήσωσι καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ὑπὸ θεσμοὺς φιλελευθέρους. Διὰ τοῦτο τιμῶσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ λόγου, ἀγαπῶσι δὲ τὴν ἐπιστήμην καὶ θέλουσι τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ἀλλὰ πάντα τὰ μεγάλα ταῦτα ἀγαθὰ, ὡς εἴδομεν, πολεμοῦνται ὑπὸ τῆς Ῥώμης. Ἰδοὺ καὶ ὁ ἄλλος λόγος, δι' ὃν οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς οὐδόλως δύνανται νὰ ἐπιθυμῶσι τὴν μετὰ τῆς Ῥώμης ἕνωσιν. Ἰδοὺ διὰ τί ὠνομάσαμεν γελοιωτάτην καὶ ψευδεστάτην τὴν εἴδησιν, ὅτι δι' Ἰωακεὶμ τοῦ Δ΄ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία μέλλει ὅσον οὔπω νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν παπισμὸν καὶ νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτόν. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀδυνατώτατον τῶν πραγμάτων.

Ταῦτα λέγοντες δὲν νοοῦμεν ὅτι εἴμεθα κατ' ἀρχὴν κατὰ τῆς συμφιλιώσεως ἀνατολικῶν καὶ καθολικῶν. Τὴν φιλίαν ταύτην θέλομεν καὶ ἡμεῖς καὶ εὐχόμεθα, ἀλλὰ θεωροῦμεν αὐτὴν, ὡς ἔχουσι δυστυχῶς τὰ πράγματα, ἀδύνατον· διότι λείπει ὁ πρῶτιστος ὅρος τοιαύτης τινὸς φιλίας, ἡ ἀμοιβαία ἀναγνώρισις καὶ ἀνοχή. Ὁ ὅρος οὗτος ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν καὶ ὑπάρχει καὶ νῦν παρὰ τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ. Αὕτη ἀνεγνώριζε πάντοτε τῷ πάπᾳ τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, ἐξηγέρθη δὲ κατ' αὐτοῦ μόνον, ὅτε οὗτος μὴ ἀρκούμενος εἰς μόνας τὰς πρώτας ταύτας τιμὰς ἠθέλησε νὰ δεσπόσῃ καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἔκτοτε ἠναγκάσθη αὕτη νὰ λάβῃ ἀμυντικὴν θέσιν κατὰ τῶν προσβολῶν τοῦ παπισμοῦ. Ἡμεῖς δὲν ζητοῦμεν ὅμως νὰ βλάψωμεν ἢ καταστρέψωμεν τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν οὐδὲ ἀποστέλλομεν πρὸς τοῦτο ἱεραποστόλους εἰς χώρας αὐτῆς. Ἐτήρησέ ποτε τοὐναντίον τοιαύτην οὐδετέραν καὶ ἀδιάφορον πρὸς ἡμᾶς θέσιν ὁ παπισμός; Ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Νικολάου τοῦ Α΄, ὅστις ἤρισε πρὸς τὸν Φώτιον, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν

ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν καὶ προὐκάλεσε τὸ μέγα σχίσμα τοῦ Θ' αἰῶνος, μέχρι Λέοντος τοῦ ΙΓ', ὅστις χαιρετίζει μὲν Ἰωακεὶμ τὸν Δ' ἐπὶ τῇ ἀναδείξει αὐτοῦ ὡς πατριάρχου, ἑτέρωθεν δὲ ὀργανίζει σταυροφορίαν ἱεραποστολικὴν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων Σλάβων τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐπαύσατό ποτε ὁ παπισμὸς ζητῶν νὰ διαλύσῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ δεσπόσῃ ἁπάσης τῆς Ἀνατολῆς; Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ φιλία τῶν δύο ἐκκλησιῶν, καταπιέζοντος καὶ καταπιεζομένου, διώκοντος καὶ διωκομένου; Θὰ ἦτο βεβαίως ἄξιον τῶν νεωτέρων χρόνων, τῶν χρόνων τῶν φώτων, τῆς προόδου καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀνοχῆς, καὶ μέγα εὐτύχημα τῶν χριστιανῶν τῆς Εὐρώπης, ἐὰν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐπαύετο ἔχουσα ἀξιώσεις νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ θέλουσα νὰ μηδενίσῃ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας, νὰ ὑπάρχῃ δὲ ἀποκλειστικῶς αὐτὴ μόνη ἐν τῷ κόσμῳ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην θὰ ἐξέλειπον πάντα τὰ σκάνδαλα τὰ ἐν μέσῳ τῶν χριστιανῶν ὑπάρχοντα καὶ εἰρήνη θὰ ἠδύνατο νὰ βασιλεύῃ ἐν ἅπαντι τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ. Ἀλλὰ τοιαύτη ἐλπὶς περὶ τῆς Ῥώμης εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐτοπία. Οἱ ἀνατολικοὶ δὲν ἔχουσι τὴν ἀξίωσιν νὰ βιάσωσιν οὔτε τοὺς καθολικοὺς οὔτε τοὺς διαμαρτυρομένους νὰ δεχθῶσι τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἡμεῖς ἀνεχόμεθα καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν καὶ τὰς ἄλλας χριστιανικὰς ἑτεροδόξους ἐκκλησίας, εἰ καὶ εὑρίσκομεν πολλὰ ἐν αὐταῖς μὴ συμφωνοῦντα πρὸς τὰς ἡμετέρας πεποιθήσεις καὶ μὴ ὀρθῶς ἔχοντα. Νομίζομεν δὲ ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ὑπάρχει πανταχοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καθαρός, χρηστοὶ δὲ χριστιανοὶ δὲν ἐλλείπουσιν ἀπ' οὐδεμιᾶς ἐκκλησίας. Τοιαῦτα φρονήματα δὲν τρέφουσιν οἱ καθολικοὶ περὶ τῶν χριστιανῶν τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν. Τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς οἱ πάπαι θεωροῦσιν ὡς σχισματικούς, αἱρετικούς, μὴ χριστιανούς, ἀποκεκλεισμένους τῆς ἐκκλησίας καὶ προωρισμένους εἰς αἰώνιον κόλασιν. Οἱ πάπαι νομίζουσι διὰ τοῦτο καθῆκον αὐτῶν νὰ καταπολεμήσωσι διὰ παντὸς μέσου τὰς ἄλλας ἐκκλησίας καὶ μετὰ τούτων καὶ τὴν ἡμετέραν ἀνατολικήν. Τοιαύτη κατ' οὐσίαν εἶναι καὶ Λέοντος τοῦ ΙΓ', ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτική. Μὴ ἀπατώμεθα λοιπὸν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ῥοτέλλης ἐξ ὀνόματος τοῦ Λέοντος ἐχαιρέτισεν Ἰωακεὶμ τὸν Δ', πατριάρχην γενόμενον. Τὰ συγχαρητήρια ταῦτα ἦσαν ἁπλοῦς ἀβροφροσύνης καὶ διπλωματίας τύπος. Ὁ πόλεμος τοῦ πα-

πισμοῦ καθ' ἡμῶν ἐξακολουθεῖ. Ἡ ἀληθὴς θέσις τῶν δύο ἐκκλησιῶν εἶναι δυστυχῶς ἡ θέσις πολεμίων, προσβαλλούσης τῆς ρωμαϊκῆς καὶ ἀμυνομένης τῆς ἀνατολικῆς. Πότε θὰ παύσηται ὁ πόλεμος οὗτος, ὅστις διαρκεῖ ἤδη χίλια ἔτη, οὐδεὶς γινώσκει. Ἀλλ' ἐνόσῳ ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐπιτίθεται καθ' ἡμῶν, ἡμεῖς δὲν θὰ ἀρήσωμεν τὴν ἀμυντικὴν ἡμῶν θέσιν μέχρι τέλους τῶν αἰώνων. Ναί! οὐδέποτε ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ θὰ καταλίπωμεν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡμῶν παραδόσεις. Θέλομεν τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ, ὁποία ἦτο ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων. Ἀποκρούομεν δὲ καὶ θὰ ἀποκρούωμεν τὸν παπισμόν, ὡς ἀπειλοῦντα καὶ τὴν καθαρότητα τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ τὴν ἐν τῇ πολιτικῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ πρόοδον τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, πρὸς ἣν σπεύδομεν.

6

Η ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΤΗΣ

ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΙΓ΄

Ὁ καθολικὸς κόσμος ἑώρτασε κατ' αὐτὰς τὴν πεντηκον ταετηρίδα[1] τῆς ἱερωσύνης Λέοντος τοῦ ΙΓ΄ μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος. Πανταχόθεν συνέρρευσαν εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν ἀναρίθμητα πλήθη εὐσεβῶν καθολικῶν, ἀντιπρόσωποι πλείστων κυβερνήσεων οὐ μόνον καθολικῶν χωρῶν, ἀλλὰ καὶ μὴ τοιούτων καὶ πολλοὶ ἄλλοι περίεργοι, ἵνα συνεορτάσωσι τὴν μεγάλην ἑορτὴν καὶ εὐχηθῶσιν ὑγίειαν τῷ ἀρχηγῷ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ εὐλογηθῶσι παρ' αὐτοῦ. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἔχει δίκαιον νὰ ἐπαίρηται καὶ σεμνύνηται ἐπὶ τῷ νῦν ἀρχηγῷ αὐτῆς, διότι εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι Λέων ὁ ΙΓ΄ εἶναι ἐκ τῶν σπανίων παπῶν, δύναται δὲ εὐλόγως νὰ συναριθμηθῇ μετὰ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἐτίμησαν τὴν παπωσύνην, εἶναι λόγιος, ἰδίως λατινιστὴς δεινός, συγγράψας λατινιστὶ ἔργα καὶ ποιήματα, εἶναι συνετὸς καὶ χρηστός, ἐμφορεῖται δὲ ἀκραιφνεστάτου ζήλου ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ παπισμοῦ, διότι ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ τὰ δύο ταῦτα εἶναι ταὐτοσήμαντα. Ἀλλ' ἐνῷ ὁμολογουμένως εἶναι τοιοῦτος Λέων ὁ ΙΓ΄, ἤθελε πλανηθῇ τις, ἐὰν ἤθελε νομίσει, ὅτι διαφέρει τῶν ἄλλων παπῶν κατὰ τὰ φρονήματα, ὅτι δῆθεν ἐχάραξε νέαν ὁδόν, ὅτι, ἐνῷ οἱ μέχρι τοῦδε πάπαι, καὶ μάλιστα Πῖος ὁ Θ΄, ἐκηρύχθησαν πολέμιοι τῆς ἐπιστήμης, τῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας, αὐτὸς θέλει τὴν συνδιαλλαγὴν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πρὸς αὐτὰς καὶ τὴν συμφιλίωσιν

[1]) Αἱ ἑορταὶ τῆς πεντηκονταετηρίδος ἤρξαντο ἀπὸ τῆς 20ης δεκεμβρίου 1887 (1 ἰανουαρίου 1888).

πρὸς τὸν νεώτερον κόσμον καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἰδίως ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῆς ῥωμαϊκῆς πρὸς τὰς ἑτεροδόξους ἐκκλησίας, ἐνῷ οἱ μέχρι τοῦδε πάπαι ἀνεθεμάτιζον αὐτὰς καὶ κατεδίωκον, αὐτὸς ἐννοεῖ δῆθεν νὰ σεβασθῇ αὐτάς, δῆλα δὴ τὰς ἐκκλησίας τῶν διαμαρτυρομένων καὶ τὰς τῶν ὀρθοδόξων, νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὰς ὡς χριστιανικὰς καὶ νὰ δείξῃ ἀνοχὴν πρὸς αὐτὰς καὶ συνάψῃ φιλικὰς πρὸς αὐτὰς σχέσεις. Πᾶν τοὐναντίον εἶναι τὸ ἀληθές. Τὸ πληροῦν Λέοντα τὸν ΙΓ΄ πνεῦμα εἶναι τὸ αὐτὸ τοῦ ἀδιαλλάκτου πολέμου πρὸς τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πρόοδον, τὸ τῆς κεκηρυγμένης ἔχθρας πρὸς τὴν κυριαρχίαν τῶν λαῶν, τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν καὶ τοὺς ἐλευθέρους αὐτῶν θεσμούς, τὸ τῆς ἀποκηρύξεως πασῶν τῶν μὴ τῇ Ῥώμῃ ὑποτεταγμένων ἐκκλησιῶν καὶ τῆς διὰ τῶν συνήθων τῷ παπισμῷ προσηλυτιστικῶν τρόπων ἐπιβολῆς τοῦ παπισμοῦ εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους καὶ ὀρθοδόξους λαούς. Τοῦτο δὲν λέγομεν ἐπὶ μομφῇ τοῦ Λέοντος, οὐδὲ ὅπως πικράνωμεν τοὺς δικαίως εὐφροσύνως ἑορτάζοντας τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἑορτὴν πιστοὺς καθολικούς. Ταῦτα λέγομεν μόνον, ἵνα δείξωμεν, ὁποῖος ἀληθῶς εἶναι ὁ ὑμνούμενος Λέων καὶ τίς ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ στάσις πρὸς τὴν νεωτέραν κοινωνίαν καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν. Ὁ Λέων εἶναι τέλειος πάπας, ὅπως ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων ἐννοεῖ αὐτόν. Τὸ μόνον, καθ' ὃ διαφέρει πολλῶν προκατόχων αὐτοῦ ὁ Λέων καὶ ἰδίως Πίου τοῦ Θ΄, εἶναι τοῦτο, ὅτι, ἐνῷ ἐκεῖνοι μετεχειρίζοντο κατάρας, ἀφορισμούς, ἀπειλάς, τραχεῖαν ἐν γένει γλῶσσαν, καὶ ἦσαν ἕτοιμοι, ἂν ἠδύναντο, νὰ ποιήσωσι καὶ αὐτῆς τῆς βίας χρῆσιν, Λέων ὁ ΙΓ΄ εἶναι ὁ διπλωματικὸς πάπας τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὸ τέρμα τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ καὶ οἱ σκοποὶ εἶναι οἱ αὐτοί, ἡ ὁδὸς μόνον καὶ τὰ μέσα εἶναι διάφορα.

Ὁ παπισμὸς ἐν ἀρχῇ τῶν μέσων αἰώνων ἐγένετο πρόξενος μεγάλων ἀγαθῶν εἰς τοὺς βαρβάρους λαοὺς τῆς δύσεως, διότι αὐτὸς προσείλκυσεν αὐτοὺς εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἐπαιδαγώγησεν, ἐξεπαίδευσε καὶ ἐξημέρωσεν. Ὁ πάπας ἦτο ὁ κηδεμὼν τῶν λαῶν τούτων καὶ ὁ παιδαγωγὸς ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ παπισμὸς παρέσχε τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐν τῇ παιδικῇ αὐτῆς ἡλικίᾳ τοιαύτας ὑπηρεσίας, ὅτε ἤρξατο αὕτη νὰ εἰσέρχηται εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐνηλικιότητος, ὅτε ἤρξαντο οἱ δυτικοὶ λαοὶ χειραφετούμενοι ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ νὰ βα-

δίζωσιν αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι τὴν ἑαυτῶν πορείαν, ὅτε αἱ κυβερνήσεις ἔλαβον συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, οἱ δὲ λαοὶ ἐνόησαν ὅτι εἶναι κυρίαρχοι καὶ ἐν χερσὶν αὐτῶν ἔχουσι τὰς τύχας των καὶ τὸ μέλλον των αὐτοὶ καὶ μόνοι δικαιούμενοι νὰ ὁρίζωσι τὸν τύπον τῆς διοικήσεώς των καὶ νὰ θέτωσιν ἑαυτοῖς νόμους, καὶ ὅτι οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ παρεμβαίνῃ ἔξωθεν εἰς τὴν κυριαρχικὴν αὐτῶν θέλησιν, ὅτε ἡ ἐπιστήμη ἀνδρωθεῖσα διέρρηξε τὰ δεσμά, ἐν οἷς ἔκειτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, καὶ ἀπορρίψασα τὴν κληρικὴν κηδεμονίαν, ὑφ' ἣν ἐτέλει ἐν ταῖς τοῦ μέσου αἰῶνος μοναστηριακαῖς σχολαῖς, ἐπεχείρησεν ἐλευθέρα νὰ ἐρευνᾷ τὴν ἀλήθειαν, ἀναγνωρίζουσα ὡς μόνον κῦρος τὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ, ἔκτοτε ἤρξατο ἡ πρὸς τὸ κράτος καὶ τοὺς ἐλευθέρους αὐτοῦ θεσμοὺς καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν σύγκρουσις τοῦ παπισμοῦ, ἥτις ἐγένετο ἀφορμὴ μυρίων ἀγώνων τῶν παπῶν πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐπιστήμης τῶν νεωτέρων χρόνων, ὧν ἀγώνων εἶναι πλήρης ἡ νεωτέρα ἱστορία. Ἡ σύγκρουσις αὕτη ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης. Ἡ πάλη αὕτη τοῦ παπισμοῦ πρὸς τὴν νεωτέραν κοινωνίαν ἔφθασεν εἰς τὸ ὀξύτατον αὐτῆς σημεῖον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, καὶ τοῦτο πολὺ φυσικῶς· διότι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον μετὰ τὴν μεγάλην γαλλικὴν ἐπανάστασιν τὸ μὲν θεῖον δίκαιον τῶν ἡγεμόνων καὶ τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου κατέπεσον, οἱ δὲ λαοὶ ἐκτήσαντο τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν καὶ ἀνακηρύξαντες τὴν τοῦ ἔθνους κυριαρχίαν εἰσήγαγον τὴν ἐπὶ τῆς τελείας ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας στηριζομένην νέαν νόμιμον τάξιν, ἡ δὲ ἐπιστήμη μετὰ τὰς γιγαντιαίας προόδους τῆς γερμανικῆς, γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς φιλολογίας καὶ τῶν ἐμπειρικῶν μάλιστα γνώσεων ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ἀκμῆς καὶ δυνάμεως αὐτῆς προέβαλε δικαίας ἀξιώσεις τελείας ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτονομίας. Κατόπιν τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν πολιτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν πραγμάτων δὲν εἶναι παράδοξον, ὅτι ὁ παπισμός, ὅστις ἐν τῇ ῥιζικωτάτῃ ταύτῃ μεταβολῇ τῆς πορείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἔμεινεν ἀκίνητος καὶ ἀντιπροσωπεύει τὴν παλαιὰν μεσαιωνικὴν τάξιν, ἐξηγέρθη σφοδρότατος πολέμιος κατὰ τοῦ νέου καθεστῶτος ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς γράμμασι καὶ διαμαρτυρόμενος κατ' αὐτοῦ ἐζήτησε νὰ διασώσῃ

τὰ ἀρχαῖα αὐτοῦ δικαιώματα. Δύο πρὸ πάντων ἐκ τῶν νεωτέρων παπῶν ἐπολέμησαν σφοδρῶς τὰς νέας ἰδέας, Γρηγόριος ὁ ΙΣ΄ (1831—1846) καὶ Πῖος ὁ Θ΄ (1846—1878). Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐγκύκλιος τοῦ πρώτου, ὡς μέγαν ἐγείρασα θόρυβον, δι' ἧς τῷ 1832 ἀνεθεμάτισε τὴν νεωτέραν αὐτόνομον ἐπιστήμην, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου καὶ τοῦ τύπου καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θρησκείας· ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὀπισθοδρομικὸν πνεῦμα τοῦ ἰησουϊτισμοῦ ἐπεκράτησεν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ. Σημειωτέον, ὅτι οἱ Ἰησουῖται πρὸ πάντων εἶναι οἱ τοῦ **Status quo** ἀντιπρόσωποι, οἱ ἐκ τῶν λατίνων κληρικῶν καὶ μοναχῶν μᾶλλον κεκηρυγμένοι κατὰ πάσης προοδευτικῆς ὁρμῆς. Αὐτοὶ δὲ εἶναι οἱ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἰσχύοντες ἐν Ῥώμῃ. Ὁ δὲ δεύτερος ἐκ τῶν μνημονευθέντων παπῶν, ὁ Πῖος, ἀκολουθῶν τοῖς ἴχνεσι τοῦ Γρηγορίου διὰ τῆς πολυθρυλήτου αὐτοῦ, τῷ 1864, καὶ τοῦ προσηρτημένου αὐτῇ συλλάβου, καταλόγου δῆλα δὴ πλανῶν καταδικαστέων, ἐπεκύρωσε τὴν ἐκείνου ἐγκύκλιον ἀναθεματίσας καὶ αὐτὸς τὰς βάσεις τῆς νεωτέρας κοινωνίας, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου, τοῦ τύπου, τῆς συνειδήσεως, τῆς θρησκείας, τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἰδέαν τῆς τελείας ἀνεξαρτησίας τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς ἐξισώσεως τοῦ κλήρου πρὸς τοὺς λαϊκοὺς ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ. Οἱ πάπαι δῆλα δὴ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀξιοῦσι νὰ κυβερνᾶται ὁ κόσμος ἀκόμη καὶ νῦν, ὅπως ἐκυβερνᾶτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰλδεβράνδου καὶ Ἰννοκεντίου τοῦ Γ΄. Ὁ πάπας ἵσταται κατ' αὐτοὺς ὑπεράνω τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κυβερνήσεων τῶν διαφόρων χωρῶν, εἰς ἃς πέμπει διαταγάς. Νόμιμοι ἡγεμόνες εἶναι οἱ ἀναγνωριζόμενοι ὑπὸ τοῦ πάπα, οἱ ὀφείλοντες νὰ ὑποστηρίζωσι τὸν παπισμόν. Οἱ λαοὶ δὲν ἔχουσι δικαιώματα, ὀφείλουσι δὲ μόνον νὰ ὑπακούωσι τοῖς ἡγεμόσι καὶ τῷ πάπᾳ. Οὐδεὶς ἔλεγχος δύναται νὰ γίνηται ἐπὶ τῶν παπικῶν διαταγῶν, τῶν τοῖς καθολικοῖς λαοῖς ἀπὸ Ῥώμης πεμπομένων. Οὐδὲν δύνανται οἱ λαοὶ διὰ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων νὰ νομοθετῶσιν ἐναντίον τῶν διαταγμάτων τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησία, δῆλα δὴ οἱ πάπαι, ὁρίζουσι τὰ κατὰ τὸν γάμον, ἡ δὲ πολιτεία οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχει νὰ παρεμβαίνῃ εἰς τὰς ὑποθέσεις ταύτας. Τὰ σχολεῖα, καὶ αὐτὰ τὰ ἀνώτατα, τὰ πανεπιστήμια, πρέπει νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ πάπα καὶ τῶν

ἐπισκόπων αὐτοῦ. Τῇ ἐπιστήμῃ οὐδὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται νὰ διδάσκῃ ἀντιβαῖνον πρὸς τὰ δόγματα τοῦ παπισμοῦ. Οἱ τοῦτο πράττοντες καθηγηταὶ πρέπει νὰ καταδιώκωνται. Ὁ τύπος ἐπίσης πρέπει νὰ τελῇ ὑπὸ ἐκκλησιαστικὴν λογοκρισίαν. Ὁ λόγος ὁ προφορικὸς πρέπει νὰ ῥυθμίζηται συμφώνως πρὸς τὰ τοῦ παπισμοῦ θεσπίσματα· ἄλλως πρέπει νὰ καταδιώκηται. Ἡ συνείδησις αὐτὴ ἑκάστου ὀπαδοῦ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πρέπει νὰ εἶναι δεδεσμευμένη εἰς κανόνας, οὓς ὁ χρησιμεύων ὡς πνευματικὸς ὁδηγὸς κληρικὸς θέτει αὐτῇ. Ἐν τοῖς πρεσβεύουσι τὰ δόγματα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας κράτεσι πρέπει ἡ ἐκκλησία νὰ ὑπάρχῃ ἐντελῶς ἐλευθέρα καὶ ἀνεξέλεγκτος. Αὗται εἶναι αἱ ἀρχαὶ αἱ περιεχόμεναι ἐν ταῖς μνημονευθείσαις παπικαῖς ἐγκυκλίοις· οὕτως ἐννοεῖ ὁ παπισμὸς μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης νὰ κυβερνᾶται ὁ κόσμος. Αὗται εἶναι αἱ ἀρχαί, ἃς ἀσπάζεται καὶ Λέων ὁ ΙΓ΄, ὡς δειχθήσεται κατωτέρω.

Ἀπέναντι τοιαύτης πλήρους ἀξιώσεων καὶ ἀπειλητικῆς στάσεως τοῦ παπισμοῦ πρὸς τὸ νεώτερον κράτος καὶ τὴν κοινωνίαν, ἥτις μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ πάπα ὡς ἀναμαρτήτου κατέστη ἔτι μᾶλλον ἐπίφοβος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνωσιν αἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης ἀδιάφοροι. Ἡ αὐτονομία, αἱ ἐλευθερίαι, ἡ πρόοδος καὶ τὸ μέλλον αὐτῶν θὰ ἠμφεσβητοῦντο καὶ θὰ διεκυβεύοντο. Καὶ ἂς μὴ φαντάζηταί τις τὴν δύναμιν τοῦ παπισμοῦ ἀσήμαντον σήμερον ἕνεκα τῆς προόδου τῶν χρόνων. Ὁ πάπας δεσπόζει τῶν συνειδήσεων διακοσίων περίπου ἑκατομμυρίων χριστιανῶν, καὶ εἰ καὶ αἱ ἀνεπτυγμέναι τῆς κοινωνίας τάξεις πανταχοῦ σχεδὸν διάκεινται ψυχρῶς ἢ ἐχθρικῶς πρὸς τὸ καθολικὸν θρήσκευμα, οἱ πολλοὶ ὅμως ἐκ τοῦ καθολικοῦ λαοῦ, καὶ μάλιστα οἱ χωρικοὶ πληθυσμοί, καὶ σήμερον ἐπηρεάζονται ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ εἶναι ἀφωσιωμένοι τῷ παπισμῷ καὶ ἕτοιμοι νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὰ νεύματα τοῦ πάπα, ὅστις δύναται διὰ τοῦτο νὰ παρέχῃ πράγματα ταῖς κυβερνήσεσιν ἐν πάσαις ταῖς χώραις, ἐν αἷς ἐπικρατοῦσιν οἱ καθολικοὶ ἢ εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυροί. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ νεωτάτη ἱστορία τῆς Ἰταλίας, Γαλλίας, Βελγίου καὶ Γερμανίας. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ λοιπὸν κυβερνήσεις ἔπρεπεν ἀμυνόμεναι νὰ ὀχυρωθῶσι διὰ νέων νόμων κατὰ τῶν ἀξιώσεων τοῦ παπισμοῦ καὶ νὰ ἀσφαλίσωσι διὰ νέων μέτρων τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὰς ἐλευθερίας αὐτῶν.

Πρώτη ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις ἔδωκεν ὡς πρὸς τοῦτο τὸ

σύνθημα διὰ τῶν πολυθρυλήτων νόμων τοῦ 1872, δι' ὧν ὁ Βίσμαρκ ἐπεδίωξε τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ κράτους ἀπέναντι τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεως τοῦ πάπα καὶ τοῦ δυτικοῦ κλήρου ἐν Γερμανίᾳ. Διὰ τῶν νόμων τούτων εἰσήχθη ὁ πολιτικὸς γάμος καὶ τὸ ἐλεύθερον βάπτισμα. Διὰ τῶν δύο τούτων θεσμῶν χειραφετεῖται ἡ πολιτεία τελείως ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀναρίθμητοι δὲ νομικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν καὶ πολιτικὰ καὶ ἀστικὰ δικαιώματα αὐτῶν παύονται ἐξαρτώμενα ἀπὸ ἐκκλησιαστικῶν πράξεων, πηγαζουσῶν ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ κλήρου, ἥτις δύναται καὶ εἰς αὐθαιρεσίαν νὰ μεταβάλληται. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς γάμος καὶ τὸ βάπτισμα ἀφείθησαν ἐλεύθερα τοῖς βουλομένοις. Ὁ πολιτικὸς γάμος καὶ τὸ ἐλεύθερον βάπτισμα δὲν εἶναι ἀναγκαῖα παρ' ἡμῖν καὶ ἐν ταῖς χώραις τῶν διαμαρτυρομένων, ἐν αἷς πολιτεία καὶ ἐκκλησία ζῶσιν ἐν εἰρήνῃ, ἡ δ' ἐκκλησία σέβεται τοὺς νόμους τῆς πολιτείας ἀποδίδουσα τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, εἶναι ὅμως ἀναποφεύκτως ἀναγκαῖα ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις, ἐν αἷς αἱ σχέσεις ἐκκλησίας καὶ κράτους εἶναι ἐχθρικαί. Διὰ τῶν αὐτῶν νόμων περιώρισεν ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις τὴν ἐπὶ τῶν σχολείων ἐποπτείαν τοῦ κλήρου, ἀπῄτησε δὲ ἵνα πᾶς διοριζόμενος λειτουργὸς τῆς καθολικῆς ἢ διαμαρτυρομένης ἐκκλησίας καὶ ἀναλαμβάνων ὡρισμένον ἀξίωμα ἐν τῷ πρωσικῷ κράτει διορίζηται, ἀφοῦ προηγηθῇ δήλωσις περὶ τούτου τῇ κυβερνήσει. Ὅπως δὲ μὴ κατέχωνται ὑπὸ φανατισμοῦ οἱ καθολικοὶ κληρικοὶ τῆς Γερμανίας καὶ μὴ ὑπηρετῶσι τὰ σχέδια τοῦ παπισμοῦ κατὰ τῶν συμφερόντων τῆς Γερμανίας διὰ τῶν αὐτῶν νόμων ἀπῃτήθη, ἵνα οἱ κληρικοὶ ἐν Πρωσίᾳ σπουδάζωσιν ἐν γερμανικοῖς γυμνασίοις καὶ πανεπιστημίοις, ὑποβάλλωνται δέ, πρὶν ἢ λάβωσι θέσιν τινά, εἰς ἐξετάσεις ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ γερμανικῇ ἱστορίᾳ ἐνώπιον ἐξεταστικῆς ἐπιτροπείας τοῦ κράτους. Ὡρίσθη δὲ καὶ εἰδικόν τι δικαστήριον τοῦ κράτους διὰ τὰ παραπτώματα τοῦ κλήρου, εἰς ὃ θὰ ἠδύναντο οἱ κληρικοὶ νὰ ποιῶσιν ἔκκλησιν κατὰ τῶν ἀδικούντων αὐτοὺς τυχὸν ἐπισκόπων. Οἱ νόμοι οὗτοι ἐχαιρετίσθησαν ἐκθύμως ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως τῶν φιλελευθέρων, διότι τὸ πρωσικὸν κράτος δι' αὐτῶν ἐλάμβανε τὴν πρέπουσαν στάσιν ἀπέναντι τοῦ νεωτέρου ἀναμαρτήτου παπισμοῦ, ἐξησφάλιζε δὲ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ κατὰ πάσης δυνατῆς κληρικῆς

αὐθαιρεσίας. Ἀλλ' ὁ καθολικὸς κλῆρος τῆς Πρωσίας καὶ ἡ φανατικὴ μερὶς τῶν καθολικῶν ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν νόμων ἐκείνων καὶ διεμαρτυρήθησαν κατ' αὐτῶν ὡς ἀσεβῶν καὶ πολεμίων τῇ θρησκείᾳ. Ὁ ἐρεθισμὸς δὲ ηὐξήθη, ὅτε διὰ νόμου ἀπηγορεύθη τοῖς Ἰησουίταις καὶ τοῖς λοιποῖς μοναχικοῖς τάγμασιν ἡ ἐν τῷ πρωσικῷ κράτει διαμονή· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν μὴ θελήσαντες νὰ παραδεχθῶσι τοὺς νέους νόμους ἐπαύθησαν, ἐδιώχθησαν ἢ ἐφυλακίσθησαν. Ὁ καθολικὸς τύπος παρίστανε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βίσμαρκ καὶ τοῦ Γουλιέλμου ὡς κυβέρνησιν Δεκίου τινὸς ἢ Διοκλητιανοῦ, διώκουσαν τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν! Καὶ ὅμως τῷ παραδείγματι τῆς πρωσικῆς κυβερνήσεως ἠκολούθησαν καὶ ἄλλαι κυβερνήσεις. Ἐν Βελγίῳ, ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ ὡρίσθησαν νομοθετικῶς ὅμοιά τινα πρὸς περιορισμὸν τῶν παπικῶν ἀπαιτήσεων, ἃς μετὰ τὸν θάνατον Πίου τοῦ Θ' ἐξηκολούθησε νὰ προβάλλῃ καὶ Λέων ὁ ΙΓ'. Διότι διὰ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ προσώπου δὲν μετεβλήθη καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ παπισμοῦ. Τὰς ἄνω ἀναπτυχθείσας ἀρχὰς τοῦ παπισμοῦ ἐπεκύρωσε καὶ ἐκήρυξεν ὡς δόγματα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἡ τελευταία οἰκουμενικὴ λατινικὴ σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ τῷ 1870 ἡ δεχθεῖσα καὶ βεβαιώσασα τὴν ἐγκύκλιον Πίου τοῦ Θ' καὶ τὸν Σύλλαβον καὶ ἀνακηρύξασα τὸν Πάπαν ἀναμάρτητον. Λέων ὁ ΙΓ' οὐδὲ κατὰ τρίχα ἀπέκλινε τῶν ἀποφάσεων τούτων καὶ ἰδεῶν τῶν προκατόχων αὐτοῦ καὶ τῆς Βατικανῆς συνόδου, θὰ ἐθεώρει δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος καὶ πᾶς καθολικὸς ὡς ὕβριν καθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῆς ἀποκλίσεως ταύτης. Πόσον Λέων ὁ ΙΓ' φρονεῖ ὅμοια τοῖς πρὸ αὐτοῦ πάπαις καὶ πόσον τὸ ὀπισθοδρομικὸν πνεῦμα τοῦ ἰησουϊτισμοῦ εἶναι καὶ τὸ αὐτὸν πληροῦν, ἀποδεικνύουσι φανερῶς διάφοροι πράξεις αὐτοῦ, ἰδίως δὲ τὸ ὅτι δι' ἐγκυκλίου συνέστησε τοῖς καθολικοῖς λαοῖς ὡς μόνην τῇ ἐκκλησίᾳ δεκτὴν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ σχολαστικοῦ θεολόγου τοῦ ΙΓ αἰῶνος Θωμᾶ Ἀκινάτου(!), δι' ἄλλης δ' ἐγκυκλίου τῷ 1886 ἀνεκάλεσεν ἐκ νέου τὴν διαταγὴν τοῦ πάπα Κλήμεντος τοῦ ΙΔ' περὶ τῆς καταργήσεως τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν, ἐπεκύρωσε δ' ἐκ νέου πάντα τὰ προνόμια αὐτοῦ καὶ προέτρεψε τοὺς Ἰησουΐτας νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι τὸ ἔργον αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Λέων ὁ ΙΓ' ἐξηκολούθησε τὴν αὐτὴν πορείαν τῶν προκατόχων αὐτοῦ, τοῦτο ἠνάγκασεν,

ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω, καὶ τὰς ἄλλας κυβερνήσεις νὰ μιμηθῶσι τὴν Πρωσίαν. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λέοντος, τῷ 1880, ἠναγκάσθη νὰ καταργήσῃ τὴν ἐν πνεύματι ἐχθρικῷ πρὸς τὸ κράτος γινομένην θρησκευτικὴν διδασκαλίαν ἐν τοῖς σχολείοις, ἔκλεισε δὲ καὶ τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ τῶν ἄλλων μοναχικῶν ταγμάτων ἐν Γαλλίᾳ, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενον κυβερνητικὸν ἔλεγχον καὶ ἐφυγάδευσε τοὺς Ἰησουΐτας ἀπὸ τῆς Γαλλίας, εἰσήγαγε δὲ καὶ αὐτὴ τὸν πολιτικὸν γάμον, τὸ ἐλεύθερον βάπτισμα καὶ τὴν πολιτικὴν κηδείαν.

Τοιαύτη ἐχθρικωτάτη εἶναι ἡ σχέσις τοῦ παπισμοῦ πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Λέοντος τοῦ ΙΓ'. Ἡ ἔχθρα αὕτη εἶναι κεκορυφωμένη ἐν Ἰταλίᾳ πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς Ῥώμης. Καθὼς Πῖος ὁ Θ', οὕτω καὶ Λέων ὁ ΙΓ' θεωρεῖ τὴν κατάργησιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κατάληψιν τῆς Ῥώμης καὶ τὴν ἀνακήρυξιν αὐτῆς πρωτευούσης τοῦ βασιλείου τῆς Ἰταλίας ὡς πράξεις βεβήλους, ὡς ἀνατροπὴν κεκτημένων ἱερῶν δικαιωμάτων, ὡς ἁρπαγὴν καὶ λῃστείαν. Λέων ὁ ΙΓ' πολλάκις ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν περὶ τούτου γνώμην αὐτοῦ, ἰδίως δ' ἐποίησε τοῦτο ἐν τῇ κατὰ τὸ μόλις λῆξαν ἔτος δημοσιευθείσῃ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν καρδινάλιον Ῥαμπόλλαν. Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου βλέπομεν τὸν Λέοντα βαδίζοντα τοῖς ἴχνεσι τοῦ Πίου. Ὁ Λέων δὲν ἀφορίζει τοὺς ἁρπαγας τῆς Ῥώμης, δὲν ἀναθεματίζει τὸν Οὐμβέρτον, ὡς ὁ Πῖος ἐμμέσως καὶ χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸν ἀνεθεμάτισε τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ, μεταχειρίζεται δὲ τοὐναντίον πρὸς τὴν Ἰταλικὴν κυβέρνησιν γλῶσσαν διπλωματικὴν καὶ ἠπίαν, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς ζητεῖ τὴν Ῥώμην, ζητεῖ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, ζητεῖ νὰ ἐπαναγάγῃ ἐν Ἰταλίᾳ τὸ πρώην καθεστώς. Ἐντεῦθεν ἕκαστος νοεῖ διατί καὶ ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις θεωρεῖ καὶ νῦν τὸν παπισμὸν ὡς τὸν σφοδρότατον καὶ ἐπιφοβώτατον ἐχθρὸν αὐτῆς καὶ οἱ πατριῶται τῆς Ἰταλίας καὶ πάντες οἱ φίλοι τοῦ ἰταλικοῦ μεγαλείου Ἰταλοὶ ἀποστρέφονται τὸν παπισμὸν καὶ τὰς κληρικόφρονας σκέψεις. Συνδιαλλαγὴ Ἰταλίας καὶ παπισμοῦ εἶναι ἀδύνατος. Ὁ θρίαμβος τοῦ ἑνὸς μέρους εἶναι ἧττα τοῦ ἄλλου. Οἱ πάπαι ἐξακολουθοῦσι, προκειμένου περὶ ὁριστικῆς ἐγκαταλείψεως τῶν ἐπὶ τῆς Ῥώμης δικαιωμάτων αὐτῶν, τὸ αἰώνιον non possumus, οἱ δὲ Ἰταλοὶ πάλιν εἶναι

ἕτοιμοι οὐ μόνον κατὰ τοῦ πάπα καὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ σύμπαντος τοῦ κόσμου καὶ διὰ τῶν ἐσχάτων θυσιῶν νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν διὰ τοσούτων πόνων καὶ μόχθων, διὰ τοσούτων αἱμάτων, διὰ τοσούτων ἐργασιῶν ἐπιτευχθεῖσαν τέλος ἑνότητα τῆς Ἰταλίας καὶ κήρυξιν τῆς Ῥώμης πρωτευούσης τῆς μιᾶς μεγάλης Ἰταλίας. Δὲν εἶναι δυνατόν, ἑνόσῳ ὑπάρχουσιν ἐν Ἰταλίᾳ ἀληθεῖς πατριῶται, νὰ ἐπανέλθῃ πάλιν ἡ Ῥώμη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, νὰ ματαιωθῇ δῆλα δὴ τὸ μέγα ἰταλικὸν ὄνειρον, οὗ ἡ πραγμάτωσις μετὰ αἰώνων ὅλων ἐργασίαν ἐπετεύχθη. Ὡς βλέπει ἕκαστος ὁ παπισμὸς εἶναι ἀμετάβλητος, εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΙΓ', οἷος καὶ ἐπὶ Πίου τοῦ Θ'. Δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ ἑαυτόν, νὰ ἀρνηθῇ τὰς παραδόσεις καὶ ἕξεις αὐτοῦ. Τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν δὲν εἶχον οἱ πάπαι ἀπ' ἀρχῆς. Πρὸ τοῦ 754, ὅτε ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Πιπῖνος ἐδωρήσατο αὐτοῖς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν ἐν Ῥώμῃ, ἦσαν ὑπήκοοι τῶν ῥωμαίων καὶ εἶτα τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἕνεκα διαφόρων περιστάσεων ἐγένοντο τότε κοσμικοὶ ἡγεμόνες, ἑνώσαντες τῇ αὐτοῖς φυσικῶς ἀνηκούσῃ πνευματικῇ ἐξουσίᾳ καὶ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, ἀναδειχθέντες ἐπίσκοποι ἅμα καὶ βασιλεῖς παρὰ τὰ παραγγέλματα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες παρήγγειλαν τοῖς διαδόχοις αὐτῶν νὰ ἀποδίδωσι τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, καὶ ἐδίδαξαν ὅτι οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις. Αἱ περιστάσεις μετεβλήθησαν. Ἡ Ῥώμη ἦτο ἀδύνατον νὰ μένῃ ἐκτὸς τῆς ἑνωθείσης μεγάλης Ἰταλίας. Ἰταλία μία ἄνευ Ῥώμης, τῆς φυσικῆς πρωτευούσης αὐτῆς, μεθ' ἧς συνδέονται στενώτατα αἱ ἀναμνήσεις τοῦ ῥωμαϊκοῦ μεγαλείου, ἦτο ἀδύνατος. Ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ὡδήγησεν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κατάληψιν τῆς Ῥώμης τῷ 1870. Οἱ πάπαι πάντα ταῦτα ἀδυνατοῦσι νὰ ἀναγνωρίσωσι. Φαίνεται αὐτοῖς ἀνύποιστον, οἱ χθὲς ἡγεμόνες σήμερον νὰ εἶναι ἁπλοῖ ὑπήκοοι. Τὸ νὰ ὑπάρχωσιν ἁπλοῖ ἐπίσκοποι καὶ ἡ πνευματικὴ κεφαλὴ τῶν καθολικῶν, ὅπερ εἶναι τὸ φυσικώτατον καὶ κανονικώτατον τῶν πραγμάτων, θεωροῦσι τερατῶδες, ἀδύνατον. Κηρύττουσι δὲ διὰ τοῦτο ἑαυτοὺς δεσμώτας τοῦ Βατικανοῦ, λῃστευθέντας, κεκακωμένους καὶ ἐπικαλοῦνται πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὴν ἀρωγὴν αὐτοὶ Ἰταλοὶ ὄντες ἐξ αἵματος κατὰ τῆς πατρίδος αὐτῶν, κατὰ τῆς μεγάλης ἰταλικῆς ἰδέας, κατὰ τοῦ ἰταλικοῦ μεγα-

λείου! Καὶ ταῦτα ἐνῷ ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ποιεῖ τῷ παπισμῷ πάσας τὰς δυνατὰς παραχωρήσεις, παρέχει πάσας τὰς δυνατὰς ἐγγυήσεις περὶ τελείας ἐλευθέρας ἐνεργείας ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ ὑπισχνεῖται ἀφθονωτάτους τοὺς χρηματικοὺς πόρους πρὸς ἀξιοπρεπῆ διατήρησιν καὶ δρᾶσιν τοῦ παπισμοῦ. Καὶ Πῖος ὁ Θ′ καὶ Λέων ὁ ΙΓ′ ἀποκρίνονται ἀδύνατον! ἀδύνατον!

Οἱ πάπαι πεποιθότες εἰς τὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἀφοσίωσιν τῶν καθολικῶν πληθυσμῶν ἐπιμένουσιν εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν καὶ ἐλπίζουσιν, ὅτι θὰ ἐξέλθωσι νικηταὶ καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου ἀγῶνος κατὰ τῶν νεωτέρων κρατῶν καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Ἰταλίας, ὡς ἐνίκησαν κατὰ τοὺς παρελθόντας ἀγῶνας τοσούτους ἄλλους ἐχθρούς. Ἐνθαρρύνονται δὲ καὶ ἐκ μερικῶν τινων ἐπιτυχιῶν, ἃς ἤδη ἤραντο ἐνιαχοῦ, ἰδίως δὲ ἐν Πρωσίᾳ. Ἡ Πρωσία εἶναι κυρίως διαμαρτυρομένων κράτος, μέρος ὅμως τῶν κατοίκων αὐτῆς οὐχὶ εὐκαταφρόνητον (ἐκ τῶν 26,000,000 τὰ 9) εἶναι καθολικοί. Οἱ δὲ βουλευταὶ αὐτῶν συνηνωμένοι ὄντες καὶ ὑπὸ ἐξόχων ῥητόρων ὁδηγούμενοι ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτατον στοιχεῖον τοῦ λεγομένου κέντρου ἐν τῇ πρωσικῇ βουλῇ, ὅπερ ἐξασκεῖ μεγίστην δύναμιν ἐπὶ τῶν πολιτειακῶν πραγμάτων. Οἱ καθολικοὶ οὗτοι βουλευταὶ ἐκλέγονται συνήθως τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ὅστις κατὰ τὰς ἐκλογὰς εἶναι ἰσχυροτάτη δύναμις. Πρὸς τὸ κόμμα τοῦτο ἔσχεν ἀπ' ἀρχῆς ἡ κυβέρνησις τοῦ Βίσμαρκ φοβερὰν πάλην ἕνεκα τῶν νόμων τοῦ 1872. Ἐπειδὴ ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τὴν Γαλλίαν, πρὸς ὃν ἔχει στρέψει πλείστην προσοχὴν ὁ Βίσμαρκ καὶ εἰς ὃν πᾶν ἄλλο ζήτημα εἶναι ἕτοιμος νὰ θυσιάσῃ, ἔχει μεγίστην ἀνάγκην τῆς πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς καὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν καθολικῶν ὑπηκόων αὐτῆς ἡ πρωσικὴ κυβέρνησις, ἠναγκάσθη ἀπό τινων ἐτῶν νὰ ποιήσηται παραχωρήσεις τινὰς τοῖς καθολικοῖς, ὅπως ἐξευμενίσῃ αὐτοὺς καὶ ἑλκύσῃ τὴν φιλίαν τοῦ νῦν παπεύοντος Λέοντος τοῦ ΙΓ′. Οὗτος δὲ πάλιν μετεχειρίσθη πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δυνατὴν λεπτότητα καὶ διπλωματικὴν τέχνην, ἵνα πείσῃ αὐτὴν εἰς τὸ νὰ προβῇ εἰς τὰς σκοπουμένας ταύτας παραχωρήσεις. Ἐπὶ τέλους ἐπετεύχθη πράγματι, ἵνα καταργηθῶσιν ἢ τροποποιηθῶσί τινες τῶν νόμων τοῦ 1872 πρὸς μεγάλην χαρὰν τῶν καθολικῶν, λύπην δὲ τῶν φιλελευθέρων Πρώσων, φοβουμένων νέαν ταπείνωσιν τοῦ γερ-

μανοῦ αὐτοκράτορος ἐνώπιον τοῦ παπισμοῦ, νέαν Κανόσσαν. Οἱ καθολικοὶ κληρικοὶ διὰ νέων νόμων τοῦ 1886 καὶ 1887 ἀπηλλάγησαν τῶν ἐνώπιον τῆς ἐπιτροπείας τοῦ κράτους γενικῶν ἐξετάσεων ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ, ἐπετράπη δὲ ἵνα οἱ μέλλοντες κληρικοὶ μορφῶνται ἐν θεολογικαῖς σχολαῖς (seminaria) καὶ μὴ ὧσιν ὑπόχρεοι νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια, ὅπως οἱ νόμοι τοῦ 1872 ἀπῄτουν. Κατηργήθη δὲ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκκλήσεως τῶν κληρικῶν κατὰ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ εἰδικοῦ δικαστηρίου τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν παραπτωμάτων τῶν κληρικῶν. Ἐπετράπη πρὸς τούτοις καὶ εἰς τὰ μοναχικὰ τάγματα (πλὴν τῶν Ἰησουϊτῶν), τὰ ἀσχολούμενα εἰς φιλανθρωπικὰ ἔργα, νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Πρωσίαν καὶ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς ἑαυτῶν ἐργασίας. Αἱ παραχωρήσεις αὗται, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἐνέπλησαν χαρᾶς καὶ ἐλπίδων τοὺς καθολικούς, ὕψωσαν δὲ τὴν γοητείαν Λέοντος τοῦ ΙΓ' ἐνώπιον τῶν ὀμμάτων τοῦ καθολικοῦ λαοῦ, ὅστις ἐπανηγύρισε τὰς νίκας ταύτας καὶ ἀπέδωκεν αὐτὰς εἰς τὴν δεξιότητα καὶ ἱκανότητα αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν φορὰν τῶν πολιτικῶν περιστάσεων. Ὁ Γουλιέλμος καὶ ὁ Βίσμαρκ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐζήτησαν καὶ ἄλλως νὰ περιποιηθῶσι Λέοντα τὸν ΙΓ' καὶ νὰ ἐλκύσωσι τὰς συμπαθείας τῶν καθολικῶν τῆς Πρωσίας καὶ τοῦ κέντρου καταστήσαντες, ὡς γνωστόν, τῷ 1886, αὐτὸν διαιτητὴν τῆς περὶ τῶν Καρολινῶν νήσων διαφορᾶς αὐτῶν πρὸς τὴν Ἱσπανίαν. Καὶ τοῦτο ἐθεωρήθη θρίαμβος Λέοντος τοῦ ΙΓ'. Οἱ καθολικοὶ πληθυσμοί, οἵτινες δὲν εἰσδύουσιν εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων καὶ εἰς τὰ πολύπλοκα σχέδια τῆς διπλωματίας, ἀλλὰ κρίνουσι τὰ πράγματα ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν, ἐθαύμασαν καὶ ἐπεκρότησαν εἰς τὸ ὅτι ὁ ἰσχυρότατος τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Εὐρώπης, καὶ διαμαρτυρόμενος μάλιστα, ἀνεγνώρισε δικαστὴν αὐτοῦ καὶ ἄλλης δυνάμεως τὸν πάπαν. Τοιοῦτόν τι ἐπὶ Πίου τοῦ Θ' θὰ ἦτο ἀδύνατον. Ὁ Πῖος διὰ τὴν τραχύτητα αὐτοῦ εἶχε πάντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης ἐχθρούς, ὁ Λέων τοὐναντίον ἕνεκα τῆς φιλοφροσύνης αὐτοῦ καὶ τῆς φυσικῆς εὐγενείας ἔχει μὲν αὐτοὺς καὶ αὐτὸς ἀντιθέτους καὶ ἀντιπάλους, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐχθρούς. Οἱ φιλελεύθεροι ἐν Πρωσίᾳ ἀποδοκιμάζουσι μὲν τὴν ἄκραν ταύτην ἐνδοτικότητα τοῦ Βίσμαρκ εἰς τὸν παπισμὸν καὶ φοβοῦνται κινδύνους περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ κράτους καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν λαῶν ἐκ τῆς φιλίας ταύ-

της πρὸς τὸν ἀσπονδότατον ἐχθρὸν αὐτῶν, ἡσυχάζουσιν ὅμως ἐκ τῶν διαβεβαιώσεων τῶν περὶ τὸν μέγαν πρωθυπουργὸν τῆς Πρωσίας, τὸν σιδηροῦν ἄνδρα, ὅτι ἡ πρωσικὴ Κυβέρνησις εἶναι πάντοτε ἀρκούντως ἰσχυρά, ὥστε νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δικαιώματα αὐτῆς καὶ τὰς πολιτικὰς τῆς Πρωσίας ἐλευθερίας κατὰ πάσης προσβολῆς τοῦ παπισμοῦ καὶ ὅτι αἱ γενόμεναι παραχωρήσεις δὲν προῆλθον ἐξ ἀδυναμίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ συναισθήσεως τῆς πρωσικῆς δυνάμεως καὶ περιφρονήσεως τῆς ἰσχύος τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ πράγματι ὁ κόσμος προύχώρησε τοσοῦτον, ὥστε ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ τοῦ παπισμοῦ κατὰ τοῦ νεωτέρου κράτους καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν λαῶν εἶναι ἀδύνατον ἡ νίκη νὰ στραφῇ ὁριστικῶς ὑπὲρ τοῦ πρώτου. Ὁ παπισμὸς εἶναι κατασκεύασμα ἀπηρχαιωμένον πλέον. Αἱ ἡμέραι τῆς παπικῆς δυνάμεως, αἱ ἡμέραι Γρηγορίου τοῦ Ζ΄, Ἰννοκεντίου τοῦ Γ΄ καὶ Βονιφατίου τοῦ Η΄ παρῆλθον ἀνεπιστρεπτεί. Οἱ λαοὶ ἀνεκτήσαντο ἤδη τὴν ἑαυτῶν κυριαρχίαν, αἱ κυβερνήσεις γινώσκουσι τὰ ἑαυτῶν δικαιώματα. Αἱ ἐλευθερίαι, αἵτινες ἀνεκτήθησαν διὰ ποταμῶν αἱμάτων, εἶναι ἀδύνατον πλέον νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τῶν λαῶν. Ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ τοῦ τύπου, ἡ ἐλευθερία τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἤδη κατακτήσεις τῶν νεωτέρων λαῶν ἐξησφαλισμέναι. Ἐπ' αὐτῶν στηρίζεται ἡ πρόοδος τοῦ νεωτέρου κόσμου, ὅστις δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. Ἡ πρὸς τὰ πρόσω φορὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας εἶναι ἀκατάσχετος. Οὐδεμία δύναμις εἶναι ἱκανὴ νὰ κρατήσῃ αὐτὴν ἐν τῇ προοδευτικῇ ταύτῃ πορείᾳ. Ὁ παπισμός, ἐὰν ἐλπίζῃ τοῦτο, εὑρίσκεται ἐν οἰκτρᾷ πλάνῃ, Ὁ ΙΘ' αἰὼν ἠσφάλισεν ἤδη ὁριστικῶς τὴν πρόοδον ταύτην τῇ ἀνθρωπότητι.

Ἐξετάσωμεν νῦν τὴν στάσιν Λέοντος τοῦ ΙΓ΄ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἐνταῦθα θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ Λέων ἐξηκολούθησεν ἐφαρμόζων τὸ πρόγραμμα τῶν προκατόχων αὐτοῦ, δῆλα δὴ τοῦ πολέμου πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τοῦ διὰ παντὸς μέσου προσηλυτισμοῦ τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὸν παπισμόν, ἐνῷ ἐν τοῖς λόγοις ἐφάνη, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ διατηρῇ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἀνατολικούς. Τοῦτο τοὐλάχιστον ἐπίστευσαν πολλοί, ὅτε τῷ 1884 διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπου αὐτοῦ ἔσπευσε νὰ συγχαρῇ Ἰωακεὶμ τῷ Δ΄, ἀναδειχθέντι πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως. Τότε τὸ πρῶτον ἐγένετο τοιαύτη ἐπίδειξις φιλικῶν φρονημάτων

παρὰ τοῦ παπισμοῦ πρὸς τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐνεποίησε μεγάλην αἴσθησιν, συνδυασθὲν δὲ πρὸς τυχαίαν ἐπίσκεψιν τῆς Ῥώμης, ἣν ἔτη τινὰ πρότερον εἶχε ποιήσει ὁ Ἰωακεὶμ οὗτος, διατρίβων χάριν τῆς ὑγιείας αὐτοῦ ἐν τῇ Δύσει, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν καὶ διάδοσιν φήμης τινός, καθ' ἣν ὁ πατριάρχης Ἰωακεὶμ ἐσκόπει δῆθεν νὰ ὑποταγῇ τῷ πάπᾳ καὶ νὰ ὑποτάξῃ αὐτῷ καὶ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν! Ἡ γελοία αὕτη φήμη ἐπλάσθη ἐν Ῥώμῃ γεννηθεῖσα ἐν ταῖς κεφαλαῖς τῶν παπιστῶν δημοσιογράφων, διεδόθη δὲ τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἰταλικῆς δημοσιογραφίας καὶ ἐπανελήφθη καὶ ὑπό τε τῆς γερμανικῆς καὶ ἄλλων χωρῶν. Ἀνέγνωμεν δ' ἔν τινι ἐγκρίτῳ γερμανικῷ θεολογικῷ φύλλῳ ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἡμιεπίσημον διάψευσιν τῶν κωμικῶν τούτων πραγμάτων ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως σταλεῖσαν. Ἡ φήμη αὕτη ἦτο ἀναξία καὶ τῆς διαψεύσεως ταύτης. Ὁ Λέων λοιπὸν συγχαρεὶς τῷ Ἰωακεὶμ καὶ ἐκπληρῶν ἐθιμοτυπίαν διπλωματικὴν ἐφάνη ἐπιθυμῶν φιλικὰς πρὸς ἡμᾶς σχέσεις. Καὶ ἐν τούτοις ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ εἰργάσθη καὶ ἐργάζεται μέχρι τοῦ νῦν κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας σπουδάζων νὰ ἀποσπάσῃ ἀπ' αὐτῆς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ διαδώσῃ πανταχοῦ τὸν παπισμόν. Τῷ 1880 ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς σλαβικοὺς λαοὺς προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ προσέλθωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ ἑνωθῶσι μετὰ τῆς Ῥώμης, ἥτις δῆθεν ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα τὸν Μεθόδιον καὶ τὸν Κύριλλον καὶ ἐφώτισεν αὐτοὺς διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας· διὰ τοῦτο ἐδόθη ἡ δέουσα αὐτῇ ἀπάντησις καὶ ἀπ' Ἀθηνῶν παρ' ἡμῶν ἐν τῇ «Θρησκευτικῇ Φωνῇ,» καὶ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τοῦ Νικομηδείας Φιλοθέου τοῦ Βρυεννίου ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ,» καὶ ἀπὸ Πετρουπόλεως παρὰ ῥώσσων θεολόγων. Ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος, μοναχοὶ ἐκ Θεσσαλονίκης καταγόμενοι δὲν ἐστάλησαν πρὸς τοὺς Βουλγάρους, Μοραβοὺς καὶ Βοεμοὺς παρὰ τοῦ πάπα ἀπὸ Ῥώμης, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα στρέψωσι τοὺς λαοὺς τούτους εἰς τὸν χριστιανισμόν, εἰσήγαγον δὲ παρ' αὐτοῖς τὴν ἑλληνικὴν λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου μεταφράσαντες αὐτὴν καὶ τὰς Γραφὰς εἰς τὸ σλαβικόν, ἕνεκα δὲ

πολιτικῶν λόγων ἐνεργοῦντες ἐν Μοραβίᾳ καὶ Βοεμίᾳ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς πολλὰς ἀπαιτήσεις τῶν τότε παπῶν, τῶν διὰ τῶν Φράγκων ἰσχυόντων κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Αὕτη εἶναι ἡ καθαρὰ ἀλήθεια. Ἡ ἐγκύκλιος δὲν ἐπήνεγκε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Μόνον παρὰ τοῖς οὐνίταις Σλάβοις τῆς Οὐγγαρίας καὶ Αὐστρίας εὗρεν ἠχώ τινα, διὰ τοῦτο εἴδομεν τῷ 1881 πολλοὺς τῶν Σλάβων τούτων ὡς προσκυνητὰς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δαλματίας Στροσσμέϋερ, ἵνα εὐχαριστήσωσι τῷ πάπᾳ ἐπὶ τῇ ὑπὲρ τῶν Σλάβων μερίμνῃ αὐτοῦ. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἑλκύσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν Σλάβων καὶ ἀποσπάσῃ ὅσους δυνηθῇ ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξίας διέταξε τῷ 1885 νὰ ἑορτασθῇ ἐν πάσῃ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐπισημότατα ἡ χιλιετηρὶς τῶν αὐτῶν ἀποστόλων τῶν Σλάβων. Διὰ ταῦτα ἐνίσχυσε καὶ ἐδιπλασίασε καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν Βουλγάρων τῆς Μακεδονίας, ὅπου κέντρον τῆς ἐργασίας ταύτης ἐγένετο ὁ οὐνίτης Νεῖλος. Ὁ σκοπὸς τοῦ Λέοντος ἦτο καὶ εἶναι νὰ ἀποσπάσῃ τοὺς βουλγάρους καὶ λοιποὺς Σλάβους τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, συνασπίσῃ δὲ αὐτοὺς μετὰ τῶν ἄλλων οὐνιτῶν Σλάβων τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ ἀντιτάξῃ αὐτοὺς κατὰ τῶν Ῥώσσων ἐξασθενίζων οὕτω τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας δὲ ἔστρεψε τὸ βλέμμα αὐτοῦ ὁ Λέων. Εἶναι ἐναυλοι ἀκόμη ἡμῖν οἱ λόγοι, οὓς ἐν τῇ πρὸς τὸν Ῥαμπόλλαν ἐπιστολῇ, ἧς ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, ἀπέτεινε πρὸς τοὺς Ἕλληνας προτρέπων αὐτοὺς νὰ προσέλθωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἐὰν θέλωσι νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὡραίαν αὐτῶν πατρίδα ἡ δόξα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος! Καὶ δὲν περιορίζεται ὁ Λέων καὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς ἐν λόγοις μόνον. Πανταχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, κατὰ τὰ ἀπὸ Ῥώμης διδόμενα νεύματα, οἱ Ἰησουῖται καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ καὶ μοναχοὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐργάζονται δραστηρίως πρὸς προσηλυτισμὸν τῶν ἡμετέρων εἰς τὸν παπισμόν. Τὰ πανταχοῦ ἱδρυμένα σχολεῖα τῶν Ἰησουϊτῶν, τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἐλέου καὶ ἄλλων ταγμάτων ἐν Ἀθήναις, Κερκύρᾳ, Κωνσταντινουπόλει, Σμύρνῃ, Θεσσαλονίκῃ καὶ ἄλλαις ἑλληνικαῖς πόλεσι τοῦτον κυρίως τὸν σκοπὸν ἔχουσι. Τὰ σχολεῖα ταῦτα ἑλκύουσι πολλοὺς παῖδας καὶ πτωχὰς κόρας, παρέχοντα αὐτοῖς δωρεάν, τροφὴν καὶ βιβλία, βοηθοῦντα πολλάκις καὶ αὐτοὺς τοὺς γονεῖς αὐτῶν, καὶ ὑποστηρίζοντα ἐνίοτε καὶ τὴν περαιτέρω ἐν τῇ δυ-

τικῇ Εὐρώπῃ σπουδήν τινων ἐξ αὐτῶν· πάντα δὲ ταῦτα πράττουσιν, ὅπως κερδήσωσιν αὐτούς. Φόβους δὲ ἔχομεν, μήπως καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱδρυθεῖσα σχολὴ τῆς « Συμπνοίας », ἑταιρείας σκοπούσης ἀρχικῶς τὴν συμφιλίωσιν ἑλλήνων καὶ καθολικῶν τῆς Ἀνατολῆς, χρησιμεύσῃ πρὸς προσηλυτιστικοὺς σκοποὺς παρὰ τὸν ἀρχικὸν ἀξιέπαινον σκοπὸν αὐτῆς. Μεταχειρίζονται δὲ νῦν ἐν τῇ προσηλυτιστικῇ αὐτῶν ἐνεργείᾳ οἱ ἀπὸ Ῥώμης ἱεραπόστολοι μετὰ μεγάλης πανουργίας ἕλληνας οὐνίτας ἱερεῖς, φέροντας τέλειον τὸ σχῆμα τῶν ἡμετέρων ἱερέων, δι' οὗ τρόπου εὐκόλως ἀπατῶσι τοὺς πολλαχοῦ ἁπλουστέρους ἐκ τῶν ἡμετέρων. Διὰ τοῦτο ἐσχάτως ἐζήτησε τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον παρὰ τῆς Πύλης, ἵνα ὑποχρεωθῶσιν οἱ οὐνῖται ἕλληνες ἱερεῖς νὰ μὴ φέρωσι τὸ ἔνδυμα τῶν ἡμετέρων. Ὁμοίως ἐργάζονται οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Λέοντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Αἰγύπτῳ παρὰ τοῖς ἐκεῖ ὀρθοδόξοις πληθυσμοῖς. Ἡ Βηρυττός, ἐν ᾗ ὑπάρχει καὶ πανεπιστήμιον ἰησουϊτικόν, εἶναι τὸ κέντρον τοῦ παπικοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν χωρῶν ἐκείνων. Τοιαῦτα ἐργάζεται καθ' ἡμῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Λέων ὁ ΙΓ'. Καὶ ὅμως ἐχαιρέτισεν Ἰωακεὶμ τὸν Δ' ὡς φίλος κατὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ ὡς πατριάρχου! Καὶ ὅμως ὑπάρχουσιν ἁπλοϊκώτατοι ἄνθρωποι παρ' ἡμῖν εὑρισκόμενοι ἐν τῇ πλάνῃ νὰ νομίζωσι τὸν Λέοντα φίλον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀνατολικῶν χριστιανῶν!

Ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς κίνδυνος ὑπάρχει. Αἱ προσηλυτιστικαὶ ἐνέργειαι τῶν παπικῶν ἱεραποστόλων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, αἱ ἐπὶ αἰῶνας ἤδη διαρκοῦσαι, οὐδένα σπουδαῖον καρπὸν ἀπήνεγκον. Τὸ μόνον αὐτῶν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἵδρυσις ἀσημάντων τινῶν κοινοτήτων ἑλληνοκαθολικῶν ἢ οὐνιτῶν. Οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ ἐν συνόλῳ ἐνέμειναν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν καὶ θέλουσιν ἐμμένει εἰς αὐτὴν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Καὶ εὐλόγως· ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία διετήρησε καθαρὸν τὸν ἀρχικὸν χριστιανισμόν, ὅπως διεμορφώθη ὑπὸ τῶν ἑλλήνων πατέρων τῶν πρώτων αἰώνων. Ἡ διοίκησις αὐτῆς διατελεῖ οὖσα ἡ αὐτή, ὅπως ἐρρυθμίσθη ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν κανόνων. Ἡ διδασκαλία της εἶναι ἡ διδασκαλία τῶν ἁγίων πατέρων καὶ τῶν ἀρχαίων οἰκουμενικῶν συνόδων. Ἡ λατρεία καὶ εὐταξία αὐτῆς, εἶναι κατὰ τὸν τύπον, ὃν ἔλαβον ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἀπ' ἀρχῆς ἡ λατρεία καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ εὐταξία. Ἀπο-

δίδουσα δὲ τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ ἐσέβετο πάντοτε τοὺς νόμους τῆς πολιτείας καὶ ἐπείθετο αὐτῇ, παρ' ἧς πάντοτε προθύμως ἐπροστατεύετο καὶ ὑπεστηρίζετο πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῆς πνευματικοῦ προορισμοῦ. Ἡ ἁρμονία ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ κράτους ἐπικρατεῖ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἐν πάσαις ταῖς ὀρθοδόξοις χώραις. Ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος, μὴ κατεχόμενος ὑπὸ δεσποτικῶν ἀξιώσεων μηδὲ ἴδια συμφέροντα ἐπιδιώκων, οὐδαμοῦ εὑρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς λαούς, τοὐναντίον δὲ συμμερίζεται τοὺς ἐθνικοὺς αὐτῶν πόθους καὶ οὐ μόνον δὲν ἀντιπράττει κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πρωταγωνιστεῖ ὑπὲρ αὐτῶν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὡς ἐθνικὸς κλῆρος τιμᾶται καὶ ἀγαπᾶται παντα-χοῦ. Τιμῶν δὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, ἣν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς ἁλώσεως χρόνους αὐτὸς κυρίως διέσωσεν, οὐδέποτε διενοήθη νὰ ἀντιταχθῇ κατ' αὐτῆς ἢ ἀναθεματίσῃ τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῆς ἢ περιορίσῃ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς. Ἡμεῖς οὐδέποτε ἔσχομεν ἱερὰν ἐξέτασιν, οὐδέποτε ἐστήσαμεν πυράς, ἵνα καύσωμεν τοὺς σκαπανεῖς τῶν νέων ἰδεῶν, οὐδ' ὑπῆρξε παρ' ἡμῖν ποτε πίναξ ἀπηγορευμένων βιβλίων οὐδ' ἄλλο τι ὅμοιον πρὸς τοὺς διωγμοὺς τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς. Τοιαύτης οὔσης τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, θὰ ἔπραττον ἔργον ἀρροσύνης οἱ ὀρθόδοξοι λαοί, ἐὰν καταλείποντες αὐτὴν ἠσπάζοντο τὸν παπισμόν, τὴν ἐκκλησίαν δηλ. ἐκείνην, ἥτις τὸν μὲν ἀρχικὸν χριστιανισμὸν ἠλλοίωσε διοικουμένη μὲν κατὰ σύστημα ἀπολύτου δεσποτισμοῦ διὰ τοῦ κατὰ μικρὸν μάλιστα ἐν τοῖς μέσοις αἰῶσι διαμορφωθέντος παπισμοῦ, τοῦ ἀγνώστου τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχαιότητι, διδάσκουσα δὲ νέα δόγματα (τῆς ἀσπίλου συλλήψεως τῆς παρθένου, τοῦ ἀναμαρτήτου τοῦ πάπα) ἢ παραχαράξασα τὰ ἀρχαῖα (ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου πνεύματος **καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ**), ἔχουσα δὲ λατρείαν ἐν τῇ νεκρᾷ λατινικῇ γλώσσῃ καὶ παρὰ τοὺς ἀρχαίους τύπους τελοῦσα τὰ μυστήρια (ῥάντισμα, μετάδοσις εὐχαριστίας ὑπὸ ἓν εἶδος κτλ.), ἐμφορεῖται δὲ ἐχθρικωτάτου πνεύματος πρὸς τὰς νεωτέρας ἰδέας, πρὸς τὰ δικαιώματα τοῦ νεωτέρου κράτους, πρὸς τὴν κυριαρχίαν τῶν λαῶν καὶ πρὸς τὰς ἐλευθερίας αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο εὑρίσκεται ἐν ἀενάῳ πάλῃ πρὸς τὰ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης, πρὸς τὴν

νεωτέραν κοινωνίαν καὶ πρὸς τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην καὶ τὴν πρόοδον. Κατὰ ταῦτα καὶ Λέων ὁ ΙΓ' ὅπως καὶ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ μάτην ἀγωνίζεται κατὰ τῆς ἡμετέρας ἑλληνικῆς, ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ταῦτα περὶ τοῦ κατ' αὐτὰς τὴν πεντηκονταετηρίδα τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ ἑορτάζοντος πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ'. Συγκεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω λέγομεν, ὅτι οἱ καθολικοὶ δικαιοῦνται νὰ χαίρωσιν ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ἑορτῇ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν, δικαιοῦνται νὰ σεμνύνωνται ἐπ' αὐτῷ, διότι ὁ Λέων καὶ λόγιος εἶναι καὶ χρηστὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ ζηλωτὴς ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ὕψωσε δὲ ἀληθῶς κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν τὴν γοητείαν τοῦ παπισμοῦ, καὶ ἡ ἱστορία θὰ κατατάξῃ αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἐγκριτωτάτων παπῶν, ἡμεῖς ὅμως, οἱ μὴ καθολικοὶ λαοί, τελουμένης τῆς ἑορτῆς ταύτης, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ὁ Λέων εἶναι γνήσιος πάπας, ὅτι οὐδόλως αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ διαφέρουσι τῶν ἀρχῶν τῶν πρὸ αὐτοῦ παπῶν, ὅτι τὸ αὐτὸν πληροῦν πνεῦμα εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ τῶν προκατόχων αὐτοῦ. Ὁ παπισμὸς καὶ ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΙΓ' εἶναι κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν τῶν λαῶν, πολέμιος δὲ ἀσπονδος πάσης μὴ καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ δὴ καὶ τῆς ἡμετέρας ἑλληνικῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ἐκκλησίας τῶν πατέρων ἡμῶν τῆς στενώτατα συνδεδεμένης μετὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, μετὰ τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πόθων καὶ ἐλπίδων, εἰς ἣν θέλομεν μένει ἐς ἀεὶ πιστοὶ καὶ εὐγνώμονες. «Ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου, κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μή σου μνησθῶ» (Ψαλμ. 136, 5).

Η ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΦΩΤΙΟΥ

Σήμερον (6 Φεβρουαρίου 1891) συμπληροῦνται χίλια ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου, τοῦ μεγάλου τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας προμάχου, τοῦ γενναίως ἀγωνισθέντος ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας, τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν παραδόσεων αὐτῆς κατὰ τοῦ παπισμοῦ, ὅστις ἐπεχείρησε κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτοῦ νὰ ὑποδουλώσῃ καὶ τὴν Ἀνατολήν, ὅπως ἕνεκα σειρᾶς εὐνοϊκῶν περιστάσεων εἶχε κατὰ μικρὸν κατορθώσει νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν δύσιν. Ἐὰν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἐσώθη ἀπὸ τῆς παπικῆς ἐπιδρομῆς, ἐὰν ὁ παπικὸς ζυγός, ὅστις ἐπίεσε κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας τοὺς δυτικοὺς λαοὺς καὶ ὅστις μέχρι τῆς σήμερον παρέχει τοσαῦτα πράγματα τοῖς καθολικοῖς κράτεσι, δὲν ἐπιβαρύνει καὶ τοὺς λαοὺς τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἐὰν αἱ ἀσχημίαι τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, τῆς πωλήσεως τῶν ἀφέσεων, τῶν θρησκευτικῶν διωγμῶν, τῶν ἐπὶ πυρᾶς θανάτων τῶν αἱρετικῶν καὶ μάγων, καὶ τόσαι ἄλλαι, αἵτινες ἀσχημίζουσι τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῶν δυτικῶν λαῶν, δὲν συνέβησαν ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἂν ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία διέσωσε ἁγνὸν καὶ καθαρὸν τὸν χριστιανισμὸν τῶν πρώτων αἰώνων, ἂν ἐνῷ ἐκκλησία καὶ πολιτεία, χριστιανισμὸς καὶ ἐπιστήμη, πίστις καὶ ἐλευθερία ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα καὶ πολέμια, ὁ δὲ παπικὸς κλῆρος πανταχοῦ ἔχει ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς ὀπισθοδρομήσεως καὶ στασιμότητος καὶ ἐργάζεται ἐκθύμως κατὰ πάσης προόδου, τοὐναντίον παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις λαοῖς, εἶναι ἡδελφωμέναι πανταχοῦ θρησκεία καὶ πολιτεία, πίστις καὶ πατρίς, χριστιανισμὸς καὶ γράμματα, πάντα τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ὀφείλουσιν οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ εἰς τοὺς πολεμήσαντας τὸν παπισμὸν καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τὸν ἐξ αὐτοῦ κίνδυνον ἀποσοβήσαντας κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἄνδρας, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὸν μέγαν Φώτιον, οὗτινος σήμερον ἑορτάζει ἡ ἁπανταχοῦ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τὴν μνήμην μετὰ παρέλευσιν ὁλοκλήρου

χιλιετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συμβάντος τῇ 6 Φεβρουαρίου 891 μ. Χ. Ἡ χιλιετηρὶς αὕτη τοῦ Φωτίου πανηγυρίζεται σήμερον ἰδίως ἐν ἁπάσῃ τῇ Ῥωσσίᾳ, ὡς ἀνήγγειλαν αἱ ῥωσσικαὶ ἐφημερίδες, πανταχοῦ ἐπισημότατα, λειτουργίαι δὲ τελοῦνται ἐν πάσαις ταῖς ῥωσσικαῖς ἐκκλησίαις καὶ λόγοι ἱεροκηρύκων καὶ θεολόγων πλέκουσι τὸ ἐγκώμιον τοῦ διασημοτάτου πατριάρχου.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μείνῃ ἀπαθὴς πρὸ ἀναμνήσεως τοσοῦτον αὐτῷ μάλιστα ἱερᾶς· διότι ἂν πάντες οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ σεμνύνωνται ἐπὶ τῷ Φωτίῳ, δικαιοῦται ὁ ἑλληνικὸς λαὸς πρὸ πάντων νὰ καυχηθῇ ἐπ' αὐτῷ, ὡς ἕλλην πατριάρχῃ, ὡς προστάντι τοῦ ἑλληνικοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Ὁ Φώτιος ἔσωσε τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ παπικοῦ ζυγοῦ. Οἱ πάπαι οἱ ἀπειλήσαντες τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπῆρξαν Νικόλαος ὁ Α', ὅστις στηριζόμενος ἐπὶ τῶν κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτοῦ ἀναφανεισῶν πολυθρυλήτων ἀποκρύφων ψευδοϊσιδωρείων διατάξεων ἤγειρε τὰς μεγίστας ἀξιώσεις ὑπὲρ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ Ἀδριανὸς ὁ Β' ὁ συνεχίσας τὸν ἀγῶνα ἐκείνου. Οἱ πάπαι οὗτοι ἠθέλησαν, ὡς γνωστόν, νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπελθούσης εἰς τὸν κλῆρον διαιρέσεως ἕνεκα τῆς καταρρίψεως ἀπὸ πατριαρχικοῦ θρόνου τοῦ Ἰγνατίου καὶ τῆς ἀναβιβάσεως τοῦ Φωτίου τῷ 857. Τοιαύτας περιστάσεις δὲν ἄφινον νὰ παρέρχωνται χωρὶς νὰ χρησιμοποιῶσιν αὐτὰς οἱ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν πάντοτε ζητοῦντες πανταχοῦ νὰ ἐπεκτείνωσι πάπαι.

Προσκληθεὶς ὁ Νικόλαος νὰ συμμετάσχῃ συνόδου τινός, ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 861 γενομένης, ἵνα ἐπαναγάγῃ τὴν διαταραχθεῖσαν τάξιν, ὡς προσεκλήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι πατριάρχαι τῆς ἀνατολῆς, οὐ μόνον δὲν ἀνεγνώρισε τὰς ὑπὲρ τοῦ Φωτίου ἀποφάσεις αὐτῆς, τὰς γενομένας ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν ἀπεσταλμένων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ συγκροτήσας σύνοδον ἐν Ῥώμῃ κατέκρινε τὴν σύνοδον ἐκείνην καὶ ἀφώρισε τὸν Φώτιον, διότι ἠξίου αὐτὸς νὰ κρίνῃ περὶ τῶν πραγμάτων αὐτοβούλως ὡς ἔχων δῆθεν ἀνωτάτην καὶ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ· τὸν δὲ Φώτιον δὲν ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ, διότι ἐγένετο δῆθεν ἀπὸ λαϊκοῦ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀρχιερεύς (πρᾶγμα, ὅπερ σημειωτέον δὲν ἀπηγορεύετο ὑπὸ τῶν κανόνων, τῶν ἰσχυόντων ἐν τῇ ἀνατολῇ), οὐδὲ σύνοδόν τινα ἀνατολικῶν ἐπικυρώσασαν τὴν

ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου ἤδη ἀπὸ τοῦ 859 ὡς μὴ γενομένην τῇ ἀδείᾳ του! Ἐνῷ δὲ οἱ Βούλγαροι εἶχον πρὸ μικροῦ ἐπιστραφῇ εἰς τὸν χριστιανισμὸν διὰ τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης μοναχοῦ Μεθοδίου, ὁ δὲ Φώτιος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ εἶχον προνοήσει περὶ πρώτων ἀναγκῶν τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας, ὁ αὐτὸς πάπας Νικόλαος πέμψας λατίνους ἱερεῖς παρὰ πάντα ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν εἰς Βουλγαρίαν ἀπεδίωξε τοὺς ἀνατολικοὺς ἐκεῖθεν κατηγορῶν αὐτοὺς ὡς ἐγγάμους καὶ περιφρονῶν τὸ μύρον αὐτῶν καὶ ἀνατρέπων ὅ,τι οἱ ἀνατολικοὶ εἶχον εἰσαγάγει ἐν τῇ νέᾳ ἐκκλησίᾳ, ἣν μετερρύθμισεν ὅλως κατὰ τὸν λατινικὸν τύπον. Τοιαύτη ὑπῆρξε τότε ἡ παπικὴ ἐπιδρομὴ ἐπὶ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Αἱ πρωτοφανεῖς αὗται ἀξιώσεις, ἃς ἤγειρεν ὁ παπισμός, ἀνέτρεπον ἄρδην τὸ πολίτευμα τῆς ἐκκλησίας, καθ' ὃ αὕτη διῳκεῖτο ἐπὶ ἐννέα ὅλους αἰῶνας. Ὁ Πάπας κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἰῶνας ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐτιμᾶτο μόνον ὡς ἔχων τὰ πρωτεῖα τῆς τιμῆς καθὸ ἐπίσκοπος τῆς ἀρχαίας βασιλευούσης πόλεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους· δεύτερος δὲ κατὰ τὰς τιμὰς ἤρχετο ὁ Κωνσταντινουπόλεως, εἶτα δὲ οἱ ἄλλοι πατριάρχαι. Ἀλλ' ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐδείς ποτε εἶχεν. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς δύσεως διῴκουν τὰ τῆς δύσεως μετὰ τοῦ κορυφαίου αὐτῶν ἐπισκόπου Ῥώμης καὶ οἱ τῆς ἀνατολῆς τὰ τῆς ἀνατολῆς. Ἦσαν ἄλλαις λέξεσιν αὐτοκέφαλοι αἱ κατὰ μέρος ἐκκλησίαι. Μόνον δὲ εἰς οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὡς ἀντιπροσωπεύουσαν τὴν ὅλην ἐκκλησίαν, ὡς εἰς ἀνωτάτην ἀρχήν, ἧς αἱ ἀποφάσεις ἦσαν ἀνέκκλητοι, ὑπέκυπτον πάντες. Τὴν ὁμοσπονδιακὴν ταύτην διοίκησιν ὁ παπισμὸς ἔτεινε ἀπ' ἀρχῆς νὰ μετατρέψῃ εἰς μοναρχικὴν συγκεντρῶν εἰς ἑαυτὸν πᾶσαν ἐξουσίαν. Οἱ δυτικοὶ λαοὶ ἀπὸ Ῥώμης λαβόντες τὸ εὐαγγέλιον καὶ πνευματικῶς ἐκεῖθεν ἐπηρεαζόμενοι ὑπέκυψαν κατὰ μικρὸν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν παπῶν. Ἀλλ' οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ οὐδὲν ὀφείλοντες τῇ Ῥώμῃ δὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσι τὸ αὐτό. Ἡ ἀνατολὴ ὑπερεῖχε τῆς δύσεως ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχαιότητι κατὰ πάντα. Ἡ δύσις οὐ μόνον δὲν προηγεῖτο ἐν τῇ πνευματικῇ κινήσει, ἀλλὰ μᾶλλον, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, εἵπετο. Ἐν τῇ ἀνατολῇ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους αἰῶνας αἱ μέγισται ῥητορικαὶ καὶ θεολογικαὶ σχολαί· ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη ἤνθει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ἀντιοχείᾳ· οἱ μέγιστοι πατέρες ἀνεφάνησαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀνατολῇ καὶ ἦσαν Ἕλληνες· αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, ἐν αἷς συνεζητήθησαν τὰ δόγματα τοῦ

χριστιανισμοῦ καὶ κατεκρίθησαν αἱ αἱρέσεις, συνεκροτήθησαν ἐν τῇ ἀνατολῇ ἓξ ἐλλήνων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπισκόπων. Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατὸν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, τοιαύτας ἔχουσα παραδόσεις καὶ συναισθανομένη τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ταύτην, νὰ λησμονήσῃ τὸ παρελθὸν αὐτῆς καὶ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν δεσποτείαν τοῦ λατίνου ἐπισκόπου ἐν Ῥώμῃ καὶ νὰ καταβιβασθῇ εἰς δούλην τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας; Ὁ Φώτιος, ὅτε εἶδε τὸν κίνδυνον ἐπικρεμάμενον κατὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀντέστη τολμηρότατα κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως. Συγκαλέσας μεγάλην σύνοδον τῶν ἀνατολικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 867 ἀπεδοκίμασε τὸν Νικόλαον καὶ ἀνταφώρισεν αὐτὸν ὡς περιφρονητὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καὶ ὡς ἐπιζητοῦντα τὴν ὑποδούλωσιν τῆς ὅλης ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν αὐθαίρετον θέλησίν του. Ἡ πάλη ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ διαδεξαμένου τὸν Νικόλαον Ἀδριανοῦ τοῦ Β'. Καὶ οὗτος συνεχίζων τὸ ἔργον τοῦ προκατόχου αὐτοῦ ἐζήτησε νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐφάνη ἐπὶ στιγμήν, ὅτι θὰ ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ὅτε ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, τοῦ φονεύσαντος τὸν Μιχαὴλ καὶ καταλαβόντος τὸν θρόνον, κατερρίφθη μὲν τῆς πατριαρχείας ὁ Φώτιος, ἐπανῆλθε δὲ εἰς αὐτὴν αὐθαιρέτως ὁ Ἰγνάτιος. Ἔν τινι γελοίᾳ μάλιστα συνόδῳ Ἰγνατιανῶν τῷ 869 ἀρξαμένη μετὰ 12 μόνον ἀρχιερέων ἐψηφίσθη ἡ ἀνωτάτη ἐπὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας ἐξουσία τοῦ Πάπα, τεθέντος ὑπεράνω καὶ αὐτῶν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Ἀλλ' ἡ νίκη αὕτη τοῦ παπισμοῦ ἦτο στιγμιαία καὶ βεβιασμένη. Ὅτε μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Ἰγνάτιος, ἐκλήθη παρὰ τοῦ Βασιλείου, μεταμεληθέντος, τὸ δεύτερον ὁ Φώτιος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, διὰ νέας δὲ πολυαρίθμου συνόδου τῶν ἀνατολικῶν τῷ 879 καὶ πάλιν ἀπεκηρύχθη ὁ παπισμός, ἀνεγνωρίσθη δὲ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἔκτοτε διεκόπησαν αἱ φιλικαὶ σχέσεις τῶν δύο ἐκκλησιῶν, τῆς μὲν ῥωμαϊκῆς ἀπαιτούσης παραλόγως ὑποταγήν, τῆς δὲ ἀνατολικῆς ἐμμενούσης πάντοτε εἰς τὴν πατροπαράδοτον ἀνεξαρτησίαν. Μέχρι σήμερον δὲ οἱ ὀρθόδοξοι λαοί, εἰς 90 περίπου ἑκατομμύρια ἀριθμούμενοι, ἐμμένουσι πιστοὶ εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην καὶ σεμνύνονται ἐπὶ τῇ ὀρθοδοξίᾳ αὐτῶν.

Τὸ σχίσμα, τὸ προκληθὲν ἐκ τῆς ἀλαζονείας τῶν παπῶν, ὠφέλησε μεγάλως τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Διότι ἔσωσεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς

διαφθορᾶς, εἰς ἣν κατήντησεν ἡ δυτικὴ ἐκκλησία κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Ἡ διαφθορὰ αὕτη ἤθελε μεταδοθῇ καὶ αὐτῇ καὶ ἤθελε καταστρέψει τὴν καθαρότητα τοῦ χριστιανισμοῦ, ἣν διατηρεῖ μέχρι σήμερον. Καὶ τί δὲν διέφθειρεν ἡ δυτικὴ ἐκκλησία κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους! Ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις μετεβλήθη εἰς ἀπόλυτον δεσποτισμόν, ἐπὶ αἰῶνας πιέσάντα τὴν Εὐρώπην. Οἱ πάπαι ἀφεῖλον τοὺς ἐπισκόπους πᾶσαν δύναμιν· αἱ σύνοδοι καὶ αὐταὶ αἱ οἰκουμενικαὶ ἀπώλεσαν ἐν τῇ δύσει πᾶσαν σημασίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν· αἱ κατὰ ἔθνος ἐκκλησίαι ἀπέβαλον τὸ αὐτοκέφαλον, οὗ ἀπήλαυον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας· οἱ μητροπολῖται κατεβιβάσθησαν εἰς ἀντιπροσώπους τοῦ πάπα· οἱ βικάριοι τούτου ἦσαν οἱ ἁπανταχοῦ κύριοι τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀγερωχία τῶν παπῶν μὴ ἀρκεσθεῖσα μάλιστα εἰς τοῦτο ἐπεξετάθη καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν κρατῶν, ὧν τοὺς ἡγεμόνας οἱ πάπαι ἀνεβίβαζον καὶ κατεβίβαζον αὐθαιρέτως ἀπὸ τῶν θρόνων. Οἱ πάπαι ἐπιβάλλονται πανταχοῦ διὰ τῆς βίας. Οἱ ἀντιφρονοῦντες καταδιώκονται ἀπηνέστατα· τὰ μοναχικὰ τάγματα χρησιμεύουσιν ὡς ὄργανα τῶν παπῶν. Ἱδρύονται πρὸς διωγμὸν τῶν ἐχθρῶν τοῦ παπισμοῦ τὰ ἱερὰ δικαστήρια. Πυραὶ δὲ ἀνάπτονται πανταχοῦ καὶ εἰς τὰς φλόγας αὐτῶν ῥίπτονται χιλιάδες ἀνθρώπων, πολεμίων θεωρουμένων τῆς παπικῆς ἐκκλησίας, καὶ θρησκευτικοὶ πόλεμοι μιαίνουσι διὰ χριστιανικοῦ αἵματος τὸ ἔδαφος τῶν χωρῶν τῆς δύσεως. Ἡ διδασκαλία διαστρέφεται διὰ τῶν σχολαστικῶν μικρολογιῶν· ἡ Γραφή, ὡς ἐπικίνδυνον βιβλίον νομιζομένη, παραδίδοται εἰς τὸ πῦρ· ἡ δικαίωσις καὶ σωτηρία πωλεῖται καὶ ἀγοράζεται· ἡ κατάχρησις τῶν ἀφέσεων καταισχύνει τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν τῆς δύσεως καὶ ἐγείρει τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν πεφωτισμένων ἀνδρῶν ἐν αὐτῇ. Ἡ λατρεία μετεβλήθη ἐν πολλοῖς, οὐδὲν δὲ μυστήριον ἔμεινεν ἄθικτον καὶ χωρὶς νὰ ἀποβάλῃ τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν. Ἡ διαφθορὰ τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐξεγείρασα πάντας τοὺς μεμορφωμένους ἄνδρας καθ' ἑαυτῆς προύκάλεσεν ἐπὶ τέλους τὴν διαμαρτύρησιν τοῦ ΙϚ' αἰῶνος. Ὁ Λούθηρος ἐν Γερμανίᾳ καὶ ὁ Ζβίγγλιος καὶ ὁ Καλβῖνος ἐν Ἑλβετίᾳ ἱδρύουσι τὰς διαμαρτυρομένας ἐκκλησίας, αἵτινες φεύγουσαι τὰς παρεκτροπὰς τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ὠθοῦνται ἐν πολλοῖς εἰς ἀντιθέτους ὑπερβολάς, παραγνωρίσασαι τὴν ἀξίαν τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, τὴν σημασίαν τῶν ἐξωτερικῶν ἔργων, τὴν ἀνάγκην τῶν τελετῶν ἐν τῇ

λατρείᾳ καὶ τὴν χρησιμότητα στερεᾶς καὶ ὡρισμένης ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιῶν.

Ἀπὸ τῶν ἀντιθέτων τούτων παρεκτροπῶν καὶ ὑπερβολῶν διεσώθη πάντοτε ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία βαδίζουσα τὴν μέσην ὁδὸν καὶ διατηροῦσα ἀκέραιον καὶ ἀβλαβῆ τὸν γνήσιον χριστιανισμὸν τῶν πρώτων αἰώνων. Ἵνα μὴ παρεκτραπῇ ἀπὸ τῆς μέσης ταύτης ὁδοῦ, συνετέλεσε τὰ μέγιστα ὁ μέγας Φώτιος, ὅστις τὸν Θ΄ αἰῶνα κατώρθωσεν ὥστε νὰ μὴ παρασυρθῇ ὑπὸ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ ὑποδουλωθῇ εἰς αὐτήν. Εἰς τὸν Φώτιον λοιπὸν ὀφείλομεν ὅτι διατηροῦμεν ἁγνὰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τοῦ χριστιανισμοῦ· αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος αἴτιος τοῦ ὅτι δυνάμεθα νὰ καυχώμεθα σήμερον ἐπὶ τῷ ὅτι παρ' ἡμῖν ὁ χρ.στιανισμὸς ἐπὶ ἐννεακαίδεκα αἰῶνας οὐδόλως ἠλλοιώθη.

Τὴν ὀρθόδοξον ταύτην πίστιν οὐδέποτε διὰ ταῦτα οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ θὰ καταλίπωσι, τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον ἡ ὀρθόδοξος πίστις συνεδέθη ἀνέκαθεν μετὰ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας τῶν ὀρθοδόξων λαῶν. Ἐνῷ πανταχοῦ ὁ καθολικὸς κλῆρος εἶναι ἐχθρὸς τῶν ἐθνικῶν τάσεων τῶν λαῶν, ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος πάντοτε καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὀρθοδόξοις χώραις οὐ μόνον συμμερίζεται τὰ ἐθνικὰ φρονήματα τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρωταγωνιστεῖ ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἀγῶσιν. Ἐνῷ ἡ παπικὴ ἐκκλησία πανταχοῦ διατελεῖ ἐν ἔχθρᾳ πρὸς τὰς πολιτείας μὴ ὑπακούουσα εἰς τοὺς νόμους τῶν κρατῶν, ζητοῦσα δὲ νὰ ὑποδουλώσῃ τὰς κυβερνήσεις αὐτῶν, ἐν τοῖς ὀρθοδόξοις λαοῖς πολιτεία καὶ ἐκκλησία ζῶσιν εἰρηνικῶς μετ' ἀλλήλων· διότι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία γνωρίζει νὰ ἀποδίδῃ πάντοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Παρ' ἡμῖν εἶναι ἄγνωστος ἡ θανάσιμος ἔχθρα μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐκκλησία ἡμῶν δὲν ἐννοεῖ νὰ δεσμεύσῃ διὰ τῆς βίας τὸν λόγον ἢ νὰ παρακωλύσῃ διὰ διωγμῶν τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης. Δύναται νὰ καταπολεμῇ τὰς πλάνας, ὡς ὀφείλει, χωρὶς νὰ ζητῇ τὸν διωγμὸν τῶν πλανωμένων, διότι ἡ βία εἶναι ξένη τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ. Διὰ ταῦτα εἶναι προσφιλὴς ἡ ὀρθοδοξία τοῖς ὀρθοδόξοις λαοῖς. Διὰ ταῦτα εἶναι ἀγαπητὸν παρ' αὐτοῖς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Φωτίου, ὅστις ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀνδρῶν, τῶν ἀγωνισθέντων ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τοῦ παπισμοῦ, κατέχει τὴν πρώτην θέσιν. Ὁ Φώτιος πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἦτο ἄριστα ἐπιστημονικῶς προπαρεσκευασμένος. Ἡ ἑκτακτος

παιδεία τοῦ Φωτίου εἶναι πασίγνωστος καὶ ὁμολογεῖται καὶ παρ' ἐχθρῶν καὶ παρὰ φίλων. Ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ σοφώτατος ἀνὴρ τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ. Τοιοῦτον δὲ μαρτυροῦσιν αὐτὸν καὶ τὰ σῳζόμενα συγγράμματα αὐτοῦ, ἡ Μυριόβιβλος αὐτοῦ, τὸ μέγα τοῦτο γραμματολογικὸν ἔργον, ἐν ᾧ ποιεῖται μνείαν καὶ ἐπιφέρει κρίσεις περὶ 280 συγγραμμάτων ἀρχαίων, ἅτινα εἶχεν ἀναγνώσει· τὰ Ἀμφιλόχια αὐτοῦ τὰ λύοντα διάφορα θεολογικὰ ζητήματα· αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, αἱ πραγματευόμεναι διάφορα θέματα καὶ χρησιμεύουσαι ὡς ἄρισται πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων αὐτοῦ· τὸ Σύνταγμα τῶν κανόνων καὶ ὁ Νομοκάνων, ἅτινα εἶναι τὰ κυριώτατα βοηθήματα μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ κανονικοῦ δικαίου· τέλος αἱ ὁμιλίαι καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Φώτιος, οὗ σήμερον τελεῖται ἡ μνήμη καὶ οὗ οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ πανταχοῦ ὀρθόδοξοι πανηγυρίζομεν τὴν χιλιετηρίδα ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, μέγας ἀληθῶς, διότι μέγα ὑπῆρξε τὸ κατόρθωμα αὐτοῦ, ἡ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀποσόβησις τοῦ ἐκ Ῥώμης κινδύνου. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ θὰ φέρωσιν αἰωνίως οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ ἐγκεχαραγμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· ἡ μνήμη αὐτοῦ θὰ εἶναι αἰωνίως προσφιλὴς παρ' αὐτοῖς· ἡ δὲ εὐγνωμοσύνη των οὐδέποτε θὰ παύσηται πρὸς τὸν ἄνδρα, τὸν σώσαντα τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν ἐν μεγίστοις κινδύνοις. Δόξα τῷ ὀνόματι τοῦ Φωτίου! Δόξα τῷ πρωταγωνιστῇ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως! Δόξα τῷ σωτῆρι τῆς ὀρθοδοξίας ἡμῶν!

8

Ο ΠΑΠΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Η

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ "ΜΗΝΥΤΟΡΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ„

Α΄.

Οἱ πάπαι Ῥώμης θεωροῦντες ἑαυτοὺς ὡς τὴν κεφαλὴν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁρισθεῖσαν, νομίζουσι πάντας τοὺς χριστιανούς, τοὺς μὴ ὑποκύπτοντας τῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν ὡς ἀποστάτας, ὡς ἀποσκιρτήσαντας ἀπὸ τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ, τῆς καθολικῆς δηλ. ἐκκλησίας καὶ ὡς πρόβατα ἀπωλολότα. Διὰ τοῦτο ὁσάκις δοθῇ αὐτοῖς εὐκαιρία, θεωροῦσι καθῆκον αὐτῶν νὰ καλῶσι καὶ τοὺς διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς ὀρθοδόξους καὶ πάντας τοὺς μὴ καθολικοὺς λαοὺς εἰς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν. Ὁ νῦν παπεύων Λέων ὁ ΙΓ' ἀκολουθεῖ ὡς πρὸς τοῦτο τὴν παπικὴν παράδοσιν. Διὰ τοῦτο οὐδόλως ἐφάνη ἡμῖν παράδοξον, ὅτι ἐσχάτως ἔν τινι προσλαλιᾷ μνησθεὶς τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ἀπέτεινεν αὐταῖς τὴν προτροπήν, ἵνα ἀφίνουσαι τὸ σχίσμα ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Ἐντεῦθεν λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ « Μηνύτωρ τῆς Ῥώμης », ὄργανον τοῦ πάπα γαλλιστὶ ἐν Ῥώμῃ ἐκδιδόμενον, ἐδημοσίευσεν ἄρθρον περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, ἐν ᾧ πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ, ὅτι αἱ ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι, ἐν ὅσῳ ἦσαν ἡνωμέναι μετὰ τοῦ πάπα, ἤκμαζον, ὅτι δὲ αὐτοῦ ἀποσχισθεῖσαι ἤρξαντο νὰ παρακμάζωσιν, ὅτι νῦν ἐνούμεναι μόνον μετ' αὐτοῦ θὰ δυνηθῶσι νὰ ἀναγεννηθῶσι καὶ ὅτι καὶ πολιτικῶς οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ τότε μόνον θὰ δυνηθῶσι νὰ ὑψωθῶσι πάλιν, ὅταν ἀναγνωρίσωσι τὴν παπικὴν ἐξουσίαν. Καὶ δύνανται μὲν οἱ πάπαι καὶ

τὰ ὄργανα αὐτῶν νὰ ἰσχυρίζωνται καὶ νὰ εὔχωνται ὅ,τι καὶ ἂν θέλωσιν, ἐκεῖνο ὅμως, ὅπερ ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ ἀφήσωμεν ἀνεξέλεγκτον, εἶναι ἡ διαστροφὴ τῆς ἱστορίας, ἡ νόθευσις τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἐφ' ἧς στηρίζουσι τοὺς ἰσχυρισμοὺς καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν. Ἐὰν ἐξετάσῃ τις προσεκτικῶς ὅσα λέγουσι συνήθως οἱ ἐν Ῥώμῃ χάριν τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν συμφερόντων αὐτῶν, πείθεται, ὅτι ἢ ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς τὴν ἀληθῆ ἱστορίαν ἢ σκοπίμως διαστρέφουσιν αὐτήν· διότι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους οἱ ἰσχυρισμοὶ αὐτῶν ἀποδεικνύονται ἱστορικῶς ψευδεῖς. Τοῦτο θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀποδείξωμεν ἐν τοῖς ἑπομένοις ἀπαντῶντες ἰδίως εἰς τὸ ἄνω μνημονευθὲν ἄρθρον τοῦ « Μηνύτορος τῆς Ῥώμης ».

Τὸ πρῶτον, ὅπερ ἰσχυρίζεται ὁ καθολικὸς ἀρθρογράφος τοῦ « Μηνύτορος », εἶναι ὅτι ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἤκμαζεν ἐφ' ὅσον ἦτο ὑποτεταγμένη τῷ πάπᾳ καὶ διότι ἦτο ὑποτεταγμένη αὐτῷ. « Ὅτε, λέγει, ἡ ἀνατολὴ παρῆγε τὰ μεγαλοπρεπῆ ταῦτα ἄνθη τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ διετέλει εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας καὶ ὑπεῖκεν εἰς τὸν διάδοχον τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ὡς τὸν ἀνώτατον ποιμένα τῆς ὅλης ἐκκλησίας ». Τὴν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ὑπὲρ τὴν δυτικὴν λατινικὴν δὲν ἠδύναντο νὰ ἀρνηθῶσιν οἱ ἐν Ῥώμῃ, διότι θὰ ἠρνοῦντο προφανεστάτην ἀλήθειαν. Κατὰ τοὺς ἐννέα πρώτους αἰῶνας προίστατο ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ τῇ προόδῳ κατὰ πάντα ἡ ἑλληνικὴ ἀνατολή, ἡ δὲ δύσις ὑπελείπετο καὶ ἠκολούθει αὐτῇ. Ἐν τῇ ἀνατολῇ ἤκμαζον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἦνθουν αἱ ἄρισται ῥητορικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ σχολαί· ἡ Ἀλεξάνδρεια πρὸ πάντων καὶ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἑστίαι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας· πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς σοφιστὰς καὶ ῥήτορας ἠμιλλῶντο κατὰ τὰ φῶτα οἱ ἕλληνες πατέρες· ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Ἀντιοχείᾳ, Καισαρείᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ὑπῆρχον πεφημισμέναι θεολογικαὶ σχολαὶ ἀναδείξασαι τοὺς ἐνδοξοτάτους θεολόγους τῶν χρόνων ἐκείνων· εἰς τὴν πρώτην ὤφειλον τὴν παιδείαν αὐτῶν ὁ Κλήμης, ὁ Ὠριγένης, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Διονύσιος, ὁ Δίδυμος, οὓς ἠκολούθουν καὶ οἱ ἐκ Καππαδοκίας μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ φωστῆρες Βασίλειος καὶ οἱ δύο Γρηγόριοι· ἐκ δὲ τῆς δευτέρας ἐξῆλθον ὁ Ἐμισι-

νὸς Εὐσέβιος, ὁ Ταρσοῦ Διόδωρος, ὁ Ἀπολλινάριος, ὁ Μοψουεστίας Θεόδωρος, ὁ Κύρου Θεοδώρητος, ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, ὁ Χρυσόστομος καὶ ἄλλοι. Τὸ κήρυγμα ἀνεπτύχθη θαμμασίως ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ ῥητορικὴ ὑψώθη εἰς τὴν τελειότητα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ῥητορικῆς. Ἡ λατρεία ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀνατολῇ προσέλαβε κατὰ μικρὸν ἔκτακτον μεγαλοπρέπειαν, ἀναμιμνήσκουσαν τὸ κάλλος τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Ἡ διδασκαλία ἠρευνήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἐφ' ὅσον τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα τότε ἐπέτρεπον πρὸ πάντων ἐν τῇ ἀνατολῇ· ἡ Γραφὴ ἡρμηνεύθη ὑπὸ ἀρίστων ἑρμηνευτῶν, τὰ δὲ δόγματα ἐξητάσθησαν μετὰ ὀξυνοίας καὶ διαλεκτικῆς λεπτότητος ἀξιοθαυμάστου. Ἰδίως αἱ ἐν τῇ ἀνατολῇ γενόμεναι οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, αἱ ἕνεκα τῶν τότε ἀναφανέντων αἱρετικῶν συγκροτηθεῖσαι, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς βαθυτάτας ἐρεύνας τῶν τοῦ χριστιανισμοῦ διδασκαλιῶν. Ἐν πᾶσι τούτοις ἡ λατινικὴ δυτικὴ ἐκκλησία ἠκολούθει τοὺς ἕλληνας· οἱ δυτικοὶ κληρικοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν ἀνατολὴν ἵνα μορφωθῶσι θεολογικῶς· ὁ Ἀμβρόσιος ἀκολουθεῖ τὸν Ἀθανάσιον· ὁ Ἱερώνυμος διατρίβει μέγα μέρος τοῦ βίου αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἵνα διδαχθῇ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ θεολογίαν καὶ ἐκμάθῃ τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, ἀκροᾶται δὲ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, διδάσκοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει, τοῦ Ἀπολλιναρίου ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ τοῦ Διδύμου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· ὁ Ῥουφῖνος διατρίψας καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολὺν πολὺν χρόνον ἀσχολεῖται καθ' ἅπαντα τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν μετάφρασιν εἰς τὸ λατινικὸν τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου Ὠριγένους καὶ τῶν ἄλλων ἑλλήνων πατέρων· ὁ Ὀρόσιος, ὁ Σουλπήκιος καὶ ὁ Κασσιόδωρος μεταφράζουσι τὸν Εὐσέβιον καὶ τοὺς ἄλλους ἕλληνας ἐκκλησιαστικοὺς ἱστορικοὺς εἰς τὸ λατινικόν· ὁ πάπας Ἰούλιος ὁ Α΄ ἀκολουθεῖ καὶ ὑποστηρίζει ἐν πᾶσι τὸν Ἀθανάσιον· ὁ Ἀμβρόσιος καὶ Γρηγόριος ὁ πάπας ἀνυψοῦσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν λατρείαν αὐτῆς μιμούμενοι τὴν τάξιν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἀνατολῆς· ἐν δὲ ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις, ὅπου ὀλίγοι τῶν λατίνων ἐπισκόπων παρευρίσκοντο, ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἐδέχετο ὅ,τι ἡ ἑλληνικὴ πλειονοψηφία τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων ἐψήφιζε. Πάντα ταῦτα τρανότατα μαρτυροῦσι τὴν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς τότε χρόνους καὶ τὴν μεγάλην αὐτῆς

ὑπεροχὴν ὑπὲρ τὴν λατινικὴν δύσιν. Τὴν ἀκμὴν καὶ ὑπεροχὴν ταύτην ἀναγκάζονται οἱ ἐν Ῥώμῃ νὰ ἀναγνωρίσωσιν, ἀλλὰ διὰ συλλογισμοῦ κωμικοῦ καὶ γελοίου ἀποδίδουσι τὴν ἀκμὴν ταύτην τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας τότε εἰς τὴν ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγὴν αὐτῆς.

Ἡ Ἀνατολὴ ὑπεῖκε τότε, λέγουσι, τῷ πάπᾳ. Μέγιστον ψεῦδος, ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία οὐδέποτε ὑπεῖκε τῷ πάπᾳ. Οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι ἀνεγνώριζον μόνον πρεσβεῖα τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης διὰ τὸ ἄλλοτε βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, ὡς λέγει ἡ Δ΄ οἰκουμενικὴ σύνοδος διὰ τοῦ αὐτῆς κανόνος, οὐδέποτε δὲ ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ἀνατολῇ ἑκάστη κατὰ τόπον ἐκκλησία ἦτο αὐτοκέφαλος καὶ ἀνεξάρτητος, ὡς ἡ τῆς Αἰγύπτου, ἡ τῆς Συρίας, ἡ τῆς Θρᾴκης, ἡ τῆς Παλαιστίνης, ἡ τῆς Μακεδονίας, ἡ τῆς Κύπρου κτλ. Μόνον κατὰ τὰς τιμὰς ἔξειχον ἐπίσκοποί τινες ἕνεκα τῆς πολιτικῆς σημασίας τῶν πόλεων αὐτῶν. διότι ἐν τῇ ἀνατολῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις ἠκολούθει τῇ πολιτικῇ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις συνεμορφοῦτο τῇ πολιτικῇ· ἐσχηματίσθησαν διὰ τοῦτο τοσαῦται ἐκκλησιαστικαὶ διοικήσεις, ὅσαι καὶ πολιτικαί· αἱ δὲ πολιτικῶς ἐξέχουσαι πόλεις ὡς κέντρα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, διεκρίθησαν καὶ ἐκκλησιαστικῶς ὡς κέντρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Τοιαῦται πόλεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἦσαν ἡ Κωνσταντινούπουλις, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Καισάρεια, ἡ Ἔφεσος, ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἄλλαι. Ἡ Δ΄ οἰκουμενικὴ σύνοδος λέγει ῥητῶς (κανν. 17). «Τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἡ τάξις ἀκολουθείτω». Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων ἐτιμᾶτο τότε παρὰ τῶν ἀνατολικῶν ἁπλῶς ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ὡς ὁ πρῶτος κατὰ τὰς τιμὰς ἢ τὰ πρωτεῖα ἐπίσκοπος διὰ τὴν πολιτικὴν ἐπισημότητα τῆς Ῥώμης ὡς ἀρχαίας βασιλευούσης τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, μεθ' ὃν ἤρχοντο ἐν τῇ τάξει τῶν τιμῶν ὁ Κωνσταντινουπόλεως, εἶτα ὁ Ἀλεξανδρείας, μετὰ ταῦτα ὁ Ἀντιοχείας καὶ τέλος ὁ Ἱεροσολύμων. Αἱ τιμαὶ ὅμως αὗται οὐδὲν εἶχον κοινὸν πρὸς ἐξουσίαν τινά. Ἦσαν ἁπλᾶ πρωτεῖα τιμῆς, οὐχὶ δικαιοδοσίας. Διὰ τοῦτο αἱ ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι οὐδεμίαν ποτὲ ἐδέχοντο διαταγὴν ἀπὸ Ῥώμης. Ὅτε κατὰ τὸν Β΄ αἰῶνα Βίκτωρ ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ἠπείλησε τοὺς ἐπισκόπους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐζήτει νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ τελέσει τοῦ Πάσχα παραλιπόντες τὰ ἰουδαΐ-

ζοντα ἔθιμα, οἷς ἠκολούθουν ὁ Ἐφέσου Πολυκράτης μετὰ τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν ἐπισκόπων, οὐδεμίαν ἔδωκαν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ ἀπειλὰς αὐτοῦ προσοχήν. Τὸ παράδειγμα τοῦ Βίκτορος τούτου δεικνύει, ὅτι ἀπὸ τοῦ Β΄ ἤδη αἰῶνος ἤρξαντο οἱ ἐπίσκοποι Ῥώμης νὰ θέλωσι νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς ἀνατολικάς, ἀλλ' ὅτι αἱ τοιαῦται ἀξιώσεις αὐτῶν ἀπεκρούοντο ὑπὸ τῆς ἀνατολῆς.

Κατὰ τὸν Γ΄ αἰῶνα ἠθέλησε καὶ ἄλλος ἐπίσκοπος Ῥώμης ὁ Στέφανος νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καππαδοκίας μετὰ τῶν τῆς Ἀφρικῆς νὰ μὴ δέχωνται τοὺς ἐκ τῶν αἱρέσεων προσερχομένους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ νέου βαπτίσματος, ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι οὐδόλως προσέσχον εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ. Οἱ ἐπίσκοποι Ῥώμης συνέλαβον ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἀλαζονικὸν πόθον νὰ δεσπόσωσι πασῶν τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, διότι ἦσαν ῥωμαῖοι ἐπίσκοποι, ἡ δὲ Ῥώμη ἀπ' ἀρχῆς ἔτεινεν εἰς τὸ νὰ δεσπόσῃ τοῦ κόσμου. Ἡ φιλαρχία ἦτο τὸ πάθος τῶν ῥωμαίων, ἡ κοσμοκρατορία τὸ ὄνειρον αὐτῶν. Ὅπως οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης ἦρχον τοῦ κόσμου πολιτικῶς, ἠθέλησαν ἀπ' ἀρχῆς καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ῥώμης νά ἄρξωσι τοῦ κόσμου ἐπίσης ἀλλὰ πνευματικῶς. Ἡ ἀλαζονικὴ αὕτη τάσις αὐτῶν ἐγέννησε μέγιστα σκάνδαλα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὑπῆρξε δὲ ἡ αἰτία τοῦ σχίσματος ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν, κατὰ δὲ τὸν ΙΣ΄ αἰῶνα προύκάλεσε καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ χωρισμὸν τῶν διαμαρτυρομένων. Πρὸς τοὺς φιλαρχικοὺς σκοποὺς αὐτῶν ἠθέλησαν νὰ ἐπωφεληθῶσιν οἱ πάπαι ἐκ τῆς φήμης, ἥτις κατὰ τὸν Β΄ αἰῶνα ἐφέρετο ἐν Ῥώμῃ, ὅτι ὁ Πέτρος, ὁ κορυφαῖος θεωρούμενος τῶν ἀποστόλων, ἐκήρυξε καὶ ἀπέθανεν ἐν Ῥώμῃ ἰσχυριζόμενοι ὅτι εἶναι διάδοχοι τοῦ Πέτρου καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐδικαιοῦντο νὰ ἄρχωσι τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι εἶναι ἀβάσιμοι· διότι καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ φήμη ἐκείνη εἶναι ἀληθής, οὐδὲν ἤθελε τοῦτο ἀποδείξει ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεών των· καθ' ὅσον ὁ Πέτρος κορυφαῖος ἐλέγετο μόνον διὰ τὰ προτερήματα αὐτοῦ, οὐδεμίαν δὲ εἶχεν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, διάδοχοι δ' αὐτοῦ δὲν δύνανται καὶ τότε νὰ λέγωνται οἱ ἐπίσκοποι Ῥώμης, διότι πρὸ τοῦ Πέτρου ἐκήρυξεν ἐν Ῥώμῃ ὁ Παῦλος, ἐκεῖ δὲ καὶ ἐμαρτύρησε κατὰ τὴν παράδοσιν. Πρὸς τούτοις παρατηρητέον ὅτι ὁ Πέτρος ἐκήρυξε καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Βαβυ-

λῶνι καὶ ἀλλαχοῦ, ὥστε ἐν ἴσῳ δικαιώματι θὰ ἠδύναντο καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῶν πόλεων τούτων νὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι εἶναι διάδοχοι τοῦ Πέτρου καὶ νὰ ἀξιῶσι πρωτεῖα.

Β'.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι τιμῶντες μόνον ὡς πρῶτον κατὰ τὰς τιμὰς ἐπίσκοπον τὸν τῆς βασιλευούσης πόλεως Ῥώμης, ἀλλ' οὐδεμίαν ὑπερτέραν ἐξουσίαν αὐτῷ ἀναγνωρίζοντες ἀπέκρουον πᾶσαν διαταγὴν καὶ ἐπέμβασιν αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν. Ἐν γένει ἐπεκράτει ἡ ἀρχή, τὰ τῆς ἀνατολῆς οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι νὰ διοικῶσι καὶ τὰ τῆς δύσεως οἱ δυτικοί. Οἱ κανόνες μάλιστα ῥητῶς ἀπηγόρευον νὰ ἐπεμβαίνωσιν οἱ ἐπίσκοποι εἰς ξένας ἐκκλησίας. Οὕτως ὁ 2. κανὼν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου λέγει: «Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι μηδὲ συγχέειν τὰς ἐκκλησίας· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν· τοὺς δὲ τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους τὴν ἀνατολὴν μόνον διοικεῖν καὶ τοὺς τῆς ἀσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν μόνον οἰκονομεῖν κτλ.». Διὰ τοῦτο ὁ Κωνστάντιος γράφων πρὸς τὴν ἐν Ἀριμίνῳ σύνοδον (359 παρὰ Μάνσῃ Πρακτ. Συνόδων III 297) λέγει. «Δὲν δικαιοῦσθε περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ ὑμετέρᾳ συνόδῳ νὰ ἀποφασίσητέ τι. Ἐὰν δὲ ἠθέλετέ τι ὁρίσει, οὐδὲν θέλει ἔχει ἀποτέλεσμα. Καὶ ἔν τινι ἐν Ἀκυληΐᾳ συνόδῳ τῷ 381 παρετήρησεν ὁ Παλλάδιος, ἀνατολικὸς κληρικὸς κατηγορούμενος ἐπὶ ἀρειανισμῷ, ὅτι «ἀπόντων τῶν ἡμετέρων ἱερέων δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν». Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησιν· «Τίνες εἶναι οἱ ὑμέτεροι»; ἀπήντησεν· «οἱ ἀνατολικοί» (Μάνσῃ III 602). Ὅτε ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης Ἰούλιος ὁ Α ἐπεχείρησεν αὐθαιρέτως νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν Ἀθανάσιον καὶ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Παῦλον εἰς τοὺς θρόνους αὐτῶν, ἀφ' ὧν εἶχον ἐξωσθῇ ἐπὶ τῶν ἀρειανείων ἐρίδων, οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι διεμαρτυρήθησαν κατ' αὐτοῦ. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Σωκράτης ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (β. 15). «Καὶ σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ κηρύξαντες, συνελθόντες ἐν αὐτῇ γνώμῃ κοινῇ σφοδρότερον δι' ἐπιστολῆς ἀντεγκαλοῦσι τῷ Ἰουλίῳ δηλοῦντες μὴ δεῖν κανονίζεσθαι παρ' αὐτοῦ, εἰ βούλοιντο ἐξελαύνειν τινὰς τῶν ἐκκλησιῶν·

μηδὲ γὰρ αὐτοὺς ἀντειπεῖν, ὅτε Νάνατον (Ναβατιανὸν) τῆς ἐκκλησίας ἤλαυνον (οἱ δυτικοί)». Καὶ ὁ Σωζόμενος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ λέγει περὶ τῆς αὐτῆς περιστάσεως ταῦτα. «Ἐν ἐγκλήματι δὲ προφέροντες τῷ Ἰουλίῳ τὸ κοινωνῆσαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον ἐχαλέπαινον ὡς ὑβρισμένης αὐτοῖς τῆς συνόδου καὶ τῆς ἀποφάσεως ἀναιρεθείσης καὶ τὸ γενόμενον ὡς ἄδικον καὶ ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ ἀπᾴδον διέβαλλον. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὧδέ πως μεμψάμενοι καὶ δεινὰ πεπονθέναι μαρτυράμενοι, δεχομένῳ μὲν Ἰουλίῳ τὴν καθαίρεσιν τῶν πρὸς αὐτῶν ἐληλαμένων καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ἀντ' αὐτῶν χειροτονηθέντων εἰρήνην καὶ κοινωνίαν ἐπηγγέλλοντο, ἀνθισταμένῳ δὲ τοῖς δεδογμένοις τἀναντία προηγόρευον» (γ'. 8).

Ἄλλοτε πάλιν, θελησάσης συνόδου τινὸς ἰταλικῆς νὰ ἐπεμβῇ εἰς διαφοράν τινα, ἐκραγεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕνεκα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Νεκταρίου, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησία ἀπέκρουσε τὴν ἐπέμβασιν (Θεοδωρήτου ἐκκλ. ἱστορ. ε', 9). Ἡ περὶ τοῦ προκειμένου συνοδικὴ ἐπιστολὴ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου τῷ 382 πρὸς τοὺς δυτικοὺς ἔχει οὕτω· «Περὶ δὲ τῶν οἰκονομιῶν τῶν κατὰ μέρος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παλαιὸς ὡς ἴστε θεσμὸς κεκράτηκε καὶ τῶν ἁγίων ἐν Νικαίᾳ πατέρων ὅρος καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τοὺς τῆς ἐπαρχίας ποιεῖσθαι τὰς χειροτονίας, οἷς ἀκολούθως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας Νεκτάριον ἐπίσκοπον κεχειροτονήκαμεν, οἷς ὡς ἐνθέσμως καὶ κανονικῶς κεκρατηκόσι καὶ τὴν ὑμετέραν συγχαίρειν παρακαλοῦμεν εὐλάβειαν». Ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ δὲν ἀνεγνώριζον τῷ Ῥώμης ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς δύσεως ἀρχιερεῦσι τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμιγνύωνται εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, δεικνύει καὶ τὸ ὅτι διεμαρτυρήθησαν οἱ ἐν Φιλιππουπόλει συνηθροισμένοι ἀνατολικοὶ κατὰ τῆς ἀναμίξεως τοῦ Ἰουλίου καὶ τῶν δυτικῶν ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ὡς ἀντικανονικῆς. «Τοῦτον τὸν νεωτερισμόν, λέγουσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτῶν πρὸς τὸν Δόνατον (Ἱλαρίου ἀποσπ. ΙΙ παρὰ Μάνσῃ ΙΙΙ, 136) ἐπεχείρουν (οἱ δυτικοὶ) νὰ εἰσαγάγωσιν, ὃν ἀποκρούει ἡ ἀρχαία τῆς ἐκκλησίας συνήθεια, τὸ νὰ ἀναιρῆται δηλ. παρὰ τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων ὅ,τι οἱ ἀνατολικοὶ ἐν συνόδῳ ἀπεφάσισαν, καὶ παρὰ τῶν ἀνατολικῶν νὰ ἀνατρέπηται ὅ,τι οἱ δυτικοὶ ἐψήφισαν». Ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ, ὅτι πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ ἡ ἀρχή, ὅτι τὰ τῆς ἀνατολῆς μόνον

οἱ ἀνατολικοὶ ἠδύναντο νὰ διοικῶσιν, ὅτι δηλ. ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἐν τῇ διοικήσει αὐτῆς ἦτο τελείως ἀπὸ Ῥώμης ἀνεξάρτητος. Καὶ ὅτε βραδύτερον ἐπεχείρησεν Ἰννοκέντιος ὁ Α' νὰ παρεμβῇ καὶ νὰ πείσῃ τὸν Ἀρκάδιον νὰ συγκαλέσῃ σύνοδον, ἵνα ἐξετάσῃ τὰ κατὰ τὸν Χρυσόστομον, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσκοποι καὶ ὁ τότε πατριάρχης Ἀττικὸς διεμαρτυρήθησαν πάλιν κατὰ τῆς παρεμβάσεως ταύτης τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, « ὡς ἐνοχλοῦντος ὑπερόριον ἀρχήν », ἀποτεινομένου δηλ. πρὸς ἄρχοντα ξένον αὐτῷ· διότι μόνον πρὸς τὸν Ονώριον ἐν τῇ δύσει ἠδύνατο νὰ ἀποταθῇ καὶ περὶ πραγμάτων μόνον τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν (Σωζομ. ἐκκλ. ἱστ. ἡ, 28). Οἱ ἀνατολικοὶ οὐ μόνον ὡς ἀναρμοδίους ἐθεώρουν τὸν Ῥώμης καὶ τοὺς λοιποὺς δυτικοὺς ἐπισκόπους εἰς τὸ νὰ μετέχωσι τῶν δογματικῶν καὶ λοιπῶν αὐτῶν συζητήσεων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνικάνους νὰ νοήσωσι τὰ πράγματα ἕνεκα τῆς συνήθως μικρᾶς θεολογικῆς παιδείας αὐτῶν καὶ ὡς ἐξ ἀμαθείας εὐκόλως θρασυνομένους. Ἀκούσατε πῶς ἐλέγχει τὴν δυτικὴν ὀρρὺν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ 239 ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Σαμοσάτων Εὐσέβιον. «Ἐμοὶ μὲν γὰρ τὸ τοῦ Διομήδους ἐπέρχεται λέγειν (Ἰλιάδος ἰ, 699)· μὴ ὄφελος λίσσεσθαι· διότι φησὶν ἀγήνωρ ἐστὶν ὁ ἀνήρ. Τῷ ὄντι γὰρ θεραπευόμενα τὰ ὑπερήφανα ἤθη ἑαυτῶν ὑπεροπτικώτερα γίνεσθαι πέφυκε. Καὶ γὰρ ἐὰν μὲν ἱλασθῇ ἡμῖν ὁ Κύριος, ποίας ἑτέρας προσθήκης δεόμεθα; Ἐὰν δὲ ἐπιμείνῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ποία ἡμῖν βοήθεια τῆς δυτικῆς ὀφρύος; Οἳ τὸ ἀληθὲς οὔτε ἴσασιν οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται, ψευδέσι δὲ ὑπονοίαις προειλημμένοι ἐκεῖνα ποιοῦσι νῦν, ἃ πρότερον ἐπὶ Μαρκέλλῳ. Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτοὺς ἄνευ τοῦ κοινοῦ σχήματος ἐβουλόμην αὐτῶν ἐπιστεῖλαι τῷ κορυφαίῳ περὶ μὲν τῶν ἐκκλησιαστικῶν οὐδὲν εἰμὴ ὅσῳ παραινίξασθαι, ὅτι οὔτε ἴσασι τῶν παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν οὔτε τὴν ὁδόν, δι' ἧς ἂν μανθάνοιεν, καταδέχονται ». Τὴν ἀνεξάρτητον θέσιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων ἀπέναντι τοῦ Ῥώμης καὶ τῶν ἄλλων δυτικῶν ἐπισκόπων δεικνύουσι καὶ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι. Αὗται συνεκροτοῦντο ἐν τῇ ἀνατολῇ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἀνατολικῶν ἐπισκόπων. Ἀνατολικοὶ ἐπιφανεῖς ἐπίσκοποι προήδρευον συνήθως αὐτῶν. Αἱ δύο πρῶται ἐγένοντο ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιδράσεως τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, ἡ δευτέρα μάλιστα ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 381 γενομένη τόσον δὲν ἔλαβε παντάπασιν ὑπ' ὄψιν τὸν τότε ἐπίσκοπον

Ρώμης. ὥστε, ἐνῷ οὗτοι μετὰ τῶν ἄλλων δυτικῶν ἐπισκόπων ἀπέκρουον ὡς ἀντικανονικὸν τὸν Μητροπολίτην Ἀντιοχείας Μελέτιον ἀναγνωρίζοντες Παυλῖνόν τινα (οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀρθόδοξοι ἦσαν, ὡς γνωστόν, διεσχισμένοι τότε εἰς δύο μερίδας), ἡ σύνοδος οὐ μόνον παρεδέχθη τὸν Μελέτιον, ἀλλὰ καὶ πρόεδρον αὐτῆς αὐτὸν ἀνεκήρυξεν. Ἡ Ϛ΄. οἰκουμενικὴ σύνοδος τῷ 680 ἀνεθεμάτισεν ὡς αἱρετικὸν τὸν πάπαν Ὀνώριον. Τὴν αὐτὴν δὲ κατὰ τοῦ αὐτοῦ πάπα καταδίκην ἐπανέλαβε καὶ ἡ Πενθέκτη οἰκουμενικὴ σύνοδος τῷ 691, ἥτις κατεδίκασε καὶ πολλὰ ἔθιμα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Τί μαρτυροῦσι πάντα ταῦτα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα; Τὰ γεγονότα ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι ψευδέστατον ἱστορικῶς εἶναι τὸ ἐπαναλαμβανόμενον αἰωνίως ἐν Ῥώμῃ, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἰῶνας ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ὑπεῖκε τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης. Αἱ ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι ἦσαν ἀνέκαθεν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτοκέφαλοι, διοικούμεναι ἀφ' ἑαυτῶν διὰ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν, τῷ δὲ Ῥώμης ἐπισκόπῳ μόνον πρεσβεῖα τιμῆς ὡς ἐπισκόπῳ τῆς μεγάλης Ῥώμης τῆς ἄλλοτε βασιλευούσης παρέχουσαι καὶ οὐδὲν πλέον. Αὕτη εἶναι ἡ καθαρὰ καὶ γυμνὴ ἀλήθεια.

Ὥστε ὁ «Μηνύτωρ» τῆς Ῥώμης εὑρίσκεται ἐν οἰκτρᾷ πλάνῃ ἰσχυριζόμενος, ὅτι ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἦτο ἄλλοτε ὑποτεταγμένη τῷ πάπᾳ καὶ ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φωτίου καὶ ἐντεῦθεν ἀπεσχίσθη. Διὰ τοῦ Φωτίου δὲν ἀπεσχίσθη ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς, εἰς ἣν δῆθεν τέως ὑπέκυπτε· διὰ τοῦ Φωτίου μόνον καὶ τῶν μετὰ ταῦτα κατὰ τοῦ παπισμοῦ ἀγωνισθέντων διέφυγεν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία τὸν κίνδυνον νὰ ὑπουδωθῇ τότε τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν παπισμὸν καὶ νὰ ἀπολέσῃ τὴν πατροπαράδοτον ἐννέα ὁλοκλήρων αἰώνων ἀνεξαρτησίαν. Ὁ παπισμὸς προὐκάλεσε τὸ σχίσμα τοῦ Θ΄ αἰῶνος ἐπιχειρήσας διὰ Νικολάου τοῦ Α΄ καὶ Ἀδριανοῦ τοῦ Β΄ νὰ ὑποτάξῃ τότε τὸ πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς θέσις τῶν πραγμάτων. Ὅσα δὲ καὶ ἂν λέγωσιν ἐν Ῥώμῃ, ὅπως καὶ ἂν σοφιστευθῶσιν, ὅσον καὶ ἂν θελήσωσι νὰ διαστρέψωσι τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἱστορία δὲν μεταβάλλεται.

Ἀποδείξαντες, ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ «Μηνύτορος», ὅτι ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ὑπεῖκε τῷ πάπᾳ, εἶναι ψευδής, ἀνῃρέσαμεν συγχρόνως καὶ τὸν ἄλλον ἰσχυρισμόν, ὅτι διὰ τοῦτο δῆθεν ἤκμαζε

τότε ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, διότι ὑπεῖκε τῷ πάπᾳ. Γελοιωδεστέρα ταύτης ἰδέα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ νοηθῇ καὶ ἐκφρασθῇ. Πρέπει νὰ εἶναι εἰς πλήρη διάστασιν πρὸς τὴν λογικὴν οἱ ἐν Ῥώμῃ, ἵνα ἀποφαίνωνται τοιαύτας ἀλογίας, ἵνα ἰσχυρίζωνται, ὅτι ἐν τῇ ἀνατολῇ ἤκμαζον μεγάλαι θεολογικαὶ σχολαί, ἀνεφαίνοντο ἔνδοξοι πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἄμβωνες ἐτιμῶντο δι' ἐξοχωτάτων ἐκκλησιαστικῶν ῥητόρων, τὰ δόγματα εὕρισκον τοὺς διαλεκτικωτάτους καὶ ὀξυνουστάτους ἐρευνητάς, αἱ συζητήσεις ὑψοῦντο πολλάκις εἰς φιλοσοφικὴν περιωπὴν καὶ ἡ λατρεία ἔλαμπε διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας της, διότι δῆθεν ἐδέσποζε τότε τῆς ἀνατολῆς ὁ πάπας! Μήπως φρονοῦσιν οἱ ἐν Ῥώμῃ, ὅτι ἡ παπικὴ δεσποτεία ἔχει μαγικήν τινα δύναμιν καὶ ὅτι μόνον οἱ ἱστάμενοι ὑπὸ ταύτην λαοὶ δύνανται νὰ ἀκμάζωσι; Δὲν ἑρμηνεύουσιν ἡμῖν τότε, διατὶ σήμερον ἐπὶ κορυφῆς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἵστανται ἐκεῖνοι μάλιστα οἱ λαοὶ τῆς δύσεως, οἵτινες ἀποκρούουσι τὸν πάπαν, δηλ. οἱ βόρειοι διαμαρτυρόμενοι λαοί, οἱ Ἄγγλοι, Γερμανοί, Ὁλλανδοί, Σκανδιναυοί, Βορειοαμερικανοὶ καὶ λοιποὶ τοῦ Βορρᾶ λαοί; Ἢ νομίζουσιν ἐν Ῥώμῃ ὅτι σήμερον ἐπὶ κορυφῆς τῆς προόδου εἶναι οἱ καθολικοὶ λαοί, Ἰταλοί, Ἱσπανοί, Πορτογάλλοι, Νοτιοαμερικανοὶ καὶ λοιποὶ τοῦ καθολικοῦ θρησκεύματος; Ἂν οἱ Γάλλοι καί περ καθολικοὶ ὄντες μὴ ὑστερῶσιν ἐν τῇ προόδῳ, τοῦτο συμβαίνει, διότι εἶναι οἱ ἧττον παπικοὶ καθολικοί, διότι εἶναι ὁ καθολικὸς ἐκεῖνος λαός, ἐφ' οὗ ἐξασκεῖ ὁ παπισμὸς τὴν ἐλαχίστην δύναμιν. Ἡ Γαλλία εἶναι ἡ χώρα, ἥτις ἀνέκαθεν ἀπέκρουσε τὴν ἀπεριόριστον ἐφ' ἑαυτῆς ἐπίδρασιν τοῦ πάπα. Ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιότητι Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνων ἐπίσκοπος ἐλέγχει τὸν πάπαν Βίκτωρα ἔν τινι ἐκκλησιαστικῇ ἔριδι, ὁ δὲ Ἀρελάτης Ἱλάριος ἀποκρούει τὰς εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπεμβάσεις τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Α'.

Ὁ Ἀβαιλάρδος, ὁ μάλιστα ἐν Ῥώμῃ μισηθεὶς σχολαστικὸς θεολόγος, ἦτο Γάλλος, οἱ δ' ἐπὶ κορυφῆς τῆς φιλομεταρρυθμιστικῆς μερίδος κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἱστάμενοι, τῆς προκαλεσάσης τὴν συγκρότησιν τῶν ἀντιπαπικῶν συνόδων τῆς Πίζης, τῆς Κωνσταντίας καὶ τῆς Βασιλείας, Γέρσων καὶ Δαΐλλυς, ἦσαν καθηγηταὶ τῆς Σορβώννης. Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα δὲν ἠγέρθησαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γαλλίας κατὰ τοῦ παπισμοῦ ἔχοντες ἐπὶ κορυφῆς τὸν μέγαν Βοσουέτον

καὶ δὲν διεκήρυξαν ἐν συνόδῳ τῷ 1682 τὰς λεγομένας γαλλικὰς ἐλευθερίας, δι' ὧν περιωρίζετο ἡ παπικὴ ἐξουσία ἐν Γαλλίᾳ; Κατὰ δὲ τὸν ΙΗ' αἰῶνα δὲν ἀνεφάνησαν ἐν Γαλλίᾳ οἱ μέγιστοι καὶ σφοδρότατοι τοῦ παπισμοῦ πολέμιοι, ὁ Βολταῖρος, ὁ Διδερῶτος, ὁ Δαλαμβέρτος, ὁ Ἑλβέτιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐγκυκλοπαιδικοί, οἵτινες τοσοῦτον μῖσος ἐνέπνευσαν τῷ γαλλικῷ λαῷ πρὸς τὸν καθολικὸν κλῆρον, ὥστε κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν προέβη ὁ γαλλικὸς λαὸς μέχρι καταργήσεως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Γαλλίᾳ; Καὶ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα παρὰ τῷ γαλλικῷ κλήρῳ δὲν ἀνεφάνησαν πολλοὶ πολέμιοι τῶν τελευταίων δογμάτων; Αὐτὸς ὁ Δουπανλοῦ, ὁ περίφημος τῆς Ὀρλεάνης ἐπίσκοπος, τὸ καύχημα τοῦ γαλλικοῦ κλήρου, δὲν ἦτο κεκηρυγμένος κατ' ἀρχὰς κατὰ τοῦ ἀναμαρτήτου, καθὼς ἐκηρύχθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ὁ Γρατρῦ καὶ ὁ εὐγλωττότατος τῶν νῦν ἐκκλησιαστικῶν ῥητόρων τῆς Γαλλίας Ὑάκινθος; Ὅλος ὁ πολιτικὸς καὶ πεπαιδευμένος κόσμος ἐν Γαλλίᾳ δὲν εἶναι κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τοῦ παπισμοῦ καὶ τῶν κυρίων στηρικτῶν αὐτοῦ, τῶν Ἰησουϊτῶν, οἵτινες καὶ διὰ νόμου ἐξεδιώχθησαν τῆς Γαλλίας; Ἡ ἀκμὴ τῶν καθολικῶν χωρῶν ἐν τῇ δύσει καὶ τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ δὲν εὑρίσκεται εἰς ἀντίστροφον λόγον πρὸς τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπήρειαν τοῦ παπισμοῦ; Διατὶ ἡ Ἰταλία, ἐφ' ὅσον οἱ κληρικόφρονες ὑπερίσχυον, ἔκειτο μεμαραμμένη καὶ ἀνίσχυρος, ὁ δὲ λαὸς ἔμενε πανταχοῦ δεισιδαίμων καὶ ἀμαθής, ἤρξατο δὲ νὰ ἀναλαμβάνῃ καὶ μεγαλύνηται ἡ Ἰταλία, ὁ δὲ Ἰταλικὸς λαὸς νὰ φωτίζηται καὶ προάγηται, ἀφ' ὅτου μετὰ τὴν ἕνωσιν κατέπεσεν ἐν Ἰταλίᾳ ἡ δύναμις τοῦ παπισμοῦ, ἡ δὲ ἀντικλιρικὴ φιλελευθέρα μερὶς ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν τυχῶν τῆς Ἰταλίας; Ποῦ ἀλλαχοῦ ὀφείλουσι τὸν μαρασμὸν καὶ τὴν ἐπ' αἰῶνας στασιμότητα αὐτῶν ἡ Ἱσπανία, ἡ Πορτογαλλία καὶ αἱ ἐν τῇ μεσημβρινῇ καὶ νοτίῳ Ἀμερικῇ καθολικαὶ χῶραι, εἰ μὴ εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν τοῦ παπισμοῦ ἐπ' αὐτῶν, εἰς τὸν ἐφιάλτην τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, ὅστις ἐπεκάθισεν ἐπὶ μακροὺς χρόνους ἐπὶ τοῦ στήθους τῶν λαῶν τούτων, εἰς τὸ ὑπερβολικὸν κράτος τοῦ παπικοῦ κλήρου ἐπ' αὐτῶν; Τούτων οὕτως ἐχόντων, δὲν ἔπρεπε νὰ συλλογίζωνται ἐν Ῥώμῃ, ὅτι ἔλεγον μωρὰ ἰσχυριζόμενοι ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτῶν αἱ ὀρθόδοξοι ἑλληνικαὶ χῶραι ὤφειλον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν ὑπὸ τὸν πάπαν ὑποταγήν; Ἔχει τινὰ σχέσιν ἡ ἀκμὴ τοῦ

ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν ταῖς χώραις τῆς ἀνατολῆς, ἡ χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ διαρκέσασα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας καὶ ἀφ' οὗ ἡ ἀνατολὴ ἐχριστιανίσθη, μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς δῆθεν δυνάμεως τῶν ἐπισκόπων τῆς Ῥώμης;

Ἂν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Νικομηδείᾳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Καισαρείᾳ, ἐν Ῥόδῳ, ἐν Ταρσῷ ὑπῆρχον ἔξοχοι φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες τὰ γράμματα διδάσκοντες, παρ' ὧν ἔλαβον τὴν γενικὴν μόρφωσιν οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν Ῥώμην; Ἂν ὑφίσταντο ἐν τῇ ἀνατολῇ πολλαὶ μεγάλαι θεολογικαὶ σχολαὶ μορφώσασαι τοὺς ἀρίστους ἕλληνας δογματικοὺς θεολόγους καὶ τοὺς δοκιμωτάτους ἑρμηνευτάς, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν Ῥώμην; Ἂν ἐπὶ τῶν ἀμβώνων τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἀνατολῆς ἀντήχει εὐγλωττότατον τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, ἡ δὲ νέα χριστιανικὴ ῥητορικὴ τέχνη ἀνεμίμνησκε τὰς ἡμέρας τοῦ Λυσίου καὶ τοῦ Δημοσθένους, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν Ῥώμην! Ἂν ἡ λατρεία ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς ἐθάμβωνε τοὺς προσερχομένους διὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς αἴγλης αὐτῆς, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν Ῥώμην; Ἂν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς συνόδοις τῆς ἀνατολῆς ἠκούέ τις πολλάκις τὰς σπουδαιοτάτας καὶ λεπτοτάτας θεωρητικὰς συζητήσεις, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν Ῥώμην; Ὢ πόσον εἶσθε οἱ ἐν Ῥώμῃ μακρὰν τῆς ἀληθείας! Πόσον διαστρέφετε τὰ πράγματα! Πόσον νοθεύετε τὴν ἱστορίαν!

Γ'.

Ἐρχόμεθα εἰς ἄλλους ἰσχυρισμοὺς τοῦ ἀρθρογράφου τοῦ «Μηνύτορος τῆς Ῥώμης». Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ἰσχυρίζεται, παρήκμασε μετὰ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τῆς δυτικῆς. «Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία κατέπεσεν, εἶναι αἱ λέξεις αὐτοῦ, παραγνωρίσασα τὴν ἐξουσίαν τοῦ διαδόχου τοῦ Ἁγίου Πέτρου, κατέστη δὲ κλάδος ξηρὸς ἀποκοπεὶς ἀπὸ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς. Ὅσον ἡ Ἀνατολὴ ἀπομακρύνεται τῶν παπῶν, τοσοῦτον καταπίπτει εἰς τὴν βαρβαρότητα». Τὸ τρίσμα τοῦ Θ' αἰῶνος ὑπῆρξε βεβαίως λυπηρὸν συμβάν, διότι διέσχισε τὸν χριστιανικὸν κόσμον εἰς δύο ἐχθρικὰς ἀλλήλαις ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τὴν ἐνοχὴν φέρουσιν οἱ πά-

παι Ῥώμης. Οὗτοι προύκάλεσαν τὸ σχίσμα θελήσαντες νὰ ὑποτάξωσι καὶ ὑποδουλώσωσι καὶ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, ὅπως ὑπέταξαν καὶ ὑπεδούλωσαν κατὰ μικρὸν τὰς ἐν τῇ δύσει ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν αὐτῶν. Ὁ Φώτιος, Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος, Μάρκος ὁ Ἐφέσου καὶ οἱ ἄλλοι ἔξοχοι ἄνδρες, οἱ ἀγωνισθέντες κατὰ τοῦ παπισμοῦ, δὲν ἐγέννησαν αὐτοὶ τὸ σχίσμα· ἠγωνίσθησαν ἁπλῶς νὰ σώσωσι τὴν ἀρχαίαν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, τὴν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων χρονολογουμένην, καὶ νὰ ἀποσοβήσωσι τὸν παπικὸν δεσποτισμόν, ὃν ἤθελον οἱ πάπαι νὰ ἐπεκτείνωσιν ἐπ' αὐτῶν. Ὁ ἰσχυρισμὸς δὲ τοῦ Μηνύτορος, ὅτι μετὰ τὸ σχίσμα ἤρξατο νὰ παρακμάζῃ καὶ καταπίπτῃ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας, εἶναι καὶ αὐτὸ ψεῦδος, ὅπως ψεύδη εἶναι καὶ πάντα τὰ ἄλλα τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ περὶ ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας λεγόμενα. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ ταῦτα τὴν πορείαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτῆς, ὡς καὶ πρότερον, χωρὶς νὰ ἐπιδράσῃ παντάπασιν ἐπ' αὐτῆς ἡ πρὸς αὐτὴν ἔχθρα τῆς Ῥώμης. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία οὐ μόνον δὲν κατέπεσε καὶ δὲν παρήκμασε μετὰ τὸ σχίσμα, ἀλλὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀπὸ τοῦ Θ΄ αἰῶνος ὑψοῦται ἔτι μᾶλλον καὶ ἀκμάζει περισσότερον ἢ πρὸ αὐτοῦ. Οἱ διωγμοὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν ῥητόρων, ἡ κλεῖσις τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν κατὰ τὸν Ϛ΄ αἰῶνα, αἱ κατὰ τῶν μοναστηριακῶν σχολῶν καὶ βιβλιοθηκῶν καταδιώξεις τῶν εἰκονομάχων κατὰ τὸν Η΄ αἰῶνα, πάντα ταῦτα εἶχον βλάψει μεγάλως τὴν ζωὴν καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ χειρίστη αὐτῆς περίοδος ὑπῆρξεν ὁ Η΄ αἰὼν (700—800), ὃν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὸν σκοτεινὸν αἰῶνα αὐτῆς, ὅπως τῆς δύσεως τοιοῦτος εἶναι ὁ Ι΄ αἰών. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο μόλις ἀπαντῶμεν ὀλίγους τινὰς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς ἀξίους λόγου, οἷον Μάξιμον τὸν ὁμολογητήν, Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν καὶ Θεόδωρον τὸν Στουδίτην. Τὰ γράμματα εἶχον καταπέσει· ἡ ἀμάθεια εἶχε μεγάλως διαδοθῇ. Οἱ εἰκονομάχοι ἀντὶ νὰ φέρωσι τὴν πρόοδον καὶ τὸν φωτισμόν, ὃν προὐτίθεντο, καταστρέψαντες τὰ μόνα τότε ὑπάρχοντα σχολεῖα τῶν μοναχῶν, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ῥίψωσι τὸν λαὸν τῆς ἀνατολῆς εἰς βαθυτέραν ἀμάθειαν.

Αὕτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλη-

σίας μικρὸν πρὸ τοῦ σχίσματος, πρὸ τοῦ 860. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Φωτίου, δῆλα δὴ ἀπὸ τοῦ σχίσματος, ἄρχεται νέα ζωὴ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ὁ Φώτιος, ὁ Βάρδας, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν καὶ Λέων ὁ σοφὸς συντελοῦσι τὰ μέγιστα κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῆς παιδείας παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς· ἱδρύονται πολλαχοῦ σχολεῖα· αἱ κλασικαὶ σπουδαὶ ἤρξαντο πάλιν νὰ τιμῶνται, σοφοὶ δὲ θεολόγοι ἤρξαντο πάλιν νὰ κοσμῶσι τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν. Βεβαίως δὲν ἐπανέρχονται πάλιν οἱ χρόνοι τοῦ Κλήμεντος, τοῦ Ὠριγένους, τοῦ Ἀθανασίου, τοῦ Βασιλείου, τῶν Γρηγορίων καὶ τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ χρυσοῦς ἐκεῖνος αἰών, ὅστις ὑπῆρξε βραχύς, δὲν ἐπανῆλθεν αὖθις εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν· ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἀνατέλλει μετὰ τοῦ Φωτίου νέα πνευματικὴ ζωὴ ἐν αὐτῇ. Ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχαίων ἀνανεοῦται· ἐμφανίζονται σχολιασταὶ τῶν ἀρχαίων σπουδαιότατοι, ὡς ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος· ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία εὑρίσκει θεράποντας· ὁ Φώτιος καὶ ὁ Ψελλὸς δεικνύουσι θαυμασίαν πολυμάθειαν, ἣν παρ' οὐδενὶ τῶν συγχρόνων δυτικῶν σχολαστικῶν θεολόγων δύναται νὰ εὕρῃ τις· ὁ Πλήθων ἀνανεοῖ ὡς ἄξιος διάδοχος τοῦ Πλωτίνου καὶ τοῦ Πρόκλου τὸν νέον πλατωνισμόν· ὁ Ζιγαβηνός, Νικήτας ὁ Ἀκομινᾶτος, ὁ Ἀρμενόπουλος καὶ Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης καλλιεργοῦσι τὴν δογματικὴν ἐπιστήμην· ὁ αὐτὸς Ζιγαβηνός, ὁ Οἰκουμένιος, Νικήτας ὁ Σερρώνιος, ὁ Θεοφύλακτος ἑρμηνεύουσι τὰς ἁγίας Γραφάς· ὡς πολεμικοὶ θεολόγοι κατὰ τῶν Λατίνων διαπρέπουσιν ὁ Φώτιος, Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος, Νεῖλος ὁ Καββάσιλας, ὁ Παλαμᾶς, Μάρκος ὁ Ἐφέσου, ὁ Γεννάδιος καὶ ἄλλοι· ὁ Φώτιος, ὁ Ζωναρᾶς, ὁ Βαλσαμὼν καὶ ὁ Ἀρμενόπουλος ἐξετάζουσι τοὺς κανόνας τῆς ἐκκλησίας καὶ θεμελιοῦσι τὴν ἐπιστήμην τοῦ κανονικοῦ δικαίου· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ μυστικὴ θεολογία, ἡ στρεφομένη περὶ τὴν μυστικὴν κυρίως ἐξήγησιν τῶν συμβόλων τῆς λατρείας εὑρίσκει ἀντιπροσώπους εὐφυεστάτους Νικόλαον τὸν Καββάσιλαν, τὸν Γερμανόν, Συμεῶνα τὸν Θεσσαλονίκης. Ποῦ ὠνειρεύθη ὁ «Μηνύτωρ τῆς Ῥώμης» τὴν μετὰ τὸ σχίσμα κατάπτωσιν καὶ παρακμὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας; Καὶ ἡ νέα αὕτη ζωή, ἥτις τότε μάλιστα εὐθὺς μετὰ τὸ σχίσμα ἐνεφανίσθη, διήρκεσεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Πόσον μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, τοὐτέστιν 600 ἔτη μετὰ τὸ σχίσμα, ἤκμαζεν ἡ ἀνατολή, δεικνύει καὶ τοῦτο μόνον, ὅτι οἱ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου, οἱ εἰς

τὴν δύσιν ὡς φυγάδες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταβάντες, ὁ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Γαζῆς, ὁ Τραπεζούντιος, ὁ Ἀργυρόπουλος, ὁ Χαλκοκονδύλης, ὁ Χρυσολωρᾶς καὶ λοιποὶ ἐχρησίμευσαν, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ νὰ δώσωσι νέαν πνευματικὴν ὥθησιν εἰς τοὺς δυτικοὺς λαοὺς καὶ μάλιστα τὸν Ἰταλικόν, ἔκτοτε δὲ ἤρξατο διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλοσοφίας ἡ ἀναγέννησις τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, δι' ἧς ἐξῆλθεν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη τοῦ μεσαιωνικοῦ σκότους καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον τῶν νεωτέρων προόδων. Ποῦ λοιπὸν εἶναι ἡ καταγγελλομένη κατάπτωσις καὶ παρακμὴ τῆς ἀνατολῆς μετὰ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τῆς μετὰ τῆς Ῥώμης ἐπικοινωνίας; Καὶ ἵνα μὴ νομισθῶμεν, ὅτι παριστάνομεν ἡμεῖς τὰ πράγματα, ὅπως θέλομεν, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν κρίσιν περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἑνὸς τῶν διασημοτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, τοῦ διαμαρτυρομένου **Κούρτζ** (ἐκκλησ. ἱστορ. Γ' 116). «Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος ἀνηγέρθη, λέγει οὗτος, ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἀπὸ τῆς βαθείας καταπτώσεως, ἐν ᾗ εὑρίσκετο τότε, καὶ ἀνυψοῦται αἴφνης καὶ ἀπροσδοκήτως εἰς τοιαύτην ζωὴν καὶ δρᾶσιν, ἧς δὲν θὰ ἐπίστευέ τις αὐτὸν ἱκανόν· ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τῶν μονοφυσιτικῶν ἐρίδων ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς κλασικῆς φιλολογίας, ἧς ὤφειλον τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν σπουδαιότητα οἱ Ἀλεξανδρινοί, Καππαδόκαι καὶ Ἀντιοχεῖς μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ διδάσκαλοι, εἶχε σχεδὸν ἐντελῶς ἐκλίπει. Νῦν δὲ (ἀπὸ τοῦ Φωτίου) διὰ μιᾶς ἄρχονται οἱ Ἕλληνες πάλιν νὰ περιέπωσι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν πολυτιμοτάτην ταύτην κληρονομίαν, τὴν ὁποίαν κατέλιπον αὐτοῖς οἱ πατέρες αὐτῶν ὡς τὸν καρπὸν χιλιετοῦς πνευματικῆς δράσεως. Ἀναζητοῦσιν αὐτὸν καὶ ἐξάγουσιν ἐκ τῆς κόνεως τῶν βιβλιοθηκῶν αὐτῶν καὶ στρέφουσιν πρὸς αὐτὸν μετὰ τοσαύτης ἐπιμελείας, μετὰ τοσούτου ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις ἐκπλήττει ἡμᾶς, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον δὲν εἶναι φαινόμενόν τι παροδικόν, ἀλλὰ διαρκεῖ ἐπὶ 600 περίπου ἔτη πάντοτε ἐν αὐξανομένῳ μέτρῳ. Τὴν νέαν ταύτην ἀκμὴν τῆς παιδείας παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς, τὴν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Θ' αἰῶνος ἀρξαμένην, πρέπει νὰ θαυμάσωμεν». Ἄλλος ἐπίσημος διαμαρτυρόμενος θεολόγος ὁ **Γὰς** (ἐν τῇ Συμβολ. ἑλλ. ἐκκλησίας 12) ἐξαίρει πρὸ πάντων τὴν ἀκμὴν τῆς βυζαντινῆς παιδείας κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν. «Ὁ 12, λέγει, αἰὼν ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν ἐξέχει διὰ τὴν

ἀκμὴν αὐτοῦ. Μετὰ δικαίων ἐγκωμίων δύναταί τις νὰ μνημονεύσῃ Νικόλαον τὸν Μεθώνης, Μιχαὴλ τὸν Ἀκομινᾶτον, ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τὸν πεπαιδευμένον καὶ εὐγενεστάτου χαρακτῆρος ἄνδρα Εὐστάθιον τὸν Θεσσαλονίκης, τὸν αὐστηρὸν ἐπικριτὴν τῆς διαφθορᾶς τῶν τότε μοναχῶν. Ὁ Μιχαὴλ μάλιστα εἶναι λίαν ἀξιαγάπητος, διότι, ὅπως ἄλλοτε ὁ Συνέσιος, εἶναι προσκεκολλημένος οὐ μόνον εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔνδοξον πατρίδα αὐτοῦ Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς κλασικὰς αὐτῆς ἀναμνήσεις». Οἱ ἐνταῦθα προσαγόμενοι διαμαρτυρόμενοι συγγραφεῖς δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι βεβαίως μεροληπτοῦντες ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας. Τί λέγει εἰς ταῦτα ὁ «Μηνύτωρ» τῆς Ῥώμης; Τί γίνεται κατόπιν πάντων τούτων ὁ διϊσχυρισμὸς αὐτοῦ, ὅτι τὸ σχίσμα ἐπήγαγεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν τὴν κατάπτωσιν καὶ τὴν παρακμήν; Ἡ τουρκικὴ κατάκτησις, ἡ 600 ἔτη μετὰ τὸ σχίσμα ἐπελθοῦσα, εἶναι ἐντελῶς ἄσχετος πρὸς αὐτό. Τὴν ἅλωσιν καὶ τὴν ὑπὸ τοὺς Τούρκους ὑποδούλωσιν τῆς ἑλληνικῆς ἀνατολῆς δὲν θὰ ἠμπόδιζε βεβαίως ὁ μετὰ τῆς Ῥώμης σύνδεσμος αὐτῆς. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι τὸ ὅτι, ὅτε τὴν τελευταίαν στιγμὴν Κωνσταντῖνος ὁ ΙΒ΄ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ πάπα ὑποσχόμενος αὐτῷ τὰ πάντα, ὁ πάπας δὲν ἠδυνήθη εἰ μὴ μόνον ἀσήμαντόν τινα δύναμιν νὰ πέμψῃ εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πόλιν, ἥτις δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποσοβήσῃ τὸν ἐπελθόντα κίνδυνον. Εἶχεν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ παρέλθει ὁ χρόνος, καθ' ὃν οἱ πάπαι ἠκούοντο τοσοῦτον ἐν τῇ δύσει, ὥστε ἦγειρον ὁλοκλήρους λαοὺς εἰς θρησκευτικοὺς πολέμους. Τὴν ἀδυναμίαν τοῦ παπισμοῦ καὶ τὴν μικρὰν ἰσχὺν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς δύσεως κατὰ τὸν ΙΕ΄ καὶ ΙϚ΄ αἰῶνα δεικνύει καὶ τὸ ὅτι, ὁσάκις οἱ πάπαι μετὰ τὴν ἅλωσιν, ὡς Πῖος ὁ Β΄ καὶ Ἰούλιος ὁ Β΄ καὶ Λέων ὁ Γ΄ καὶ Ἀδριανὸς ὁ Ϛ΄ καὶ Παῦλος ὁ Γ΄, ἐζήτησαν νὰ ἐξεγείρωσι κατὰ τῶν Τούρκων συμμαχοῦντες τῇ Βενετίᾳ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας ἢ τὸν βασιλέα τῆς Ἱσπανίας ἢ τοὺς ἄλλους τότε ἡγεμόνας, οὐδεμίαν ἀκρόασιν εὗρον παρ' αὐτοῖς. Οὔτε ἡ ἐν Μαντούῃ συνέλευσις τῶν ἡγεμόνων οὔτε ἡ ἐν Καμβράῃ ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰς ἐκ Ῥώμης παρορμήσεις. Ἡ κατακτηθεῖσα ἀνατολὴ ἔμεινεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Ἐν γένει ἡ δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δὲν ἦτο στρατιωτικῶς τοσοῦτον ἰσχυρά, δὲν εἶχε τὴν ἑνότητα ἐκείνην καὶ τὴν τέχνην τοῦ συστηματικῶς πολε-

μεῖν, ἤτις θὰ ἦτο ἀναγκαία πρὸς κατανίκησιν τῆς φοβερᾶς πολεμικῆς δυνάμεως τῶν τὴν δυτικὴν Ἀσίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην ἐπιδραμόντων Τούρκων. Αἱ μεγάλαι σταυροφορικαὶ στρατιαὶ καθ' ἅπαν τὸ ἐπὶ δύο αἰῶνας διαρκέσαν διάστημα τῶν σταυροφορικῶν πολέμων (1096—1270) τί ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσιν; Εἰς τί ἀπέληξεν ἅπασα ἐκείνη ἡ ἀναστάτωσις ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης; Ἐπ' ὀλίγον μόνον γενόμενοι κύριοι τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν οἱ σταυροφόροι ἐξώσθησαν οἰκτρῶς ἐκεῖθεν, οἱ δὲ ἀκράτητοι Τοῦρκοι ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν κερδίζοντες πλειότερον ἔδαφος οὐ μόνον ἠδυνήθησαν ἐπὶ τέλους νὰ καταλάβωσι τὸ βυζαντινὸν κράτος, ἀφ' οὗ τοῦτο ἐπὶ 1000 ἔτη ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς Εὐρώπης ἠμύνατο κατὰ τῶν παντοίων ἐξ Ἀσίας ἐχθρῶν, ἀλλ' ἠπείλησαν νὰ εἰσβάλωσιν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς Εὐρώπης προσβαλόντες τὴν ἰσχυρὰν Αὐστρίαν, κατασχόντες ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ αὐτῆς τῆς Οὐγγαρίας τὸ πλεῖστον μέρος καὶ ἐπὶ τέλους πολιορκήσαντες καὶ αὐτὴν τὴν Βιέννην (1683). Τούτων οὕτως ἐχόντων, τίς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι, ἐὰν ἡ ἀνατολὴ ὑπέκυπτεν εἰς τὸν παπικὸν ζυγόν, θὰ ἐσῴζετο δῆθεν ἀπὸ τῆς ὀσμανικῆς κατακτήσεως, χωρὶς νὰ δείξῃ, ὅτι τυφλώττει πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν; Μήπως ἐσώθη ἡ καθολική, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πάπα ἱσταμένη Ἱσπανία, ἀπὸ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως κατὰ τὸν Η' αἰῶνα; Δὲν ὑπέταξαν τότε τὴν Ἱσπανίαν οἱ Ἄραβες, ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Μουσᾶν εἰσβαλόντες, δὲν ἵδρυσαν ἐκεῖ ἀραβικὸν Καλιφᾶτον καὶ δὲν ἔμειναν ἐν τῇ καθολικῇ ταύτῃ χώρᾳ ἐπὶ πέντε ὁλοκλήρους αἰῶνας μέχρι τοῦ 1212; Δὲν εἶναι λοιπὸν γελοῖον νὰ λέγηται καὶ ἐπαναλαμβάνηται παρὰ τῶν παποφίλων, ὅτι ἡ τουρκικὴ κατάκτησις καὶ πᾶσα ἄλλη συμφορὰ ἐπῆλθε κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀνατολῆς ἕνεκα τοῦ ἀπὸ τῆς Ῥώμης χωρισμοῦ; Δὲν ἔπρεπε νὰ σέβωνται οἱ ἐν Ῥώμῃ πλειότερον τὴν ἱστορίαν;

Δ'.

Ἔπειτα ἰσχυρίζεται ὁ ἀρθρογράφος τοῦ «Μηνύτορος», ὅτι σήμερον θὰ ἀνεζωογονεῖτο ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, μόνον ἐὰν ὑπέκυπτε πάλιν εἰς τὸν παπισμόν. «Ἐάν, λέγει, ἡ ἀνατολικὴ συνηνοῦτο ἐκ νέου μετὰ τοῦ κέντρου τῆς καθολικῆς ἐκ-

κλησίας, ἤθελε συμμερισθῇ τὴν ζωτικότητα ταύτης· ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη θὰ ἤνθουν αὖθις· ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ θὰ κατεπαύετο καὶ αἱ ἐπιστῆμαι θὰ προήγοντο». Εἶναι ἀπορίας ἄξιον, πῶς οἱ ἐν Ῥώμῃ βλέπουσι τὰ πράγματα ὅλως ἀντιστρόφως ἢ ὅπως οἱ λοιποὶ τῶν θνητῶν. Τὴν ἱστορίαν, τὴν φύσιν, τὰ πάντα βλέπουσιν ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ ἴδιον πρίσμα, κατὰ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ παπισμοῦ. Ἐντεῦθεν συμβαίνει νὰ ἰσχυρίζωνται πάντοτε τὰ ὅλως ἀντίθετα ἐκείνων, ἅτινα διδάσκουσιν ἡ ἱστορία, ἡ φιλολογία, ἡ ἐπιστήμη ἐν γένει. Ἐνταῦθα π. χ. ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία θὰ ἐζωογονεῖτο ἐκ νέου, ἐὰν ὑπεδουλοῦτο τῷ παπισμῷ. Πῶς; Θὰ ἤκμαζε, λέγουσιν, ἐκ νέου ἡ εὐσέβεια ἐν αὐτῇ! Λοιπὸν δὲν ὑπάρχει νῦν εὐσέβεια ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς, δὲν ὑπάρχει ζῆλος πρὸς τὴν θρησκείαν, δὲν ὑπάρχει ἀγάπη πρὸς τὰ θεῖα; Καὶ ποῦ ὑπάρχει αὕτη, ἵνα μεταγγισθῇ καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς δυστυχεῖς; Ὑπάρχει ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Ἱσπανίᾳ, ἐν Πορτογαλλίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ! Ἐν Ἰταλίᾳ ἀκμάζει ἡ εὐσέβεια, ἡ θρησκευτικὴ πίστις, ὅπου ὑπάρχει ἡ μεγίστη πρὸς τὰ θρησκευτικὰ περιφρόνησις, ὅπου ὅλος ὁ λόγιος κόσμος εἶναι θανάσιμος ἐχθρὸς τοῦ κλήρου, ὅπου μεταξὺ τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ ἐν συνόλῳ καὶ τοῦ παπισμοῦ ἐπικρατεῖ ἔνεκα τῆς Ῥώμης καὶ τῆς καταργηθείσης κοσμικῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα ἀδιάλλακτος πάλη, ὅπου ἡ ἀποστροφὴ καὶ ἡ περιφρόνησις πρὸς τὰ ἱερὰ ἔχει φθάσει εἰς τὸν ὕπατον βαθμόν; Δὲν ἀγαπῶσιν οἱ Ἕλληνες τὴν θρησκείαν, οἱ Βλάχοι, οἱ Ῥῶσσοι, οἱ Σέρβοι, οἱ Βούλγαροι καὶ λοιποὶ ὀρθόδοξοι λαοί, ἀλλ' ὑπάρχει τοιαύτη ἀγάπη πρὸς τὴν θρησκείαν παρὰ τοῖς Γάλλοις, παρ' οἷς ἀνεφάνησαν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὑπάρχουσιν οἱ ἀμειλικτότατοι ἐχθροὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὑπάρχει θρησκεία ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Ἑλβετίου, τοῦ Βολταίρου, τοῦ Κόντε, τοῦ Λιτρέ! Δὲν ὑπάρχει εὐσέβεια ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἀνατολῇ, ἀλλ' ὑπάρχει ἐν Ἱσπανίᾳ, τῇ χώρᾳ, ἐν ᾗ ἡ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν δὲν ἔχει ὅρια! Ἐσκέφθη ὁ ἀρθρογράφος τοῦ «Μηνύτορος», ὅτε ἔγραφε τὰς ἀνοησίας ταύτας; Παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς ἡ θρησκεία, ἡ εὐσέβεια, ἔχει βαθυτάτας ῥίζας, ὡς πρὸς δὲ τὴν καθαρότητα καὶ αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν δύνανται οἱ λαοὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης νὰ ὑποστῶσι σύγκρισιν οὐ μόνον πρὸς τοὺς καθολικοὺς λαούς, ὧν ἡ ἔκλυσις εἶναι πασίγνωστος, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς βορείους διαμαρτυρομένους

λαούς, τοὺς Ἄγγλους, Γερμανούς, Ὁλλανδούς, Δανοὺς καὶ λοιπούς, ὧν τὰ ἤθη εἶναι ὁμολογουμένως πολὺ καθαρώτερα τῶν καθολικῶν λαῶν.

Ὑποτασσομένης, λέγει ὁ « Μηνύτωρ », τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῷ πάπα, ἤθελεν ἀκμάσει πάλιν παρ' αὐτῇ ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη. Ἂς εἶναι βέβαιος ὁ « Μηνύτωρ » ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ δὲν φθονοῦσι τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν θεολογίαν αὐτῆς. Ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ τοιοῦτος ὑπάρχει δεσποτισμός, ἐν ᾗ ὁ πάπας κηρύττεται καὶ θεωρεῖται ἀναμάρτητος, πᾶν δ' ὅ,τι οὗτος θεσπίσῃ ἐν Ῥώμῃ ὑπαγορευόμενον αὐτῷ ὑπὸ τῶν συμβούλων του, τῶν πανισχύρων κυρίως Ἰησουϊτῶν, πρέπει πανταχοῦ νὰ γίνηται δεκτόν, ἐγκαταλειπομένης πάσης ἄλλης γνώμης, ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ ὑπάρχει ἡ αὐστηροτάτη λογοκρισία, οὐδὲ ἴχνος δὲ ἀπαντᾷ ἐλευθερίας τοῦ λόγου καὶ τῆς συνειδήσεως, ἐν ᾗ καὶ κατ' ἐλάχιστον ἐὰν σύγγραμμά τι παρεκκλίνῃ ἀπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ εὐνοουμένων ἰδεῶν τρέχει τὸν κίνδυνον νὰ ἀναθεματισθῇ, τιθέμενον εἰς τὸν διαβόητον κατάλογον τῶν ἀπηγορευμένων βιβλίων, ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ τελευταῖον ἀκόμη τὸ σύστημα τοῦ σχολαστικοῦ θεολόγου Θωμᾶ Ἀκινάτου διὰ τοῦ νῦν παπεύοντος ἐκηρύχθη ὡς τὸ μόνον ἐπὶ τῆς ἀληθείας στηριζόμενον, ἀφ' οὗ οὐδεὶς καθολικὸς πρέπει νὰ ἀποκλίνῃ—ἐν τοιαύτῃ, λέγομεν, ἐκκλησίᾳ θεολογικὴ ἐπιστήμη, ἥτις κατ' ἀνάγκην ἀπαιτεῖ βαθμόν τινα τοὐλάχιστον ἐλευθέρας ἐρεύνης, δὲν εἶναι δυνατή. Ἡ θεολογία ἡ διδασκομένη ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς σχολαῖς τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἱσπανίας, τῆς Πορτογαλλίας καὶ τῶν ἄλλων καθολικῶν λαῶν εἶναι σοφιστική τις διδασκαλία, τὰ πράγματα διαστρέφουσα, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἔχουσα ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα. Οἱ διδάσκαλοι τῆς θεολογίας, πέδαις τὴν διάνοιαν δεδεσμευμένοι, εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ ἐπαναλαμβάνωσιν ἀσυζητητεὶ τὰς παραδεδομένας διδασκαλίας καὶ διὰ τῶν αὐτῶν σοφισμάτων νὰ ὑποστηρίζωσιν αὐτάς. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἄριστοι ἐξ αὐτῶν, ὡς ὁ Περόννε ἐν Ῥώμῃ, δὲν πράττουσιν ἄλλο ἢ νὰ ἀνανεῶσι τὴν ἀρχαίαν σχολαστικὴν θεολογίαν. Μόνον ἐν Γερμανίᾳ αἱ καθολικαὶ θεολογικαὶ σχολαὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀνέδειξαν σπουδαίους θεολόγους καὶ ὅτι ἐν μέρει ἐν πνεύματι ἐπιστημονικῷ ἐργάζονται, ἀλλὰ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς διαμαρτυρομένης θεολογίας τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἀκμα-

ζούσης. Οἱ ἀριστοι γερμανοὶ καθολικοὶ θεολόγοι ὁ Μέλερ, ὁ Δρεΰ, ὁ Κοῦν, ὁ Ἔφελε, ὁ Σταουδενμεΰερ, ὁ Χίρσερ, ὁ Ἄλστογ, ὁ Δελίγγερος ἐργάζονται διὰ τῶν μέσων τῆς γερμανικῆς διαμαρτυρουμένης ἐπιστήμης. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐν Ῥώμῃ δὲν εἶναι ἀγαπητοὶ οἱ γερμανοὶ θεολόγοι, πολλοὶ δ' αὐτῶν καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν, οἷον ὁ Ἑρμῆς, ὁ Βάαδερ, ὁ Γύνθερος, ὁ Μέλερος, ὁ Κοῦν, ὁ Δελίγγερος. Ἂς μὴ νομίζωσι δὲ οἱ ἐν Ῥώμῃ, ὅτι θεολογικὴ παιδεία ἐλλείπει νῦν ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν. Ἐν Ῥωσίᾳ ὑπάρχουσι τέσσαρες μεγάλαι θεολογικαὶ Ἀκαδήμειαι, ἐν αἷς διδάσκεται πληρέστατα ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη κατὰ πάντας αὐτῆς τοὺς κλάδους. Ἐκ τούτων ἐξέρχονται οἱ προωρισμένοι νὰ ἀναβῶσιν ἐν Ῥωσίᾳ τὰς ἀνωτάτας βαθμίδας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας. Πεντήκοντα δὲ ἀνώτεραι θεολογικαὶ σχολαὶ μορφοῦσι θεολογικῶς τὸν ἄλλον κλῆρον τῆς ῥωσικῆς ἐκκλησίας. Σήμερον οὐδὲ εἷς κληρικὸς εὑρίσκεται ἐν Ῥωσίᾳ μὴ κεκτημένος θεολογικὴν μόρφωσιν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ὀρθοδόξοις λαοῖς ἐποίησε κατὰ τὴν τελευταίαν ἑξηκονταετίαν μεγάλην πρόοδον ἡ θεολογικὴ παιδεία.

Καὶ παρ' αὐτοῖς ὁ ἀνώτερος κλῆρος καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν ἔχει λάβει τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ ἐν ἀνωτέραις θεολογικαῖς σχολαῖς, ὁποῖαι ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις ἐν Κωνσταντινουπόλει (Χάλκῃ), ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐν Ἰασίῳ, ἐν Βελιγραδίῳ, ἐν Κάρλοβιτς, ἐν Τέμεσβαρ, ἐν Ἑρμαννσταδ, καὶ ἐν Τσέρνοβιτς, καὶ ὁ κατώτερος δὲ κλῆρος μορφοῦται ὁσημέραι ἐν κατωτέραις σχολαῖς. Δὲν ἔχει ἀνάγκην λοιπόν, ὡς βλέπει ὁ ἀρθρογράφος τοῦ « Μηνύτορος », ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία νὰ ὑποταγῇ τῷ Πάπᾳ, ἵνα ἐπανέλθῃ πάλιν ἡ θεολογικὴ παιδεία παρ' αὐτῇ. Τοῦτο γίνεται καὶ ἄνευ τοῦ πάπα καὶ κάλλιον ἄνευ αὐτοῦ. Ἐὰν ὑπετασσόμεθα, προσθέτει ὁ « Μηνύτωρ », τῷ πάπᾳ, θὰ κατεπαύετο καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Μήπως νομίζουσιν οἱ ἐν Ῥώμῃ τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς Ὀττεντώτους ἢ Ζουλοῦς, καὶ λέγουσιν ἡμῖν, ὅτι δεχόμενοι τὸν παπικὸν ζυγὸν θὰ σωθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀγρίας καταστάσεως καὶ θὰ εἰσέλθωμεν τὸ πρῶτον νῦν εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ πολιτισμοῦ; Ἀγνοεῖ ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐντὸς ἑξηκονταετίας ἐγένοντο τοιαῦται πρόοδοι ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν, ὥστε εἶναι ἀμφίβολον, ἂν ἡ Ἰταλία ὑπερβαίνει ἡμᾶς ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην; Ἀγνοεῖ, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν Τουρ-

κίᾳ ἕλληνες διατηροῦσι πανταχοῦ δημοτικά, ἑλληνικὰ σχολεῖα, γυμνάσια καὶ παρθεναγωγεῖα καὶ ὅτι τὰ γράμματα πολλαχοῦ τῆς ἀνατολῆς εἶναι πλειότερον διαδεδομένα ἢ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ; Περιμένομεν, νομίζουσιν οἱ ἐν Ῥώμῃ, νὰ ὑποταχθῶμεν τῷ πάπᾳ, ἵνα ἱδρύσωμεν τὰ ἀναγκαῖα σχολεῖα πρὸς μόρφωσιν τῶν τέκνων ἡμῶν; Δὲν γνωρίζουσι τὴν πασίγνωστον ἑλληνικὴν φιλομουσίαν, ἥτις οὐδέποτε κατέλιπε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος; Δὲν γνωρίζουσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει πόλις ἑλληνικὴ οὔτε ἐν Ἑλλάδι οὔτε ἐν Τουρκίᾳ, ἥτις νὰ μὴ κοσμῆται ὑπὸ ὡραίων πολλάκις δὲ καὶ μεγαλοπρεπῶν σχολείων, ἔργων πλουσίων φιλομούσων ἑλλήνων; Τελευτῶν λέγει ὁ ἀρθρογράφος ὅτι, ἑνουμένων τῶν ἀνατολικῶν λαῶν μετὰ τοῦ πάπα, θὰ ἤκμαζον παρ' αὐτοῖς πάλιν αἱ ἐπιστῆμαι! Τίνα πάλιν σχέσιν ἔχουσιν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ ἀναβίωσις αὐτῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ μετὰ τοῦ πάπα; Ἡ ἐπιστημονικὴ ζωὴ ἤρξατο ἤδη παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις λαοῖς καὶ χωρὶς νὰ ἔχωσι τὰς εὐλογίας τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἁγίου Πατρός. Τὰ ῥωσικὰ πανεπιστήμια τῆς Πετρουπόλεως, τῆς Ὀδησσοῦ καὶ λοιπὰ περιέχουσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν καθηγητῶν αὐτῶν ἐπιστήμονας παγκοσμίου ἤδη φήμης. Τὸ ἐν Ἀθήναις ἑλληνικὸν πανεπιστήμιον ἀριθμεῖ σοφωτάτους ἄνδρας μεταξὺ τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ. Τοιαῦτα δὲ πανεπιστήμια λειτουργοῦσιν ἤδη καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις ὀρθοδόξοις χώραις. Ἔπρεπε νὰ ὑποδουλωθῶμεν τῷ πάπᾳ, ἵνα ἱδρυθῶσι παρ' ἡμῖν πανεπιστήμια καὶ ἵνα λάβῃ καὶ παρ' ἡμῖν ἀρχὴν ἡ καλλιέργεια τῆς ἐπιστήμης; Ἢ μήπως ἐν τῇ δύσει ἡ ἐπιστήμη ἀναπτύσσεται καὶ προοδεύει ἕνεκα τοῦ παπισμοῦ; Δὲν εἶναι τοὐναντίον πανταχοῦ ὁ παπισμὸς καὶ ὁ παπικὸς κλῆρος ὁ κεκηρυγμένος πολέμιος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου, ἥτις εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τῆς προκοπῆς τῆς ἐπιστήμης! Ἔπρεπε νὰ αἰσχύνωνται τοιαῦτα ἀβάσιμα καὶ ἄτοπα λέγοντες.

Τέλος ἰσχυρίζεται ὁ «Μηνύτωρ», ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ καὶ πολιτικῶς θὰ ὠφελοῦντο διὰ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν πάπαν, διότι ἑνούμενοι θρησκευτικῶς θὰ ἠνοῦντο καὶ πολιτικῶς καὶ ἐν τῇ ἑνώσει ταύτῃ θὰ εὕρισκον τὴν ἰσχύν των. «Ἀποδεχόμενοι τὰ δόγματα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, λέγει, οἱ λαοὶ τῆς ἀνατολῆς θὰ ἠδύναντο προσέτι νὰ ἀνασυστήσωσι τὴν πολιτικὴν αὐτῶν αὐτονομίαν κεχωρισμένοι τῆς Ῥώμης διαιροῦνται ἀπ'

ἀλλήλων εἰς πλῆθος τοπικῶν ἐθνικῶν ἐκκλησιῶν· ἡ θρησκευτικὴ διαίρεσις προκαλεῖ τὴν πολιτικὴν διαίρεσιν». Ἂν μέχρι τοῦδε ἀπεδείχθη ὁ ἀρθρογράφος ἄτοπα λέγων, ἐνταῦθα οἱ παραλογισμοὶ αὐτοῦ ὑπερβαίνουσι πᾶν ὅριον. Ἑκάστη ἐθνικότης κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τείνει εἰς τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς. Οἱ χρόνοι ἡμῶν εἶναι οἱ τῶν ἐθνικοτήτων. Ἡ μεγάλη αὕτη ἀρχὴ ἡ ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ Εὐρώπῃ δεσπόζουσα, ἴσχυσε καὶ ἐν τῇ ἀνατολῇ. Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι ἐζήτησαν καὶ δι' ἀγῶνος μακροῦ, τοῦ ὁποίου ἐθαύμασεν ὁ κόσμος τοὺς ἡρωϊσμοὺς καὶ τὰς θυσίας, ἐκτήσαντο τὴν αὐτονομίαν· εἶτα οἱ Σέρβοι, ἔπειτα οἱ Μαυροβούνιοι, οἱ Βλάχοι, οἱ Βούλγαροι. Ποῦ τὸ ἄτοπον ἐν πᾶσι τούτοις; Ἡ πολιτικὴ αὕτη διαίρεσις, ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ἐθνικότητος, οὐδὲν ἐνέχει τὸ ἄτοπον. Ὀνειρεύονται δὲ οἱ ἐν Ῥώμῃ φρονοῦντες ὅτι, ἐὰν οἱ λαοὶ τῆς ἀνατολῆς ἦσαν καθολικοί, δὲν θὰ ἐζήτουν ἕκαστος νὰ ἀποτελέσῃ ἴδιον κράτος. Ἡ τάσις αὕτη τῶν ἐθνικοτήτων πρὸς αὐτονομίαν εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρά, ὥστε οὐδεμία δύναμις θὰ ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ αὐτήν. Μήπως οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰταλοί, οἱ Ἱσπανοὶ ἂν καὶ καθολικοὶ πάντες καὶ ἡνωμένοι ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ δὲν ἀποτελοῦσιν ἴδια κράτη καὶ δὲν διεξήγαγον πολλάκις αἱματηροτάτους ἀγῶνας πρὸς ἀλλήλους; Μήπως κωλύει τὸ ὁμόθρησκον τὴν διαίρεσιν τῶν λαῶν εἰς διάφορα κράτη κατὰ τὰς διαφόρους ἐθνικότητας; Ἔχει ἐν γένει ἔννοιάν τινα ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τοῦ «Μηνύτορος»; Τί ἐννοεῖ δὲ ὁμιλῶν περὶ διαιρέσεως ἐκκλησιαστικῆς τῶν ὀρθοδόξων λαῶν; Ἐπειδὴ διοικητικῶς ἀποτελοῦμεν οἱ ὀρθόδοξοι διαφόρους αὐτοκεφάλους ἐθνικὰς ἐκκλησίας, νομίζει ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν διασῴζει τὴν ἑνότητα αὐτῆς, ὅτι παύεται οὖσα μία ἐκκλησία καὶ εἰς ἓν ἑνοῦσα τοὺς ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου ὀπαδοὺς αὐτῆς; Ἀγνοοῦσιν ἐν Ῥώμῃ, ὅτι οἱ ἁπανταχοῦ ὀρθόδοξοι αἰσθάνονται ὅτι πάντες ἀποτελοῦσι τὴν μίαν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, διότι μία εἶναι ἡ πίστις ἡ ἑνοῦσα αὐτούς, διότι πάντες ἀποδέχονται τὰ αὐτὰ δόγματα, τὰ αὐτὰ μυστήρια, τὴν αὐτὴν λατρείαν, τὴν αὐτὴν διοίκησιν; Ἡ πνευματικὴ αὕτη καὶ ἐσωτερικὴ ἑνότης δὲν εἶναι, νομίζουσιν, ἀρκετή, ἵνα συνδέῃ τοὺς ὀπαδοὺς μιᾶς ἐκκλησίας, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη πάντες νὰ εἶναι ὑποτεταγμένοι εἰς τὰς αὐθαιρέτους διαταγὰς ἑνὸς ἐπισκόπου, ἵνα ἔχῃ ἡ ἐκκλησία αὐτῶν ἑνότητα; Ὅταν τὰ 90 ἑκατομμύρια ὀρθοδόξων ἀκολουθῶσι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ λατρείᾳ, τῇ

ἐκκλησιαστικῇ εὐταξίᾳ καὶ τῇ διοικήσει τοῖς θεσπίσμασι τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ταῖς διατάξεσι τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας καὶ ταῖς παραδόσεσι τῶν πρώτων αἰώνων, δὲν εἶναι ἀρκετὸς ὁ σύνδεσμος οὗτος πρὸς συνοχὴν αὐτῶν ὡς μελῶν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας; Δὲν ἦτο τοιαύτη ἡ ἑνότης τῆς ἐκκλησίας ἀνέκαθεν; Μήπως κατὰ τοὺς πρώτους 9 αἰῶνας ὑπετάσσοντο αἱ κατὰ μέρος ἐκκλησίαι εἰς ἐπίσκοπόν τινα; Δὲν ὑπεδείξαμεν ἀνωτέρω, ὅτι αἱ ἐκκλησίαι τῆς ἀνατολῆς ἦσαν αὐτοκέφαλοι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων καὶ αὐταὶ διῴκουν τὰ ἑαυτῶν πράγματα ἀποκρούουσαι πᾶσαν ἐπέμβασιν οἱουδήποτε εἰς αὐτά;

Ταῦτα ἔστωσαν εἰς ἀπάντησιν τῷ «Μηνύτορι τῆς Ῥώμης». Συμβουλεύομεν τοὺς ἐν Ῥώμῃ νὰ ἀφήσωσιν ἡμᾶς ἡσύχους, διότι ματαίως κοπιῶσι δίδοντες ἡμῖν προτροπὰς καὶ νουθεσίας, ἵνα δεχθῶμεν τὸν παπικὸν ζυγόν. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία καθὼς ἦτο ἀνέκαθεν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Ῥώμης, καθὼς ἔμενε τοιαύτη καὶ μετὰ τὸ σχίσμα ἐπὶ χίλια ἔτη μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, θὰ διαμείνῃ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τοιαύτη. Ἐν ὅσῳ ὁ ἥλιος βαδίζει τὴν αὐτὴν τροχιάν, καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία θὰ βαδίζῃ τὴν αὐτὴν ὁδόν. Εἰς τὴν Ῥώμην οὐδέποτε θὰ προσέλθῃ, ἵνα κλίνῃ γόνυ ἐνώπιον τοῦ ῥωμαίου ποντίφηκος. Ἂς ἐγκαταλίπωσιν οἱ ἐν ῥώμῃ πᾶσαν τοιαύτην ἐλπίδα. Οἱ ἀνατολικοὶ καυχῶνται ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῶν ὡς διασῳζούσῃ τὸν ἀρχαῖον γνήσιον χριστιανισμὸν ἀγνότερον τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία διακρατεῖ τὴν πίστιν τῶν πρώτων αἰώνων, εἶναι ἡ ἐκκλησία τῶν πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων. Καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ ἐν τῇ εὐταξίᾳ καὶ ἐν τῇ διοικήσει της ἐμμένει εἰς τὰ θεσπισθέντα ὑπὸ τῶν μεγάλων πατέρων τῶν πρώτων αἰώνων. Μὴ ὑποδουλωθεῖσα κατὰ τὸν Θ΄ αἰῶνα τῷ παπισμῷ, χάρις τῷ μεγάλῳ Φωτίῳ, ἐσώθη ἀπὸ τῶν περιπλοκῶν καὶ ἀσχημιῶν, εἰς ἃς κατήντησεν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὑπὸ τὸ ἀπεριόριστον κράτος τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ, ἀπέφυγε δὲ συγχρόνως καὶ τὰς ἀντιθέτους ὑπερβολάς, εἰς ἃς ἐξ ἀντιδράσεως κατ' ἀνάγκην κατήντησεν ἐν ἀρχῇ μάλιστα ἡ μεταρρύθμισις τοῦ ΙϚ΄ αἰῶνος. Βαδίζουσα τὴν μέσην ὁδόν, βαδίζει τὴν ὀρθὴν ὁδόν, οὐδὲν δὲ θὰ πείσῃ αὐτὴν νὰ κλίνῃ πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ τὰ ἀριστερά· Τοῦτο ἂς γνωρίζωσιν οἱ ἐν Ῥώμῃ καὶ ἂς παύσωνται τοῦ λοιποῦ οἱ μὲν πάπαι νὰ

προτρέπωσι τοὺς ἀνατολικοὺς νὰ ὑποταχθῶσιν ὑπὸ τὸν ζυγόν των, τὰ δὲ ὄργανά των νὰ γράφωσιν ἄρθρα περὶ ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, πλήρη τοιούτων γελοιοτήτων, οἷον τὸ ἄρθρον τοῦ « Μηνύτορος » τῆς Ῥώμης.

9

Η ΕΝΕΝΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΤΟΥ ΔΕΛΛΙΓΓΕΡΟΥ

Τῇ 16 τρέχοντος μηνὸς ἑώρτασεν ἐν Μονάχῳ τὴν ἐνενηκονταετηρίδα τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ὁ κορυφαῖος τῶν γερμανῶν καθολικῶν θεολόγων, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Γερμανίᾳ Παλαιοκαθολικῶν, ὁ διάσημος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Δελλίγγερος, πανταχόθεν παρά τε φιλελευθέρων καθολικῶν σοφῶν καὶ παρὰ διαμαρτυρομένων θεολόγων καὶ λογίων οὐ μόνον τῆς Γερμανίας ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων πεπολιτισμένων χωρῶν δεξάμενος συγχαρητήρια. Καὶ ἡ τοῦ ἡμετέρου δὲ πανεπιστημίου Θεολογικὴ Σχολὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκτακτον ὡς πρὸς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν ἐκτίμησιν καὶ συμπάθειαν αὐτοῦ, ἣν πολλάκις ἐξεδήλωσε καὶ λαλῶν καὶ γράφων, ἐτηλεγράφησεν αὐτῷ διὰ τοῦ κοσμήτορος αὐτῆς τὰ συγχαρητήριά της. Ὁ κ. Δελλίγγερος εἶναι ἐπιστημονικὴ ἐπισημότης πρώτης τάξεως, θεωρεῖται δὲ δικαίως οὐ μόνον ὡς θεολόγος ἀλλὰ καὶ ὡς ἱστορικὸς καὶ λόγιος ἐν γένει εἷς τῶν πολυμαθεστάτων ἀνδρῶν τοῦ αἰῶνος ἡμῶν. Ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ ἐγνώσθη τὸ πρῶτον τῷ 1826, ὅτε ἀνέλαβε τὴν συμπλήρωσιν τῆς μεγάλης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Χόρτιγ. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων τὸ ἀνῆκον αὐτῷ μέρος ἐκρίθη ἀνώτερον τοῦ κυρίου συγγραφέως τοῦ ἔργου τούτου καὶ ἐθαυμάσθη διὰ τὴν πολυμάθειαν, ἣν ἐπεδείξατο ἔκτοτε ὁ νεαρὸς θεολόγος. Ἤρξατο δ' ὁ Δελλίγγερος τὸ στάδιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι ὑπεραλπείῳ, αὐστηρῷ, φιλοπαπικῷ. Ἐν τοιούτῳ πνεύματι διδάσκων ὡς καθηγητὴς ἐν Μονάχῳ συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε τῷ 1836 καὶ ἴδιον ἐγχειρίδιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἱστάμενος τοῦ μεγάλου καθολικοῦ θεολόγου Μελέρου, τοῦ δοξασθέντος διὰ τῆς Συμβολικῆς αὐτοῦ, τῆς πολεμησάσης ἰσχυρότατα τὴν διαμαρτύρησιν διὰ τῶν ὅπλων αὐτῆς

τῆς ἐπιστήμης τῶν διαμαρτυρομένων ὅπως εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἀπὸ τοῦ Σλεϊερμαχέρου καὶ ἐντεῦθεν. Εἰς τὴν αὐτὴν φιλοπαπικήν, ὑπεράλπειον περίοδον τοῦ βίου αὐτοῦ ἀνήκουσι καὶ δύο ἄλλα ἔργα «Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ» (1838) καὶ «Ἡ μεταρρύθμισις, ἡ ἀνάπτυξις καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς» (1846). Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ ἔργῳ ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν διαμαρτύρησιν σπουδάσας νὰ δείξῃ τὰς σκοτεινὰς ὄψεις τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ νὰ παραθέσῃ πᾶσαν ἐχθρικὴν ἱστορικὴν πληροφορίαν περὶ αὐτῆς καὶ τοῦ Λουθήρου, τοῦ κυρίου ἱδρυτοῦ αὐτῆς, ἣν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ. Ὁ ῥηθεὶς Μέλερος, ὁ Δελλίγγερος, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν ὁ ἱστορικὸς Ἰάνσεν, εἶναι οἱ ἐπισημότατοι ἐκ τῶν καθολικῶν θεολόγων τῶν νεωτέρων χρόνων ἀναφανέντες ἀντίπαλοι τῆς διαμαρτυρήσεως. Ἀπὸ τοῦ 1849, ἀφ' ὅτου ἐν τῇ πρώτῃ συνελεύσει τῶν γερμανῶν καθολικῶν ἐξεφράσθη κατὰ τῶν ὑπεραλπείων, φιλοπαπικῶν καθολικῶν, οἵτινες ἠξίουν νὰ ἐπιβάλωσι τὰς ἐκ Ῥώμης ἰησουϊτικὰς ἀπαιτήσεις ἐπὶ τῆς γερμανικῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν τὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ καὶ τὴν νῦν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, καὶ ὠνόμασε τὸν Λούθηρον τὸν μέγιστον ἄνδρα τὸν ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ ἐξελθόντα, ἄρχεται ἡ δευτέρα περίοδος τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ βίου, καθ' ἣν καταλείπων τὰ τάξεις τῶν ὑπεραλπείων, μεθ' ὧν τέως συνηριθμεῖτο, ἀπέκλινε πρὸς τοὺς φιλελευθέρους καθολικούς. Ἐξηκολούθησεν ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα ἐνθουσιωδῶς γράφων ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, εἰ καὶ ἡ Ῥώμη καὶ ὁ παπισμὸς δὲν ἐνέπνεον αὐτῷ πλέον τὰς πρώτας συμπαθείας. Εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀνήκουσι τὰ ἑξῆς συγγράμματα. «Εἰδωλολατρεία καὶ χριστιανισμὸς ἢ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ» (1857), ἐν ᾧ ἔργῳ ἐπεδείξατο ἀκριβεστάτην καὶ ἀξιοθαύμαστον γνῶσιν τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. «Ὁ χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐκκλησία ἐν τῇ πρώτῃ θεμελιώσει αὐτῶν» (1860), δι' οὗ ἔργου πραγματεύεται τὰ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ, τὰ τοσοῦτον σφοδρῶς συζητηθέντα ἐν Γερμανίᾳ, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἡ Τυβίγγειος σχολὴ τοῦ Βάουρ διὰ τῶν ὑπεροπτικῶν αὐτῆς ἀποφάνσεων ἠμφεσβήτησε τὴν γνησιότητα καὶ ἱστορικὴν ἀλήθειαν τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὁ δὲ Στράους ὡς μύθους ἐζήτησε νὰ παραστήσῃ τὰς διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων. «Ἡ Ἐκκλησία καὶ αἱ Ἐκκλησίαι, ὁ παπισμὸς καὶ ἡ παπικὴ ἐπικράτεια» (1861),

ἐν ᾧ ἔργῳ ὁ Δελλίγγερος ἐπιθεωρῶν τὴν νεωτάτην κατάστασιν τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν ζητεῖ νὰ δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὴν αὐτὴν μέσην περίοδον ἀνήκουσι καὶ ὁ «Λόγος» αὐτοῦ, ὃν εἶπεν ἐν Μονάχῳ τῷ 1861, δι' οὗ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τοῦ πάπα εἶναι ἐπουσιώδης καὶ οὐχὶ ἀπολύτως ἀναγκαία τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὅτι, ἐὰν αἱ περιστάσεις ἀπήτουν τοῦτο, ἠδύνατο νὰ ἐγκαταλειφθῇ, καὶ «Οἱ περὶ παπῶν μῦθοι τῶν μέσων αἰώνων» (1865), δι' οὗ ἔργου ἀποκρούει τὰ περὶ παπῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πλασθέντα. Ἀπὸ τοῦ 1869, ἀφ' ὅτου συνεκροτήθη ἡ τοῦ Βατικανοῦ σύνοδος, ἥτις τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὑπεραλπείου κόμματος καὶ τῶν Ἰησουϊτῶν ἐν Ῥώμῃ ἔμελλε νὰ ψηφίσῃ τὸ σκανδαλῶδες δόγμα τοῦ παπικοῦ ἀναμαρτήτου ἀποθεοῦσα τὸν πάπαν, ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐνισχύσῃ τὸν παπικὸν δεσποτισμὸν καὶ καταπνίξῃ πᾶσαν ἐλευθερωτέραν τάσιν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, στηρίζῃ δὲ τὸν ἕνεκα δεινῶν πολιτικῶν περιστάσεων κλονιζόμενον παπισμὸν ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν λοιπῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης, ἄρχεται ἡ ἀντιπαπικὴ περίοδος τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου τοῦ Δελλιγγέρου. Ἤδη ἐν ἀρχῇ τῆς συγκροτήσεως τῆς Βατικανῆς συνόδου, ἵνα ἀποτρέψῃ τοὺς συνελθόντας ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπους ἀπὸ τῆς ψηφίσεως τοιούτου παραλόγου δόγματος, ἀποθεοῦντος ἄνθρωπον, ἀντικειμένου δὲ καὶ εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν καὶ εἰς τοὺς Πατέρας καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀπειλοῦντος δὲ νὰ καταστήσῃ ματαίαν πᾶσαν συζήτησιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τῶν κακῶς ἐν αὐτῇ ἐχόντων, πᾶσαν ἐπιστημονικὴν θεολογικὴν ἔρευναν, πᾶσαν βελτίωσιν τῶν πραγμάτων, πᾶσαν ἐν γένει πρόοδον, καὶ δυναμένου νὰ περιαγάγῃ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν εἰς φανερωτάτην σύγκρουσιν πρὸς τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, πρὸς τὴν ἐπιστήμην, πρὸς τὴν κοινωνίαν ἐν γένει τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐδημοσίευσε τὰς «Παρατηρήσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Συνόδου» (1869). Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσε τὸ σύγγραμμα «Ὁ πάπας καὶ ἡ Σύνοδος» (1869) ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ianus. Τὸ τελευταῖον τοῦτο σύγγραμμα ἐποίησε κρότον ἐν Γερμανίᾳ καὶ παντὶ τῷ καθολικῷ κόσμῳ, ὡς σφοδρότατα καταπολεμοῦν τὸ μελετώμενον, ὅπως ψηφισθῇ, νέον δόγμα. Ἡ φωνὴ τοῦ Δελλιγγέρου καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπισήμων καθολικῶν θεολόγων καὶ ἐπισκόπων δὲν ἠκούσθη. Τὸ

ἰησουϊτικόν, ὑπεράλπειον κόμμα ὑπερίσχυσε. Τὸ δόγμα ἐψηφίσθη τῷ 1870 πρὸς κοινὸν σκάνδαλον ἁπάσης τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης. Εἷς ἄνθρωπος ἐκηρύχθη ὑπὸ 700 καθολικῶν ἐπισκόπων ἀναμάρτητος ὡς Θεὸς ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὴν πίστιν καὶ τὰ ἤθη ζητήμασι! Κατὰ τοῦ νέου τούτου πρωτακούστου δόγματος, τοῦ ἀνατρέποντος καὶ λογικὴν καὶ πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐξεγερθῇ καὶ διαμαρτυρηθῇ ἡ συνείδησις πολλῶν καθολικῶν ἐκ τῶν ἀνεπτυγμένων τάξεων. Ἰδίως συνέβη τοῦτο ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ, ὅπου πολλαὶ χιλιάδες καθολικῶν ἐντονώτατα διεμαρτυρήθησαν κατὰ τοῦ ἀναμαρτήτου καὶ ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ ἀπετέλεσαν ἐκκλησίαν τῶν Παλαιοκαθολικῶν κληθέντων Ὁ Δελλίγγερος ἐτέθη ἐπὶ κορυφῆς τῆς κινήσεως ταύτης ἐκδοὺς τῷ 1871 τὴν «Δήλωσιν αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Μονάχου», τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὸν δι' ἀφορισμοῦ ἐν περιπτώσει ἐμμονῆς ἐν τῇ κατὰ τῆς Βατικανῆς συνόδου ἀντιστάσει, κηρύττων, ὅτι δὲν δύναται ὡς χριστιανός, ὡς θεολόγος, ὡς ἱστορικός, ὡς πολίτης νὰ ἀποδεχθῇ τὸ ψηφισθὲν δόγμα. Καὶ ἀφωρίσθη μὲν τότε ὁ κλεινὸς καθηγητὴς ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἔλαβεν ὅμως ἀπὸ πάντων τῶν μερῶν τῆς καθολικῆς Γερμανίας θερμότατα ἐπιδοκιμαστικὰ συγχαρητήρια παρὰ τῶν σοφωτέρων καθολικῶν θεολόγων καὶ λογίων.

Ὁ κατ' αὐτοῦ ἀφορισμὸς δὲν ἐκώλυσεν εἰς τὸ νὰ ἐκλεχθῇ τῷ 1872 ἐπανειλημμένως καὶ κατὰ συνέχειαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου. Μετ' αὐτοῦ ἀφωρίσθησαν καὶ ἄλλοι καθηγηταὶ τῆς θεολογίας καὶ ἀπηγορεύθη τοῖς φοιτηταῖς τῆς θεολογίας νὰ ἀκροῶνται τῶν παραδόσεων αὐτῶν. Ἔκτοτε ὁ Δελλίγγερος ἐθεωρεῖτο καὶ θεωρεῖται ὡς ἡ κεφαλὴ τῶν Παλαιοκαθολικῶν. Ὁ Δελλίγγερος ἤθελεν, ἵνα οἱ ὁμόφρονες αὐτῷ μένωσιν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὡς διαμαρτυρομένη ἀντιπολίτευσις, φοβούμενος τὰ σχίσματα, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη νὰ χωρισθῶσι τελείως ἀπὸ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀποτελέσωσιν ἰδίαν, γνησίως καθολικὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὴν παλαιὰν καθολικὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν ἐμμένουσαν. Ὁ Δελλίγγερος ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον τότε πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Παλαιοκαθολικῶν καὶ πρὸς τελεσφορωτέραν καταπολέμησιν τοῦ παπισμοῦ τὸν συνασπισμὸν τῶν Παλαιοκαθολικῶν, Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων, δηλ. τῶν ἐκκλησιῶν

ἐκείνων, αἵτινες τιμῶσι μὲν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιότητα καὶ διευθύνονται ὑπὸ ἐπισκόπων, ἀντιτάσσονται δὲ τῷ παπισμῷ. Διὰ τοῦτο προὐκάλεσε τὴν συγκρότησιν συνόδου θεολόγων ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐκκλησιῶν ἐν Βόννῃ τῷ 1874 καὶ τῷ 1875. Ἐν ταῖς συνελεύσεσι ταύταις ἀντηλλάγησαν πολλαὶ σκέψεις περὶ ἀμοιβαίας προσεγγίσεως τῶν ἐκκλησιῶν τούτων καὶ πράγματι ἔκτοτε κυρίως φιλικώτεραι ἀπέβησαν αἱ σχέσεις Παλαιοκαθολικῶν, Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων. Ὁ Δελλίγγερος πρὸς τὴν ἡμετέραν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ἔδειξε πάντοτε μεγίστην ἐκτίμησιν καὶ συμπάθειαν φιλοφρονέστατα προσενεχθεὶς πρὸς τὸν ἀοίδιμον ἀρχιεπίσκοπον Σύρου, Ἀλέξανδρον τὸν Λυκοῦργον, πρὸς τὸν μετὰ ταῦτα Νικομηδείας Βρυέννιον καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ὀρθοδόξους θεολόγους, τοὺς παρευρεθέντας ἐν Βόννῃ. Ἵνα ἴδωσιν οἱ ἡμέτεροι ἀναγνῶσται πόσον τιμᾷ ὁ μέγιστος οὗτος τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καθολικὸς θεολόγος τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, παραθέτομεν ἐνταῦθα, τί περὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ σχίσματος καὶ τῆς ἀξίας αὐτῆς λέγει ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ συγγράμματι «Περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν» (1888). «Ἡ αἰτία τοῦ σχίσματος, λέγει, δὲν ἐνέκειτο κυρίως ἐν ταῖς λειτουργικαῖς καὶ θεολογικαῖς διαφοραῖς, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀπαιτήσεσι τοῦ πάπα περὶ κυριαρχίας ἐπί τε τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους. Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, στηριζομένη ἐπὶ τῆς παραδόσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς πλουσίας φιλολογίας, στερρῶς ἐχομένη παντὸς ὅ,τι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων θεολογικῶν κινήσεων καὶ διαμορφώσεων τοῦ Δ'. καὶ Ε'. αἰῶνος εἶχεν ἀναπτυχθῇ, ἐξηναγκάζετο νὰ ἀναγνωρίσῃ νῦν καὶ ὑπαχθῇ ὑπὸ ἀπολύτως μοναρχικὸν τύπον ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ὑπὸ τύπον, ὅστις ἐν τῇ δύσει ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν διεμορφώθη καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ βάσει νοθεύσεων καὶ πλαστογραφιῶν, ἐνεργηθεισῶν ὑπὸ τοῦ παπικοῦ κλήρου» (σελ. 38). «Ἔπειτα προσετέθησαν καὶ αἱ σταυροφορίαι, αἱ κατὰ τῶν ἀνατολικῶν βιαιοπραγίαι τῶν ἀκολάστων λατίνων, ἵνα καταστήσωσιν ἔτι μᾶλλον ἀναπόφευκτον τὸ σχίσμα» (σελ. 36). Ἡ μεγάλη πέτρα τοῦ σκανδάλου μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ὑπῆρξεν ὁ παπισμός, ὅπως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Ζ' μάλιστα διεμορφώθη κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν ὑπεραλπείων ὡς ἀπόλυτος δεσποτεία ἐπὶ παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἔν τε τοῖς πνευματικοῖς καὶ τοῖς κοσμικοῖς» (σελ. 47). «Σήμερον μετὰ τὰ τελευταῖα συμβάντα (τὴν Βατικανὴν σύνοδον καὶ τὸ ἀναμάρτητον)

ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπὶς συνδιαλλαγῆς καὶ μελλούσης ἑνώσεως οἱονεὶ ῥιζηδόν. Πῖος ὁ Θ' ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐπέβαλε τρία νέα δόγματα, τὴν ἄσπιλλον σύλληψιν, τὸ περὶ πάπα ὡς καθολικοῦ ἐπισκόπου καὶ τὸ περὶ ἀναμαρτήτου αὐτοῦ. Οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἐτόλμησε τοιοῦτό τι » (σελ. 47). « Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία εἶναι σεβαστὴ διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, τὸ ἀδιάκοπον τῆς διαδοχῆς τῶν ἐπισκόπων καὶ τὸ ἀμετάβλητον αὐτῆς» (σελ. 50). « Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία εἶναι ὁποία καὶ πρὸ τοῦ σχίσματος· ἡ θεολογία αὐτῆς εἶναι ἡ τῶν Πατέρων καὶ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, στηριζομένη ἐπὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν Πατέρων τῶν ἑπτὰ πρώτων αἰώνων » (σελ. 43).

Τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ Δελλιγγέρου εἶναι ἔρευναι αὐτοῦ περὶ τῶν πηγῶν, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν βίον τοῦ μεγάλου θεολόγου Βελλαρμίνου, ἄλλα τινὰ καὶ οἱ ἀκαδημεικοὶ αὐτοῦ λόγοι, οὓς ὡς πρύτανις εἶπε καὶ οἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους.

Τοιοῦτος εἶναι ὁ τὴν ἐνενηκονταετηρίδα αὐτοῦ ἑορτάζων μέγας θεολόγος Δελίγγερος, τοιαύτη ἡ συγγραφικὴ αὐτοῦ γονιμότης καὶ σημασία καὶ τοιαύτη ἡ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν διάθεσις αὐτοῦ.

ΙΟΡΔΑΝΗΣ Ο ΒΡΟΥΝΟΣ

Μετ' ὀλίγον θέλει ἑορτάσει ἡ 'Ιταλία ἐν 'Ρώμῃ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ μεγάλου αὐτῆς φιλοσόφου τοῦ ΙΣ' αἰῶνος 'Ιορδάνου τοῦ Βρούνου, ὅστις ἕνεκα τῶν φιλοσοφικῶν δοξῶν αὐτοῦ διωχθεὶς ὑπὸ τῆς 'Ιερᾶς 'Εξετάσεως ἑκάη ἐπὶ πυρᾶς ἐν 'Ρώμῃ ἐπὶ τοῦ Campofiore τῇ 17 Φεβρουαρίου τοῦ 1600. 'Ο Βροῦνος εἶναι δικαίως ἓν τῶν μεγάλων σεμνωμάτων τῆς 'Ιταλίας. 'Ως φιλόσοφος ὑπῆρξε διάδοχος τῶν ἀρχαίων Στωϊκῶν καὶ Νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων, πρόδρομος δὲ τοῦ Σπινόζα, τοῦ Σχελιγγίου, τοῦ 'Εγέλου καὶ πάντων τῶν νεωτέρων ὀπαδῶν τοῦ πανθεϊσμοῦ. 'Επειδὴ δὲ κατεδιώχθη ὑπὸ τῆς 'Ιερᾶς 'Εξετάσεως καὶ τοῦ παπισμοῦ καὶ ἔπαθε χάριν τῶν δοξασιῶν αὐτοῦ, θεωρεῖται δικαίως εἷς τῶν μαρτύρων τῆς ἐλευθέρας διανοήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ὁ Οὖσος, 'Ιερώνυμος ὁ ἐκ Πράγης, ὁ Σαβοναρόλας, ὁ Κοπέρνικος, ὁ Γαλιλαῖος καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι, γενόμενοι θύματα τοῦ κληρικοῦ φανατισμοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων. Οἱ ἄνδρες οὗτοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες διὰ τῶν ἀγώνων αὐτῶν ἔθραυσαν τὰς ἁλύσεις, δι' ὧν ὁ παπικὸς δεσποτισμὸς κατεῖχε δεσμίαν τὴν Εὐρώπην κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, καὶ διὰ τῶν βασάνων καὶ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἐξηγόρασαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας, ἥτις χειραφετηθεῖσα ἐπὶ τέλους ἀπὸ τῆς κληρικῆς κηδεμονίας ἤρξατο νὰ ἀναπτύσσηται ἐλευθέρως, οὕτω δὲ κατέστη δυνατὸν τῇ ἐπιστήμῃ νὰ ποιήσηται ἃς βλέπομεν σήμερον γιγαντιαίας προόδους καὶ νὰ προαγάγῃ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν πολιτισμὸν εἰς ὃ ἐξίκετο σημεῖον κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν. Διὰ τοῦτο ἡ 'Ιταλία μετὰ δικαίας ὑπερηφανίας στήσασα ἐν αὐτῇ τῇ ἐλευθέρᾳ νῦν 'Ρώμῃ, πρωτευούσῃ σήμερον τῆς μιᾶς μεγάλης 'Ιταλίας, τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ πανηγυρίζει

ἐπισημότατα τὰ ἀποκαλυπτήρια αὐτοῦ, μετ' αὐτῆς δὲ συμπανηγυρίζει καὶ ἅπασα ἡ πεπολιτισμένη καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς τιμῶσα Εὐρώπη. Εἶναι ἀληθές, ὅτι πολλάκις οἱ ἄνδρες οὗτοι οἱ τότε κατὰ τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ, τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως καὶ τῶν μοναχῶν παλαίοντες, οἱ ὑπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας λυσσωδῶς διωκόμενοι, φυλακιζόμενοι, βασανιζόμενοι καὶ καιόμενοι, ἐν τῷ πολέμῳ αὐτῶν πρὸς τὸν παπισμὸν καὶ ἐν τῇ ἐξάψει τῆς πάλης συγχέοντες καὶ συνταυτίζοντες παπισμὸν καὶ χριστιανισμὸν ἐξετόξευον τὰ βέλη αὐτῶν καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ὅτι ἐνίοτε ἐν ταῖς δοξασίαις αὐτῶν ἀπεπλανῶντο εἰς πολλὰς ἀτόπους θεωρίας. Τοῦτο ὅμως δὲν κωλύει νὰ θαυμάζῃ τις τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν καὶ νὰ ἀναγνωρίζῃ τὸ μέγα ἀγαθόν, ὅπερ προσεπόρισαν τῇ ἀνθρωπότητι, ὅτι κατέβαλον τὸν πνευματικὸν δεσποτισμόν, ὅστις ἐπίεζε τὴν Εὐρώπην κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν χειραφέτησιν τῆς ἐπιστήμης γενόμενοι οὕτω διὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν οἱ αἴτιοι πασῶν τῶν μετὰ ταῦτα προόδων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Ἡ πλάνη εἶναί τι ἀνθρώπινον, ἡ δὲ πολεμία θέσις πολλῶν αὐτῶν πρὸς τὸν χριστιανισμὸν ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἀντιθέσεως, ἐκ τῆς πάλης, ἐκ τῆς φορᾶς τῶν τότε περιστάσεων.

Ἰορδάνης ὁ Βροῦνος ἐγεννήθη τῷ 1548 ἐν Νόλᾳ, πλησίον τῆς Νεαπόλεως. Ἐν Νεαπόλει ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα καὶ τὴν διαλεκτικήν. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν ἐγκατέλιπε βραδύτερον αὐτό, ὅτε τῷ 1576 ἐκ τῶν μελετῶν του ἐκλονίσθησαν αἱ πεποιθήσεις του περὶ τῆς ἀληθείας τῶν παπικῶν δογμάτων, ἀνεχώρησε δὲ εἰς Γένουαν, ἔπειτα εἰς τὴν Βενετίαν, μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Γενεύην, Τουλοῦσαν, Παρισίους, Ὀξφόρδην καὶ Λονδῖνον. Ἔπειτα δὲ διὰ Παρισίων ἀπῆλθεν εἰς τὴν Βιττεμβέργην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Πράγαν καὶ Ἑλμσταιδτ, ὅπου ἐπί τινα χρόνον ἐδίδαξε. Μετὰ ταῦτα μείνας ὀλίγον ἐν Φραγκφούρτῃ καὶ ἐν Ζυρίχῃ ἐπέστρεψεν εἰς Βενετίαν. Ἐνταῦθα δὲ τῇ 23 Μαΐου τοῦ 1592 τῇ προδοσίᾳ Μοκενίγου τινὸς συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως καὶ φυλακισθεὶς παρεδόθη τῷ 1593 εἰς Ῥώμην, ἐκεῖ δὲ μετὰ ἑπτὰ ἐτῶν φυλάκισιν ἐν τῇ εἱρκτῇ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, ἐπειδὴ ἐπέμενε σταθερὸς εἰς τὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ καὶ μετὰ εὐγενοῦς φιλαληθείας ἠρνεῖτο ἔστω καὶ νὰ προσποιηθῇ ὅτι ἀνακαλεῖ τὰς γνώμας αὐτοῦ, κατεδικάσθη

τέλος εἰς τὸν ἐπὶ πυρᾶς θάνατον, ὃν ὑπέστη καρτερικώτατα ἀποτείνας κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν μετὰ θαυμαστῆς ψυχραιμίας ὡς ἀληθὴς φιλόσοφος τοὺς ἑξῆς λόγους εἰς τοὺς δημίους του ἱεροεξεταστάς. « Μετὰ πολλῷ μείζονος τρόμου σεῖς ἀπαγγέλλετε τὴν καταδίκην μου ἢ ἐγὼ ἀκούω αὐτήν » ! (τῷ 1600). Ὁ βίος του ὑπῆρξε πλήρης περιπετειῶν. Μεταβαίνων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἵνα εὕρῃ τὴν ποθουμένην ἐλευθερίαν εἰς τὰς σκέψεις του καὶ τὴν ἐνέργειάν του, ἐπάλαιε πανταχοῦ πρὸς τὰς κρατούσας προλήψεις.

Ὁ Fouillée ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας (σελ. 227) οὕτως ἐκθέτει τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Βρούνου. Ἡ δεσπόζουσα ἔννοια τῆς φιλοσοφίας τοῦ Βρούνου εἶναι ἡ τοῦ ἀπείρου. Ἤδη οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐπίστευον, ὅτι ἡ φύσις εἶναι ἄπειρος. Τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀναλαμβάνων ὁ Βροῦνος ζητεῖ νὰ δείξῃ τὸ ἄπειρον ἐν τοῖς οὖσιν, ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ὄντων καὶ τῶν κόσμων ἐν τῇ διαρκείᾳ τῶν ὄντων καὶ τῶν κόσμων τούτων, ἐν τῇ ἐκτάσει, τὴν ὁποίαν πληροῦσι, καὶ ἐν ταῖς προόδοις, ἃς συντελοῦσι. Πάντοτε τείνει νὰ καταρρίψῃ πανταχοῦ τὰ ὅρια τῆς φύσεως. Κατ' αὐτὸν ὁ μόνος ἄξιος τοῦ Θεοῦ κόσμος εἶναι ὁ ἄπειρος κόσμος, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ νοήσῃ, πῶς ἡ ἄπειρος δύναμις, ἡ ἄπειρος σοφία καὶ ἡ ἄπειρος ἀγαθότης ἠδύναντο νὰ ἐκδηλωθῶσι δι' ἔργων πεπερασμένων κατὰ τὸν ἀριθμόν, τὴν διάρκειαν καὶ τὴν ἔκτασιν. Βεβαίως ἐδίδασκεν ὅτι ἕκαστον τῶν ὄντων καθ' ἑαυτὸ ἐξεταζόμενον εἶναι περιωρισμένον, πεπερασμένον. Τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, ἀλλὰ κατ' αὐτόν, εἶναι ἀδύνατον τὸ ὅλον νὰ εἶναι πεπερασμένον, περιωρισμένον. Τὰ ἀναρίθμητα ἄστρα εἶναι τόσοι ἥλιοι ἔχοντες τοὺς πλανήτας αὐτῶν, ἡ δὲ γῆ, ἥτις στρέφεται περὶ τὸν ἥλιον, δὲν εἶναι τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, διότι ὁ κόσμος εἶναι ἄπειρος σφαῖρα, ἧς τὸ κέντρον εἶναι πανταχοῦ, ἡ δὲ περιφέρεια οὐδαμοῦ. Ἡ ἀπειρία τοῦ κόσμου προϋποθέτει ἄπειρον δύναμιν, ἱκανὴν νὰ γίνῃ τὰ πάντα καὶ νὰ μεταμορφωθῇ εἰς ἀπειρίαν δυνατῶν ὄντων. Ἡ παθητικὴ αὕτη δύναμις εἶναι ἡ ὕλη. Ἀλλ' ἡ παθητικὴ αὕτη ὕλη προϋποθέτει ἐνεργόν τινα δύναμιν, δι' ἧς γίνονται τὰ πάντα, καὶ ἡ ἐνεργὸς αὕτη δύναμις κατὰ τὸν Βροῦνον εἶναι ὁ Θεός. Ὁ Βροῦνος δὲν παραδέχεται τὴν διαφορὰν τῆς ὕλης τοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ. Τὰ ὄντα ἔχουσιν ἐν τῷ Θεῷ τὴν κίνησιν, τὸ εἶναι καὶ τὴν ζωήν. Ὁ Θεὸς καὶ ἡ ἄπειρος οὐσία συναποτελοῦσιν ἕν τι. Ὁ Θεὸς

δὲν εἶναι ὂν κεχωρισμένον τοῦ κόσμου. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἄπειρος ἑνότης, ἡ ἑνότης ἡ περικλείουσα ἐν ἑαυτῇ ἄπειρον πολλαπλότητα ἐν τῇ γονιμωτάτῃ δυνάμει αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως νομίζει ὅτι κατορθοῖ νὰ νοήσῃ τὴν ὑψίστην ἀρχὴν τῶν ὄντων, τὴν συνδιαλλάττουσαν ἐν ἑαυτῇ πάσας τὰς ἀντιθέσεις. Ὁμοίαν θεωρίαν πρὸ αὐτοῦ εἶχεν ἀναπτύξει καὶ ὁ φιλόσοφος Νικόλαος Κούζας. Ἡ ἀνωτάτη ἐκείνη ἀρχὴ γεννᾷ πάσας τὰς ποσότητας, πάσας τὰς ποιότητας, πάσας τὰς σχέσεις, αὐτὴ οὖσα ὑπερτέρα πασῶν· διότι εἶναι ἡ ἀπόλυτος ἀρχή. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι τὸ καθολικὸν ὄν, ἐν ᾧ τὰ πάντα ὑφίστανται, δὲν πρέπει κατ' αὐτὸν νὰ νοῇ τις τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ ἢ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ ὡς τι ἐξωτερικὸν ὡς πρὸς τὰ ὄντα, ὡς ἐνασκουμένην ἔξωθεν ἐπ' αὐτῶν. Ὁ Θεὸς εἶναι ἐσωτερικὴ καὶ ἐν τοῖς οὖσιν αὐτοῖς ἐμμένουσα αἰτία, ἥτις, ὅπως ἡ ψυχή, ὀργανίζει καὶ διευθύνει τὸν κόσμον ἔσωθεν, οὐχὶ ἔξωθεν. Ὁ Θεὸς λοιπὸν εἶναι παρὼν ἐν πᾶσι τοῖς οὖσι. Διὰ τοῦτο τὰ πάντα ἐν τῇ φύσει εἶναι ζῶντα καὶ οὐδὲν ἐκμηδενίζεται. Ἡ ζωὴ εἶναι μεταμόρφωσις τοῦ θανάτου, ὁ δὲ θάνατος εἶναι μεταμόρφωσις τῆς ζωῆς. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ δύναμις ἡ λαμβάνουσα διάφορα σχήματα ἐν τοῖς οὖσιν, ἥτις ἐν τούτοις μένει πάντοτε μία, ἡ αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ. Πᾶσα ὕπαρξις προέρχεται ἀπὸ τῆς καθολικῆς ταύτης πηγῆς. Πᾶν ὂν εἶναι ἐνεργὸς καὶ ζῶσα ἑνότης, ἥτις πολλαπλασιάζεται καὶ ἀναπτύσσεται κατ' εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· πᾶν ὂν εἶναι μονάς τις ἀναπαριστῶσα ὑπὸ εἰδικήν τινα μορφὴν τὴν μονάδα τῶν μονάδων, τὴν ἑνότητα τῶν ἑνοτήτων, τὸν Θεόν. Ἕκαστον ὂν εἶναι ψυχή τις, τὸ δὲ σῶμα εἶναι μᾶλλον φαινόμενον ἢ πραγματικόν τι. Ἡ ζωὴ ἑκάστης μονάδος συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ συγκεντρωθῇ ἔπειτα ἐν ἑαυτῇ ἢ συμπτυχθῇ. Ἡ κίνησις αὐτῆς πρὸς ἀνάπτυξιν εἰς τὰ ἔξω ἀποτελεῖ ὅ,τι καλοῦμεν σωματικότητα, ἡ δὲ ἐπιστροφὴ αὐτῆς εἰς ἑαυτὴν εἶναι ἡ νόησις. Ἕκαστον ὂν εἶναι κέντρον ἀποβαῖνον κατὰ μικρὸν σφαῖρα, εἶνε σφαῖρα ἀποβαίνουσα κατὰ μικρὸν κέντρον. Ἡ γέννησις εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κέντρου, ὁ θάνατος εἶναι ἡ σύμπτυξις τῆς σφαίρας, ἡ ἐπιστροφή της εἰς τὸ κέντρον. Ὑπὸ τὴν ἀμοιβαίαν καὶ ἀδιάλειπτον ταύτην κίνησιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ὑφίσταται ἡ αἰωνία, ἀκίνητος καὶ ἄπειρος ἑνότης, ὁ Θεός, ὅπως ὁ ἀκίνητος πυθμὴν τοῦ ὠκεανοῦ ὑπὸ τὰ ἀλλήλα διαδεχόμενα κύματα αὐτοῦ.

Τοῦτο εἶναι τὸ πανθεϊστικὸν σύστημα τοῦ Βρούνου, τὸ ὁποῖον ἔχει πάντα τὰ ἐλαττώματα τῶν πανθεϊστικῶν συστημάτων. Συγχέει Θεὸν καὶ κόσμον· καταβιβάζει τὸν Θεὸν εἰς τὴν ἀτέλειαν, τὴν δὲ ἄπειρον καὶ θείαν ζωὴν συνταυτίζει πρὸς τὴν περιωρισμένην καὶ ἀτελῆ ζωὴν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὄντων. Ὁ Θεὸς παρίσταται ἀναπτυσσόμενος, ἔχων ἀνάγκην τελειοποιήσεως, χρῄζων τοῦ κόσμου πρὸς συμπλήρωσίν του. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀπόλλυσιν ἐν τοῖς συστήμασι τούτοις τὴν αὐθυπαρξίαν, τὴν προσωπικότητα, τὴν εὐθύνην καὶ ἐλευθερίαν αὐτοῦ. Τὰ πάντα μεταβάλλονται εἰς ἀνάγκην τινά. Τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν ἀποβάλλουσι τὴν διαφοράν των. Τὸ κακὸν ἀποδίδοται εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν. Τὰ ἐλαττώματα ταῦτα εὑρίσκομεν καὶ ἐν ταῖς δοξασίαις τοῦ Βρούνου. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐλέγχει τὸ σύστημα τοῦ Βρούνου ἰσχυρὰν διάνοιαν, νοῦν φιλοσοφικὸν καὶ βαθύν, πνεῦμα ἐμβριθέστατον. Διὰ τοῦτο συγκαταριθμεῖται δικαίως ὁ Βροῦνος μετὰ τῶν σπουδαιοτάτων φιλοσόφων. Ἡ σημασία τῶν φιλοσόφων δὲν κρίνεται ἐκ τῆς ὀρθότητος ἢ μὴ τῶν διξασιῶν αὐτῶν. Ὁ Ἔγελος καὶ ὁ Κάντιος εἶχον ἀντίθετα συστήματα καὶ ὅμως καὶ οἱ δύο ὑπῆρξαν πρώτης δυνάμεως φιλοσοφικαὶ διάνοιαι. Ἂν τοῦ Βρούνου αἱ δοξασίαι μὴ εἶναι ἐν πᾶσιν ὀρθαί, τοῦτο οὐδόλως μειοῖ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ.

Αἱ δόξαι τοῦ Βρούνου, αἵτινες εἶναι πολλάκις ἀσαφεῖς καὶ μᾶλλον προέρχονται ἐξ ἐμπνεύσεως ποιητικῆς (πολλὰ τῶν ἔργων του εἶναι γεγραμμένα ἐν ποιήσει) ἢ ἐκ φιλοσοφικῆς μεθόδου, περιέχουσι τὰ σπέρματα πολλῶν, μετὰ ταῦτα ἀναφανέντων φιλοσοφικῶν συστημάτων πρὸ πάντων τοῦ Σπινόζα, τοῦ Σχελλιγγίου καὶ τοῦ Ἐγέλου. Ὁ Ueberweg λέγει ἐπαινῶν τὸν Βροῦνον, ὅτι ὁ ἰταλὸς οὗτος φιλόσοφος εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις διὰ τοῦ πλήρους φαντασίας πνεύματός του ὕψωσεν εἰς ἓν ὅλον φιλοσοφικὸν σύστημα τὰ συμπεράσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημονικῶν προόδων τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἡ ποιητική του φαντασία, λέγει, καί τις τάσις πρὸς τὸν μυστικισμὸν ἐλαττοῦσι τὴν σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν τῶν ἐννοιῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως ἡ διδασκαλία του περιέχει τὰ σπέρματα πολλῶν νεωτέρων φιλοσοφικῶν συστημάτων. Πλὴν τῶν πανθεϊστῶν καὶ αὐτὸς ὁ Λεϊβνίτιος ἀπ' αὐτοῦ ἐδανείσθη τὰς περὶ μονάδων δοξασίας του.

Τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τινα εἶναι λατινιστὶ γεγραμμένα, ὧν τὸ ἐπισημότατον εἶναι τὸ de la causa principio ed uno, τὰ δὲ

ἰταλιστί. Τὰ πρῶτα ἐξέδωκεν ὁ Wagner ἐν Λειψίᾳ τῷ 1829, τὰ δὲ δεύτερα ὁ Gfroerer ἐν Στουτγάρτῃ 1834.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἰταλὸς φιλόσοφος, οὗ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος μετ' ὀλίγον θὰ πανηγυρίσῃ ἡ Ἰταλία.

ΕΡΓΑ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

καθηγητοῦ τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς καὶ ὑφηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

Α'. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ. Τεῦχος Α', ἐκ 10 τυπογραφικῶν φύλλων συνιστάμενον, τιμᾶται δραχ..... 2,50.

Β'. ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΩΝ τεῦχος Α'. περιέχον τὰς ἑξῆς πραγματείας:

1. *Τοὺς Ἕλληνας προδρόμους τοῦ Δαρβίνου.*
2. *Ἡ Ἀραβικὴ ἐπιστήμη καὶ φιλοσοφία εἶνε Ἑλληνική.*
3. *Τὸν λόγον τοῦ Ζήνωνος ὅτι, ἐὰν εἶνε πολλὰ τὰ ὄντα, ἀνάγκη νὰ εἶνε ταῦτα ἄπειρα κατά τε τὸ μέγεθος ἅμα καὶ κατὰ τὴν σμικρότητα* —*Τιμᾶται δραχ.* ..... 1,50.

Γ'. ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ἐξ 24 τυπογραφικῶν φύλλων συγκειμένη τιμᾶται δραχ. 4.

Ἡ σύνοψις αὕτη τοῦ ἐνδόξου ἱστοριογράφου τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας κ. ΕΔΟΥΑΡΔΟΥ ΤΣΕΛΛΕΡΟΥ εἶνε ἡ ἀρίστη τῶν μέχρι τοῦδε συγγραφεισῶν. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς ἡ Ἑλληνικὴ δημοσιογραφία ηὐχήθη νὰ ἴδῃ αὐτὴν ἐξελληνισμένην, μεταφρασθεῖσαν δὲ ἐκθύμως ἐπῄνεσε καὶ συνέστησεν ὡς ἀπαραίτητον ἐφόδιον παντὸς λογίου Ἕλληνος.

Ἐν τῇ μεταφράσει προσετέθησαν καὶ δύο χρησιμώτατοι πίνακες, ὧν ὁ μὲν εἶνε χ ρ ο ν ο λ ο γ ι κ ό ς, ἐμφαίνων τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς καὶ τοὺς πρωτοστάτας αὐτῶν, ὁ δ' ἕτερος περιέχει τοὺς ἐν τῷ βιβλίῳ ἁπαντῶντας ἐπιστημονικοὺς ὅρους.

Τὰ βιβλία ταῦτα πωλοῦνται ἐν ἅπασι τοῖς βιβλιοπωλείοις Ἀθηνῶν καὶ Κωνσταντινουπόλεως **ἀλλ' ἀπηλλαγμένα ταχυδρομικῶν τελῶν καὶ ὑπὸ τὰς ἑξῆς συγκαταβατικὰς τιμάς**, ἤτοι

τὴν Σύνοψιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δραχ.	3.20
τὴν Ἱστορίαν τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως »	2—
τὰ φιλοσοφικὰ Μελετήματα »	0.80

λαμβάνει ὁ βουλόμενος, ἐὰν ἀποταθῇ πρὸς τὸν

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΝ, καθηγητήν,

Ἐν Ἀθήναις ὁδὸς Σπευσίππου 1.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ ΕΚΔΙΔΟΝΤΑΙ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

καθηγητοῦ τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς καὶ ὑφηγητοῦ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

Α΄. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ ΑΙΩΝΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τιμωμένη δραχ. 5.

Β΄. ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΩΝ ΤΕΥΧΟΣ Β΄, ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΤΑΣ ΕΞΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ

1. Ἡ φιλοσοφία ἐξευγενίζει καὶ θεοῖ τοὺς ἀνθρώπους.
2. Ὁ Πυθαγόρας καὶ τὸ ἀναμορρωτικὸν ἔργον αὐτοῦ.
3. Ἡ Στοά, ἤτοι περὶ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων.
4. Τίς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἀνθρώπων.
5. Ῥωμαία αὐτοκράτειρα ὀπαδὸς τοῦ Ἐπικούρου ἢ περὶ Ἑλληνίδων φιλοσόφων.
6. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, μητροπολίτου Ἐφέσου, ἀνέκδοτος πραγματεία, *εἰ καὶ τῶν ἀλόγων ζῴων ἡ ψυχὴ ἀθάνατος.*
7. Ἡ Μικρὰ Ἀσία κοιτὶς πάσης θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς διανοήσεως.
8. Ὁ προσηλυτισμὸς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἡ ἀναγκαία πρὸς αὐτὸν ἄμυνα τῶν γεραρῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐκκλησιῶν.
9. Ὁ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἐν Βερολίνῳ πανεπιστημίου κ. *Ἐδουάρδος Τσέλλερος* (Eduard Zeller).
10. Περὶ Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου, πρὸς τὸν κ. W. Windelband, καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Στρασβούργου.

Τιμᾶται δραχ. 4.